

ҒАДИЙР ВОҚЕАСИ ҚУРЪОН ВА СУННАТ НИГОҲИДАН

«*Андишани нур*» муассасасининг муаллифлар
гурухи



Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳийм.
Борлиқ ато этувчи ва Раҳмли Аллоҳ номи билан

Имом Али *(алайҳис салом)* ни таниш: Ўзбекча-Арабча
Ғадийнома. Ал-Мустафо номли халқаро илмий академиянинг
таржима ва нашр этиш маркази, 2013- йил.

208 бет; 21*14 с.м

ISBN:

Имом Али *(алайҳис салом)* ни таниш:

زيارة مولي المؤمنين علي عليه السلام في يوم الغدير
(باللغة التركية الاوزبكية)

«Андишаи нур» муассасасининг муаллифлар гуруҳи

Ношир: Ал – Мустафо номли халқаро илмий академиянинг
таржима ва нашр этиш маркази

Матбаа: Тавҳид

Чоп навбати:..... Биринчи

Чоп санаси: 2011 – 1432 – 1390

Адади: 1000 нусха

Бетлар сони: 233

ISBN:

©**Китобнинг барча ҳуқуқлари ношир учун ҳимояланган**

Сотув маркази:

Эрон, Қум, Шаҳидлар майдони, Ҳужжатийя хиёбони, Ал –
Мустафо номли халқаро илмий академиянинг таржима ва
нашр этиш маркази. **Телефакс:** 0098 251 7730517

Эрон, Қум, Муҳаммад Амин Булвари, Солорийя, Ал –
Мустафо номли халқаро илмий академиянинг таржима ва
нашр этиш маркази. **Телефакс:** 0098 251 2133106

МУНДАРИЖА

СЎЗБОШИ	6
Ғадийр куни зиёратномаси	35
Имом Али ^(a.c) – ҳақ йўл раҳнамоси44	
Имом Али ^(a.c) – Ҳақ Халифа ва Пешво	46
Расулуллоҳдан сўнг тенги бўлмаган инсон	48
Имом Али ^(a.c) нинг Пайғамбар ^(c.a) наздиларидаги ўрни	49
Манзилат ҳадисидан келиб чиқадиган хулосалар;	53
Имом Али – Пайғамбар ^(c.a) вазифаларини адо этувчи	54
Имом Али – Тўғри Йўл Соҳиби	59
Имом Али – Аллоҳга иймон келтириб, Унга молу жонини бахшида этган зот 62	
Аллоҳнинг Расулуллоҳ ^(c.a) га юборган фармони	66
Расулуллоҳ ^(c.a) нинг Ғадийр кунидаги хутбаси	68
Ғадийр кунида диннинг комил бўлиши	73
Ғадийр куни байъати ва табриклаш маросими	77
Имом Али ^(a.c) пешволигини инкор қилишнинг оқибати	79
Ғадийр ҳадисидан хулосалар:	81
Ғадийр ҳадиси ҳақидаги шубҳа	88
Баъзи саҳобаларнинг Аллоҳ фармонидан бош тортиши	95
Қуръон оятида ҳазрат Али ^(a.c) пешволигининг тасдиқланиши ..	105
Ахли-Байт ўзгаларни ўзларидан устун қўйишлари	113
Имом Али ^(a.c) – Аллоҳнинг иймонли бандаси	118
Хандақ жангидаги фидокорлик	121
Имом Али ^(a.c) – бутун жанглар қаҳрамони	124
Барча жангларнинг тақволи сардори	127
Ноқсийн ёки Жамал жанги фитнаси	129
Ростгўй – Маъсумларга эргашиш	132
Имом Али ^(a.c) – Ҳақни ошкор этувчи зот	134
Сиффийн жангида Аммор ибн Ёсир ^(p.a) нинг шаҳид бўлиши	135
Ғадакнинг дардли воқеаси	138
Пайғамбаримиз меросларининг тортиб олиниши	142
Нега Ғадак Фотима ^(c.a) га қайтарилмади?	146
Расулуллоҳ ^(c.a.o) вафотларининг инкор этилиши	148
Сақифаи бани Соида воқеаси	158
Ҳазрати Фотима ^(c.a) нинг уйларига ҳужум қилишлари	171
Муҳолифларни байъат қилишга мажбурламоқ	176
Абу Бакрнинг ўз қилмишидан қилган надомати	185
Аббос ^(p. a) нинг Абу Бакр халифалигини инкор этиши	187

Абу Бакрнинг халифалик хутбаси	191
Айрим саҳобаларнинг Қиёмат кундаги оқибати.....	194
Пайғамбаримиз хонадонларининг пок ва маъсумлиги хусусидаги Татҳир ояти	204
Пайғамбаримизнинг Аҳли-Байтлари кимлардан иборат.....	209
Татҳир оятининг алоҳида келмагани сабаби	217
Лайлатул мабийт кечасидаги фидокорлик.....	222
Сиффин жанги фитнаси	226
Али ^(a.c) – Аллоҳ йўлида чекинмайдиган довюрак зот.....	234
Наҳравон жанги фитнаси ва имом Али ^(a.c) нинг меҳробда шаҳид бўлишлари.....	235
Пайғамбаримиз Муҳаммад ^(c.a.6) нинг Ҳақиқий Халифа ва Ворислари кимлар?.....	242
Ушбу ҳадисларнинг маъно-мазмуни ҳақида	243
Имомларнинг исмлари билан тайин этилганликлари.....	248
ХОТИМА	263
Ушбу Асарда қўлланилган адабиётлар:	267

СЎЗБОШИ

Бизни сўнгги ҳақ ва комил дин бўлган Исломга бўйин эгиб, ҳидоят сари юзланиб ҳақ йўлни танлашдек буюк тавфиққа шарафёб этган Юксак Парвардигоримиз Аллоҳ таолога беадад ҳамду санолар бўлсин, ҳамда ул Зотнинг севикли бандаси ва энг сўнгги элчиси бўлмиш сарвари олам Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га ва ул ҳазратнинг барча гуноҳ ва хатолардан йироқ бўлган маъсум ва мутаҳҳар Аҳли-Байтлари (хонадонлари аҳли)га салавоту дурудларимиз бўлсин.

Аллоҳ таоло одамзотни яратар экан, Тангрини таниб инсоний ҳаёт кечиб, юксак камолотга эришиб, ер юзида Аллоҳнинг халифаси, энг шарафли ва юксак бандаси бўлиши учун Ўз элчилари ва пайғамбарларини улар томон юборди ва улар орқали Ўзининг ҳаётбахш кўрсатмаларини – илоҳий китобларини жўнатиб турди. Ушбу илоҳий китобларнинг энг охиргиси, ўзидан олдинги самовий китобларнинг энг мукаммали ва Қиёматга қадар ўзгариб кетишдан сақланиб турадигани муқаддас китоб Қуръони Карим бўлиб инсон ҳидояти учун зарур бўлган барча йўл – йўриқларни ўз ичига олган.

Асосан инсонни бошқа жонзотлардан ажратиб турадиган нарса унинг ўз ихтиёри билан танлаб оладиган дини ва тўғри эътиқоди бўлиб, яратган Зотнинг ҳузурида мақбул бўлган ягона барҳақ дин – бу Исломдир. Лекин шунга қарамасдан; Расули Акрам *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* оламдан кўз юмишлари биланоқ, ул ҳазратнинг ҳокимиятни эгаллаш мақсадида тахт устида талашган айрим саҳобалари ўзаро ихтилоф қилиб, Ислом оламида турли хил фирқа ва оқимлар пайдо бўлишига сабаб бўлишди.

Ушбу воқеанинг юз беришини олдиндан билган Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ўз умматлари келажакда етмиш уч фирқага бўлиниб кетишидан мусулмонларни хабардор этиб тўғри йўлни кўрсатганлар.

Шундай экан, исломда пайдо бўлган мазҳаблар орасида қайси бири Пайғамбаримиз кўрсатган тўғри ва ҳақ йўлда эканини билиб олиб унга эргашишимиз зарур эканлиги ҳаммага маълум. Акс ҳолда ҳидоят йўлидан адашиб, залолат ва гумроҳликка йўлиқиб меҳрибон

Парвардигоримиз биз учун кўзлаган инсоний камолотга етиша олмаслигимиз муқаррар.

Бинобарин, ота – бобларимиз шу йўлни тутганлар ёки бу мазҳабда яшаб ўтганлар ёхуд ота – бобларим кўрсатган йўл тўғри, деган мантиққа таяниб ҳақ йўлни изламаслик Аллоҳ таолонинг Қуръони Каримда баён этган ҳукмига қарши чиқиб ҳидоят йўлидан узоклашиш демакдир.

Бу борада эътиборингизни қуйидаги ояти карималарга қаратамиз;

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوْلُو كَانُوا آبَائُهُمْ لَمْ يَعْقِلُوا شَيْئاً وَلَا يَهْتَدُونَ﴾

Қачонки, уларга: «Аллоҳ нозил қилган нарсага эргашингиз» – дейилса, улар: «Йўқ, биз ота – бобларимизни қандай йўлда топган бўлсак, ўшанга эргашамиз», дерлар. Агар ота – боблари ҳеч нарсага ақли етмаган ва ҳидоят топмаган бўлсалар ҳам – а?! (Бақара сураси/ 170 – оят).

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَىٰ الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوْلُو كَانُوا آبَائُهُمْ لَمْ يَعْلَمُوا شَيْئاً وَلَا يَهْتَدُونَ﴾

Қачон уларга: «Аллоҳ нозил қилган нарсага ва Пайгамбарга келинглар дейилса», улар: «ота – бобларимизни ниманинг (қайси йўлнинг) устида топган бўлсак, ўша бизга етарлидир», дерлар. Агар ота – боблари ҳеч нарсани билмайдиган ва ҳидоятга эришолмаган бўлсалар – чи?! (Моида сураси\ 104 – оят).

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوْلُو كَانُوا الشَّيْطَانَ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ﴾

Қачон уларга: «Аллоҳ нозил қилган нарсага эргашингиз», дейилса, улар: «Йўқ, биз ота – бобларимизни қандай йўлда топган бўлсак, ўшанга эргашамиз», дерлар. Агар шайтон уларни дўзах азобига чақираётган бўлса – чи?! (Луқмон сураси\ 21 – оят).

﴿وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُّقْتَدُونَ﴾

Шунингдек, биз сиздан илгари бирор бир шаҳарга огоҳлантирувчи – пайгамбар юбормайлик, албатта у ернинг маишатпарастлари: «Муҳаққақки, биз ота – боболаримизни бир миллат – динда топдик ва шубҳасиз, биз уларнинг изларидан эргашувчилардирмиз», деганлар. (Зухруф сураси\ 23 – оят).

Аҳли суннат гуруҳига мансуб бўлган мусулмонларнинг этиқодига қараганда, сарвари олам Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* фоний оламдан рихлат қилаётиб ўзларидан кейин ҳеч кимни мусулмонлар устидан раҳбар, валий ва йўлбошчи қилиб тайинламаганлар. Балки, умматни бошқарадиган раҳбарни умматнинг ўзи сайлаб олиши керак, деган фикр – мулоҳазаларни билдирганлар. Бу хусусида мусулмонлар ижмоси, яъни уларнинг бирлашган ҳолда яқдиллик билан қилган қарорлари зарур эканини таъкидлаганлар.

Аҳли суннат этиқодига биноан, худди шундай амал қилинди ва Абу Бакр биринчи халифа сифатида умматнинг ижмоси билан сайланди. Ўз навбатида, биринчи халифанинг танлови билан Умар бин Хаттоб иккинчи халифа бўлиб тайинланди ва у эса учинчи халифани сайлаш учун олти кишидан иборат бўлган шўро (кенгаш)ни ташкил этиб, уларга ўзидан кейинги халифани тайинлашни буюрди. Бу шўронинг таркиби куйидаги саҳобалардан иборат эди: Али ибн Аби Толиб *(алайҳис салом)*, Усмон ибн Аффон, Абдурахмон бин Авф, Талҳа ибн Убайдуллоҳ, Зубайр бин Авом ва Саъд бин Аби Ваққос. Ушбу шўродаги уч шахс, яъни Саъд бин Аби Ваққос, Абдурахмон бин Авф ва Талҳанинг раъйига биноан, Усмон халифаликка лойиқ кўрилди. Зероки, иккинчи халифанинг буйруғига кўра агар уч киши бир томонда ва қолган уч киши бошқа томонда бўлса, Абдурахмон бин Авф тарафидаги учликнинг раъйи инобатга олиниши керак эди!!

Усмон халифалик даврининг охирига келиб маълум бир сабабларга кўра мусулмонлар халифага қарши бош кўтаришди ва халифа ўзидан кейинги халифани тайинла олмай ўлдирилди. Шундан сўнг халқ имом Али *(алайҳис салом)* нинг ҳузурларига келиб, у зотга халифа бўлишни таклиф этиб ул ҳазратга байъат қилишди. Лекин Шом ҳумдори бўлган Муовия имом Али *(алайҳис салом)* га байъат қилмади, негаки у билар эди, агар имом Али *(алайҳис салом)* халифалик

мансабини эгалласа, Муовияни ҳокимиятдан четлаштириши аниқ эди. Шу боис, Муовия ибн Абу Суфён ўша замон халифаси бўлмиш имом Али (*алайҳис салом*)нинг ҳукмига қарши чиқиб, мусулмонлар ўртасида қонли уруш юз беришига ва минглаб бегуноҳ одамларнинг қони тўкилишига сабаб бўлди.

Бу борада тўғиладиган қуйидаги айрим илмий саволларга жавоб беришни зарур топдик.

* * *

Умматнинг ўзи раҳнамо ва пешво тайинлай олмаслиги

1. Ислом уммати ўзи учун Пайғамбардан кейинги раҳбарни тайинлашга қодир эдими?

Ушбу саволга жавоб бериш учун шуни таъкидлаш керакки, агар имом ва халифа деганда, одатда жамиятга зоҳирий ва ташқи нуқтаи назардан раҳбарлик қилувчи шахсни назарда тутадиган бўлсак, унда овоз бериш йўли билан бирор бир кишини имом ва раҳбар этиб тайинлаш мумкин. Лекин имомат ва раҳбарликни Қуръонда айтилган маъно ва тушунча асосида кўриб чиқадиган бўлсак, у ҳолда Худодан бошқа ҳеч ким бу мансабга бирор шахсни тайинлай олиш қобилиятига эга эмас. Зероки, мазкур маъно ва тушунчага асосан имом ва халифа илм ва маърифат, зуҳд ва таквода тенги бўлмаган зот бўлмоғи даркор. Ушбу маънодаги имом ва халифа Аллоҳ томонидан ато этилган самовий – илоҳий илмларнинг соҳиби ва шариати исломияни турли хил бидъат ва офатлардан кўриқлай олиш қувватига эга бўлган шахсдир.

Яна бир бошқа шарт шундан иборатки, мазкур имом ва халифа бутун гуноҳ ва хатолардан пок бўлган маъсум бўлиши лозим. Зероки, Ислом умматига сиёсий, иқтисодий, диний раҳбарлик қиладиган инсон ҳар қандай хато ва гуноҳдан йироқ бўлиши зарур. Акс ҳолда Ислом умматига ҳидоят йўлини кўрсатиб, уларни дунё ва охират саодати сари етаклай олмайди. Мазкур хусусиятлар кимда бор ёки йўқлиги фақат Аллоҳ таологагина аён. Шунинг учун Тангрининг Ўзи раҳбарликка лойиқ инсонни бизга йўллаган элчиси ва пайғамбари орқали билдириши лозим. Кимда ким имом ва халифани умматнинг ўзи тайинлаши керак, дейдиган бўлса, демак, Қуръонда келган имомат тушунчасини тўғри англай олмайди.

Бундай шахс фақат дунёвий раҳбарлик қилувчи ҳокимни имом ва халифа деб атаган кўринади. Акс ҳолда фақат Аллоҳ таологина имомни тайинлаши зарурлигини тушуниб етган бўлар эди. Имомни танлаш ҳам пайғамбарни танлаш каби инсонлар ихтиёридан ташқарида бўлиб ёлғиз Тангрининг Ўзигина танлаши шарт.

* * *

Халифалар ҳақида тўқима ҳадисларнинг юзага келиши

2. Наҳотки, Пайғамбаримиз ўзларидан кейин ҳеч кимни халифа ва пешво этиб тайинламаган бўлсалар?

Шубҳасиз, Исломи дини жаҳоний ва мангу дин бўлиб, Қуръон оятларининг маъносига кўра, Исломи дини муайян бир минтақага ёки бирор бир миллатга хос бўлмай, қиёмат кунига қадар бутун миллат ва элатларнинг ҳидоят топиши ҳамда инсоний баркамолликка эришиши учун Аллоҳ таолонинг мангу кўрсатмаларидир. Шу нарса ҳам маълумки, Пайғамбаримиз рихлат қилганларида Исломи дини Араб ярим оролидан ташқарига чиқмаган эди. Сарвари олам Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* пайғамбарлик даврларининг 13 йилини мушриклар ақоидига қарши курашиш билан ўтказган бўлсалар, қолган 10 йилини эса ҳижратдан кейин Мадинаи Мунавварада Исломи ҳокимиятини ташкил этиш учун сарфлаган эдилар.

Шу замон ҳам Мадинада бўлганларида кўпинча душманлар билан жанглар рўй берар ва шунинг учун кўп вақт динни мудофаа қилиш учун сарф бўлар эди. Шу боис, Расулulloҳнинг қимматли вақтлари мушрикларга қарши жиҳод қилиш билан ўтди. Шунга қарамасдан, Пайғамбаримиз арзигулик вақтларининг бир қисмини ўз умматларига дин аҳкомдарини таълим беришга бағишлаган бўлсалар-да, ўша пайтда кўп муаммолар тўғилмагани сабабли айрим масалалар очиб берилмаган эди. Чунки, янгитдан Исломига кирганлар дин таълимотидаги кўп нарсаларни билишга қодир эмас эдилар. Шунга биноан, Пайғамбаримизнинг йўлларини давом эттирадиган халифа ул зотнинг илмларини тамоман ўзлаштирган бўлиши ҳамда умматнинг келажақда туғилиши мумкин бўлган

савол ва масалаларини еча оладиган бўлиши зарур эди.¹ Бундан ташқари, Расулulloҳдан кейинги раҳбар ва халифа келажакни кўра олиши, умматни кутаётган воқеалардан огоҳ бўлиши ва уларга тўғри йўл – йўриқ кўрсата олиши шарт. Ҳолбуки, халифалик мансабига даъвогар бўлиб уни эгаллаб олган шахсларда ушбу хусусиятларнинг ҳеч бири мавжуд эмас эди.

Ҳар бир масалага аҳамият билан қарайдиган Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* наҳотки, хилофат масаласига келганда ҳеч нарса демай оламдан кўз юмган бўлсалар-а?! Шунга биноан, юқорида айтиб ўтилган сўзларнинг хулосаси шундан иборатки, Сарвари олам Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ҳаётлик чоғларида ва ҳам фоний оламдан рихлат қилаётиб, ўзларидан кейинги халифа ва ворисларини тайинлаб кетганлари муқаррар. Бу ҳақида ушбу китобда кўпгина ҳадисларни кўриб чиқамиз, иншо Аллоҳ. Шунда маълум бўладики, Пайғамбаримиз *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* халифалик масаласига нисбатан парвосиз бўлмаганлар, балки, доимо бу масалага чуқур аҳамият бериб кўп ўринларда ўзларидан кейинги халифа ва ворисларини саҳобаларга танитганлар. Лекин афсуски, ул зотнинг рихлатларидан кейин тахт устида талашиш жараёнида пайдо бўлган сиёсий низолар оқибатида бу ҳақиқат яширилган. Ҳокимиятни ноҳақ эгаллаган айрим саҳобаларнинг қабоҳатли ишларини оқлаш мақсадида пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* номларидан турли хил ҳадислар тўқиб чиқарилиб, шу йўсинда сохта халифаларнинг барҳақ эканлиги кўрсатиб берилди.

Аҳли суннатнинг асримиздаги зиёли олимларидан бўлмиш Аҳмад Амин Мисрий бани Уммайя ҳукмдорлиги замонида ҳадис тўқиб чиқарилгани ҳақида шундай дейди:

كتب معاوية إلي عماله في جميع الآفاق ألا يُجيز لأحدٍ من شيعة عليٍّ وأهل بيته شهادة، وكتب إليهم أن انظروا من قبلكم من شيعة عثمان و محبيه و أهل ولايته، و الذين يروون فضائله و مناقبه فادنوا مجالسهم، و قربوهم و أكرمؤهم، و اكتبوا لي بكل ما يزوي كل رجل منهم و اسمه و اسم أبيه و عشيرته، ففعلوا ذلك حتي

1. Расулulloҳдан сўнг мусулмонлар орасида туғила бошлаган савол ва масалалар китобнинг охири мавзусида келтирилган.

أَكثَرُوا مِنْ فَضَائِلِ عَثْمَانَ وَ مَنَاقِبِهِ، لِمَا كَانَ يَبْعَثُهُ إِلَيْهِمْ مَعَاوِيَةَ مِنَ الصَّلَاتِ... وَ قَالَ إِنَّهُ كَتَبَ إِلَيَّ عَمَّالَهُ أَنْ
«أَنْظُرُوا إِلَيَّ مِنْ قَامَتِ عَلَيْهِ الْبَيْتَةُ أَنَّهُ يَجِبُ عَلَيَّ وَأَهْلَ بَيْتِهِ فَأَمْحُوهُ مِنَ الدِّيَّانِ، وَ اسْقَطُوا عَطَاءَهُ وَ رِزْقَهُ»

«Муовия бутун Ислол мамлакатларига тайинлаган ҳукмдорларига; Али ва унинг хонадони аҳлига эргашиган ҳеч бир шиа ва тарафдорлари учун гувоҳлик беришга ижозат берилмасин деган қарорни чиқариб, Усмоннинг тарафдорлари, уни севувчи, ва уни валий ва пешво деб тан олган ҳамда Усмоннинг фазилятларини ва унинг маноқибини ривоят қилаётган шахсларни кўздан кечириб, уларни ўзингизга яқинлаштирингиз ва уларни улуглангиз, улар орасидан ривоят қиладиган ҳар бир шахснинг барча ҳадисларини ва шунингдек, унинг исмини ва отасининг ва қавм – қариндошларининг исмини менга ёзиб юборингиз, деб уларга мактуб йўллади. Муовиянинг тайин этган ҳукмдорлари унинг буйругини бажариб, Усмоннинг фазилятлари ва унинг маноқибини хусусида кўплаб ҳадислар тўқиб чиқаришди ва Муовия эса бу иш эвазига уларга инъом бериб турарди. Ва шунингдек, Муовия ўзининг ҳукмдорларига; бирор бир шахснинг Али ва унинг Аҳли-Байтини севгани ҳақида далил ва ҳужжат келтирилганини кўриб қолсангиз, ўша шахснинг исмини мусулмонлар байтулломининг рўйхатидан ўчирилингиз ва байтуллолдан унга ажратилган ризқи ва улушини бекор қилингиз, деб мактуб йўллади.»¹

Шу сабабдан, Аҳмад Амин Мисрийнинг фикрича, саҳобаларнинг фазилятлари ҳақидаги кўпгина ҳадислар бани Уммайя ҳукмронлиги даврида сиёсий ғаразлар билан тўкилган. У бу борада айтади:

إِنَّ أَكْثَرَ الْأَحَادِيثِ الْمَوْضُوعَةِ فِي فَضَائِلِ الصَّحَابَةِ أَفْتَعِلَتْ فِي أَيَّامِ بَنِي أُمَيَّةَ تَقْرُبًا إِلَيْهِمْ بِمَا يَطْنُونَ أَنَّهُمْ
يُرْغَمُونَ بِهِ أَنْوَفَ بَنِي هَاشِمٍ

«Шубҳасиз, саҳобалар фазилятлари ҳақидаги тўқима ҳадисларнинг аксари бани Уммайя ҳукмронлиги даврида уларга

1. Аҳмад Амин Мисрий, «Фажрул Ислол», 7 – боб, 2 – фасл, 275 – бет, Ал – Мактабатул асрийях нашрида эса 249 – бет.

яқинлашиш мақсадида тўқилган. Улар бу ишлари билан бани Ҳошимнинг бурнини ерга ишқалаймиз деб ўйлардилар.»¹

Аҳли суннатнинг йирик олими бўлмиш Ибн Абил Ҳадид Муовия томонидан имом Алини пастга тушириш ва ул зотдан олдинги уч халифани юқорига кўтариш мақсадида пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) номларидан ҳадис тўқиб чиқариш учун айрим саҳоба ва тобеинлардан ташкил топган бир гуруҳнинг уюштирилгани ҳақида шундай дейди:

أَنَّ مَعَاوِيَةَ وَضَعَ قَوْمًا مِنَ الصَّحَابَةِ وَقَوْمًا مِنَ التَّابِعِينَ عَلِي رَوَايَةَ أَخْبَارِ قَبِيحَةٍ فِي عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، تَقْتَضِي الطَّعْنَ فِيهِ وَالْبِرَاءَةَ مِنْهُ؛ وَجَعَلَ لَهُمْ عَلِي ذَلِكَ جُعْلًا يَرْغَبُ فِي مِثْلِهِ؛ فَاخْتَلَفُوا مَا أَرْضَاهُ، مِنْهُمْ أَبُو هُرَيْرَةَ وَ عَمْرُو بْنُ عَاصٍ وَ الْمُغِيرَةَ بْنُ شُعْبَةَ، وَ مِنَ التَّابِعِينَ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ.

«Муовия имом Алига қарши нафрат уйғотадиган ва ул ҳазратни айблаб қоралайдиган нораво – қабих ҳадисларни ривоят қилиш мақсадида саҳобалардан бўлган бир гуруҳни ва тобеинлардан бўлган бир тоифани уюштирди ва уларни бундай ишга рағбатлантириш учун маош тайин этди. Абу Ҳурайра, Амр бин Ос ва Муғайраҳ бин Шўъбаҳ ҳадис тўқийдиган мазкур саҳобалардан бўлиб, Урваҳ ибн Аз – Зубайр эса тобеинлар гуруҳидан эди.»²

Аҳли суннатнинг етукли рижол – ровийшунос олими Ибн Жавзий ҳазратлари ўзнинг «Ал – Мавзуъаат» (тўқима ҳадислар) номли китобида тўқилган ҳадислар борасида шундай дейди:

قَدْ تَعَصَّبَ قَوْمٌ لِاخْتِلافِ قَوْمٍ يَدْعُونَ التَّمَسُّكَ بِالسُّنَّةِ فَوَضَعُوا لِأَبِي بَكْرٍ فَضَائِلَ وَفِيهِمْ مَنْ قَصَدَ مُعَارَضَةَ الرَّافِضَةِ...

«Яхшиликдан бебаҳра бўлган мутассиб бир гуруҳ Расулуллоҳ суннатларини маҳкам тутуш даъвосини қилиб, рофизий

1. Юқоридаги китоб, 6 – боб, 2 – фасл, 213 – бет, Ал – Мактабатул асрийях нашрида эса 197 – бет.

2. Ибн Абил Ҳадид, «Шарҳи наҳжул балога», 4 – жилд, 63 – бет.

(шиалар)га қарши туриш мақсадида Абу Бакр фазилати тўғрисида ҳадисларни тўқиб чиқаришди... »¹

Ва шунингдек, Ибн Жавзий мазкур китобида бу ҳақида шундай ёзади:

و قد تَرَكْتُ أَحَادِيثَ كَثِيرَةً يَرُؤُونَهَا فِي فَضْلِ أَبِي بَكْرٍ، فَمِنْهَا صَحِيحُ الْمَعْنَى لَكِنَّهُ لَا يَنْبُتُ مَنْقُولًا، وَ مِنْهَا مَا لَيْسَ بِشَيْءٍ وَ مَا أَرَأَى أَسْمَعَ الْعَوَامِ...

Мен Абу Бакр фазилати хусусида одамлар ривоят қиладиган кўпгина ҳадисларни зикр қилмай тарк эганман; негаки, уларнинг айримлари маъно жиҳатидан тўғри бўлса – да, лекин санад ва нақл қилиниши нуқтаи назаридан исбот қилинмаган ва шу мазмундаги бошқа ҳадислар эса маъносиз бўлиб, мен доимо уларни авом халқдан эшитаман...²

Аллома Ибн Жавзий ҳадис тўқиб чиқарувчи шахсларни бир неча гуруҳга тақсимлайди:

القسم الأول: الزنادقة الذين قصدوا إفساد الشريعة و إيقاع الشك فيها في قلوب العوام و التلاعب بالدين.

القسم الثاني: قوم كانوا يقصدون وضع الحديث نصرة لمدبهم، و سؤل لهم الشيطان أن ذلك جائز.

القسم الثالث: قوم وضعوا الأحاديث في الترهيب و الترهيب ليحثوا الناس بزعمهم علي الخير و يجرؤهم عن الشرّ و هذا تعاط علي الشريعة و مضمون فعلهم أن الشريعة ناقصة تحتاج إلي تيممة فقد أتممتها.

القسم الرابع: قوم استجازوا وضع الأسانيد لكل كلام حسن.

القسم الخامس: قوم كان يعرض لهم غرض فيضعون الحديث [الوضع لفرض دنوي]

«Биринчи гуруҳ: Шариатга путур етказишни, шариат борасида умум халқ қалбида шубҳа тугдиришни ва дин билан ўйин

1. Ибн Жавзий, «Ал – Мавзубаат», китобул фазоида вал – масаалиб, бобун фий фазли Аби Бакр, 1 – жилд, 225 – бет, мактабату азвааис – салаф нашрида эса 2 – жилд, 40 – бет.

2. Юқоридаги китоб, 1 – жилд, 237 – бет, мактабату азвааис – салаф нашрида эса 2 – жилд, 64 – бет.

қилишни қасд қилиб, Пайгамбар^(с.а.о) номларидан ҳадис тўқиб чиқарган зиндиқ ва кофирлар.

Иккинчи гуруҳ: Ўз мазҳабини қувватлантириш ва унга ёрдам бериш учун Пайгамбар^(с.а.о) номларидан ҳадис сохталаштирган шахслар бўлиб, Шайтон уларга қилаётган бу ишингиз жоиз ва тўғридир, деб фириб берган.

Учунчи гуруҳ: Ўз гумонларига асосланиб умум халқни яхши амалга рағбатлантириш ва ёмон ишдан қайтариш мақсадида Пайгамбар (саллаллоху алайҳи ва олиҳи васаллам) номларидан ҳадис тўқиб чиқаришган. Уларнинг қилган бу ишининг маъно – мазмуни; шариати исломия нуқсонли бўлиб такомил топишга муҳтождир. Шу боис, биз уни такомиллаштирдик.

Тўртинчи гуруҳ: Ҳар бир ҳасан ва гўзал калом учун Пайгамбар^(с.а.о) номларидан ҳадис тўқиб чиқаришни жоиз деб билганлар.

Бешинчи гуруҳ: Маълум бир дунёвий гараз ва ҳадафга кўра ҳадис тўқиб чиқарардилар.»¹

Имом Ҳасан (алайҳис салом) кўшинларининг орасига тарқоқлик тушгани сабабли жанг юз бермай икки томон ўртаси сулҳ аҳдномаси тузилгач, Муовия бутун мусулмон ўлкаларининг ягона ҳукмдори бўлди. Шунда у сулҳномага қарши ўлароқ, жумъа намозининг хутбаларида имом Али (алайҳис салом)га лаънат айтишни буюрди ва бу бидъат ишни унинг ўзи бошлаб берди.

Ибн Абил Ҳадид бу ҳақида шундай дейди:

أَنَّ مُعَاوِيَةَ لَمَّا عَادَ مِنَ الْعِرَاقِ إِلَى الشَّامِ بَعَدَ بَيْعَةَ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَاجْتِمَاعِ النَّاسِ إِلَيْهِ خَطَبَ فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِي: «إِنَّكَ سَتَلِي الْخِلَافَةَ مِنْ بَعْدِي، فَاخْتَرِ الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ، فَإِنَّ فِيهَا الْأَنْبَاءَ، وَقَدْ اخْتَرْتُمْكُمْ، فَالْعَنُوا أَبَا تُرَابٍ، فَلَعْنُوهُ...»

1. Юқоридаги китоб, муқаддатул мусанниф, 1 – жилд, 15дан 18 – бетлар, мактабату азваис – салаф нашрида эса 1 – жилд, 18 – бетдан 25 – бетларгача.

«Имом Ҳасан байъатларидан кейин Муовия Ироқдан Шомга қайтиб келгач, ўша ерда тўпланган халоиққа хутба ўқиб шундай деди: Эй халоиқ, Расулulloҳ менга дедилар: «Албатта сен мендан кейин халифаликни эгаллайсан. Шунда мақаддас сарзаминни танлагин, зероки, унда улугвор инсонлар бор». Ва мен сизларни танладим. Демак, Абу Туробни¹ лаънатлангиз, у ерда тўпланган халоиқ эса у буюк зотни лаънатлашди.»²

Бани Уммайянинг имом Алига нисбатан бўлган адовати шу даражага етиб борган эдики, кимда – ким у зотнинг фазилати хусусида Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан ҳадис ривоят қиладиган бўлса, уни қаттиқ жазолашар эди. У зотнинг фазилати ва афзаллиги тўғрисида Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан ривоят қилинган ҳадисларнинг сони жуда кўп ва машҳур бўлмаганида эди, бани Уммайя ва бани Марвон ҳукмдорлигининг истибдоди оқибатида, инсонлар орасида пайдо бўлган кўрқув сабабли ҳамда ушбу ҳукмдорларнинг Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Аҳли-Байтларига бўлган душманлигининг энг чўққисига чиққанлиги туфайли ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг фазилати ва афзаллиги ҳақидаги ҳадисларнинг мусулмонлар онгидан маҳв бўлиб кетиши муқаррар эди.

Бирок, имом Али Аллоҳ таоло томонидан тайинланган Расулulloҳнинг вориси ва барча мусулмонларнинг валийси ва пешвоси бўлгани сабабли, Аллоҳнинг изну фармони билан ул ҳазратнинг фазилати ва афзаллиги ҳақидаги ҳадислар мўъжиза каби сақланиб қолган.

Ибн Абил Ҳадид бу борада шундай ёзади:

فالأحاديث الواردة في فضله ﷺ لو لم تكن في الشهرة والاستفاضة وكثرة النقل إلي غاية بعيدة، لأنقطع نقلها للخوف والتقية من بني مروان مع طول المدة، وشدّة العداوة؛ و لو لا أن الله تعالى في هذا الرجل سرًا يعلمه من يرو في فضله حديث، ولا عرفت له منقبة؛ ألا ترى أن رئيس قرية لو سخط

1. Абу туроб имом Али (алайҳис салом)нинг муборак куняларидир.

2. Ибн Абил Ҳадид, «Шарҳи наҳжул балога», 4 – жилд, 72 – бет.

عَلِيٍّ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِهَا، وَمَنْعَ النَّاسِ أَنْ يَذْكُرُوهُ بِخَيْرٍ وَصَلَّاحٍ لَخَمَلِ ذِكْرِهِ، نُسِي اسْمُهُ، وَصَارَ وَهُوَ موجودٌ معدوماً، وَهُوَ حَيٌّ مَيِّتاً!

«Имом Али фазилати хусусида ворид бўлган ҳадислар машҳурликда ва кўп нақл қилинишида бағоят чўққига етиб бормаганида эди, Бани Марвон ҳукмдорлигининг узоқ муддат давом этгани ва уларнинг Расулulloҳ Аҳли-Байтларига бўлган шиддатли адовати сабабли пайдо бўлган қўрқув ва тақия туфайли мазкур ҳадислар нақл қилинмай, йўқ бўлиб кетган бўларди. Агар Аллоҳнинг бу зот ҳақида сирли ҳикмати бўлмагани эди – бу сирли ҳикматни фақат махсус инсонларгина бўлурлар – ул зотнинг фазилати тўғрисида ҳеч қандай ҳадис ривоят қилинмай, ул ҳазратнинг ҳеч бир фазилати танилмаган бўларди. Бирор бир қишлоқ ёки шаҳар бошлиги ўша ер аҳолисидан бўлган бирор шахсга газаб қилиб, инсонларни уни яхшилик билан эслашларидан ман қилганини ва шунинг учун уни ёдга олиш ўртадан кўтарилиб унинг исми унитилганини, шаҳрдаги инсонлар орасида бор бўла туриб йўққа чиқарилганини ва тириклигида ўлган деб ҳисобланганини кўрмаганмисиз?!»¹

Бир неча кунлик ғазотга (Табук ғазотига) борган Пайғамбаримиз ҳатто қисқа муддат учун Мадина бошлиқсиз қолмасин, деб раҳбар тайин қилган бўлсалар – у, лекин рихлатлари яқинлашиб қолганида, бутун бошли умматни раҳбарсиз ва йўлбошчисиз ўз ҳолига ташлаб кетишлари мумкинми? Расулulloҳдек буюк зот ҳақида бундай нарсага қандай қилиб ишониш мумкин? Қандайига Пайғамбаримиз умматларининг дунё ва охиратдаги бахт – саодатини таъминламай туриб, уларни ўз ҳолига қўйиб кетишлари мумкин?! Ахир ул зот умматларининг рушду ҳидоятда бўлишига ҳорис эдилар – ку.

Шак – шубҳасиз, эндигина оёққа турган уммат учун раҳбар ва йўлбошчи тайин қилмаслик Ислом учун нақадар буюк хатар экани барчага маълумдир. Шунинг учун ўз умматига меҳрибон бўлган Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) бундай хатога йўл қўйишлари мумкин эмаслигини ақл ва мантиққа таяниб айта оламиз.

1. Юқоридаги китоб, 4 – жилд, 73 – бет.

Пайғамбаримиз ҳеч кимни тайинламаганлар ва бу масалани умматнинг ўзига ташлаб қўйганлар, дейдиганлар, ҳеч бўлмаса даъволарига далил келтиришлари лозим.

* * *

Ҳазрати Али (а.с) иштирок этмаган ижмонинг аҳамиятсизлиги

3. Ижмо ва шўро асосида халифа тайин этиш жоизми ва бу услуб билан тайинланган халифа Ислому умматининг раҳбари ва йўлбошчиси бўла оладими?

Фараз қилайлик пайғамбаримиз хилофат масаласи хусусида сўз очмай, умматнинг ўзига ҳавола қилдилар ва мусулмонлар ижмо йўли билан халифа танлашлари керак бўлиб қолди. Лекин шундай бўлган тақдирда ҳам биринчи халифанинг сайланишида мусулмонлар ижмосига мувофиқ иш кўрилмади. Фақат Мадинада ҳозир бўлган бир гуруҳ саҳобаларгина бу «сайловда» қатнашишди, холос ва бошқа шаҳардаги мусулмонлар бу ишга қатнашмадилар. Бошқа шаҳарлар у ерда турсин, ҳатто Мадинада бўлган имом Али бошчилигидаги Аммор ибн Ёсир, Абу Зар Ғифорий, Салмони Форсий ва Микдод ибн Асвад (*разияллоҳу анҳум*) каби бир гуруҳ буюк саҳобалар ва Ҳошим авлодлари бу сайловга қатнашмай, Абу Бакр халифалигига қаршилиқ кўрсатганлар.

Имом Али ва ул зотнинг ёру оғанилари бўлган саҳобалар иштирок этмаган ижмо ва сайлов Аллоҳнинг лаънатига учраши шубҳасиздир. Аҳли суннатнинг буюк мутафаккири ва етукли фақиҳи бўлмиш Ибн Ҳазм бу борада шундай дейди:

«وَلَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ أَجْمَاعٍ يُخْرَجُ عَنْهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَمَنْ بِحَضْرَتِهِ مِنَ الصَّحَابَةِ»

«Али ибн Аби Толиб ва унинг билан бирга бўлган саҳобалар унда иштирок этмай, ундан чиқиб кетган ижмога Аллоҳнинг лаънати бўлсин.»¹

1. Ибн Ҳазм, «Ал – Муҳалло шарҳул мужалло», Миср нашрида 9 – жилд, китобул васоё, 1767 – масала, 345 – бет, Ливанда чоп этилган янги нашрда эса 10 – жилд, китобул васоё, 1770 – масала, 220 – бет.

Шундай экан, қандай қилиб бундай сайловни мусулмонлар ижмоси` деб айта оламиз? Агар сайлов йўли билан халифа ва раҳбар танлаш тўғри иш бўладиган бўлса, нега биринчи халифа ўзидан кейинги халифани тайинлаш учун бу услубдан фойдаланмай, ўзи хоҳлаган шахсни мусулмонларга халифа ва йўлбошчи этиб тайинлади?! Агар бир шахснинг истак ва хоҳиши халифани тайинлаш учун кифоя қиладиган бўлса, сарвари олам Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олийҳи васаллам)*нинг истаклари ҳаммадан кўра юқори ва устун эмасмиди?

Бундан ташқари, иккинчи халифа Умар бин Хаттоб учинчи халифани танлашда на биринчи халифанинг йўлини тутди ва на ўзи сайланган йўлдан фойдаланди, балки, олти кишилик шўро (кенгаш) тузишни ихтиёр қилди? Агар шўро йўли билан халифа танлаш тўғри бўлса, нима учун бу шўро фақат олти кишидан иборат бўлиши керак? Бу саволлар тарихни ўқийдиган ҳар бир одам учун жумбоқлидир. Бу саволларнинг жавобсиз қолганлиги эса имомни тайинлаш умматнинг қўлидан келмаслигини англатади.

* * *

Ҳазрати Али *(алайҳис салом)*га эргашишнинг зарурлиги

4. Али халифаликка ҳаммадан кўра лойиқроқ эмасмиди?

Фараз қилайлик Пайғамбаримиз ўзларидан кейин ҳеч кимни халифа этиб тайинламаганлар, у ҳолда уммат раҳбар танлаши учун илм ва таквода мартабаси ҳаммадан юқорироқ бўлган инсонни четлаб ўтиши тўғри иш ҳисобланадими?! Уламоларнинг аксарияти ҳатто аҳли суннатдан бўлганлари ҳам имом Алини бутун саҳобалар ўртасида Ислом аҳкомларини билишда энг доно ва билимдон деб эътироф этишади.

Аҳли суннат уламолари бу ҳақида Пайғамбаримизнинг аёллари Оиша онамиздан қуйидагича ривоят қилганлар:

1. Юқорида айтиб ўтганимиздек, Ислом умматининг ижмоси деганда, «*уларнинг бирлашган ҳолда яқдиллик билан қилган қарорлари*», назарда тутилади.

كثْرَةُ مُرَافَقَتِهِ لِلرُّسُولِ ﷺ، وَسُكْنَاهُ مَعَهُ، زَوْاجُهُ مِنْ ابْنَتِهِ فَاطِمَةَ إِلَيَّ جَانِبِ مَا حَبَاهُ اللَّهُ مِنَ الْفِطْرَةِ
السَّلِيمَةِ... كُلُّ ذَلِكَ أَوْزَرَهُ الْعِلْمَ الْغَيْرِيَّ؛ حَتَّى قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: «أَمَا إِنَّهُ لِأَعْلَمَ النَّاسِ بِالسُّنَّةِ فِي زَمَنِ كَانِ
الصَّحَابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ مُتَوَافِرِينَ».

«Аллоҳ таоло Алига ато этган покиза ва тўғри фитрат (табиат)дан ташқари, Али доимо Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ёнларида бўлиб ул зот билан биргаликда ҳаёт кечиришлари ва ул ҳазратнинг қизлари Фотимага уйланишлари... буларнинг ҳаммаси имом Али кўп илмлар вориси бўлишига сабаб бўлди. Шу боис, Оиша ул зот ҳақида шундай дерди: «Огоҳ бўлингиз, шубҳасиз, Али бутун саҳобалар мавжуд бўлган замонда Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) суннатларига ҳаммадан кўра огоҳдир».¹

Ул зотдан қолган илмий ҳадислар ва тарихий воқеаларнинг гувоҳлигига биноан, Али (алайҳис салом) илм – маърифатда ҳаммадан кўра афзал эди ва қачонки, уммат турли хил илмий муаммоларга дуч келиб қолсалар, ул ҳазрат ҳал қилиб берар эдилар.² Алининг шижоати, тақвоси, зоҳидлиги (дунёга рағбатсизлиги) уни бошқалардан ажратиб турувчи сифатларидан ҳисобланарди. Шунинг учун уммат ўзига халифа танлаб олиши керак бўлган тақдирда ҳам Алини танлаш зарур бўлар эди.

Аҳли суннатнинг йирик илоҳиётчи олими бўлмиш Қози Азудуддин Ижий бу ҳақида шундай дейди:

1. Имом Алининг ушбу фазилатини ўз китобида нақл қилган Аҳли суннат уламолари куйидагилардан иборат:

1. Исмоил ибн Иброҳим Ал – Бухорий, «Ат – тарихул кабийр», 2 – жилд, 255 – бет.
2. Ал – Муваффиқ ибн Аҳмад Ал – Хоразмий, «Ал – маноқиб», 7 – фасл, 84 – рақам, 91 – бет.
3. Абу Зайд Ас – Саъолибий Ал – Моликий, «Тафсиру Саъолибий ал – мусаммаа бил жаваҳирил ҳисаан фий тафсийрил Қуръон», 1 – жилд, 52 – бет.
4. Ибн Абдул Барр Ал – Қуртубий, «Ал – истийъоб фий маърифатил асҳоб», 3 – жилд, 1104 – бет, дорул жайл нашрида, аммо дорул кутубил илмийях нашрида эса 3 – жилд, 206 – бет.

2. Қўлингиздаги китобнинг охири мавзусида бу ҳақида намуналар келтирилган.

الْجُمُهورِ عَلَيَّ أَنَّ أَهْلَ الْإِمَامَةِ وَمُسْتَحَقَّهَا مَنْ هُوَ عَالِمٌ مُجْتَهِدٌ فِي الْأُصُولِ وَالْفُرُوعِ لِيَقُومَ بِأُمُورِ الدِّينِ
مُتَمَكِّنًا مِنْ إِقَامَةِ الْحُجَجِ وَحَلِّ الشُّبُهَةِ فِي الْعَقَائِدِ الدِّيْنِيَّةِ.

«Жумҳур илоҳиётчи олимларнинг шартига биноан, Ислом умматига раҳбарлик қиладиган ва пешволикка лойиқ бўлган шахс диннинг асоси ва унинг аҳкомини мукаммал билган олим ва мужтаҳид бўлмоғи лозим. Токи, дин кўрсатган йўл – йўриқларни тўлақонли бажариб, уларни турли хил далил ва ҳужжатлар билан исботлай олишга қодир ва диний эътиқотда пайдо бўлган ҳар – хил шубҳаларга жавоб бериб уларни еча оладиган бўлсин.»¹

Абу Бакр халифаликни эгаллагандан сўнг мусулмонларга хитоб қилиб шундай дерди:

«إِغْلُمُوا أَيُّهَا النَّاسُ أَنِّي لَمْ أَجْعَلْ لِهَذَا الْمَكَانِ أَنْ أَكُونَ خَيْرِكُمْ، وَلَوْ دِدْتُ أَنْ بَعْضَكُمْ كَفَائِيهِ.»

«Эй инсонлар! Билингизки, мен сизларнинг энг яхшингиз бўлганим учун, ушбу ўринни эгаллаб олганим йўқ. Сизларнинг айримларингиз хилофат мансабини ўз зиммасига олишини истардим.»²

Буюк тарихи олими Яъқубий Абу Бакрнинг қилган эътирофи хусусида шундай ёзади:

«إِنِّي وَوَلِيْتُ عَلَيْكُمْ وَلَسْتُ بِخَيْرِكُمْ.»

«Шубҳасиз, сизларнинг устингиздан ҳукмдор бўлдим, ҳолбуки, мен сизларнинг энг яхшингиз эмасман.»³

Абу Бакр бошқа бир жойда ўзининг халифалик мансабига нолайиқ эканини эътироф этиб шундай дейди:

«أَقِيلُونِي فَلَسْتُ بِخَيْرِكُمْ.»

1. Қози Азудуддин Ижий, «Шарҳул мавақиф», 8 – жилд, Ал – марсадур робий фил – имаамаҳадис, Ал – мақсадус сааний, 380 ва 381 – бетлар.

2. Ибн Қутайбаҳадис, Ад – Дийнаварий, «Ал – имомату вас – сиёсах», 1 – жилд, 16 – бет.

3. Яъқубий, Тарихул Яъқубий, 2 – жилд, Айёми Аби Бакр, 12 – бет.

«Мени хилофат мансабидан четлаштирингиз, зероки, мен сизларнинг энг яхшингиз эмасман.»¹

Ҳолбуки, юқорида айтиб ўтганиздек, Ислом умматининг пешвоси ҳаммадан афзал ва устун ва Ислом дини кўрсатган йўл – йўриқни ва унинг таълимотларини ҳаммадан яхши биладиган шахс бўлмоғи лозим. Акс ҳолда Аллоҳга ва Унинг Расулига ва мусулмонлар жамиятига хиёнат қилган ҳисобланади.

Бу ҳақида эътиборингизни Ислом умматининг донишманди бўлмиш Ибн Аббоснинг сўзига жалб этамиз:

مَنْ وَلِيَ مِنْ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا مِنْ أُمُورِ الْمُسْلِمِينَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ فِي الْمُسْلِمِينَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ لِلْمُسْلِمِينَ مِنْهُ، وَأَعْلَمُ بِكِتَابِ اللَّهِ وَسُنَّةِ رَسُولِهِ ﷺ، فَقَدْ خَانَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَخَانَ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ.

«Кимки, мусулмонлар орасида ўзидан ҳам яхшироқ ва Аллоҳнинг китобини ва Унинг Расулининг суннاتини чуқурроқ биладиган шахс борлигини била туриб, мусулмонларнинг пешвоси ва йўлбошчи бўлиб, уларнинг устидан ҳукмдорлик қилса, шубҳасиз, Аллоҳга ва Унинг Расулига ва мусулмонлар жамоасига хиёнат қилибди.»²

Кимда ким Аллоҳнинг йўлини тутишда имом Алига эргашиб, ул зотни ўзи учун валий ва пешво қилиб олса, ҳидоят йўлини топгани шубҳасиздир. Аҳли суннатнинг буюк муфассир ва илоҳиётчи олими бўлмиш Аллома Фахриддин Ар – Розий бу ҳақида шундай дейди:

مَنْ أَقْتَدَى فِي دِينِهِ بِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَقَدْ اهْتَدَى، وَالدَّلِيلُ عَلَيْهِ قَوْلُهُ ﷺ: اللَّهُمَّ أَدِرِ الْحَقَّ مَعَ عَلِيِّ حَيْثُ دَارَ

«Кимки, динида Али ибн Аби Толибга эргашса, муҳаққақ ҳидоят топибди. Бунга далил Расулуллоҳнинг ушбу сўзларидир:

1. Ибн Абил Ҳадид, «Шарҳи наҳжул балога», 1 – жилд, 169 – бет.

2. Мазкур сўзнинг манбаи:

1. Ал – Мутгақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 16 – жилд, 44035 – ҳадис, 88 ва 89 – бетлар.
2. Ибн Асоқир, «Тариху мадинати Дамашқ», 53 – жилд, 256 – бет, 6452 – Муҳаммад Шаҳрёр Ан – Нисобурийнинг таржимаи ҳолида келтирилган.

«Эй Аллоҳим, Али қаерда бўлса, ҳақни ҳам унинг гирд – теварагида қилиб қўйгин».¹

Албатта юқорида зикр қилган даъвомизга жуда кўплаб далиллар мавжуд бўлиб, ушбу китобда уларнинг айримларини кўриб чиқамиз.

Қўлингиздаги Ғадийр воқесига тегишли бўлган ушбу асар имом Али (*алайҳис салом*)ни «Ғадийр» кунда зиёрат қилиш учун ўнинчи имомимиз ҳазрати Али ибн Муҳаммад (имом Алийян Нақий (*алайҳис салом*))дан мўътабар санадлар (услуглар) билан содир этилган бўлиб, ушбу зиёратномада келган маълумотларни Қуръони Карим оятларига ҳамда Аҳли суннат наздидаги мўътабар ва мўътамад манбаларга таяниб кенг шарҳлаганмиз. Шунинг учун ушбу асарнинг номини «Ғадийр воқеаси Қуръон ва Суннат нигоҳидан» деб қўйдик.

Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг суннатлари ва ул ҳазратдан содир бўлган ҳадисларга асосланиб битилган ушбу асар илмий-тадқиқотий услубда ҳамда таҳлилий қараш билан Пайғамбаримиздан сўнг Ислом тарихида рўй берган воқеа-ҳодисаларни Аҳли суннат наздидаги мўътабар ва мўътамад манбаларга асосланиб кенг ёритиб беришга қаратилган ва шу тариқа, ушбу асарда имом Али (*алайҳис салом*) пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)дан сўнг Аллоҳ томонидан барча мусулмонларга танланган барҳақ халифа, пешво, ва йўлбошчи эканлиги Қуръони Каримнинг кўпгина оятларида ҳамда Суннати Набавияда баён этилгани исботлаган. Шу боис, ушбу асар барча ҳақиқат изловчилари учун бир олам илму маърифатга тўлиб тошган деб айтсак, муболаға қилмаган бўламиз.

Ушбу асарда Пайғамбаримизнинг имом Али (*алайҳис салом*) хусусидаги ҳадисларини ривоят қилиш ва имом Али (*алайҳис салом*)нинг бошларига тушган оғир воқеаларда тутган йўллари баён қилинган.

1. Мазкур сўзнинг манбаи:

1. Фаҳри Розий, «Ат – тафсирул Кабийр ва мафаатийҳул гайб», 1 – жилд, Фотиҳа сурасидан олинадиган фикҳий масалалар баёнида 9 – масала, 5 – ҳужжат, 210 – бет.
2. Фаҳри Розий, «Ал – маҳсул фий илми усулил фикҳ», 4 – жилд, 4 – масала, 1452 – бет.

Шу билан биргаликда, Али *(алайҳис салом)*да бўлган олий даражали фазилатлар ҳақида ҳамда халифалик мансабини даъво қилиб уни эгаллаб олган кимсаларда ушбу фазилатларининг умуман бўлмагани борасида ҳам сўз юритилган. Имом Али *(алайҳис салом)* пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан кейин энг афзал, энг устун, энг юксак ва энг улуғ зот эканликлари ҳамда Сарвари оламдан сўнг барча инсонларга раҳбарлик ва йўлбошчилик қилишга сазовор бўлган ёлғиз инсон эканликлари турли хил далил – исботлар билан келтирилган.

Шунинг учун имом Али *(алайҳис салом)*нинг «*Ғадийр*» кундаги ушбу зиёратномалари пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг, у зотнинг Аҳли-Байтларига эргашган мусулмонлар тўғри йўлда эканликларини баён қилиш билан олий мазмунга эга бўлган хужжат ва далилдир. Шу боис, ушбу Ғадийрномани бошқа кунларда балки, ҳар кун ва ҳар ерда ўқиш жуда ҳам фойдали ва савоб амал бўлиб, Аллоҳнинг ибодатига рағбат қилувчилар ва имом Али *(алайҳис салом)*нинг зиёратларига муштоқ бўлгувчилар мазкур зиёратни ғанимат, деб биладилар.

Ушбу китобда имом Али *(алайҳис салом)* барча гуноҳ ва нопокликлардан йироқ бўлган «*маъсум*» эканликлари ва пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг халифалик, пешволик ва йўл бошчиликдан иборат бўлган имом Али *(алайҳис салом)*нинг ҳақ – ҳуқуқлари у зотдан тортиб олиниши билан ҳаётлик чоғларида мазлум эканликлари баён этилган.

Имом Алиян Нақий *(алайҳис салом)* ушбу зиёратномада биз томонга нур даричасини очганликлари туфайли, ҳар ким имом Али *(алайҳис салом)*ни танимоқчи бўлиб, у ҳазратнинг изларидан бориб, ҳақ йўлда юришни истаса ва ушбу зиёратномадаги ибораларнинг маъносига диққат билан назар солса, ҳақ йўлни топишига ҳеч қандай шак – шубҳа бўла олмас.

* * *

Ҳазрати Али *(алайҳис салом)*нинг ҳадисдаги айрим фазилатлари

Асарни бошлашдан олдин имом Али *(алайҳис салом)*нинг юксак мартабалари янада намоён бўлиши учун назарингизни пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг қуйидаги айрим ҳадисларига жалб этамиз:

عَنْ أَبِي لَيْلَى الْغَفَّارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: سَتَكُونُ مِنْ بَعْدِي فِتْنَةٌ، فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَأَلْزَمُوا عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَنْ يَزَانِي وَأَوَّلُ مَنْ يُصَافِحُنِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ مَعِيَ فِي السَّمَاءِ الْأَعْلَى وَهُوَ الْفَارُوقُ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ.

«Аби Лайло ривоят қилиб дедики, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан эшитдимки, шундай марҳамат қилардилар: мендан сўнг (гаразгүй кимсалар хилофат мансаби устида тортишишлари оқибатида) фитна юзага келгай, шундай ҳолат рўй берганда, Али ибн Аби Толибни маҳкам тутиб, Унга эргашингиз. Зероки, у қиймат кунда мени кўрадиган ва мен билан кўришадиган илк кишидир ва у (Али *(алайҳис салом)*) юқори осмонда мен билан бирга бўлур ва у (Али *(алайҳис салом)*) ҳақ ва ботил (ноҳақлик)нинг ўртасини ажратувчи зотдир».¹

عَنْ أَبِي ثَابِتٍ مَوْلَى أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَيَّ أُمَّ سَلَمَةَ فَرَأَيْتُهَا تَبْكِي وَتَذْكُرُ عَلِيًّا وَقَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: عَلِيٌّ مَعَ الْحَقِّ وَالْحَقُّ مَعَ عَلِيٍّ وَلَنْ يُفْتَرَقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْخَوْضَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

«Абу Зар *(разияллоҳу анҳу)* нинг хизматкорлари Абу Собит ривоят қилиб дедики, Пайғамбаримизнинг аёллари Умму Саламанинг ҳузурига кирдим ва уни йиглаётган ҳолда кўрдим ва ўша ҳолатда имом Али *(алайҳис салом)*ни ёдга олиб, шундай деди: Расулulloҳ *(саллаллоҳу*

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида нақл қилган Аҳли суннат алломалари қуйидагилардан иборат:

1. Ибн Асокир, «Тариху мадинати Дамашқ», 3 – жилд, 123 – бет, 1164 – ҳадис.
2. Ҳофиз Шамсиддин Аз – Заҳабий, «Мийзонул – иътидол фий нақдир – риҷол», 2 – жилд, 3 – бет, 2587 – ҳадис ва 1 жилд, 188 – бет, 740 ҳадис.
3. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 93 ва, 43 – боб 152 – бет.
4. Ганжий Шофеий, «Кифаятут – толиб», 44 боб, 188 бет.
5. Ал – Мутгақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 11 – жилд, 612 – бет.

алайҳи ва олиҳи васаллам)дан эшитдимки, шундай марҳамат қилардилар: Али ҳақ билан бирга ва ҳақ ҳам Али билан биргадир ва Қиёмат куни Ҳавзи Кавсар ёнида бу иккаласи менга кириб келгунга қадар, ҳаргиз бир – биридан ажралмас». ¹

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ مَعَ الْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ مَعَهُ، لَا يَفْتَرِقَانِ حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

«Пайгамбаримизнинг аёллари Умми Салама ривоят қилиб дедики, Пайгамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай марҳамат қилдилар: Али ибн Аби Толиб Қуръон билан бирга ва Қуръон у билан биргадир, улар Ҳавзи кавсар ёнида менга кириб келгунларига қадар бир – бирларидан ажралмаслар». ²

1 Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат уламолари куйидагилардан иборат:

1. Ибн Мағозилий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 244 – бет.
2. Ибн Асоқир, «Тариху мадинати Дамашқ», 3 – жилд, 119 – бет, 1162 – ҳадис.
3. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустандраку алас – саҳиҳайн», 124 – бет, 3 – ҳадис, 61 – ҳадис, бобу манокіби Алийийн.
4. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 104 – бет, 20 – боб.
5. Хатиб Бағдодий, «Тариху Бағдод», 14 – жилд, 321 – бет, 7643 – ҳадис.
6. Ибн Касир, «Ал – Бидоятун ван – Ниҳояҳ», 7 – жилд, 321 – бет, бобу фазоили Алийийн.
7. Ҳайсамий, «Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид», 9 – жилд, 135 – бет.
8. Термизий, «Сунану термизий», 13 – жилд, 166 – бет, 3 – ҳадис, бобу манокіби Алийийн.
9. Хоразмий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 223 – бет.
10. Ал – Мутгақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 11 – жилд, 621 – бетдан 643 – бетларгача ва бошқа алломалар ушбу ҳадисни ўз китобларида ривоят қилганлар.

2. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат алломалари куйидагилардан иборат:

1. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустандраку алас – саҳиҳайн» 3 – жилд, 124 – бет.

عَنْ أَبِي بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: لِكُلِّ نَبِيٍّ وَصِيٌّ وَوَارِثٌ وَإِنَّ عَلِيًّا وَوَصِيًّا وَوَارِثِي.

Абу Бурайда отасидан ривоят қилиб дедики, Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай деб марҳамат қилдилар: «*Ҳар пайгамбар учун унинг йўлини давом эттирадиган васий ва ворис бордир ва шубҳасиз, Али менинг йўлимни давом эттиргувчи васий ва ворисимдир*».¹

2. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 103 – бет, 20 – боб.
3. Ҳайсамий, «Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид», 9 – жилд, 134 – бет.
4. Жалолуддин Суютий, «Тарихул хулафо», 173 – бет, боб фазоилу Алийийн.
5. Ал – Муттақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 11 – жилд, 603 – б ва бошқа олимлар ушбу ҳадисни ривоят қилганлар.

1 Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат олимлари куйидагилардан иборат:

1. Ибн Мағозилий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 201 – бет, 238 – ҳадис.
2. Ибн Асоқир, «Тариху мадинати Дамашқ», 3 – жилд, 5 – бет, 1022 – ҳадис.
3. Ҳофиз Шамсиддин аз – Заҳабий, «Мийзонул – иътидол фий нақдир – риҷол», 4 – жилд, 127 – 128 – бет, 8590 – ҳадис.
4. Ганжий Шофеий, «Кифааятут – толиб», 62 – боб, 260 – бет.
5. Ҳайсамий, «Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид», 9 – жилд, 113 – бет, 7 – жилд, 200 – бет.
6. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 90 – 295 – бет, 15 – боб.
7. Жалолуддин Суютий, «Ал – лиғолил маснуъа», 1 – жилд, 185 – бет.
8. Ҳофиз Ҳаскониий, «Шавоҳиддуд танзийл», Бақара сураси\30 оятининг тафсирида.
9. Жувайний Хуросоний, «Фароидус симтайн», 52 – боб, 222 – ҳадис.
10. Хоразмий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 88 – бет, 22 – ҳ ва бошқалар.

عَنْ أَبِي الْحَمْرَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيَّ آدَمَ فِي عِلْمِهِ وَ إِلَيَّ نُوحٍ فِي فَهْمِهِ وَ إِلَيَّ إِبْرَاهِيمَ فِي حِلْمِهِ وَ إِلَيَّ يَحْيَىٰ بْنِ زَكَرِيَّا فِي زُهْدِهِ وَ إِلَيَّ مُوسَىٰ بْنَ عِمْرَانَ فِي بَطْشِهِ فَلْيَنْظُرْ إِلَيَّ عَلَيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ.

Абу Ҳамро ривоят қилиб дедики, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай деб марҳамат қилдилар: «Кимки, Одам (алайҳис салом)нинг илми – донолигига қарамоқчи бўлса ва Нух (алайҳис салом)нинг фаҳму – фаросатига назар солмоқчи бўлса ва Иброҳим (алайҳис салом)нинг ҳалим ва сабру бардошли эканлигини ва Яҳё ибн Закариё (алайҳис салом)нинг зоҳид ва дунё молу матосига нисбатан беразбатлигини кўрмоқчи бўлса ва Мусо ибн Имрон (алайҳис салом)нинг довурак, қўрқмаслигига назар солишни истаса, шунда Али ибн Аби Толиб (алайҳис салом)га қарасин».¹

Яъни: Имом Али (алайҳис салом) шундай бир юксак ва олий даражали инсон эдиларки, Аллоҳнинг улуғ пайғамбарларидаги бутун яхши ва эзгу сифат ва хусусиятлар у ҳазратда мужассам эди ва бундай олий сифат ва хусусиятларга эга бўлиш, фақатгина Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ва у ҳазратнинг ҳақ халифа ва ворисларига хосдир.

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат алломалари куйидагилардан иборат:

1. Ибн Асокир, «Тариху мадинати Дамашқ», 2 – жилд, 280 – бет, 804 – ҳадис.
2. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 253 – бет.
3. Ганжий Шофеий, «Кифааятут – толиб», 122 – бет, 23 – боб.
4. Ибн Мағозилий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 212 – бет, 256 – ҳадис.
5. Ибн Касир, «Ал – Бидоятун ван – Ниҳояҳ», 7 – жилд, 356 – бет.
6. Ҳофиз Шамсиддин Аз – Заҳабий, «Мийзонул – иътидол фий нақдир – рижол», 4 – жилд, 99 – бет, 8464 – ҳадис.
7. Ибн Абил Ҳадийд, «Шарҳи наҳжул балога», 2 – жилд, 449 – бет, миср нашриёти.
8. Жувайний Хуросоний, «Фароидус симтайн», 35 – бет, 142 – ҳадис.

حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَسْعَدِ بْنِ زُرَّارَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ أُسْرِي بِي
 إِنْ تَهَيْتُ إِلَيَّ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فَأَوْحَى إِلَيَّ [أَوْ أَخْبَرَنِي] فِي عَلِيٍّ بِثَلَاثٍ: إِنَّهُ سَيِّدُ الْمُسْلِمِينَ وَوَلِيُّ الْمُتَّقِينَ
 وَقَائِدُ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ.

«Абдуллоҳ ибн Асад ибн Зурора ривоят қилиб дедики, Расулудллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай марҳамат қилдилар: Меърожга мени олиб чиққан кечаси Иззатли, Буюк Парвардигоримнинг хузурига шарафёб бўлдим, шунда Парвардигорим Али (алайҳис салом) уч сифат ва устунликка эга эканлиги хусусида менга ваҳий қилиб деди: Дарҳақиқат, у (Али) мусулмонларнинг сарвари ва парҳизкор, тақволи инсонларнинг пешвоси ва йўлбошчиси ва Қиёмат кунида пешанасидан нур тараладиган ибодат қилгувчиларнинг раҳнамосидир».¹

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат алломалари куйидагилардан иборат:

1. Хоразмий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 229 – бет.
2. Ҳофиз Абу Наим, «Ҳиятул авлиё», 1 – жилд, 63 – бет.
3. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 213 – бет ва 245 – бет, 56 – боб.
4. Ҳоқим Нишобурий, «Ал – Мустандраку алас – саҳиҳайн», 3 – жилд, 138 – бет, 99 – ҳадис.
5. Ганжий Шофейий, «Кифааятут – толиб», 45 – боб, 190 – бет.
6. Ҳайсамий, «Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид», 9 – жилд, 121 – бет.
7. Ибн Мағозийий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 104 – бет, 146 ва 147 – ҳадис.
8. Ҳофиз Шамсиддин аз – Заҳабий, «Мийзонул – иътидол фий нақдир – рижол», 1 – жилд, 64 – бет, 211 – ҳадис.
9. Ибн Асоқир, «Тариху мадинати Дамашқ», 2 – жилд, 256 – бет, 772 – ҳадис.
10. Ибн Асир Ал – Жазарий, «Усдул гоба фий маърифатис – саҳобаҳ», 1 – жилд, 69 – бет, ва 3 – жилд, 116 – бет.
11. Ал – Муттақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 11 – жилд, 620 – бет.

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ لِعَلِيٍّ: النَّاسُ مِنْ شَجَرٍ شَتَّى
وَ أَنَا وَ أَنْتَ مِنْ شَجَرَةٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ قَرَأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: ﴿وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَ زُرْعٌ وَ
نَخِيلٌ صِنَوَانٌ وَ غَيْرُ صِنَوَانٍ يَسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ﴾

Жобир ибн Абдуллоҳ (разияллоҳу анху) ривоят қилиб деди: Расулудллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) дан эшитдимки, Али (алайҳис салом) га шундай марҳамат қилардилар: «Ҳамма инсонлар турли хил дарахтлардан (яраган)дирлар, мен ва сиз бир дарахтдан (яраган)миз. Сўнгра Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) қуйидаги ояти каримани ўқидилар: Узумзор боғлар, экинзорлар ва шохлаб кетган ҳамда шохламаган хурмолар бўлиб (уларнинг ҳаммаси ҳам) бир сув билан сугорилур (Раъд \ 4 ояти)».¹

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَأُمِّ سَلَمَةَ: يَا أُمَّ سَلَمَةَ أَنْ عَلِيًّا لَحْمُهُ مِنْ
لَحْمِي وَدَمُهُ مِنْ دَمِي وَهُوَ بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي.

Ибн Аббос (разияллоҳу анху) ривоят қилиб дедикки, Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) аёллари Умми Саламага хитоб қилиб шундай деб марҳамат қилдилар: «Эй Умми Салама дарвоқе Алининг гўшти менинг гўштимдан ва унинг қони менинг

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат алломалари куйидагилардан иборат:

1. Ибн Мағозий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 400 – ҳадис, 90 ва 297 – ҳадислар.
2. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустадраку алас – саҳиҳайн», 2 – жилд, 241 – бет.
3. Ибн Асокир, «Тариху мадинати Дамашқ», 1 – жилд, 126 – бет, 178 – ҳадис.
4. Жалолуддин Суютий, «Ад – дуррул мансур», 5 – жилд, 51 – бет ва шунингдек, Суютийнинг «Тарихул хулафо» китоби, 171 – бет.
5. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 280 – бет, 38 – ҳадис.
6. Ҳофиз Ҳасконий, «Шавоҳиддуд танзийл», 395 – ҳадис.
7. Ал – Мутгақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 6 – жилд, 154 – бет ва 11 – жилд, 608 – бет.

қонимдандир. У (Али)нинг менинг наздимдаги мартабаси, Ҳоруннинг Мусо наздидаги мартабаси кабидир, фарқи шундаки, мендан сўнг пайгамбар бўлмас».¹

عَنْ زَيْدِ بْنِ يَثِيعَ قَالَ، بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَبَا بَكْرٍ بِرِأَةِ ثُمَّ أَتْبَعَهُ عَلِيًّا، فَلَمَّا قَدِمَ أَبُو بَكْرٍ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْزَلَ فِي شَيْءٍ؟ قَالَ: لَا وَلَكِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أُبَلِّغَهَا أَنَا أَوْ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِي.

«Зайд ибн Ясийъ ривоят қилиб дедики, Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олийҳи васаллам) (мушриклар ҳақида нозил бўлган) Бароъат –

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат алломалари қуйидагилардан иборат:

1. Ибн Асокир, «Тариху мадинати Дамашқ», 1 – жилд, 406, 336 ва 456 – ҳадислар.
2. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснаду Аҳмад ибн Ҳанбал», 1 – жилд, 177 – 189 – бетлар ва ал – фазааил мазусидаги, 79 ва 80 – ҳадислар.
3. Ибн Можаҳ Қазвиний, «Сунану Ибн Можаҳ», 1 – жилд, 42 – бет, 115 – ҳадис.
4. Бухорий, «Саҳиҳ бухорий», 5 – жилд, 81 – бет, 225 – ҳадис (Фазоилу асҳобин Набий).
5. Ибн Абдул Барр Ал – Куртубий, «Ал – истийъоб фий маърифатил асҳоб», 3 – жилд, 1097 – б ет, 1855 – ҳадис.
6. Ҳофиз Абу Наим, «Ҳиятул авлиё», 7 – жилд, 194 – бет.
7. Балозирий, «Ансобул ашроф», 2 – жилд, 95 – бет, 15 – ҳадис.
8. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъулмаваддаҳ», 56 – 153 – бет, 6 – боб.
9. Ибн Мағозилий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 33 – 34 – бет, 40 – 50 – ҳадис.
10. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустадраку алас – саҳиҳайн», 3 – жилд, 108 – бет.
11. Ибн Касир, «Ал – Бидоятун ван – Ниҳояҳ», 8 – жилд, 77 – бет.
12. Ганжий Шофей, «Кифаяятун – толиб», 37 – боб, 168 – бет.
13. Ҳофиз Шамсиддин Аз – Заҳабий, «Мийзонул – иътидол фий нақдир – рижол», 2 – жилд, 3 – бет, 2586 – ҳадис.
14. Жалолуддин Суютий, «Аллийолил маснуъа», 1 – жилд, 177 – бет.
15. Ибн Ҳажар Асқалоний, «Лисонул мийзон», 2 – жилд, 234 – б ва бошқалар.

Тавба сураси билан Абу Бакрни Макка мушрикларига ушбу сурани тиловат қилиш учун (ўша сарзаминга) юбордилар. Сўнгра Расулудлоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Абу Бакрнинг кетидан Али *(алайҳис салом)* ни йўлладилар ва имом Али *(алайҳис салом)* Бароъат сурасини Абу Бакрдан олиб, ушбу сурани мушрикларга етказдилар. Абу Бакр қайтиб келгач, шундай деди: Эй Расулудлоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*! Мен ҳақимда бирор нарса нозил бўлдимми? Расулудлоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* марҳамат қилдилар: *Йўқ, лекин бу сурани мен ва менинг Аҳли-Байтим, (хонадоним)дан бўлган киши (мушрикларга) етказишга маъмур қилинганман (буюрилганман)*.¹

Ушбу ҳадисдан маълум бўладики, Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг зиммаларида бўлган оғир вазифани у ҳазратнинг ўзлари ва ёки Аҳли-Байтлари (хонадонлари)дан бўлган имом Али *(алайҳис салом)* ва у зотнинг зурриётларидан бўлган ўн бир имомдан бошқа ҳеч ким адо эта олмас. Бу ҳадис ва бунга ўхшаш

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат алломалари куйидагилардан иборат:

1. Балозирий, «Ансобул ашроф», 2 – жилд, 155 – бет, 164 – ҳадис.
2. Ибн Асокир, «Тариху мадинати Дамашқ», 2 – жилд, 376 – бет, 871 дан 873 гача бўлган ҳадислар.
3. Ибн Касир, «Ал – Бидоятун ван – Ниҳояҳ», 5 – жилд, 37 – бет, ва 7 – жилд, 35 – бет.
4. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснаду Аҳмад ибн Ҳанбал», 1 – жилд, 318 – бет, 1296 – ҳадис.
5. Ибн Мағозий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 221 – бет, 267 ва ундан кейинги ҳадислар.
6. Ганжий Шофеий, «Кифааятун – толиб», 254 – бет, 62 – боб.
7. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий «Янобийъул маваддаҳ», 101 – бет, 18 – боб.
8. Термизий, «Сунани Тирмизий», 13 – жилд, 169 – бет, 8 – ҳадис ва бошқа алломалар.
9. Аҳмад Ибн Ҳанбал, «Ҳазоилус – саҳобаҳ», 2 – жилд, 694 – бет, 946 – ҳадис, ва шунингдек, 795 ва 796 – бетлар, 1090 – ҳадис, 875 ва 876 – бетлар, 1203 – ҳадис.

кўпгина ҳадислар, пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан сўнг, у ҳазратнинг йўлларида давом эттирувчи ҳақ халифалари ва ворислари имом Али (алайҳис салом) ва у зотнинг зурриётларидан бўлган ўн бир имом эканлигига очиқ – ойдin хужжат ва далилдир.

Имом Али (алайҳис салом) Аллоҳ томонидан танланган пок – маъсум, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳақ ворис ва халифалари бўлиб, бутун мусулмонлар у зотга бўйсуниб, итоат қилиш вожиб ва фарз бўлган биринчи имом, пешво, раҳбар, бошлиқ ва йўлбошчи сифатида улуғ, буюк ва юксак мақомга эга киши эдилар. У зотнинг хилофат мансабларини даъво қилиб, ноҳақ эгаллаб олган кимсаларда бундай фазилатлар умуман мавжуд бўлмаган. Имом Али (алайҳис салом)нинг юксак сифатлари ва хусусиятларини мен каби ожиз бандалар баён эта олмаймиз. Ушбу масалага Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг қуйидаги ҳадислари очиқ – ойдin исбот ва далилдир:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: لَوْ أَنَّ الرِّيَاضَ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرَ مِدَادًا وَالْجَنِّ حُسَابًا وَالْإِنْسَ كِتَابًا مَا أَحْصَوْا فَضَائِلَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ.

«Ибн Аббос (разияллоҳу анҳу) ривоят қилиб дедики, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай марҳамат қилдилар: Агар дарахтлар қалам ва денгизлар сиёҳ, жинлар ҳисоблагувчи ва инсонлар эса ёзувчи бўлсалар эди, Али ибн Абу Толибнинг фазилатларини ҳисоблай олмаслар».¹

Диққатга сазовор бўлган нарса шундан иборатки, муборак «Ғадийр» ҳайити Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Аҳли-Байтлари (хонадонлари)нинг севинчли кунларидан бўлиб, «Ийдуллоҳил акбар» (Аллоҳ тайин этган энг буюк ҳайит) деб ном олган. Зероки, «Ғадийр» кунида Аллоҳнинг фармони билан

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат алломалари қуйидагилардан иборат:

1. Ганжий Шофей, «Кифааятут – толиб», 251 ва 252 – бетлар, 62 – боб.
2. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 286 – бет, 70 – ҳадис.

Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) ўзларидан сўнг, ҳақ халифа ва ворислари бўлмиш имом Али (*алайҳис салом*)ни барча мусулмонларга пешво, валий, раҳбар, бошлиқ ва йўлбошчи сифатида «*Ҳажжатул видо*» (видолашув ҳажи)да иштирок этган саҳобаларига эълон қилиб, тайин этдилар.

Шу боис, «*Ғадийр*» кунда Аллоҳ таборак ва таоло Ўз пайғамбари Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)га ваҳий йўллаб, динни комил қилганини ва Ўз неъматини тўқис этганини ва Исломни дин қилиб танлаганини барчага ошкор этди. Моида/3 – оят.

Шундай экан, Аллоҳнинг бизга ато этган ушбу мазкур буюк неъматини эъзозлаб, мўъминлар амири бўлмиш биринчи имомимиз Али (*алайҳис салом*)нинг муқаддас ҳузурларида бош эгиб, у ҳазратнинг кўрсатган йўлларида боришда вафодор эканимизни изҳор қилиб, «*Ғадийр*» ҳайитини мусулмонлар орасида нишонлаб, ушбу куннинг маънавий баракотидан баҳраманд бўлайлик.

Ассалому алайкум

Эй шери яздони Худо, Эй биродари Мустафо,

Эй жонишини пайғамбар, йўқ сенга ҳеч кас баробар.

Эй амирал мўъминин, сан раҳбар дини мубин,

Ғолиби жангги Хайбар, Эй имомлара падар.

Мустақим йўл роҳиби, Эй Кавсарнинг соҳиби,

Аллоҳ-ла тўла юрак, қабрда биза кўмак.

* * *

Ғадийр куни зиёратномаси

Ғадийр кунида Аллоҳнинг мўъмин ва иймонли бандаларининг пешвоси, валийси ва сарвари бўлмиш имом Али *(алайҳис салом)*нинг зиёратномалари.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Борлиқ ато этувчи ва Раҳмли Аллоҳ номи билан

السَّلَامُ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ، وَسَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، وَصَفْوَةِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، أَمِينِ اللَّهِ عَلَيَّ وَحَيْهِ، وَغَرَائِمِ أَمْرِهِ، وَالْخَاتِمِ لِمَا سَبَقَ، وَالْفَاتِحِ لِمَا اسْتَقْبَلَ، وَالْمُهَيِّمِ عَلَيَّ ذَلِكَ كُلِّهِ، وَرَحْمَةِ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ، وَصَلَوَاتِهِ وَتَحِيَّاتِهِ.

«Аллоҳнинг Расули Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* пайғамбарларнинг энг сўнгиси ва пайғамбарларнинг сарвари ва оламлар Парвардигорининг танланган кишиси, Аллоҳнинг ваҳий ва қатъий фармонларининг амини (ишончли бандаси) ва олдинги илоҳий динларни ниҳоясига етказувчи ва келажак йўлини очувчи (унинг дини келажакда бутун олам сари ҳақиқатни ёритувчи) ҳамда уларнинг барчасидан устун ва ғолиб тургувчи кишига салом бўлсин. Ва Аллоҳнинг раҳмати, баракоти ва Унинг салавот ва саломлари унга бўлсин!»

السَّلَامُ عَلَيَّ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَرُسُلِهِ، وَمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ، وَعِبَادِهِ الصَّالِحِينَ.

«Аллоҳнинг пайғамбарлари ва элчилари ва Унинг даргоҳига яқин бўлган фаришталари, ҳамда Унинг солиҳ бандаларига салом бўлсин!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، وَ سَيِّدَ الْوَصِيِّينَ، وَ وَارِثَ عِلْمِ النَّبِيِّينَ، وَ وَليَ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَ مَوْلَايَ وَ مَوْلَى الْمُؤْمِنِينَ، وَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَ بَرَكَاتِهِ.

«Салом сизга эй мўъминлар амири ва васийлар сарвари ва пайғамбарлар илмининг вориси ва оламлар Парвардигорининг танлаган валийси ва пешвоси, менинг

хожам ва барча мўъминларнинг хожаси ва Худонинг раҳмати ва Унинг баракоти сизга бўлсин!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَوْلَايَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، يَا أَمِينَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ وَ سَفِيرَهُ فِي خَلْقِهِ، وَ حُجَّتَهُ الْبَالِغَةَ عَلَيَّ عِبَادِهِ.

«Салом сизга эй менинг хожам, эй мўъминлар амири, эй Аллоҳнинг ер юзидаги амини (ишончли бандаси) ва яратилганлар орасида Аллоҳнинг элчиси ва Унинг бандаларига Унинг қатъий хужжати».

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا دِينَ اللَّهِ الْقَوِيمَ، وَ صِرَاطَهُ الْمُسْتَقِيمَ. أَلْسَلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبَاءُ الْعَظِيمُ، الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ، وَ عَنْهُ يَسْتَأْذِنُونَ. أَلْسَلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، آمَنْتُ بِاللَّهِ وَ هُمْ مُشْرِكُونَ، وَ صَدَقْتَ بِالْحَقِّ وَ هُمْ مُكَذِّبُونَ، وَ جَاهَدْتَ فِي اللَّهِ وَ هُمْ مُخْجَمُونَ، وَ عَبَدْتَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ صَابِرًا مُخْتَسِبًا حَتَّى أَتَيْكَ الْيَقِينُ، أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ.

«Салом сизга эй Аллоҳнинг мустаҳкам дини ва Унинг тўғри йўли! Салом сизга эй буюк хабарки, одамлар унинг борасида ихтилоф қилишди ва у ҳақда (Қиёмат кунида) саволга тутилурлар. Салом сизга эй мўъминлар амири! Барча кишилар мушрик бўлган ҳолларида, сиз Аллоҳга иймон келтирдингиз ва сиз ҳақни (яъни: Аллоҳ Ягона ва Ёлғиз Зот эканини ва Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* У томондан юборилган ҳақ пайғамбар эканини) тасдиқладингиз. Ҳолбуки, улар (бошқа кишилар) ҳақни ёлғонга чиқаришди. Бошқалар (жиход саҳнасида) ортга чекинган ҳолларида, сиз Аллоҳ йўлида жиход қилдингиз. Ўлим лаҳзаси етиб келгунга қадар динни Аллоҳ учун холис қилувчи, сабру қарорли бўлгучи, бу йўлдаги азият – озорларни Унинг ҳисобига қўйгучи ҳолда Тангрига ибодат ва бандалик қилдингиз. Огоҳ бўлингизким, Аллоҳнинг лаънати золимларга бўлсин!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْمُسْلِمِينَ، وَ يَغْسُوبَ الْمُؤْمِنِينَ، وَ إِمَامَ الْمُتَّقِينَ، وَ قَائِدَ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ، وَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَ بَرَكَاتِهِ، أَشْهَدُ أَنَّكَ أَخُو رَسُولِ اللَّهِ، وَ وَصِيَّهُ، وَ وَارِثُ عِلْمِهِ، وَ أَمِيْنُهُ عَلَيَّ شَرَعِهِ، وَ خَلِيفَتُهُ فِي أُمَّتِهِ، وَ أَوَّلُ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ صَدَّقَ بِمَا أُنزِلَ عَلَيَّ نَبِيِّهِ، وَ أَشْهَدُ أَنَّهُ قَدْ بَلَغَ عَنِ اللَّهِ مَا أُنزِلَ فِيكَ، فَصَدَعَ بِأَمْرِهِ، وَ أَوْجَبَ عَلَيَّ

أَمَّتِهِ فَرَضَ طَاعَتِكَ وَوَلَايَتِكَ، وَعَقَّدَ عَلَيْهِمُ الْبَيْعَةَ لَكَ، وَجَعَلَكَ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، كَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ كَذَلِكَ، ثُمَّ أَشْهَدُ اللَّهَ تَعَالَىٰ عَلَيْهِمْ فَقَالَ: أَلَسْتُ قَدْ بَلَّغْتُ؟ فَقَالُوا: أَلَلَّهُمْ بَلَىٰ. فَقَالَ: أَلَلَّهُمْ أَشْهَدُ وَكَفَىٰ بِكَ شَهِيداً وَحَاكِماً بَيْنَ الْعِبَادِ.

Салом сизга эй мусулмонлар сарвари ва мўъминлар пешвоси ва тақводорларнинг раҳбари ва (қиёмат кунида) юзи ёруғ кишиларнинг сардори (йўл бошчиси) ва Аллоҳнинг раҳмат ва баракоти сизга бўлсин! Гувоҳлик бераманки, сиз Расулудллоҳнинг биродари, васийси ва унинг илмининг вориси ва унинг шариати амини (ишончли кишиси) ва у (Пайғамбар)нинг уммати орасида унинг халифасидирсиз ва сиз Аллоҳга иймон келтирган ва Унинг Пайғамбарига нозил қилинган нарсаларни тасдиқлаган биринчи кишидирсиз ва «шаҳодат бераманки, Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шубҳасиз, Аллоҳ томонидан сиз ҳақингизда у зотга нозил қилган нарсани (ҳалққа) етказди ва Ҳақ таолонинг фармонини ошкора эълон қилди ва сизга итоат қилиш ва сизни пешво деб, тан олган ҳолда сизга эргашишни ўз умматига вожиб этди.»¹ Ва уларни сизга (пешво ва валий ҳамда йўл бошчи сифатида) байъат қилишга чорлади, ва Аллоҳ ул ҳазрат (Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам))ни мўъминларнинг ўзларидан ҳам устунроқ – ҳақдорроқ қилганидек, Пайғамбар (с.а.о) ҳам сизни мўъминларнинг ўзларидан ҳам устунроқ ва сазоворроқ қилди. Шундан сўнг Пайғамбар (с.а.о) Аллоҳ таолони ўша халққа гувоҳ қилиб, буюрди: Худонинг фармонини сизларга етказмадимми? Шунда улар: Аллоҳ номи билан қасамки, етказдингиз, дейишди. Сўнгра деди: Эй Аллоҳим! Ўзинг гувоҳ ва шоҳид бўлгинки, бандалар орасида сенинг гувоҳлигинг ва ҳукм қилишинг етарлидир.

1. Ушбу ﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ﴾ ояти каримага ишорадирки, Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи) хижратнинг ўнинчи йилида зул – хижжа ойининг ўн саккизинчи кунида Ғадийр хум номли ерда мўъминлар амири Али (алайҳис салом)нинг пешволигини эълон этишга маъмур қилиндилар.

فَلَعَنَ اللَّهُ جَا حِدَ وَلَا يَتِيكَ بَعْدَ الْإِقْرَارِ، وَ نَا كَيْتَ عَهْدِكَ بَعْدَ الْمِيثَاقِ، وَ أَشْهَدُ أَنَّكَ وَ قَيْتَ بَعْدَ الْعَهْدِ اللَّهُ تَعَالَى، وَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى مُوفٍ لَكَ بَعْدَهُ **﴿وَ مَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ، فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾** وَ أَشْهَدُ أَنَّكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ الْحَقُّ الَّذِي نَطَقَ بِوَلَايَتِكَ التَّنْزِيلُ، وَ أَخَذَ لَكَ الْعَهْدَ عَلَى الْأُمَّةِ بِذَلِكَ الرَّسُولُ، وَ أَشْهَدُ أَنَّكَ وَ عَمَّكَ وَ أَحَاكَ الَّذِينَ تَاجَرْتُمْ اللَّهَ بِنَفْسِكُمْ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيكُمْ: **﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنْ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعُودًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِنِعْمِ اللَّهِ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾**

Сизнинг пешво ва хожа эканингизга иқдор бўлгандан сўнг, билиб туриб, ёлғонга чиқарган ва сиз билан боғлаган аҳд – паймони бозган кишини Аллоҳ ўз раҳматидан узоқ қилсин! (Эй мўъминлар амири!) Гувоҳлик бераманки, сиз Аллоҳ таоло билан боғлаган аҳду паймонга вафо қилдингиз ва Аллоҳ таоло ҳам сизга бўлган Ўз аҳду паймонига вафо қилгувчи Зотдир: *«Ва кимки, Аллоҳ билан қилган аҳду паймонига вафо қилса, Аллоҳ унга улуг ажр – мукофот ато этгай»*.¹ Ва гувоҳлик бераманки, сиз мўъминлар сардорисиз ва бу шундай бир ҳақиқатдирки, Аллоҳ таоло бу (Пайғамбар^(c.a.o))дан сўнг пешволигиниз ҳақида Ўз китобида сўз юритган ва Пайғамбар^(c.a.o) ҳам сиз учун умматдан (ўзидан сўнг халифа ва пешво эканлигиниз борасида) аҳд ва байъат олган ва гувоҳлик бераманки, сиз ва амакингиз (Ҳамза шаҳидлар сарвари) ва биродарингиз (Жаъфар Тайёр) шундай кишилар эдингизки, жонингизни Худо билан муомала қилдингиз. Аллоҳ ушбу ояти каримани сизлар тўғрингизда нозил қилди: *«Албатта, Аллоҳ мўъминларнинг жонларини ва молларини улардан жаннат баробарида сотиб олди. Улар Аллоҳ йўлида жанг қилишиб, ўлдирадилар ва ўлдириладилар. Аллоҳ Таврот, Инжил ва Қуръонда ўзининг ҳақ ваъдасини берган, Аллоҳдан ҳам аҳдига вафодорроқ*

1. Фатҳ сураси\10 – оят.

ким бор? Тавба қилгувчилар, (Аллоҳнинг ўзигагина) ибодат қилгувчилар, ҳамду сано дегувчилар, рўза тутгувчилар, рукуъ қилгувчилар, сажда қилгувчилар, яхшиликка буюргувчилар, ёмонликдан қайтаргувчилар ва Аллоҳ чегаралаб қўйган қонун – қоидаларни муҳофаза қилгувчи (мўъмин)лардир. Бундай мўъминларга жаннат хушхабарини етказинг.» (Тавба сураси\ 111-112-оятлар.)

أَشْهَدُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّ الشَّاكَّ فِيكَ مَا آمَنَ بِالرُّسُولِ الْأَمِينِ، وَ أَنَّ الْعَادِلَ بِكَ غَيْرَكَ عَانِدٌ عَنِ الدِّينِ الْقَوِيمِ الَّذِي آرْتَضَاهُ لَنَا رَبُّ الْعَالَمِينَ، وَأَكْمَلَهُ بِوَلَايَتِكَ يَوْمَ الْغَدِيرِ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ الْمَعْنِيُّ بِقَوْلِ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ، ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ، وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ ضَلَّ وَاللَّهِ وَأَضَلَّ مَنْ اتَّبَعَ سِوَاكَ، وَعِنْدَ عَنِ الْحَقِّ مَنْ عَادَاكَ.

Эй мўъминлар амири! Шаҳодат бераманки, сизнинг тўғрингизда шубҳаланган киши, ишончли ва амин Пайғамбар^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га иймон келтирмаган ва сиздан юз ўгириб, бошқага юзланувчи киши, оламлар Парвардигори биз учун танлаган ва Ғадийр кунида сизни халифа ва пешво этиб, тайин қилиш билан комил қилган мустаҳкам ва пойдор динга қарши душманлик қилган ва гувоҳлик бераманки, Енгилмас ва Раҳмли Аллоҳнинг ушбу сўзининг ҳақиқий маъноси сиздирсиз: «Албатта, мана шу Менинг тўғри йўлимдир. Демак, шу йўлга эргашингиз! Бошқа йўлларга эргашмангизки, улар сизларни Унинг йўлидан ажратиб қўяр.»¹ Аллоҳга қасамки, сизни қўйиб, ўзгага эргашган кимса, ўзи гумроҳ бўлиб ва бошқаларни йўлдан оздирган ва сизга қарши душманлик қилган киши, ҳақ йўлдан оған.

اللَّهُمَّ سَمِعْنَا لِأَمْرِكَ وَأَطَعْنَا، وَاتَّبَعْنَا صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ، فَأَهْدِنَا رَبَّنَا وَلَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا إِلَي طَاعَتِكَ ، وَاجْعَلْنَا مِنَ الشَّاكِرِينَ لِأَنْعَمِكَ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ لَمْ تَزَلْ لِلْهَوِيِّ مُخَالَفًا، وَلِلتَّقِي مُخَالَفًا، وَعَلَى كَطْمِ الْعَظِيمِ قَادِرًا، وَعَنِ النَّاسِ عَافِيًا غَافِرًا، وَإِذَا غَضِبِي اللَّهُ سَاحِطًا، وَإِذَا أَطِيعَ اللَّهُ رَاضِيًا، وَ بِمَا عَهْدَ إِلَيْكَ عَامِلًا، رَاعِيًا لِمَا آسَخُفِطْتَ، حَافِظًا لِمَا آسُودَعْتَ، مُبَلِّغًا مَا حُمِّلْتَ، مُنْتَظِرًا مَا وَعَدْتَ.

1. Анъом сураси\ 153 – оят.

«Худоё! Сенинг фармонингни эшитдик ва итоат қилдик ва сенинг тўғри йўлингга эргашидик, бас эй Парвардигорим! Бизни ҳидоят қил ва бизни тоатинг йўлига бошлаганингдан сўнг, қалбларимизни ҳақ йўлдан оғдирма ва бизларни неъматларингга шукр қилувчилардан қилгин! Ва шаҳодат бераманки, сиз доим ҳавоий нафсга қарши муҳолифат қилувчи ва тақводорлик билан аҳд – паймон боғловчи, ғазабни (изҳор қилмай) уни ютишга қодир, инсонларнинг (ўзингизга нисбатан бўлган) хато – камчиликларини афв этувчи – кечиримли ва Аллоҳга итоатсизлик бўлган вақтда дарғазаб бўлгувчи ва Аллоҳга итоат қилинганида рози ва хушнуд бўлгувчи, ва Аллоҳ сиз билан аҳду паймон қилган нарсасини бажарувчи ва сиздан сақлаш исталган нарсани асрагувчи, сизга топширилган омонатни сақлагувчи, ва (Аллоҳ томонидан) сизнинг зиммангизда бўлган илоҳий вазифа ва маъмуриятни етказувчи ва сизга берилган илоҳий ваъдани кутгувчи эдингиз».

وَأَشْهَدُ أَنَّكَ مَا آتَيْتَ صَارِعاً وَلَا أَمْسَكْتَ عَنْ حَقِّكَ جَارِعاً وَلَا أَحْجَمْتَ عَنْ مُجَاهَدَةِ غَاصِيكَ نَاكِلاً وَلَا أَطَهَرْتَ الرَّضَىٰ بِخِلَافٍ مَا يَرْضَىٰ اللَّهُ مُدَاهِناً وَلَا وَهَنْتَ لِمَا أَصَابَكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا ضَعُفْتَ وَلَا أَسْتَكْنْتَ عَنْ طَلْبِ حَقِّكَ مُرَاقِباً مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ تَكُونَ كَذَلِكَ.

«Ва гувоҳлик бераманки, сизнинг сукут сақлашингиз (ва ўз ҳақ – ҳуқуқингизни талаб қилиб оёққа турмаслигингиз) заиф ва нотавонлик юзасидан эмасди ва ҳақ – ҳуқуқингиз (хилофат ва пешволик)дан воз кечишингиз ҳам ожизлик юзасидан эмасди. Ҳаққингизни тортиб олган (ва Пайғамбаримиз Муҳаммад^(саллаллоҳу алайҳи ва олийҳи васаллам)нинг сиз тўғрингиздаги фармонидан бош тортган) кимсаларга қарши курашишдан қўрққан ҳолда ортга чекинмадингиз, (балки ислом динини ва мусулмонларни жанг оқибатида нобуд бўлиб кетмасликларини назарга олган ҳолда ўз ҳақ – ҳуқуқингизни талаб қилишдан ортга чекиндингиз, зероки, у замон Ислом ва мусулмонларни икки буюк қудрат: Рим ва Эрон империяси

тахдид қилиб турарди ва мусулмонларнинг ўзаро ихтилоф ва келишмовчиликлари бу икки қудратни уларга қарши ҳужум қилишга ундар, натижада Ислоом ва мусулмонлар ер юзидан йўқ бўлиб кетишлари аниқ эди. Бу вазиятдан огоҳ бўлган имом Али (*алайҳис салом*) Ислоом ва мусулмонларни сақлаб қолиш мақсадида Аллоҳ томонидан тайин этилган хилофат ва пешволикдан воз кечдилар.) ва андиша қилган ҳолда (хилофат ва пешволикни тортиб олган кимсаларни назарини жалб қилиш учун) Аллоҳнинг ризосига қарши ризолик изҳор этмадингиз ва Аллоҳ йўлида кўрган мусибатлар туфайли заиф ва суст бўлмадингиз ва дунёвий манфаатларни кўзлаган ҳолда ҳуқуқингизни талаб қилишда хор ва залил бўлмадингиз. Сизни бундай бўлишингиздан Худо сақласин».

بَلْ إِذْ ظَلَمْتَ أَحْسَبْتَ رَبَّكَ، وَفَوَّضْتَ إِلَيْهِ أَمْرَكَ، وَذَكَرْتَهُمْ فَمَا آذَكُرُوا، وَوَعظْتَهُمْ فَمَا آتَعَطُوا، وَخَوَّفْتَهُمُ
اللَّهُ فَمَا تَخَوَّفُوا، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ جَاهَدْتَ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ، حَتَّى دَعَاكَ اللَّهُ إِلَى جِوَارِهِ،
وَقَبَضَكَ إِلَيْهِ بِأَخْتِيَارِهِ، وَأَلَزَمَ أَعْدَاكَ الْحُجَّةَ بِقَتْلِهِمْ إِيَّاكَ، لِتَكُونَ الْحُجَّةَ لَكَ عَلَيْهِمْ مَعَ مَا لَكَ مِنَ الْحُجَجِ
الْبَالِغَةِ عَلَيَّ جَمِيعِ خَلْقِهِ.

«Қачонки, сизга зулм қилишганида, Парвардигорингизга ҳавола қилдингиз ва ишингизни Унга топширдингиз ва (сизга зулм қилган кимсаларнинг қилмишидан) уларни огоҳлантирдингиз, аммо улар огоҳланмадилар ва уларга панд – насиҳат қилдингиз, лекин улар панд – насиҳатни олмадилар ва уларни Аллоҳ(нинг азоби)дан қўрқитдингиз, аммо улар қўрқмадилар.

Эй мўъминлар амири! Гувоҳлик бераманки, Аллоҳ йўлида ҳақ жиҳод – ла жиҳод қилдингиз, оқибатда сизни Аллоҳ Ўз ҳузурига чорлади ва Ўз ирода – ихтиёри билан сизнинг жонингизни олди. Ва душманларингиз сизни шаҳид қилишлари билан Аллоҳ таоло уларга қарши ҳужжатни поёнига етказди, токи, сизнинг кўпгина ҳужжатларингиз У (Аллоҳ)нинг барча халқига етказилганига қарамай, уларга қарши сиз учун ҳужжат амалга ошсин».

أَسْلَامٌ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، عِبَدَتُ اللَّهَ مُخْلِصاً، وَجَاهَدْتَ فِي اللَّهِ صَابِراً، وَجَدْتَ بِنَفْسِكَ مُحْتَسِباً، وَعَمِلْتَ بِكِتَابِهِ، وَاتَّبَعْتَ سُنَّةَ نَبِيِّهِ، وَأَقَمْتَ الصَّلَاةَ، وَآتَيْتَ الزَّكَاةَ، وَأَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ مَا اسْتَطَعْتَ، مُتَّبِعِياً مَا عِنْدَ اللَّهِ، رَاغِباً فِيَمَا وَعَدَ اللَّهُ، لَا تَخْفَلُ بِالنَّوَابِ، وَلَا تَهْنُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ، وَلَا تُحْجِمُ عَنْ مُحَارِبِ، أَفْكَ مَنْ نَسَبَ غَيْرَ ذَلِكَ إِلَيْكَ، وَأَفْتَرِي بَاطِلاً عَلَيْكَ، وَأُولِي لِمَنْ عِنْدَ عَنكَ، لَقَدْ جَاهَدْتَ فِي اللَّهِ حَقَّ الْجِهَادِ، وَصَبَرْتَ عَلَيَّ الْأَذَى صَبْرَ آخِتِسَابٍ.

«Салом сизга, эй мўминлар амири! Сиз Аллоҳга холис ибодат ва бандалик қилдингиз ва сабр қилган ҳолда Аллоҳнинг йўлида жиҳод қилдингиз ва жонингизни Унинг йўлида фидо қилдингиз ва Унинг китоби (Қуръон)га амал қилдингиз ва Унинг Пайғамбарининг суннатига эргашдингиз, намозни барпо қилиб, закот бердингиз ва қудратингиз етгунича яхшиликка буюрдингиз ва ёмонликдан қайтардингиз.

Буларнинг барчасини эса Аллоҳнинг ҳузуридаги нарсани талаб қилиб, Аллоҳ берган ваъдага рағбатингиз бўлган ҳолда бажардингиз. (Умрингиз давомида сизга рўй берган) мусибатларга аҳамият бермасдингиз (ва мусибатлар баробарида енгилмас эдингиз) машаққат ва қийинчилик вақтида суст бўлмадингиз ва ҳеч бир жангчи билан юзма – юз бўлганда ортга чекинмасдингиз.

Кимки, бундан бошқа нарсани сиз ҳақингизда деса, шубҳасиз, тухмат қилган ва сизга қарши ботил – нодуруст сўзни ўз томонидан тўқиб чиқарган. Ва бундай нодуруст ва ёлғон сўзлар фақатгина сиздан юз ўтирган кишиларга сазовордир. Дарҳақиқат, Аллоҳ йўлида ҳақ жиҳод-ла жиҳод қилдингиз ва (умматнинг) азият – озорига сабр қилиб, бунинг ажру мукофотини Аллоҳга топширдингиз».

وَأَنْتَ أَوَّلُ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَصَلَّى لَهُ وَجَاهَدَ وَأَبْدَى صَفْحَتَهُ فِي دَارِ الشَّرْكِ وَالْأَرْضِ مَشْحُونَةً ضَلَالَةً وَالشَّيْطَانَ يَعْبُدُ جَهْرَةً وَأَنْتَ الْقَائِلُ: «لَا تَرِيدُنِي كَثْرَةُ النَّاسِ حَوْلِي عِزَّةً وَلَا تَفَرُّقُهُمْ عَنِّي وَحَشَّةً وَلَوْ أَسْلَمَنِي النَّاسُ جَمِيعاً لَمْ أَكُنْ مُتَضَرِّعاً» إِعْتَصَمْتَ بِاللَّهِ فَعَزَّزْتَ وَآتَرْتَ الْآخِرَةَ عَلَيَّ الْأُولَى فَرَهَدْتَ وَأَيْدِكَ اللَّهُ وَهَدَاكَ وَأَخْلَصَكَ وَاجْتَبَيْكَ.

Сиз Аллоҳга иймон келтирган ва У учун намоз ўқиб, жиҳод қилган ҳамда ширк диёрида (Аллоҳга бўлган) иймонини ошкор этган илк кишидирсиз. Ҳолбуки, ер юзи залолат ва гумроҳлик билан тўлиб тошган ва Шайтонга ошкора ибодат қилинар эди ва сиз эса бу сўзни дердингиз: *«Менинг атрофимдаги инсонларнинг кўп бўлиши иззатимни оширмайди ва улар менинг атрофимдан тарқалиб кетишлари мени қўрқувга солмайди ва агар инсонларнинг барчаси мени тарк этиб, мендан узоқлашишса, уларга ёлвормайман.»*¹ Аллоҳ (йўли)ни мустаҳкам тутдингиз, натижада азиз бўлдингиз ва дунёдан кўра охиратни устун қўйиб, уни танладингиз, оқибат, дунё матосига рағбатсиз бўлдингиз ва Аллоҳ таоло ҳам сизни қувватлади ва Ўз йўлига ҳидоят этди ва сизни Ўзи учун холис қилди ва (бошқалардан устун қўйиб) сизни танлади.

1. Наҳжул балоға \ 36 – мактуб.

Имом Али ^(a.c) – ҳақ йўл раҳнамоси

فَمَا تَنَاقَضَتْ أَعْمَالُكَ، وَلَا آخَتَلَفَتْ أَقْوَالُكَ، وَلَا تَقَلَّبَتْ أَحْوَالُكَ، وَلَا أَدَّعَيْتَ، وَلَا آفْتَرَيْتَ عَلَيَّ اللَّهُ كَذِبًا، وَلَا شَرِهْتَ إِلَيَّ الْخَطَامَ، وَلَا دَنَسْتَ الْأَنْثَامَ، وَلَمْ تَنْزَلْ عَلَيَّ بَيِّنَةً مِنْ رَبِّكَ، وَبِقِيْنٍ مِنْ أَمْرِكَ، تَهْتَدِي إِلَيَّ الْحَقُّ وَإِلَيَّ صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ.

«Демак, рафтор ва амалларингиз бир – бирига зид ва қарама – қарши бўлмади ва сўзларингизда ихтилоф ва келишмовчилик юз бермади ва ҳолатларингиз (ҳар бир замон ва вазиятларда) ўзгармади. Аллоҳга нисбатан беҳуда даъво қилмадингиз ва Аллоҳга ёлғон тўқимадингиз ва дунёнинг арзимас молларига ҳорис бўлмадингиз ва гуноҳлар (сизга йўлиқиб) сизни булғамади ва доим Парвардигорингиз томонидан очиқ – ойдин ҳужжатга ва қиладиган ишингизда ишончга эга эдингиз (ва ишонч юзасидан иш тутар эдингиз) ва инсонларни ҳақ ва тўғри йўлга ҳидоят этардингиз».

أَشْهَدُ شَهَادَةَ حَقٍّ، وَأُقْسِمُ بِاللَّهِ فَسَمَّ صِدْقِي، أَنَّ مُحَمَّدًا وَآلَهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ، سَادَاتُ الْخَلْقِ، وَأَنَّكَ مُؤَلَايَ وَمَوْلَى الْمُؤْمِنِينَ، وَأَنَّكَ عَبْدُ اللَّهِ وَوَلِيُّهُ، وَأَخُو الرَّسُولِ وَوَصِيِّهُ، وَوَارِثُهُ، وَأَنَّهُ الْقَائِلُ لَكَ: وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ مَا آمَنَ بِي مَنْ كَفَرَ بِكَ، وَلَا أَقَرَّ بِاللَّهِ مَنْ جَحَدَكَ، وَقَدْ ضَلَّ مَنْ صَدَّ عَنْكَ، وَلَمْ يَهْتَدِ إِلَيَّ اللَّهُ وَلَا إِلَيَّ مَنْ لَا يَهْتَدِي بِكَ، وَهُوَ قَوْلُ رَبِّي عَزَّوَجَلَّ: ﴿وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ آهْتَدِي﴾ إِلَيَّ وَلَا يَتَّبِعُكَ.

Ҳақ – ла гувоҳлик бераман ва Аллоҳга содиқона қасамёд этаманки, Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ва унинг хонадони (уларга Аллоҳнинг салавот – саломи бўлсин) халқнинг сарваридирлар ва албатта, сиз менинг хоҷам ва барча мўъминларнинг хоҷасидирсиз. Шубҳасиз, сиз Аллоҳнинг бандаси ва Унинг танлаган валийси ва Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)*нинг биродари ва унинг васийси ва ворисидирсиз.

У зот (Пайғамбар^(c.a.o)) сиз ҳақингизда шундай марҳамат қилдилар: Мени ҳақ ила юборган Зотга қасамки, кимки сизнинг ҳаққингизга кофир бўлса, менга иймон келтирмаган ва кимки сизнинг халифалик ва пешволигингизни билиб

туриб ёлгонга чиқарса, Аллоҳ(нинг ягоналиги)га иқроп бўлмаган. Ва кимки инсонларни сизнинг йўлингиздан тўсган бўлса, дарҳақиқат, гумроҳ бўлган ва кимки сизнинг йўлингизга ҳидоят бўлмаса, шак – шубҳасиз, Аллоҳга ва менинг йўлимга ҳидоят бўлмаган. Ва бу Буюк ва Азиз Парвардигоримнинг қуйидаги сўзининг маъносидир: «*Ва мен тавба қилган ҳамда иймон келтириб яхши ва солиҳ амаллар қилган, сўнгра (сизнинг валий ва пешволигингизни тан олган) йўлга ҳидоят бўлган кишинигина магфират қилгувчидирман.*»¹

مَوْلَايَ فَضْلُكَ لَا يُخْفِي، وَتَوْرُكَ لَا يُطْفَأُ، وَأَنْ مَنْ جَحَدَكَ الظُّلُومَ الْأَشْقَى، مَوْلَايَ أَنْتَ الْحُجَّةُ عَلَي الْعِبَادِ،
وَالْهَادِي إِلَى الرُّشَادِ، وَالْعِدَّةُ لِلْمَعَادِ.

«Эй менинг пешвоим! Сизнинг афзаллигингиз махфий эмас ва нурунгиз ҳаргиз сўнмас ва сиз ҳақ эканлигингизни билиб туриб, ёлгонга чиқарган кимса, золим ва бадбахтдир.

Сарварим! Сиз барча бандаларга Аллоҳнинг ҳужжати ва инсонларни нажот йўлига бошлагувчи ва уларнинг Қиёмат кунини учун йўл озуқасидирсиз».

* * *

1. Тоҳо сураси\ 82 – оят. Бу арзигулик ҳадис Аҳли – Байт мактабидаги ҳадисларнинг мўътабар манбаларидаги матнда бироз лафзий ихтилоф билан келтирилган. Қуйидаги китобларга мурожаат қилинг:

1. Амолий Садуқ, 74 – қисми, 494 – бет.
2. Бешоратул Мустафа лишшийатил муртазо, 178 – бет.
3. Таъвилул оёт ва Юнус сураси оятларининг изоҳи берилган Фурот тафсирига қаранг.

Имом Али ^(а с) – Ҳақ Халифа ва Пешво

Кимки, сизни Пайғамбаримиз *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг халифа ва пешво деб қабул қилса ва сизнинг кўрсатган йўлингиздан борса ва фармонингизга итоат қилса, шак – шубҳасиз, нажот ва ҳидоят йўлини топгай ва бу дунёда сизнинг йўлингизни тутганлиги, Қиёмат кунда охираат сафари учун озуқа бўлгай. Аллоҳнинг у кундаги дардли азобидан нажот топиб ва жаннат боғларида қарор топиш унга насиб қилгай.

Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг саҳобалари ул ҳазратдан ўзларидан сўнг, ким мусулмонларга халифа, раҳбар ва пешво бўлишини сўраганларида, бундай жавоб берардилар:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ وَلِيَّتُمْوهَا عَلِيًّا وَجَدْتُمْوهَا هَادِيًا مَهْدِيًا يَسْتَلِكُ بِكُمْ عَلِيَّ الطَّرِيقِ الْمُسْتَقِيمِ.

«Агар хилофат ва пешволикни Али *(алайҳис салом)*га топширсаларинг (ва уни ўзларинг учун халифа ва пешво қилиб олсаларинг) уни ҳидоят қилинган ва ҳидоят қилгувчи ҳолда топгайсиз, у сизларни тўғри йўлга олиб борур».¹

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: أَمَّا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَئِنِ أَطَاعُوهُ لَيَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ أَجْمَعِينَ أَكْتَبِينَ.

«Менинг жоним Унинг қўлида бўлган Зотга қасамки, агар улар (мусулмонлар) Али *(алайҳис салом)*га итоат қилсалар, шак – шубҳасиз, уларнинг ҳаммаси жаннатга киргажаклар».²

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат алломалари куйидагилардан иборат:

1. Жувайний Хуросоний, «*Фароидус симтайн*», 266 – бет, 52 – боб, 208 – ҳадис.
2. Ибн Асокир, «*Тариху мадинати Дамашқ*», 3 – жилд, 90 – бетдан 94 – бетларгача, 1119 – ҳадисдан 1123 – гача бўлган ҳадислар.

2. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат алломалари куйидагилардан иборат:

1. Ибн Асокир, «*Тариху мадинати Дамашқ*», 3 – жилд, 95 – бет, 1124 – ҳадис.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ تَسْتَخْلِفُوا عَلَيَّ - وَلَا أَرَاكُمْ فَاعِلِينَ - تَجِدُونَهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا
يُحْمِلُكُمْ عَلَيَّ الْمَحْجَةَ الْبَيْضَاءَ.

«Агар Али ^(алайҳис салом)ни халифа ва пешво қилиб олсангиз, ҳолбуки, сизларни бу ишни бажарувчи ҳолда кўрмаяпман (бу ишни бажаришларингизга кўзим етмайди), уни ҳидоят қилинган ва ҳидоят қилувчи ҳолда топгайсиз, у сизларни тўғри ва ёруғ йўлга бошлагай».¹

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: مَنْ يَرِدْ أَنْ يَحْيِيَ حَيَاتِي وَيَمُوتَ مَوْتِي وَيَسْكُنَ جَنَّةَ الْخُلْدِ الَّتِي وَعَدَنِي رَبِّي، فَلْيَتَوَلَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، فَإِنَّهُ لَنْ يَخْرُجَكُمْ مِنْ هُدًى وَلَنْ يُدْخِلَكُمْ فِي ضَلَالَةٍ.

«Зайд ибн Арқамдан ривоят қилинганки, Расулulloҳ ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) имом Али ^(алайҳис салом) борасида шундай марҳамат қилдилар: кимки менинг ҳаётим каби ҳаёт кечирिशни ва менинг вафотим сингари дунёдан ўтишни ва Парвардигорим менга ваъда берган мангу жаннатда истиқомат қилишни истаса, Али ибн Аби Толиб ^(алайҳимас салом)ни пешво, раҳбар ва йўлбошчи сифатида қабул қилиб, унга эргашсин, зероки, у ҳаргиз сизларни ҳидоят йўлидан чиқармайди, сизларни залолат ва гумроҳлик йўлига киргизмайди».²

2. Жувайний Хуросоний «Фароидус симтайн», 1 – жилд, 274 – бет, 53 – боб, 212 – ҳадис.

1. Жувайний Хуросоний, «Фароидус симтайн», 1 – жилд, 265 – бет, 52 – боб, 207 – ҳадис.

2. Ушбу ҳадисни куйидаги Аҳли суннат олимлари ўз китобларида келтирганлар:

1. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустандраку алас – саҳиҳайн», 3 – жилд, 128 – бет.
2. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 43 – боб, 149 – 150 – бет.
3. Ҳофиз Абу Наим, «Ҳилятул авлиё», 1 – жилд, 86 – бет.
4. Ал – Муттақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 11 – жилд, 611 – бет.

Расулуллоҳдан сўнг тенги бўлмаган инсон

مَوْلَايَ لَقَدْ رَفَعَ اللَّهُ فِي الْأُولَىٰ مُنْرِلَتَكَ، وَأَعْلَىٰ فِي الْآخِرَةِ دَرَجَتَكَ، وَبَصَّرَكَ مَا عَمِيَ عَلَيَّ مَنْ خَالَفَكَ، وَحَالَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ مَوَاهِبِ اللَّهِ لَكَ، فَلَعَنَ اللَّهُ مُسْتَحِلِّي الْحُرْمَةِ مِنْكَ، وَذَائِدِي الْحَقِّ عَنْكَ، وَأَشْهَدُ ﴿أَنَّهُمْ الْأَخْسَرُونَ الَّذِينَ تَلَفَحُوا وَجُوهَهُمُ النَّارُ، وَهُمْ فِيهَا كَالْحُونَ﴾.

Эй пешвоим! Дарҳақиқат, Аллоҳ дунёда сизнинг мартабангизни юксалтирди ва охиратда даражангизни олий қилди. Сизни шундай нарсалар (яъни: ҳақиқатлар) дан огоҳ этдики, сизга душманлик қилган ва Аллоҳнинг неъматлари (яъни: Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* дан кейинги хилофат ва пешволик) ни сизга етишига тўсқинлик қилган кишига ошкор бўлмади.

Демак, сизнинг ҳурматингизни поймол қилишни ҳалол деб билган ва ҳақни сиздан тўсган кимсаларни Аллоҳ ўз раҳматидан узоқ қилсин! Ва мен гувоҳлик бераманки, «бу гуруҳ энг зиёнкор кишилардирки, уларнинг юзларини ўт куйдириб ўта тубан кўринишда бадбашара бўлиб қолгувчидирлар.» (Мўъминун сураси\ 104-оят.)

وَأَشْهَدُ أَنَّكَ مَا أَقْدَمْتَ وَلَا أَحْجَمْتَ وَلَا نَطَقْتَ وَلَا أَمْسَكْتَ إِلَّا بِأَمْرِ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ، قُلْتُ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَقَدْ نَظَرَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، أَضْرَبُ بِالسَّيْفِ قُدَمَا، فَقَالَ يَا عَلِيُّ أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي.

Ва гувоҳлик бераманки, сиз ҳеч бир ишни Аллоҳ ва Унинг Расулининг фармонисиз бажармадингиз ва ҳеч бир ишда ортга чекинмадингиз ва ҳеч бир сўз сўзламадингиз ҳамда ҳеч бир ишдан сақланмадингиз, магар Аллоҳ ва Унинг Расулининг амри билангина бажардингиз. Сиз деддингиз: «Жоним Унинг қўлида бўлган Зотга қасамки, Расулуллоҳ ҳузурларида қиличбозлик қилиб турганимда, менга қараб буюрдиларки: «Эй Али менинг наздимдаги сизнинг мартабангиз, Хоруннинг Мусо наздидаги мартабаси кабидир, фарқи шундаки, менадан кейин пайгамбар бўлмас».

* * *

Имом Али ^(а.с)нинг Пайғамбар ^(с.а) наздиларидаги ўрни

Ибн Саъд ўзининг «*Табакот*» номли китобида Буроъ бин Озиб ва Зайд бин Арқамдан нақл қилиб ёзадики, бу икки саҳобанинг айтишича «*Табук*» жанги бошланишидан олдин Расулulloҳ ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) имом Али ^(алайҳис салом)га марҳамат қилдилар: Мадинада иккимиздан биримиз қолишимиз керак. Шунда Пайғамбар ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) мушрикларга қарши уришиш учун Али ^(алайҳис салом)ни ўз ўринларига қўйиб йўлга отландилар.

Пайғамбар ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) йўлга тушгач, бир киши шундай деди: Расулulloҳ ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Али ^(алайҳис салом)ни қилган ноўрин иши учун ўзлари билан олиб бормаи, Мадинада қолдирдилар. Бу сўз Имом Али ^(алайҳис салом)нинг қулоқларига етиб кетгач, ўзларини Пайғамбар ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га етказдилар. Пайғамбар ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Али ^(алайҳис салом)ни кўрган вақтларида, нима бўлганини сўрадилар, шунда имом Али ^(алайҳис салом) бундай жавоб бердилар: Эй Расулulloҳ ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) эшитдимки, бир киши: «*Сиз мендан кўрган хато ва камчилик туфайли гамгин бўлиб, шу учун мени ўз ўрнингизга қўйиб, сиз билан боришимни истамабсиз*» дея, уйдирма қилган. Пайғамбар ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) бу сўзни эшитгач, табассум қилиб, шундай марҳамат қилдилар: «*Эй Али! менинг наздимдаги ўрнингиз, Ҳоруннинг Мусо наздидаги ўрни каби бўлишини истамайсизми? Фақатгина фарқи шундаки, сиз пайғамбар эмасдирсиз*».

Имом Али ^(алайҳис салом) жавоб бердилар: «*Эй Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) истайман*». Шунда Пағамбар ^(с.а.о) буюрдилар: Менинг наздимдаги сизнинг мартабангиз, Ҳоруннинг Мусо ^(алайҳис салом) наздидаги мартабаси кабидир, фарқи шундаки, мендан сўнг пайғамбар келмас.

Қуръони Каримнинг оятларидан маълум бўладики, Ҳазрати Ҳорун *(алайҳис салом)* ҳазрати Мусо *(алайҳис салом)*га нисбатан беш мансаб ва ўринга эга бўлган эди ва улар қуйидагилардан иборат:

1. Биродар ва оға – ини.
2. Пайғамбарлик вазифасида шерик.
3. Вазир ва Ёр – ёвар.
4. Ҳимоячи ва мудофаа қилгувчи.
5. Халифа ва Ўринбосар.

Қуръони Каримнинг қуйидаги оятлари бу даъвога очиқ далилдир:

﴿وَجَعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي هَارُونَ أَخِي أَشَدُّ بِهِ أَرْزِي وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي﴾

«Менга ўз аҳлим – хонадонимдан бўлган Ҳорун биродарим ва оғамни вазир қилгин. У билан белимни бақувват қилгин, ва уни ишимда (яъни: пайғамбарлик вазифамни адо этишда) шерик қилгин». (Тоҳо сураси\ 29-32-оятлар)

﴿وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْ فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ﴾

«Мусо биродари Ҳорунга деди: Қавмим орасида менинг ўринбосарим бўлгин ва уларни (ёмон амалларидан) тўзатгин – ислоҳ қилгин. Ва фасод – бузгунчилик қилувчиларнинг йўлига эргашмагин». (Аъроф сураси\ 142 – оят)

Юқоридаги ҳадис Аҳли суннатнинг энг машҳур ва мўътабар китоблари бўлмиш Саҳиҳул Бухорий ва Саҳиҳул Муслимда ривоят қилинган бўлиб, Бухорийнинг китобида ушбу ҳадис тўлиқ келтирилган, лекин Саҳиҳул Муслимда эса бир марта тўлиқ ва бошқа бир марта эса бир қисмигина:

«أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي»

«Менинг наздимдаги сизнинг мартабангиз, Ҳоруннинг Мусо наздидаги мартабаси кабидир, фарқи шундаки, менадан кейин пайғамбар бўлмас», деб айтилган.

Аҳли суннатнинг бошқа ҳадис китобларида, жумладан, Сунани ибн Можа, Сунани Термазий, Муснади Аҳмад, ва бошқа кўплаб

китобларда ушбу «Манзилат ҳадиси» ривоят қилинган. Бу ҳадисни йигирмадан ортиқ саҳобалар жумладан, Жобир ибн Абдуллоҳ Ансорий, Абу Саид Худрий, Абдуллоҳ бин Масъуд, Муовия ва бошқалар ривоят қилишган.)

Абу Бакр Бағдодий ўзининг «Бағдод тарихи» номли китобида Умар бин Хаттобдан шундай нақл қилади: Умар Алини ҳақоратлаётган бир шахсни кўриб, унга қараб шунгай деди: Менимча сен мунофиқлардан бўлсанг керак, зероки, Расулulloҳ Али ҳақида шундай марҳамат қилаётганларини эшитдим:

«إِنَّمَا عَلِيٌّ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي»

1. Ушбу ҳадис Аҳли суннатнинг жуда кўп манбаларида зикр этилган бўлиб, бу ерда уларнинг баъзиларини келтираимиз:

1. «Саҳиҳул Бухорий», 6 – жилд, 3 – бет, Миср чопи, «Газвату Табук» боби.
2. Муслим, «Саҳиҳи Муслим», китабу фазоилус саҳаба, мин фазоили Алий ибн Аби Толиб (разияллоҳу анҳу) боби, 2404 – рақамли ҳадис.
3. Али ибн Булбулон ибн Ҳиббон Ал – Форсий, «Саҳиҳ ибн Ҳиббон», 60 – китоб: Ихбааруху ʻан манаақибис – саҳаба, 73 – боб, ҳадис рақами: 1/6927 ҳамда 72 – боб, ҳадис рақами: 1/6926.
4. «Сунани Ибн Можа», 1 – жилд, 55 – бет, биринчи чоп, Миср чопи, «Фазоилу асҳобин – Набий (с. а.о)» боби.
5. «Мустадраки Ҳоким Нишобурий», 3 – жилд, 109 – бет, Байрут чопи.
6. «Муснади Аҳмад ибн Ҳанбал», 1 – жилд, 170, 177, 179, 182, 184 ва 185 – бетлар ҳамда 3 – жилд, 32 – бет.
7. «Сунани Термизий», 5 – жилд, 21 – бет, Байрут нашри, «Маноқибу Али ибн Абу Толиб» боби.
8. Абул Улоъ Ал – Муборақфурий, «Тухфатул аҳвазий бишарҳи жаамиъит – Тирмизий», 10 – жилд, 178 – бет, абвабул манаақиб, 20 – боб, ҳадис рақами: 3740 ва 3739.
9. Ибн Абдул Барр Ал – Қуртубий, «Ал – истийъоб фий маърифатил асҳоб», 3 – жилд, 1097 ва 1098 – бетлар, дорул жайл нашрида, аммо дорул кутубил илмийяҳ нашрида эса 3 – жилд, 201 ва 202 – бетлар.
10. «Маноқибу ибн Магозилий», 27 – бет, Байрут чопи, 1403 – ҳижрий сана.
11. «Канзул фавоид», 2 – жилд, 168 – бет, Байрут нашри, 1405 – ҳижрий сана.
12. Муттақий Ал – Ҳиндий, «Канзул уммол», 11 – жилд, 599 – бет, ҳадис рақами: 32880 ва 32882.
13. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 56 – боб, 2 – жилд, 242 – бет.
14. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Фазоилус саҳаба», Ахбаару амийрил мўъминин Али ибн Абу Толиб (алайҳимас салом) 2 – жилд, 699, 700 ва 701 – бетлар, 954, 956 ва 957 – рақамли ҳадислар.

«Менинг наздимдаги Алининг мартабаси, Хоруннинг Мусо наздидаги мартабаси кабидир, фарқи шундаки, менадан кейин пайғамбар бўлмас»¹

Қизиғи шундаки, пайғамбаримиз манзилат ҳадисини нафақат Табук ғазотида, балки бошқа турли муносабатларда етти марта баён қилишлари, ушбу ҳадиснинг умумий ва кенг маъно – мазмунга эга эканидан далолат беради.

Ушбу ҳадис Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) томонларидан содир бўлган замонларни санаб ўтаемиз;

Маккада илк дафъа мусулмонлар ўртасида биродарлик аҳд – паймони тузилганда Пайғамбаримиз Али билан биродарлик аҳд – паймони тузилди ва шу пайт, юқоридаги манзилат ҳадисини айтдилар.

Иккинчи маротаба ансор ва муҳожирлар ўртасида биродарлик аҳд – паймони тузилганда яна бир бора Пайғамбаримиз Али билан биродарлик аҳд – паймони тузиб мазкур ҳадисни такрорладилар.

Ҳазрати Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) масжидлари томон очиладиган барча эшикларни саҳобаларга ёптириб, фақат Алининг эшиги очиқ қолишини буюрганларида, саҳобаларнинг бу борадаги саволига жавобан, мазкур ҳадисни айтганлар.

Табук ғазотида ҳамда бошқа уч ўринда ушбу ҳадисни марҳамат қилганлар. Мазкур ҳадис аҳли суннат китобларида зикр қилинган бўлиб, санади жиҳатидан ва ҳам умумий ва кенг маъно – мазмунга эга эканлиги жиҳатидан ҳар қандай шак – шубҳадан холидир.

* * *

1. Хатиб Бағдодий, «Тариху Бағдод», 7 – жилд, 452 – бет, 6790 – ҳадис.

Манзилат ҳадисидан келиб чиқадиган хулосалар;

Агар ҳадисга шахсий назаримизни аралаштирмай, бетарафона ва холисона уни кўриб чиқадиган бўлсак, ҳазрат Ҳорун Бани Исроил қавми орасида Мусо пайғамбарга нисбатан қандай мансаб ва мартабаларга эга бўлган бўлса, имом Али ҳам пайғамбарлик мартабасидан бошқа ўша мансаб ва мартабаларнинг ҳаммасига эга бўлган зот эканларини тушуниб олишимиз мумкин. Негаки, ҳадисда фақат «*пайғамбарлик*» мустасно қилинган бўлиб, қолган ҳеч қанақа шарт – шароитлар зикр этилмаган.

Шу боис, қуйидаги хулосаларни чиқаришимиз мумкин:

1. Али – пайғамбардан кейин умматнинг энг афзали эди, zeroки, Ҳорун Мусо пайғамбардан сўнг Бани Исроил умматнинг энг афзали эди.

2. Али – пайғамбаримизнинг вазирлари ва ул зотнинг кўмакчилари ва умматга раҳбарлик қилишда шериклари эди, чунки, юқорида айтиб ўтганимиздек, Қуръон Карим Тоҳо сурасининг 29 – оятидан 32гача бўлган оятларда ушбу мартаба ва мансабларнинг барчасини Ҳорун учун зикр қилган эди.

3. Али – пайғамбаримизнинг халифа ва ворислари эди. имом Али (*алайҳис салом*) бўлган вақтларида бошқа ҳеч бир шахс халифалик мансабига сазовор эмас эди. Шунингдек, Ҳорун (*алайҳис салом*) ҳам Мусо (*алайҳис салом*)дан кейин шундай мартаба ва даражага эга эди.

* * *

Имом Али – Пайғамбар^(с.а) вазифаларини адо этувчи

Шунга биноан, имом Али *(алайҳис салом)* ҳам Ҳорун *(алайҳис салом)* каби Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг наздиларида юқорида айтиб ўтилган мансабларга эга эдилар. Зеро, Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* имом Али *(алайҳис салом)*га хитоб қилиб, буюрдилар: «Дунё ва охиратда сен менинг биродаримдирсан».¹

«قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: عَلِيٌّ مِنِّي وَأَنَا مِنْ عَلِيٍّ لَا يُوَدِّي عَنِّي إِلَّا أَنَا أَوْ عَلِيٌّ»

«Пайғамбаримиз *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* марҳамат қиладиларки, Али мендан ва мен Алидандирман. Менинг вазифамни ўзим ва Алидан бошқа ҳеч ким адо қила олмас».

Изоҳ:

Бу ҳадис ва бунга ўхшаш бошқа ҳадисларда Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг «Али *(алайҳис салом)* мендан» деган сўзларининг маъноси шундан иборатки, Аллоҳнинг динини ва Унинг аҳкомларини инсонларга тўла – тўкис қилиб етказишда Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг ягона ва ёлғиз киши имом Али *(алайҳис салом)* бўлиб, бошқа саҳобалар бу оғир вазифани адо эта олмасдилар.

Зеро имом Али *(алайҳис салом)* болалик даврларида доим Пайғамбаримиз *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг тарбиялари остида бўлиб, ҳеч вақт Аллоҳдан ўзга зотга яъни: бутларга ибодат қилмай ва зинҳор мушрик бўлмаганлар. Бундай буюк неъмат имом Али *(алайҳис салом)*дан бошқа ҳеч бир саҳобага насиб этмаган.

Бу борада имом Али *(алайҳис салом)*нинг эътирофлари очик далилдир:

«وَقَدْ عَلِمْتُمْ مَوْضِعِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِالْقَرَابَةِ الْقَرِيبَةِ، وَالْمَنْزِلَةِ الْخَصِيصَةِ. وَصَعِنِي فِي حَجْرِهِ وَأَنَا وَلَدٌ (وَلِيدٌ) يَضُمُّنِي إِلَى صَدْرِهِ، وَ يَكْتَفُنِي فِي فُرَاشِهِ، وَيَمْسُئِي حَسَدَهُ، وَيَشْمُنِي عَرْفَهُ. وَكَانَ يَمْصُغُ

1. Ал – Муттақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 13 – жид, 114 – бет, 36370 – ҳадис ва 105 – бет, 36345 – ҳадис.

الشَّيْءَ ثُمَّ بَلَّغْتَنِيهِ ، وَمَا وَجَدَ لِي كَذِبَةً فِي قَوْلٍ ، وَلَا خَطْلَةً فِي فِعْلٍ . وَ لَقَدْ قَرَنَ اللَّهُ بِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ مِنْ لَدُنْ أَنْ كَانَ فَطِيمًا أَعْظَمَ مَلَكٍ مِنْ مَلَائِكَتِهِ يَسْأَلُكَ بِهِ طَرِيقَ الْمَكَارِمِ ، وَ مَحَاسِنَ أَخْلَاقِ الْعَالَمِ ، لَيْلَةً وَ نَهَارَةً . وَ لَقَدْ كُنْتُ أَتَّبِعُهُ اتِّبَاعَ الْفَصِيلِ أَثَرُ أُمِّهِ ، يَرْفَعُ لِي فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ أَخْلَاقِهِ عِلْمًا ، وَ يَأْمُرُنِي بِالْإِقْتِدَاءِ بِهِ . وَ لَقَدْ كَانَ يَجَاوِزُ فِي كُلِّ سَنَةٍ بِحِزَاءِ (حِزَاءِ) فَأَزَاهُ وَلَا يَرَاهُ غَيْرِي . وَ لَمْ يَجْمَعْ بَيْتٌ وَاحِدٌ يُؤْمِنُ فِي الْإِسْلَامِ غَيْرَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ خَدِيدِجَةَ وَأَنَا ثَالِثُهَا . أَرَى نُورَ الْوَحْيِ وَالرَّسَالَةِ ، وَ أَشْمُ رِيحَ التُّبُوءَةِ

وَلَقَدْ سَمِعْتُ رَنَّةَ (رَنَّة) الشَّيْطَانِ حِينَ نَزَلَ الْوَحْيُ عَلَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هَذِهِ الرَّئَةُ؟ فَقَالَ: هَذَا الشَّيْطَانُ قَدْ آيَسَ مِنْ عِبَادَتِهِ . إِنَّكَ تَسْمَعُ مَا أَسْمَعُ ، وَ تَرَى مَا أَرَى ، إِلَّا أَنَّكَ لَسْتَ بِسَيِّئٍ ، وَ لَكِنَّكَ لَوْزِيرٌ وَ إِنَّكَ لَعَلَى خَيْرٍ»

«Дарҳақиқат, сизлар менинг Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ҳузурида бўлган ўрнимдан ва у ҳазратга яқин қариндош эканим ва махсус мартабага эгалигимдан огоҳ эдингиз. Болалик давримда у ҳазрат (с.а.о) мени ўз қучоқларига олар, бағрларига босар ва дам олиб ўтирган ўринларидан жой берардилар. Муборак баданларини менга тегиздирар ва ўзларининг хушбўй ҳидларини менга ҳидлатардилар. Ва гоҳида бир нарсани чайнар, сўнгра уни менга едирардилар, ва ул ҳазрат ҳеч қандай ёлгон сўзни мендан эшитмай, ҳеч бир ишимда хато – камчилик топмадилар.

Туя боласи онасининг изидан юрганидек, мен Пайгамбар^(с.а.о)га эргашиб, доим ул ҳазратнинг ортларидан юрардим. Ул ҳазрат эса ҳар кунни ўз ахлоқ ва фазилат байрогини мен учун сарафроз қилардилар ва гўзалликда тенги бўлмаган ўз хулқ – атворларидан мени баҳраманд этиб, ўзларига эргашишни менга амр қилардилар.

Дарҳақиқат, ҳар йили «Ҳиро» тоғида қарор топар, (ва Аллоҳ учун ибодат қилишга киришардилар) мен у кишини кўрардим ва мендан бошқа ҳеч ким ул ҳазратни кўрмасди. У кунда Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ва Хадича (саломуллоҳи алайҳа) ва мендан бошқа ҳеч бир хонадонга ислом тушунчаси кириб келмаган эди. Мен ваҳий ва пайгамбарлик нуруни кўрардим ва пайгамбарлик ҳидини ҳидлардим.

Дарҳақиқат, ваҳий Пайгамбар (с.а.о)га нозил бўлган вақтда Шайтоннинг ноладини эшитдим. Эй Расулуллоҳ! бу қандай ноладир? дедим. Шунда дедилар: Шубҳасиз, бу Шайтон нолаидир, у ўзига ибодат қилинишидан ноумид бўлди (шу учун нола қилмоқда.)

(Шунда менга қарата дедилар:) Албатта, сиз мен эшитган нарсани эшитурсиз ва мен кўрган нарсани кўрурсиз, фақатгина фарқи шундаки, сиз пайгамбар эмасдирсиз, лекин сиз менинг вазирим ва албатта, сиз эзгулик йўлидадирсиз».¹

Аҳли суннатнинг буюк олими Ибн Абил Ҳадид юқорида зикр этилган ҳақиқатни тасдиқлаган ҳолда имом Али (алайҳис салом)нинг Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) хузурларидаги ўрни хусусида шундай дейди:

وَاعْلَمَ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ كَانَ مَخْصُوصًا مِنْ دُونَ الصَّحَابَةِ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ بِخَلْوَاتٍ كَانَ يَخْلُو بِهَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَا يَطَّلِعُ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ عَلَيَّ مَا يَدُورُ بَيْنَهُمَا وَكَانَ كَثِيرَ السُّؤَالِ لِلنَّبِيِّ ﷺ عَنْ مَعَانِي الْقُرْآنِ وَعَنْ مَعَانِي كَلَامِهِ وَإِذَا لَمْ يَسْأَلْ يُبْتَدَأُ النَّبِيُّ ﷺ بِالْتَّعْلِيمِ وَالتَّنْقِيهِ وَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ كَذَلِكَ، بَلْ كَانُوا أَقْسَامًا: فَمِنْهُمْ مَنْ يَهَابُهُ أَنْ يَسْأَلَهُ، وَهُمْ الَّذِينَ يَجُوبُونَ أَنْ يَجِيءَ الْأَعْرَابِيُّ أَوْ الطَّارِئُ فَيَسْأَلُهُ وَهُمْ يَسْمَعُونَ، وَمِنْهُمْ مَنْ كَانَ بَلِيدًا بَعِيدَ الْفَهْمِ قَلِيلَ الْهَمَّةِ فِي النَّظَرِ وَالْبَحْثِ، وَمِنْهُمْ مَنْ كَانَ مَشْغُولًا عَنْ طَلَبِ الْعِلْمِ وَفَهْمِ الْمَعَانِي، إِمَّا بِعِبَادَةٍ أَوْ دُنْيَا وَمِنْهُمْ الْمُقَلِّدُ يَرَى أَنَّ فِرْعَانَ السُّكُوتِ وَتَرَكُ السُّؤَالِ، وَمِنْهُمْ الْمُبْغِضُ الشَّائِي الَّذِي لَيْسَ لِلدِّينِ عِنْدَهُ مِنَ الْمَوْقِعِ مَا يَصِيغُ وَقْتَهُ وَزَمَانَهُ بِالسُّؤَالِ عَنْ دَقَائِقِهِ وَغَوَامِضِهِ؛ وَأَنْصَافٌ إِلَى الْأَمْرِ الْخَاصِّ بِعَلِيِّ ﷺ ذُكَاؤُهُ وَفِطْنَتُهُ، وَطَهَارَتُ طَبِئَتِهِ، وَإِشْرَاقُ نَفْسِهِ وَضَوْوَتُهُ، وَإِذَا الْمَحَلُّ قَائِلًا مُتَهَيِّئًا، كَانَ الْفَاعِلُ الْمُؤَثَّرُ مُوجُودًا، وَالْمَوَانِعُ مُرْتَفَعَةً، حَصَلَ الْأَثَرُ عَلَيَّ أَتَمَّ مَايُمْكِنُ؛ فَلِذَلِكَ كَانَ عَلِيٌّ ﷺ. كَمَا قَالَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ. رَبَّنَا هَذِهِ الْأُمَّةُ وَذَا فَضْلُهَا؛ وَلِذَا تَسَمَّيَهُ الْفَلَاسِفَةُ: إِمَامَ الْأَيْمَةِ وَحَكِيمَ الْعَرَبِ.

«Билгинки, мўъминлар амири Али (алайҳис салом) бошқа саҳобалардан фарқланиб, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) билан иккалалари кўп вақтлар ёлғиз қолишар ва бу ёлғизликда уларнинг ўртасида нима бўлиб ўтаётганидан ҳеч ким огоҳ бўла олмас эди. Али Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан Қуръон

1. Наҳжул балоға, 192 – хутба, биринчи қисм.

оятларининг маъно – мазмунлари ва у зотнинг каломлари маъно – мазмуни ҳақида кўп савол берардилар. Али *(алайҳис салом)* сўрамаган вақтларида, пайғамбарнинг ўзлари у зотга таълим ва тарбия беришга машғул бўлар эдилар. Пайғамбар саҳобаларидан ҳеч бир шахс бундай имтиёзга эга эмас эди, балки улар бир неча гуруҳдан иборат бўлиб, уларнинг айримлари Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га савол беришдан ҳадиксираб турардилар. Бу гуруҳ саҳобалар бирор бир аъробий (кўчманчи араблар) ёки бегона ва нотаниш шахс, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* хузурларига келиб, у зотга савол беришини кутиб турардилар ва улар эса уни тинглардилар. Баъзи саҳобалар зеҳни ўтмас, тушунчасиз ҳамда баҳслашиш ва фикр – мулоҳаза билдиришга нолойиқ ва ҳимматсиз бўлганлар. Уларнинг айримлари билим излаш ва Куръон маъно – мазмунларини фаҳмлашдан узоқлашиб, ибодат қилишга ёки дунёга машғул бўлишган. Уларнинг айримлари тақлид қилувчи бўлиб, сукут сақлашни ва савол бермасликни ўз вазифалари деб билганлар. Қолган баъзилари эса, ёмон ниятли гаразгўй шахслар бўлиб, дин уларнинг назарида ҳеч қандай ўрин ва қадриятга эга бўлмагани сабабли ўз вақтларини диннинг нозик ва чигал масалалари хусусида савол бериш билан бекорга сарфламамас эдилар.

Юқорида зикр қилинган хусусиятга қўшимча, Али *(алайҳис салом)* ақл – заковат соҳиби, фаросатли, табиати покиза ҳамда ёруғ нафс – жонга эга эдилар. Инсон қобилиятли ва истеъдодли бўлса, таъсир қилувчи куч мавжуд бўлиб, тўсиқлар ўртадан кўтарилса, таъсир – натижа имкони қадар том даражада ҳосил бўлади. Шу боис, Ҳасан Басрий айтганидек, Али *(алайҳис салом)* бу умматнинг раббоний – илоҳий кишиси ва фазилат эгаси бўлгани сабабли, файласуфлар у зотга пешволарнинг пешвоси ва арабларнинг доноси деб, ном берганлар.»¹

Шунинг учун пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Аллоҳ томонидан ўзларига нозил бўлган ваҳийдан имом Али

1. Ибн Абил Ҳадид, «Шарҳу наҳжил балога», 11 – жилд, 48 – бет.

(алайҳис салом)ни махсусан огоҳ қилардилар ва бу ҳақида шундай буюрганлар:

«صَاحِبُ سِرِّي عَلِيٌّ بِنُ أَبِي طَالِبٍ»

«Менинг сирдошим Али ибн Абу Толибдир».¹

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ أَطَاعَكَ أَطَاعَنِي، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَمَنْ عَصَاكَ فَقَدْ عَصَانِي.

«Пайгамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) имом Али (алайҳис салом) борасида марҳамат қиладиларки: Ҳар ким менга итоат қилса, дарҳақиқат, Аллоҳга итоат қилган ва ҳар ким сизга (эй Али) итоат қилса, менга итоат қилган, ва ҳар ким менга итоатсизлик қилса, дарҳақиқат, Аллоҳга итоатсизлик қилган ва ҳар ким сизга итоатсизлик қилса, дарҳақиқат, менга итоатсизлик қилган».²

Ушбу ҳадиснинг мазмуни асосида имом Али (алайҳис салом)га итоат қилиш, Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га итоат қилиш ҳисобланиб, Пайғамбар (с.а.о)га итоат қилиш эса, Аллоҳ таолога итоат қилишдан ўзга нарса бўла олмас. Имом Али (алайҳис салом)га итоатсизлик қилиш, Пайғамбар (с.а.о)га итоат қилмаслик бўлиб, ул ҳазратга итоат қилмаслик эса, Аллоҳ таолога итоат қилмай, исён қилишнинг ўзидир.

Юқорида келтирилган ойдин-қатъий далил ва ҳужжатлардан маълум бўладики, Расулуллоҳнинг халифа ва ворислари, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ўзлари каби Аллоҳ таоло томонидан тайин этилиши лозим ва инсонлар Расулуллоҳни тайин эта олмаганликларидек, у зотнинг йўлларида давом эттирадиган халифа ва ворисларини ҳам тайин эта олмайдилар.

1. Ибн Асокир, «Тариху мадинати Дамашқ», 2 – жилд, 311 – бет, 822 – ҳадис.

2. Ибн Асокир, «Тариху мадинати Дамашқ», 2 – жилд, 266 – бет, 793 – ҳадисдан 795 – гача ҳадислар.

Имом Али – Тўғри Йўл Соҳиб

وَأَعْلَمُكَ أَنَّ مَوْتَكَ وَحَيَاتَكَ مَعِي، وَعَلَيَّ سُنَّتِي، فَوَاللَّهِ مَا كَذَبْتُ وَلَا كُذِّبْتُ، وَلَا صَلَّيْتُ وَلَا صَلَّيْتَ بِي، وَلَا نَسِيتُ مَا عَهَدَ إِلَيَّ رَبِّي، وَإِنِّي لَعَلِّي بَيْتَةٌ مِنْ رَبِّي بَيْنَهَا لِنَبِيِّهِ، وَبَيْنَهَا النَّبِيُّ لِي، وَإِنِّي لَعَلِّي الطَّرِيقَ الْوَاضِحَ، أَلْفِظُهُ لَفْظًا

«Сенга хабар бераманки, ўлиминг ва ҳаётинг мен билан ва менинг суннатим асосидадир.»¹ Аллоҳга қасамки, ёлғон демадим ва менга ёлғон дейилмаган ва гумроҳ бўлмадим ва мен орқали ҳам ҳеч ким гумроҳ бўлмас. Парвардигорим мен билан тузган аҳд – паймонини унутмадим. Ва албатта, мен Парвардигорим томонидан очиқ – ойдин ҳужжатга эгадирманки, Аллоҳ уни Пайғамбарига баён этган ва Пайғамбар (с.а.о) эса уни менга баён қилганлар. Ва дарҳақиқат, мен ёрқин йўлдадирман ва ошкора бу сўзларни тилга оламан.

صَدَقْتُ وَاللَّهِ وَقُلْتُ الْحَقَّ، فَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ سَاوَأَكَ بِمَنْ نَأْوَاكَ، وَاللَّهُ جَلَّ اسْمُهُ يَقُولُ: ﴿هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَكْفُرُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ فَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ عَدَلَ بِكَ مِنْ فَرَضِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَلَا يَتَكَ، وَأَنْتَ وَلِيُّ اللَّهِ، وَأَخُو رَسُولِهِ، وَالذَّأْبُ عَنْ دِينِهِ.

Аллоҳга қасамки, рост сўзни дедингиз ва ҳақни айтдингиз. Демак, сизни душманларингиз билан тенг деб билган кишини Аллоҳ Ўз раҳматидан узоқ қилсин! Улуғ номга эга Аллоҳ: «Биладиган зотлар билан билмайдиган кимсалар баробар бўлурларми?!»² деб буюрган бир вақтда, хилофат ва вилоятингизни (пешволигингизни) қабул қилишни Аллоҳ

1. Мўъминлар амири ҳазрати Али (алайҳис салом) уруш майдонида Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олийҳи)дан ривоят қилган мазкур ҳадис, лафзий ихтилофлар билан айрим ҳадис китобларида келтирилган, жумладан: 420 – ҳижрий – қамарий йилида вафот этган Зайдия ҳадиси уламоларидан бўлган аллома Абулқосим Исмоил бин Аҳмад ал – Бастий томонидан таълиф этилган «Китобул Маротиб фий фазоили Амирил мўъминийн» китобининг «Миммаа шааъа фил жамааъа мин хисол» фаслида имом Али (алайҳис салом) каломларининг иккинчи қисми ва бироз ихтилоф билан «Наҳжул балога»нинг 96 – хутбасида келтирилган.

2. Зумар сураси \ 9 – оят.

вожиб қилган кишини сиз билан баробар деб билган кимса Аллоҳнинг раҳматидан йироқ бўлсин! (шаҳодат бераманки,) Сиз Аллоҳнинг бандаси ва Унинг Расулининг биродаридирсиз ва ўз жону молингиз билан унинг динини ҳимоя қилгувчидирсиз.

Изоҳ:

Ислом тарихининг гувоҳлик беришича, пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* даъватларининг учинчи йили Аллоҳнинг амри билан хуфёна даъватларини ошкор этишга буюрилдилар. Шуаро сурасининг 214 – оятига биноан; ﴿وَأَنْذِرْ﴾ *«Ўз яқин қариндош-уруғларингни (исломга даъват қилиб, Аллоҳнинг азобидан) огоҳлантиргин»* деб Пайғамбаримиз ошқора даъват қилишга амр қилиндилар.

Шунда Сарвари олам ўз яқин қариндошларини амакилари ҳазрати Абу Толибнинг уйларига таклиф этдилар. Таомланиб бўлишгач, шундай деб, марҳамат қилдилар: *«Эй Абдул Муталлиб авлодлари! Аллоҳга қасамд этиб айтаманки, араблар орасида ўз қавми учун мен сизларга келтирган нарсдан яхширогини келтирган бирор бир шахсни танимайман. Мен сизлар учун дунё ва охиратнинг хайр-саодатини келтирдим. Аллоҳ менга сизларни бу динга даъват этишимни буюрди. Демак, қайси бирингиз менга бу ишда ёрдам бергайсиз, токи, менинг биродарим, ворисим ва ўринбосарим бўлингиз?»*

Ҳеч ким бу даъватга жавоб бермади, шу ерда фақат ҳаммадан ёши кичик бўлган Али ўрнидан туриб: *«Ё Расулаллоҳ! Мен бу ишингизда сизга ёрдамчи ва ёру ёварингиздирман»* – деди. Шунда пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* муборак қўлларини Алининг бўйнига қўйиб:

﴿إِنَّ هَذَا أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي فِيكُمْ، فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوهُ﴾

«Бу (Али) сизларнинг орангизда менинг биродарим, ворисим ва ўринбосаримдир. Унинг айтганларини эшитингиз ва фармонига бўйин сунингиз» – деб буюрдилар. Аммо нодон ва гумроҳ одамлар нафақат сарвари оламнинг сўзларини қабул қилишмади, балки ул

зотни масхара ҳам қилишди.

Юқоридаги «*Явмуд-дор*» (уйда қилинган даъват куни) номи билан машхур бўлган ушбу ҳадис маъно-мафҳум нуқтаи назаридан етарли миқдорда тушунарли ва аниқ бўлиб, санад жиҳатидан ҳам, бу ҳадисни Аҳли суннатнинг кўпгина уламолари, жумладан Ибн Абу Жарийр, Ибн Абу Хотам, Ибн Мардавайх, Абу Наим, Байҳақий, Саълабий, Табарий, Ибн Асир, Абул Фидо ва бошқалар ривоят қилишган.¹

Қачонки, юқоридаги ҳадисни ҳам бетарафна ва холислик билан кўздан кечирсак, имом Али *(алайҳис салом)*нинг хилофати ва вилояти (пешволиги)га оид ҳаққоният бизга ошкора аён бўлади. Негаки, ушбу ҳадисда Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг имом Али *(алайҳис салом)*нинг бевосита халифа, ворис ва ўринбосар эканликлари ёрқин тарзда баён этилган.

* * *

1. Батафсил маълумот олиш учун Ал – Мурожаот китобининг 130 – бетидан у ёнига ва Ихқоқул ҳақ китобининг 4 – жилди, 62 – бетидан у ёнига мурожаат қилинг.

Имом Али – Аллоҳга иймон келтириб, Унга молу жонини бахшида этган зот

وَالَّذِي نَطَقَ الْقُرْآنُ بِتَفْصِيلِهِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْفَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا، دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً، وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿أَجْعَلْنُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ، وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ، أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ، وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ. يَشْرَهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ، وَجَنَاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ. خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا، إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾

Сиз шундай кишидирсизки, Қуръон унинг устунлиги ва афзаллиги тўғрисида сўз юритган олий мартабали Аллоҳ буюради: «Аллоҳ молу жонлари билан жиҳод қилгувчиларни ўтириб олгувчилар (жиҳодда иштирок этмаганлар)дан буюк ажр – мукофот, Ўз томонидан бўлган юксак даражалар ҳамда магфират ва фазлу марҳамат билан устун қўйди. Аллоҳ магфиратли ва раҳимли Зотдир.» (Нисо сураси\ 95-96-оят)

Ва яна буюрадики: «Сизлар ҳожиларга сув беришни ва масжидул ҳаромни обод қилишни Аллоҳга ва охират кунига иймон келтирган ҳамда Аллоҳ йўлида жиҳод қилган зотларнинг амалларига тенг деб, билдингизми?! Улар Аллоҳнинг ҳузуридада тенг эмаслар. Аллоҳ золим қавмни ҳидоят қилмас.

Иймон келтирган, ҳижрат қилган ва Аллоҳ йўлида молу жонлари билан курашган зотларнинг Аллоҳ ҳузуридаги даражалари жуда улугдир ва ўшаларгина бахт – саодатга эришувчидирлар. Парвардигорлари уларга ўз тарафидан раҳмат ва ризолик ҳамда улар учун бўладиган жаннатлар хушхабарини берурки, у жаннатларда доимий неъматлар бордир. Улар ўша жойда абадий қолурлар. Шубҳасиз, фақат Аллоҳнинг ҳузуридагина улуг ажр бордир.» (Тавба сураси\ 19- оятдан 22-оятгача)

Изоҳ: Ушбу ояти карима Аҳли суннат олимлари ўз китобларида ривоят қилишларича, имом Али *(алайҳис салом)* ва Аббос ибн Абдул Мутталиб ва Талха ибн Шайба ҳақида нозил бўлган.

Шайба ва Аббос бир – бирларига нисбатан ўзларининг юксак ва устунликлари хусусида сўз юритиб фахрланиш билан машғул бўлиб турганларида, имом Али *(алайҳис салом)* у иккисининг ёнидан ўтаётиб, не боисдан фахрланишларини сўрадилар. Шунда Аббос деди: ҳеч бир кишига берилмаган имтиёз ва устунлик менга берилган ва ушбу имтиёз ҳаж маросимида ҳожиларга сув беришдан иборат.

Шайба деди: мен эса Масжидул ҳаромни обод қилиш (таъмирлаш) фазилатига эгадирман. Шу вақт имом Али *(алайҳис салом)* дедилар: сизлардан ҳаё қилсамда, лекин айтишим лозимки, мен бу оз ёшим билан шундай бир фазилатга эгадирманки, сизларда бу фазилат йўқдир. Улар сизнинг фазилатингиз нимадан иборат? деб сўрашди.

Имом Али *(алайҳис салом)* дедилар:

«صَرَبْتُ خَرَاطِيمَكُمْ بِالسَّيْفِ حَتَّى آمَنْتُمْ بِاللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَرَسُولِهِ»

«Қилич билан бурунларингизга урдим (яъни: қилич билан бўйин эгдирдим), токи сизлар Аллоҳ таборак ва таоло ва Унинг Пайгамбари *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га иймон келтирдингиз».

Аббос бу сўзни ишитгач, дарғазаб бўлган ҳолда ўрнидан туриб, Пайғамабар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ҳузурларига келди ва шикоят қилиб шундай деди: Али мен билан қандай сўзлашаётганини кўрмаяпсизми?

Шунда Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Али *(алайҳис салом)*ни ҳузурларига чақириб шундай марҳамат қилдилар: нима учун амакингиз билан бундай сўзладингиз?

Имом Али *(алайҳис салом)* дедилар: Эй Расулulloҳ! У ҳақ ва тўғри сўзни айтишим билан ранжиди. Шу вақт ҳазрати Жаброил *(алайҳис салом)* нозил бўлиб деди: Эй Муҳаммад *(саллаллоҳ алайҳи ва олиҳи васаллам)*! Парвардигорингиз сизга салом йўллаб, ушбу оятни уларга тиловат қилишингизни буюради:

﴿أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ...﴾

Шунда ҳазрати Аббос *(разияллоҳу анҳу)* уч марта «рози – хушнуд бўлдим» деди.

Мазур уч ояти карима ушбу ҳақиқатни яъни: Аллоҳга иймон келтириш ва Унинг йўлида ҳижрат қилиб ва жиҳод қилиш, ҳожиларга сув бериш ва Масжидул ҳаромни обод қилиш каби ишларнинг барчасидан устун ва афзал эканлигини уқтиради. Имом Али *(алайҳис салом)* қуйидаги уч фазилат ва юксаклик: Аллоҳ ва Қиёмат кунига иймон келтириш ва Унинг йўлида ҳижрат қилиб, жиҳод қилишга эга бўлганликлари туфайли, ҳожиларга сув бергувчи ва Масжидил ҳаромни обод қилувчи (таъмирловчи) каби кишилардан юксак ва устун эканликлари ушбу оятлар орқали тасдиқланиб, Аллоҳ таоло томонидан буюк уч неъмат у зотга ато этилиши билан қуйидагича баҳоланурлар:

Парвардигорлари уларга Ўз томонидан бўлган фазлу раҳмат хушxabарини бериб, уларни буюк неъматдан баҳраманд қилур:

﴿يَسِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ﴾.

Ўзининг энг буюк неъматларидан бўлган ризолигини уларга ато этгай:

﴿رِضْوَانٍ﴾.

Неъматлари доимий бўлган Жаннатлардан уларга жой берур:

﴿وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ﴾.

Сўнгра ояти каримада чуқурроқ таъкид қилиш учун шундай қўшимча қилади: «Уч фазилатга эга бўлган мана шундай зотлар, абадий Жаннатларда мангу ҳаёт кечиргайлар.»

﴿خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا﴾.

Зероки, улуғ ва буюк ажру мукофотлар Аллоҳнинг ҳузурда бўлиб, бандаларининг қилган амаллари учун уларга бахшида қилгай:¹

﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾

1. Имом Али *(алайҳис салом)*нинг мазкур буюк фазилатларини ўз китобларида тасдиқлаган ҳолда ривоят қилган Аҳли суннат уламолари қуйидагилардан иборатдирлар:

1. Жоруллоҳадис, Замахшарий, «Тафсирул Кашишоф», 2 – жилд, 256 – бет, ушбу оятнинг тафсирида.

-
2. Фахри Розий, *«Ат – тафсирул Кабийр»*, 16 – жилд, 11 – бет, ушбу оятнинг тафсирида.
 3. Ганжий Шофей, *«Кифааятут – толиб»*, 62 – боб, 238 – бет.
 4. Ҳофиз Ҳасконий, *«Шавоҳиддун танзийл»*, 1 – жилд, 344 – бет.
 5. Жалолуддин Суютий, *«Ад – дуррул мансур»*, 3 – жилд, 236 – бет ва бошқа нашрида 218 – бет.
 6. Ибн Мағозилий, *«Маноқибу Амирил муъминийн»*, 367 – 368 – ҳадислар.
 7. Ҳофиз Абу Наим, *«Маа назала минал Қуръони фий Алийийин»*, ушбу оятнинг тафсирида.
 8. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, *«Янобийъул маваддаҳ»*, 21 – боб, 106 – бет.
 9. Воҳидий, Нишобурий, *«Асбобун – нузул»*, 182 – бет.
 10. Ибн Жарийр Табарий, *«Тафсири табарий»*, 10 – жилд, 96 – бет ва бошқа нашрида 14 – жилд, 170 – бет.

Аллоҳнинг Расулуллоҳ^(с.а)га юборган фармони

أَشْهَدُ أَنَّكَ الْمَخْصُوصُ بِمِدْحَةِ اللَّهِ، الْمُخْلِصُ لِعِبَادَةِ اللَّهِ، لَمْ تَبْعِ بِالْهَدْيِ بَدَلًا، وَلَمْ تُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّكَ أَحَدًا، وَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى اسْتَجَابَ لِتَبِيَّتِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِيكَ دَعْوَتَهُ، ثُمَّ أَمَرَهُ بِإِظْهَارِ مَا أَوْلَاكَ لِأُمَّتِهِ، إِعْلَاءَ لِسَانِكَ، وَإِعْلَانًا لِرُهَانِكَ، وَذَخْصًا لِلْأَبَاطِيلِ، وَقَطْعًا لِلْمَعَاذِيرِ، فَلَمَّا أَشْفَقَ مِنْ فِتْنَةِ الْفَاسِقِينَ، وَاتَّقَى فِيكَ الْمُنَافِقِينَ، أَوْحَى إِلَيْهِ رَبُّ الْعَالَمِينَ: ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾

Гувоҳлик бераманки, сиз Аллоҳ таолонинг мақтовига сазовор бўлган, Аллоҳнинг итоати учун ихлос қилгувчи кишидирсиз. Ҳидоятнинг ўрнига бошқа нарсани талаб этмадингиз ва Парвардигорингизга итоат этишда ҳеч кимни шерик қилмадингиз. Юксак даражали Аллоҳ ҳам Ўз Пайғамбарининг сиз ҳақингиздаги дуосини мустажоб қилди. Сўнгра Аллоҳ сизнинг мартабангизни юксалтириш, (халифа, пешво, валий ва бошлиқ эканлигингизга далолат берадиган) ҳужжатингизни ошкор этиш ва мухолиф кимсаларнинг нотўғри – ботил сўзларини нобуд қилиш, ҳамда ҳеч кимга узру – баҳона қолдирмаслик учун Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га сизни ўз умматига пешво ва бошлиқ қилганлигини изҳор этишга амр қилди. Ва Пайғамбар *(с.а.о)* фосиқ ва бузғунчиларнинг (сизга қарши режалаштирган) фитнасидан қўрққан ва мунофиқларнинг иғволаридан сизни сақлаш борасида ўйлаб турган вақтида, Парвардигори олам ул ҳазратга ваҳий йўллаб, буюрди: «Эй Пайғамбар, сизга Парвардигорингиз томонидан нозил қилинган нарсани етказинг! Агар қилмасангиз, Унинг элчилигини (яъни: пайғамбарлик вазифасини) етказмаган бўлурсиз. Аллоҳ сизни одамлар фитнасидан сақлагай.» (Моида сураси\ 67 – оят)

فَوَضَعَ عَلَيَّ نَفْسَهُ أَوْزَارَ الْمَسِيرِ، وَنَهَضَ فِي رَمْضَاءِ الْهَجِيرِ، فَخَطَبَ وَأَسْمَعَ، وَنَادَى فَأَبْلَغَ، ثُمَّ سَأَلَهُمْ أَجْمَعُ، فَقَالَ هَلْ بَلَغْتُ؟ فَقَالُوا: أَلَلَّهُمْ بَلَى. فَقَالَ اللَّهُمَّ اشْهَدْ. ثُمَّ قَالَ: أَلَسْتُ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ؟

فَقَالُوا: بَلَى فَاخَذَ بِيَدِكَ وَقَالَ: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا عَلَيَّ مَوْلَاهُ اَللّٰهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَاَنْصُرْ مَنْ نَصَرَهُ وَاخْذُلْ مَنْ خَذَلَهُ.»

Демак, Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* сафарнинг оғир юкини ўзларига юклаб, пешин вақти ўша иссиқ саҳрода ўрниларидан турдилар ва хутба ўқиб, (Аллоҳнинг ваҳийини инсонларга) эшиттирдилар ва (халққа баланд овозда) нидо қилиб, (ўша ваҳийни) уларга етказдилар.

Сўнгра эса уларнинг барчасидан «Ўз вазифамни етказдимми?» деб сўраганларида, улар Аллоҳга қасамки, етказдингиз, дея жавоб беришди. Шунда Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* «Эй Аллоҳим! Ўзинг гувоҳ бўлгин», дедилар. Кейин эса марҳамат қиладиларки, мен мўъминларга нисбатан уларнинг ўзидан устунроқ ва сазоворроқ эмасманми? Улар; худди шундай – дея тасдиқ этишди.

Шунда Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* қўлингизни тутиб, дедилар: «Мен кимнинг пешвоси ва валийси бўлсам, демак, бу Али ҳам унинг пешвоси ва валийсидир. Худоё, кимки уни (Алини) дўст тутса, (ва унинг халифа, пешво, валий ва йўлбошчи эканлигини қабул қилса), у кишини дўст тутгин ва кимки унга душманлик қилса, у кимсани душманинг деб билгин ва кимки унга ёр бўлса, у кишига ёр бўлгин ва кимки Алидан ўз ёрдамини дариг тутса (ва имом Алига ёрдам беришдан ўзини четга тортса), у кимсани хор қилгин.»¹

1. Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)* Ғадийри Хум кундаги хутбаларидан олинган. Мужоҳид аллома марҳум Оятуллоҳ шайх Абдулхусайн Аминий *(рахматуллоҳи алайҳи)* томонидан таълиф этилган «Ал – Ғадийр» номли китобнинг 1 ва 11 – жилдларига мурожаат қилинг.

Расулulloҳ (с.а)нинг Ғадийр кунисидаги хутбаси

Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ҳижратнинг 10 – йили, зул ҳижжа ойининг 18 – кунисида «Ҳажжсатул видо» (сўнги видолашув ҳажи)дан Маккадан Мадинага қайтаётганларида, «Жухфа» деган жойга яқин «Ғадийр Хум» номли Мадина, Миср ва Шом йўллари бир – бирларидан ажраладиган маконда, ушбу ояти карима Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га Аллоҳ томонидан нозил бўлди.

﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَكَ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾

«Эй, Расул! Раббингиздан Сизга нозил қилинган нарсани (одамларга) етказинг! Агар (бу ишни) қилмасангиз, Унинг рисолатини (пайғамбарлик вазифасини) охирига етказмаган бўлурсиз. Аллоҳ Сизни одамлар(нинг муҳтамаал хатари ва зарари)дан сақлагай. Албатта, Аллоҳ кофирлар қавмини ҳидоят сари йўлламагай.» (Одамларнинг душманликларидан кўркманг, Аллоҳ Ўзи сизни ҳимоя қилувчидир. Борди-ю, эълон қилмасангиз, рисолатни, яъни пайғамбарлик вазифасини охирига етказмаган бўлурсиз.) (Моиди сураси\ 67 – оят.)

Ушбу оят нозил бўлгач, Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ўзлари билан ҳаж сафарисида қатнашган саҳобаларига тўхташни буюрдилар. Олдинга бориб қолган кишилар ортга қайтишлари ва орқада қолган кишилар эса ўша ерга етиб келиб бир ерда тўпланишларини буюрдилар.

عَنْ امْرَأَةِ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ قَالَ: أَقْبَلَ نَبِيَّ اللَّهِ مِنْ مَكَّةَ فِي حِجَّةِ الْوَدَاعِ حَتَّى نَزَلَ عَلَيْنَا بِغَدِيرِ الْخَمِّ بَيْنَ الْمَكَّةِ وَالْمَدِينَةِ فَأَمَرَ بِالِدُوحَاتِ فَقَمَّ مَا تَحْتَهُنَّ مِنْ شَوْكٍ ثُمَّ نَادَى: الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ! فَخَرَجْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فِي يَوْمٍ شَدِيدِ الْحَرِّ وَإِنَّ مَتًّا لَمَنْ يَضَعُ رِءَاةَهُ عَلَى رَأْسِهِ وَبَعْضُهُ عَلَى قَدَمَيْهِ مِنْ شِدَّةِ الرَّمْضَاءِ حَتَّى إِنْتَهَيْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَصَلَّى بِنَا الظُّهْرَ ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَيْنَا فَقَالَ:

Ҳаво иссиқлиги туфайли тикан дарахтлари соясида дам олиш учун тарқалиб кетмасликларини буюрдилар, сўнгра жамоат намозига тайёргарлик кўришга амр қилдилар. Ул ҳазратнинг саҳобалари тикан дарахтларининг барг ва

шоҳлари устига либосларини қўйиб, Пайғамбаримиз *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* учун соябон қилдилар.

Ул ҳазрат у куннинг жазирама иссиқ ҳавосида тўпланган жамият билан намозни ўқидилар, ҳаво шу даражада иссиқ эдики, мусулмонлар тош ва қумларнинг иссиқлигидан омонда қолиш учун айрим кийимларини ерга тўшаб ва қуёшнинг ҳароратли нуридан сақланиш учун баъзиларини бошларига қўйиб олган эдилар.

Намоз тугагач, Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* хутба ўқиш учун ўринларидан туриб, шундай марҳамат қилдилар:

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ، وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا،
الَّذِي لَا هَادِيَ لِمَنْ أَضَلَّ، وَلَا مُضِلَّ لِمَنْ هَدَيْ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

Ҳамду сано мақтов ва олқиш фақатгина Аллоҳ учундир. Ундан сўраб, Унга иймон келтириб, ва Унгагина таваккул қилурмиз ва ҳавои нафсимизнинг шарридан ва амалларимизнинг ёмонлигидан Ундан паноҳ сураймиз. Аллоҳ шундай зотдирки, У гумроҳ қилган кимса учун ҳидоят этгувчи йўқ ва У ҳидоят қилган киши учун йўлдан оздирувчи бўлмас. Гувоҳлик бераманки, Аллоҳдан ўзга маъбуд (илоҳ) йўқ ва Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Унинг бандаси ва юборган элчисидир.

أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ قَدْ أَنْبَأَنِي اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ أَنَّهُ لَمْ يُعَمَّرْ نَبِيٌّ إِلَّا نَصَفَ مِنْ عَمْرِ مِنْ قَبْلُهُ، وَإِنِّي أَظُنُّ
أَنِّي يُوشِكُ أَنْ أَدْعِيَ فَأَجِيبُ.

Эй инсонлар! Меҳрибон ва Огоҳ Аллоҳ менга хабар бердики, ҳеч бир пайгамбар ўзидан олдинги пайгамбар умрининг яримидан кўп умр кўрмас. Мени боқий диёрга даъват қилишларига оз қолди ва мен ҳам ижобат қилгайман.

أَلَا وَإِنِّي مَسْئُولٌ وَأَنْتُمْ مَسْئُولُونَ فَهَلْ بَلَّغْتُمْ؟ فَمَاذَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ؟ فَمَادَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ؟ فَمَادَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ؟ فَمَادَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ؟ فَمَادَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ؟
يَقُولُونَ: نَشْهَدُ أَنَّكَ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، قَدْ بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ، وَجَاهَدْتَ فِي سَبِيلِهِ، وَصَدَعْتَ بِأَمْرِهِ، وَعَبَدْتَهُ حَتَّى
أَتَاكَ الْبَقِيَّةُ، جَزَاكَ اللَّهُ عَنَّا خَيْرَ مَا جَزَى نَبِيًّا عَنِ أُمَّتِهِ.

Аллоҳнинг ҳузурида Унинг динини етказганим хусусида мен ва сизлардан сўралгай, у кунда Аллоҳга нима деб жавоб берурсиз? Жамоат баралла шундай дейишди: Биз гувоҳлик берамизки, сиз Аллоҳнинг бандаси ва Унинг йўллаган элчисидирсиз. Пайгамбарлик вазифасини тўла – тўқис бажариб, Унинг йўлида жиҳод қилдингиз ва Унинг амрини ошкора баён қилдингиз ва аниқ нарса (ўлим) сизга етиб келгунича Унга ибодат қилдингиз ва бизни тўғри йўлга бошладингиз. Аллоҳ сизга яхши мукофотлар ато этсин!

Шунда Пайғамбар сўрадилар:

أَلَسْتُمْ تَشْهَدُونَ أَن لَّا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا شَرِيكَ لَهُ؟ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ؟ وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَأَنَّ النَّارَ حَقٌّ وَأَنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا؟ قَالُوا بَلَىٰ،

«Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ. У Ягона ва Ёлғиз Зот. Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Унинг бандаси ва элчисидир, Жаннат ва Жаҳаннам ҳақ, ўлим ҳақ ва шак – шубҳасиз Қиёмат кунини келгай деб, гувоҳлик бермайсизми?» Улар жавоб беришди: Буларнинг барчасига гувоҳлик берурмиз.

Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) «Эй Аллоҳим! Ўзинг гувоҳ бўлгин» деб, марҳамат қилдилар, сўнгра дедилар: Менинг товушимни эшитаяпсизларми? Улар эса «эшитаяпмиз» дея, жавоб беришди. Шунда буюрдилар:

«Эй халойиқ! Мен сизлардан олдин Кавсар ҳовузи ёнига боргайман ва сизлар «Кавсар ҳовузи» ёнида менга кириб келгайсиз, Кавсар ҳовузининг кенглиги Санъодан Бусрогача бўлган масофа миқдорича бўлиб, унинг атрофида юлдузлар сонича кумушли қадаҳлар қўйилган ва мен сизлардан ораларингизда қолдирган икки қимматбаҳо нарса тўғрисида сурайман. Демак, эҳтиёт бўлингиз! Мендан сўнг бу икки қимматбаҳо мерос билан қандай муомала қилурсиз!»

Шунда бир киши жамият орасидан баланд товуш билан сўради: Эй Расулulloх! Икки қимматбаҳо нарса нимадир? Расулulloх (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) марҳамат қилдилар:

«Бири Аллоҳнинг китобидирки, бир томони Аллоҳнинг қўлида ва бошқа томони эса сизларнинг қўлингиздадир, уни яхши сақлангиз ва унинг йўл-йўриқ ва кўрсатмаларига амал қилингиз ва уни бошқа нарса билан алиштирмангизки, оқибат гумроҳ бўлурсиз.

Иккинчиси эса менинг итратим, Аҳли-Байтим (хонадоним)дир. Меҳрибон Аллоҳ мени огоҳ этдики, бу иккиси Кавсар ҳовузининг ёнида менга кириб келгунга қадар, бир – биридан ажралишмас. Ва мен буни Аллоҳдан сўраганман. Демак, бу иккисидан олдинга ўтиб кетмангизки, оқибат ҳалокат ва гумроҳликка учрагайсиз ҳамда бу икки нарсадан орқада қолмангизки, ҳалок бўлурсиз. Хеч бир нарсани у иккисига ўргатмангиз, зеро улар сизлардан огоҳроқ ва донороқдирлар.»

Сўнгра Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай марҳамат қилдилар:

أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِّي أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ؟ قَالُوا: بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِّي أَوْلَىٰ بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ؟ قَالُوا: بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللَّهِ.

«Мен мўъминларнинг барчасига нисбатан уларнинг ўзларидан устунроқ ва ҳақлироқ эканлигимни биласизларми? Шунда жамият: «худди шундай, эй Расулуллоҳ!» деб, тасдиқлашди. У ҳазрат яна сўрадилар: мен ҳар бир мўъминга нисбатан унинг ўзидан устунроқ ва ҳақлироқ эканимни билурсизми? Жамият баралла овоз билан «худди шундай, эй Расулуллоҳ!» дея, жавоб беришди.»

Шунда у ерда тўпланган кўп жамиятдан иқроор олгандан сўнг, Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) имом Али (алайҳис салом)нинг муборак қўлларини тутиб, юқорига кўтарган холда шундай буюрдилар:

فَقَالَ لَهُمْ آخِذًا بِيَدِ عَلِيٍِّّ: مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا عَلِيُّ مَوْلَاهُ، وَمَنْ كُنْتُ وَلِيَهُ فَهَذَا وَليُهُ قَالَهَا ثَلَاثًا

«Эй инсонлар! Аллоҳ менинг мавлоим ва хожамдир ва мен сизларнинг мавлоингиз ва раҳбарингиздирман. Демак, мен ҳар

кимнинг мавлоси ва раҳбари бўлсам, бу Али унинг мавлоси ва раҳбаридир. Мен ҳар кимнинг валийси ва пешвоси бўлсам, бас бу (Али) унинг валийси ва пешвосидир. (Бу жумлани уч марта такрорладилар).»

Сўнгра қўлларини дуога кўтариб шундай дедилар:

أَللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَأَنْصُرْ مَنْ نَصَرَهُ وَاخْذُلْ مَنْ خَذَلَهُ وَاعْظِبْ مَنْ غَضِبَهُ

«Худоё Алини дўст тутган кишини дўст тутгин ва унга душманлик қилган кимсани душман деб билгин. Унга ёрдам бергувчи кишига мададкор бўлгин ва ундан ёрдамини дариг тутган кимсани хор этгин. Унга (Алига) даргазаб бўлган кимсага газаб қилгин!»

Ғадийр кунида диннинг комил бўлиши

Сарвари олам ҳазрати Али *(алайҳис салом)*ни халифа ва ворис этиб тайинлагач, хутбаларининг ниҳоясида шундай деб марҳамат қилдилар: Худоё Ўзинг гувоҳ бўлгин! Ривоят қилувчи шахс айтади: Иккалалари бир – бирларидан узилмай туриб, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га ушбу ояти карима нозил бўлди:

﴿... الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا...﴾

«Бугун мен сизлар учун динингизни комил қилдим ва сизларга неъматимни тўла – тўкис қилиб бердим ва сизлар учун Ислом дин бўлишига рози бўлдим.» (Моида сураси\ 3 – оят).

Ушбу ояти шарифа нозил бўлгач, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* шундай деб марҳамат қилдилар:

«اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَيَّ إِكْمَالِ الدِّينِ وَإِتْمَامِ النِّعْمَةِ وَرِضَا الرَّبِّ بِرِسَالَتِي وَالْوَلَايَةِ لِعَلِيِّ مِنْ بَعْدِي.»

«Аллоҳ динни комил қилишда ва неъматни тўкис қилиб беришда ва Парвардигор менинг пайгамбарлигимга ва мендан сўнг Алининг валий ва пешволигига рози – хушнуд бўлишда Буюк Зотдир».

Бу муҳим бўлган Ғадийр воқеасини жуда кўп Аҳли суннат алломалари ўз китобларида бутун асрлар давомида ёзиб қолдирганлар. Ва бу эса пайгамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг Аҳли-Байтлари (хонадонлари)дан иборат бўлган имом Али *(алайҳис салом)* ва у кишининг ўн бир фарзандлари ва покиза зурриётлари бўлмиш кейинги ўн бир имомга эргашиб, уларнинг кўрсатган йўлларида борган мусулмонлар тўғри ва ҳақ йўлда эканликларига ёрқин далилдир.¹

1. Аҳли суннат олимларининг мазкур воқеани ёзиб қолдирган китобларидан айримларини келтираимиз:

1. Ҳофиз Ҳаскониий, «Шавоҳиддун танзил», 1 – жилд, 157 – 158 ва 190 – дан 193 – бетлар, ва 3 – жилд, 110 – бет.
2. Ҳайсамий, «Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид», 9 – жилд, 105 ва 162 – 163 – 165 – бетлар.

اليَوْمَ Бугун деб ояти каримада айтилган таъбир борасида турли назарлар мавжуд бўлиб, уларнинг айримларига мухтасар шаклда ишора этамиз. Баъзи Аҳли суннат уламоларининг фикрича, «Бугун»дан мурод Беъсат (пайғамбарликка танланиш) ёки Маккани фатҳ ва забт этиш кунидир. Бошқа гуруҳ уламоларнинг айтишича, «Бугун»дан мурод Бароат сурасини мушрикларга ўқиш кунидир. Оятдаги اليَوْمَ Бугун таъбири ҳақида Аҳли суннат томонидан доим айтиб келинадиган энг қизиқ нарса Саҳиҳи Бухорийда иккинчи халифа Умар ибн Хаттобдан ривоят қилинган иборадир:

[۴۵] حدثنا الحسن بن الصباح سمع جعفر بن عون حدثنا أبو العيميس أحبرنا قيس بن مسلم عن طارق بن شهاب عن عمر بن الخطاب أنّ رجلاً من اليهود قال له يا أمير المؤمنين آية في كتابكم تفرؤونها، لو علينا معشر اليهود نزلت لاتخذنا ذلك اليوم عيداً. قال أي آية قال: ﴿اليَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ قَالَ عُمَرُ قَدْ عَرَفْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ وَالْمَكَانَ الَّذِي نَزَلَتْ فِيهِ عَلَيَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ قَائِمٌ بِعَرَفَةَ يَوْمَ جُمُعَةٍ

«Бир яҳудий киши Умар ибн Хаттобнинг олдига келиб деди: Эй амирал-мўминин, сизлар китобингиз (Қуръон)да бир оятни ўқийсизлар, агар биз яҳудийларга ушбу оят нозил бўлганида эди, ўша нозил бўлган кунни қадрлаб ҳайит қилиб олган бўлардик. Умар: Қайси оятни айтаяпсан? деди. Яҳудий ушбу оятни ўқиди: «Бугун мен сизлар учун динингизни комил қилдим ва сизларга неъматимни тўла – тўкис қилиб бердим ва сизлар учун Ислому дин бўлишига рози бўлдим.» Умар деди: Ўша кун қайси

-
3. Ибн Касир, «Ал – Бидоятун ван – Ниҳояҳ», 5 – жилд, 209, 210 ва 213 – бетлар ва 9 – жилд, 209 – 212 – бетлар.
 4. Ҳоқим Нишобурий, «Ал – Мустандракун алас – саҳиҳайн», 3 – жилд, 109 – бет.
 5. Ибн Можаҳ Қазвиний, «Сунанун Ибн Можаҳ», 1 – жилд, 43 – бет, 116 – ҳадис.
 6. Аҳмад Ибн Ҳанбал, «Муснади Аҳмад Ибн Ҳанбал», 1 – жилд, 118 – 119 – бетлар, 4 – жилд, 281 – 368 – 370 – 372 – 373 – бетлар, 5 – жилд, 347 – 370 – бетлар, 6 – жилд, 281 – бет.
 7. Али ибн Бурҳониддин Ал – Ҳалабий, «Ас – Сиъратул ҳалабия», 3 – жилд, 274 – 275 – бетлар.
 8. Жувайний Хуросоний, «Фароидус симтайн», 1 – жилд, 74 – 75 – бетлар.

кун эканини ва ушбу оят Пайгамбарга қайси маконда нозил бўлганини биламиз. Ушбу оят жума куни ва арафот саҳросида нозил бўлди.»¹

Умар ибн Хаттобдан нақл қилинган ушбу ривоят Ғадийр ҳодисасини инкор этиш учун айтиб келинадиган энг асосий шубҳасидир.

Ушбу шубҳага жавобан шуни айтиш лозимки, агар Сарвари оламнинг охирги ҳажларидаги Арафа куни жума кунига тўғри келганида эди, унда ул ҳазрат жума намозини ўқиган бўлардилар. Аммо ҳеч бир ривоятда Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Арафа куни жума намозини ўқиганлари айтилмаган. Демак, маълум бўладики, Саҳиҳи Бухорийда нақл қилинган мазкур ривоят ҳеч бўлмаса заиф ва мурсалдир.

Бунга қўшимча, Аҳли суннатнинг кўпгина китобларида Арафа душанба кунига тўғри келгани айтилган.² Бу эса иккинчи халифа Умар ибн Хаттобнинг *اليَوْمَ* «Бугун» деб бошланган мазкур ояти карима жума куни нозил бўлган деб айтган сўзига зиддир. Саҳиҳи Муслимда Аҳли суннатнинг донғи кетган фуқаҳоларидан бўлмиш Суфёни Саврийдан бу борада қуйидагича ривоят қилинади:

وَأَشْكُ أَكَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَمْ لَا

«Бу оят жума куни нозил бўлганми ёки бошқа кунми шакким бор.»³

Шунингдек, Умар ибн Хаттоб айтади: Ушбу *اليَوْمَ* «Бугун» деб бошланган ояти карима Арафа кунига нозил бўлиши билан Исломи дини комил бўлди. Бу оятдан кейин эса бирор бир шаръий ҳукм нозил бўлмади. Ҳолбуки, Умар ибн Хаттобнинг ўзи рибо

1. Муҳаммад ибн Исмоил Ал – Бухорий, «Саҳиҳул Бухорий», Китобул иймон, бобу зиёдатил иймони ва нуқсонихи, 45 – ҳадис.

2. Сарвари оламнинг сўнги ҳажларидаги Арафа душанба кунига тўғри келганлиги Аҳли суннатнинг қуйидаги китобларида айтилган:

1. Ибн Касир, «Тафсири Ибн Касир», 2 – жилд, 14 – бет.

2. Жалолуддин Суютий, «Ад – дуррул мансур», 2 – жилд, 258 – бет.

3. Табароний, «Ал – Мўъжамул Кабийр», 12 – жилд, 183 – бет.

3. Муслим, «Саҳиҳи Муслим», 8 – жилд, 238 – бет.

(судхўрлик) ҳақидаги оят Арафадан сўнг нозил бўлган ҳамда «Калола» ояти ушбу *اليَوْمَ* «Бугун» деб бошланган оятдан кейин нозил бўлган, деб ривоят қилади.¹

* * *

1. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснади Аҳмад», 1 – жилд, 36 – бет.

Ғадийр куни байъати ва табриклаш маросими

Пайғамбаримиз Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) Ғадийр куни хутбасини ниҳоясига етказганларидан сўнг, бутун саҳобаларига имом Али (*алайҳис салом*)ни халифа, ворис, пешво ва раҳнамо сифатида тан олиб, ўз табриklarини изҳор этишга амр қилдилар. Шунда Умар бин Хаттоб имом Али (*алайҳис салом*) хузурларига келиб, Аллоҳнинг бу буюк неъматини қуйидагича табриклади:

«هَيَّا لَكَ، يَا بَنَ أَبِي طَالِبٍ أَصْبَحْتَ وَأَمْسَيْتَ مُؤَلَايَ وَمَوْلَايَ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ.»

«Эй Абу Толиб ўгли (хилофат ва пешволик мансаби) сизга муборак бўлсин! Сиз менинг мавлоим ва раҳбарим ҳамда ҳар бир мўъмин ва мўъминанинг мавлоси ва раҳбари бўлдингиз.»¹

Шундан сўнг қолган саҳобалар бирин – кетин имом Али (*алайҳис салом*) хузурларига шарафёб бўлиб, ул ҳазратга байъат – қасамёд қилиб, бу юксак неъмат туфайли ўз табриklarини изҳор қила бошлашди ва имом Али (*алайҳис салом*)ни пайғамбаримиз Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)дан кейин барча мусулмонларга пешво, валий ва йўлбошчи эканларига иқрор бўлишди.

Пайғамбаримиз Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) Аллоҳнинг фармони билан ўзларидан кейинги барча мусулмонларга бўйсунуш вожиб бўлган халифа, пешво ва йўлбошчини узун хутба ўқиб, у ерда ҳозир бўлган саҳобалардан иқрор олиш билан тайинлаганларидан сўнг, табриклаш ва байъат қилиш (имом Али (*алайҳис салом*) пешво, валий ва йўлбошчи эканликларига қасамёд қилиш) маросими уч кун давом этди. Шундан сўнг, Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) бу муҳим воқеани эъзозлаб, бутун асрлар давомида мусулмонларнинг хотирасида қолсин деб, ўзларининг «Саҳоб» номли қора саллаларини «Ғадийр куни»да пешволик тожи сифатида имом Али (*алайҳис салом*)нинг бошларига қўйдилар.

1. Мазкур сўзнинг манбаи:

1. Аҳмад ибн Ханбал, «Муснади Аҳмад ибн Ханбал», 2 – жилд, 281 – бет.
2. Ҳофиз Ҳаскониий, «Шавоҳиддун танзил», 1 – жилд, 157 – 158 – бетлар.

Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) «Саҳоб» номли қора саллаларини Маккани фатҳ қилиш кунларига ўхшаш махсус кунларда муборак бошларига боғлардилар. Абдул Аъло бин Удай Албахронийдан ривоят қилинишича, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Ғадийр – Хумда имом Али (алайҳис салом)ни ҳузурларига чақириб, саллани у зотнинг бошларига қўйдилар ва унинг қолган қисмини орқаларига ўтказдилар.

Имом Али (алайҳис салом)нинг ўзларидан нақл қилинганки, ул ҳазрат бу ҳақда дедилар: «Ғадийр» кунни Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) қора саллани бошимга боғладилар ва унинг қолган қисмини елкамга ташладилар.

Муснади Таёлисий ва Сунани Байҳақийда имом Али (алайҳис салом)нинг бу хусусидаги сўзлари қуйидагича келтирилган:

«Ғадийр кунинда Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) бошимга салла боғладилар ва унинг қолган қисмини орқамга узата туриб, шундай марҳамат қилдилар: Азиз ва Буюк Аллоҳ «Бадр ва Хунайн» жангларини худди шундай салла бошига қўйган фаришталар билан менга мадад берди. Сўнра буюрдилар: Салла муслмонларни мушриклардан ажратиб турадиган белгидир.»¹

1. Бу муҳим воқеани Аҳли суннат олимлари қуйидагича ўз китобларида келтирганлар:

1. Муслим ибн Ҳажжож Қўшайрий, «Саҳиҳу Муслим» ҳаж китоби, 451 ва 452 – ҳадислар.
2. Сулаймон Аздий, «Сунану Аби Довуд», 4 – жилд, 54 – бет.
3. Ибн Қаййим, Жавзийя, «Зодул Маъод», Пайғамбар либослари фаслида келтирган.
4. Абу Жаъфар, Табарий, Шофеий, «Ар – риёзун назира», 2 – жилд, 289 – бет.
5. Ибн Асир Ал – Жазарий «Усдул гоба фий маърифатис – саҳобаҳ», 3 – жилд, 114 – бет.
6. Ибн Ҳажар, Асқалоний, «Ал – исоба фий тамйизис – саҳобаҳ», 2 – жилд, 274 – бет.
7. Ал – Мутгақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 20 – жилд, 45 – бет.



Имом Али^(а.с.) пешволигини инкор қилишнинг оқибати

Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Аллоҳнинг фармони асосида имом Али (алайҳис салом) ўзларидан сўнг, барча мусулмонларга пешво, валий ва йўлбошчи эканликларини саҳобаларга етказганларидан кейин, бутун шаҳарларда ушбу воқеа овоза бўлгач, Ҳорис бин Нуъмон исмли бир шахс Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ҳузурларига келиб ҳурматсизларча норозилик билдириб эътироз оҳангида деди: Эй Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) сиз бизга; «Аллоҳ Ёлғиз ва Ягона Зотдир» дея буюрдингиз, биз эса қабул қилдик.

Мен Унинг Расули, Пайғамбаридирман дедингиз. Биз қабул қилдик. Намоз ўқинглар, дедингиз. Биз бажардик. Рамазон ойида бизларга рўза тутишни буюрдингиз. Биз қабул қилдик. Закот беринглар дедингиз, биз тўладик. Ҳажга боринглар дедингиз, биз эса бордик.

ثُمَّ لَمْ تَرْضَ بِهَذَا حَتَّى رَفَعْتَ بِضَيْعِي ابْنَ عَمِّكَ وَ فَضَّلْتَهُ عَلَيْنَا وَقُلْتَ: مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ أَهَذَا شَيْءٌ مِنْكَ أَمْ مِنَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، إِنَّ هَذَا مِنَ اللَّهِ. فَوَلِّيَ الْحَارِثُ بَنَ نُعْمَانَ يَرِيدُ رَاحِلَتَهُ وَ هُوَ يَقُولُ: أَللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مَا يَقُولُ مُحَمَّدٌ حَقًّا فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابًا مِنَ السَّمَاءِ أَوْ انْتِنَا بِعَذَابِ أَلِيمٍ. فَمَا وَصَلَ إِلَيْهَا حَتَّى رَمَاهُ اللَّهُ بِحَجَرٍ فَسَقَطَ عَلَيَّ هَامِيهِ فَخَرَجَ مِنْ دُبُرِهِ فَقَتَلَهُ وَ أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: ﴿سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ﴾

«Сўнгра эса бу нарсаларга рози бўлмадингиз, токи амаки ўғлингизнинг қўлини тутиб, юқорига кўтардингиз ва уни биздан устун қўйиб дедингиз: Мен кимнинг мавлоси ва хожаси бўлсам, бас Али унинг мавлоси ва хожасидир. Эй Пайғамбар (с.а.о) Али^(а.с.)ни биздан афзал ва устун қўйишингиз, ўз томонингиздан эдими ёки Аллоҳ томониданми? Шунда

-
8. Абу Сулаймон бин Довуд бин Жоруд Таёлисий, «Муснаду Таёлисий», 1 – жилд, 23 – бет.
 9. Ҳофиз Байҳақий Шофеий, «Сунану Байҳақий» ёки «Ас – Сунанул Кубро» номи билан танилган, 10 – жилд, 14 – бет.

Пайғамбар ^(с.а.о) марҳамат қилдилар: Ундан ўзга илоҳ бўлмаган Зотга қасамки, шак – шубҳасиз, бу фармон Аллоҳ томонидан эди.

Ҳорис бу сўзни эшитгач, ўзининг туяси томон юриб, шундай деди: Эй Тангрим! Агар Муҳаммад ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг айтадиган сўзи (Али ^(а.с)нинг устун ва афзаллиги, унинг Сен томонингдан халифа, пешво, раҳбар ва йўлбошчи этиб танлагани) ҳақ – рост бўлса, устимизга осмондан тош ёғдиргин ёки бизларга дардли азоб келтиргин.

Ҳорис туясига етмай туриб, Аллоҳ унинг устига тош ёғдирди, сўнгра тош бошининг қоқ ўртасига тушиб, орқасидан чиқиб кетди ва оқибат, уни ҳалок этди. Шу пайт, Енгиламас ва Юксак Аллоҳ ушбу ояти каримани Ўз Расулига нозил қилди: «*Бир истағувчи киши тушадиган азобни истадики, кофирларга келадиган у (азоб)ни қайтара олгувчи куч йўқдир*» (Маъориж сураси\ 1 ва 2 – оятлар).¹

* * *

1. Аҳли суннат алломалари ушбу воқеани қуйидаги ўз китобларида келтирганлар:

1. Муҳаммад бин Аҳмад, Ал – Куртубий, «Ал – жомийъ лиаҳкомил Қуръон», 18 – жилд, 279 – бет.
2. Абу Исҳоқ Аҳмад, Имомус – салабий, «Ал – кашфу вал – баён» ёки «Тафсирис – салабий» номи билан танилган, 10 – жилд, 35 – бет.
3. Али ибн Бурхониддин Ал – Ҳалабий, «Ас – сийратул ҳалабия», 3 – жилд, 275 – бет.

Ғадийр ҳадисидан хулосалар:

Юқорида келтирилган Ғадийр ҳадисини турли иборалар билан баъзан муфассал ва баъзан эса қисқартириб мухтасар шаклда буюк тоифадаги ислом уламоларининг кўпчилиги ўз китобларида келтириб, ривоят қилишган. Бу ҳадис мутавотир¹ ҳадислар қаторидан жой олган бўлиб, ҳеч ким бу ҳадиснинг Пайғамбаримиздан содир этилгани ҳақида шак-шубҳага бора олмаган. Аллома Амийнӣ ўзининг «*Ғадийр*» номли китобларида бу ҳадисни бир юз ўн саҳоба ривоят қилганлигини ва шунингдек, ушбу ҳадис уч юз олтмиш нафар ислом уламолари (уларнинг аксарияти Аҳли суннатга мансуб бўлган уламолар) тарафидан турли китобларда келтирилганлигини баён қилганлар. Ушбу ҳадис Аҳли суннат олимларининг тафсир, тарих ва ҳадис китобларининг кўпларида келтирилган. Ҳатто буюк бир гуруҳдан иборат ислом уламолари мазкур «*Ғадийр ҳадиси*» ҳақида мустақил китоб битганлар. Жумладан қимматли, арзирли ва нодир китобнинг муаллифи бўлмиш аллома Амийнӣ ушбу китобида «*Ғадийр ҳадиси*» ҳақида алоҳида китоб ёзган ислом уламоларидан йигирма олти нафарнинг номини келтирган.

Ҳадиснинг санадини инкор қилиб бўлмаслигини кўрган баъзилар мазкур «*Ғадийр ҳадиси*»нинг имом Али (*алайҳис салом*) халифа, пешво ва раҳбар эканликларига далолат қилишида шак-шубҳа туғдириб, ҳадисдаги «*мавло*» сўзининг маъносини ўзгартириб, «*раҳбар*» ва «*йўлбошичи*» эмас, балки «*дўст*» деган маънони англатишини айтиб, ўзларича саъй-ҳаракат қилганлар. Ҳолбуки, ҳадиснинг маъно-мазмунига, айтилган вақти ва маконига, содир этилган ҳолат ва шароитига ҳамда қолган белги ва нишонларга диққат билан назар ташласак, ушбу хутба ва ҳадисдан кўзланган мақсад; имомат ва вилоят (пешволик) масаласи эканлиги ва бутун мусулмонларга Сарвари оламдан сўнг ҳар томонлама раҳнамолик қилиш мавзуси эканлиги яққол ошкор ва намоён бўлади:

1. Таблиғ оятининг Ғадийр воқеасидан олдин нозил бўлиши,

1. Агар бирор ҳадис бутун асрлар давомида ишончли ровийлар тарафидан шу даражада кўп ривоят қилинган бўлсаки, ўша ҳадис Пайғамбаримиз (с.а.о) томонларидан айтилганига ҳеч қандай шак – шубҳа қолмаса, ҳадисчи олимлар бундай ҳадисни «*мутавотир*» деб аташади.

ушбу оятдаги таҳдид оҳанги ва бошқа белги-нишонлар оддий бир дўстлик масаласи эмас, балки муҳимроқ масала ҳақида суҳбат кетаётганлигини билдиради. Негаки, дўстлик масаласида Пайғамбаримизнинг хавотирланишларига ўрин бўлмай, бу даражада аҳамият бериб, таъкидлашларига ҳожат йўқ эди. Шунингдек, бунинг устига, диннинг комил бўлиши ҳақидаги ояти кариманинг Ғадийр воқеасидан сўнг нозил бўлиши Пайғамбаримиз (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)дан кейинги халифалик ва раҳбарлик масаласи каби ўта муҳим ва фавқулодда бир хабар етказилганлигидан далолат беради.

2. Ҳадиснинг одамларга етказилиш услуби; чўл ва биёбоннинг жазирама иссиқ ҳавосида турли чора-тадбирлар билан узун ва муфассал хутба ўқиб, халифалик ва раҳнамолик хабари юқори даражали аҳамият билан айтилгани ҳамда замон ва макон жиҳатидан ўта қалтис шароитда халойиқдан иқроор ва эътироф олинишининг ҳаммаси, Ғадий ҳадисининг имомат ва вилоят масаласи бўйича содир этилганига очиқ-ойдин ва қатъий далилдир.

3. Турли шахслар ва гуруҳларнинг ҳазрати Али (*алайҳис салом*)га «*мўмин ва мусулмонларнинг мавлоси ва пешвоси*» сифатида билдирган табриклари ва шунингдек, ўша куни Ғадийр воқеасидан сўнг ҳазрати Али (*алайҳис салом*)нинг халифа ва пешво бўлишлари муносабати билан саҳобаларнинг мўъминлар амири Али (*алайҳис салом*)га қилган байъат-қасамёдлари ҳамда шоирларнинг ушбу мавзуга атаб айтган шеърлари ва шунга ўхшаш ҳодисаларнинг барчаси ҳазрати Али (*алайҳис салом*)нинг юксак имомлик ва раҳбарлик мақомига тайин этилганлигидан ошкора далолат беради.

4. Аҳли суннат уламоларининг айтишича, Ғадийр ҳадисидagi *مَفْعَل* вазнида келган *مَوْلَا* мавло сўзи «*дўст*» ва «*мададкор*» маъносида бўлиб, *أَوْلِي* яъни ҳақлироқ ва устунроқ маъносини англатмайди. Шу боис, *مَوْلَا* мавло сўзи раҳнамо ва пешво маъносини билдирмайди. Ҳатто улардан бири бу борада айтганки, ҳеч бир луғат китобида бирор шахс *مَوْلَا* сўзи *أَوْلِي* ҳақлироқ ва устунроқ маъносида келган, деб ҳам даъво қилмаган. Ҳолбуки, Каъбий, Зужжож, Абу Убайда, Ахфаш ва Мубарқаъ каби Араб тили ва адабиёти асосчиларининг айтишларича, *مَوْلَا* мавло сўзининг маъноларидан бири *أَوْلِي* ҳақлироқ

ва устунроқ деганидир.¹

Бундан ташқари, **مَوْلَا** мавло сўзи **أُولِي** ҳақлироқ ва устунроқ маъносида келганлигига далолат қилувчи аломат ва белгилардан бири Сарвари оламнинг халойиқдан иқрор ва эътироф олиш учун марҳамат қилган ушбу жумлаларидир:

أَلَسْتُ أُولِي بِكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ «Мен сизларга нисбатан ўзларингиздан ҳам устунроқ ва ҳақлироқ эмасманми?» Ушбу жумладан маълум бўладики, **مَوْلَا** сўзидан кўзланган маъно айнан **أُولِي** ҳақлироқ ва устунроқ маъноси бўлган.

5. **مَوْلَا** мавло сўзи раҳбар ва йўлбошчи маъносида келганига яна бир далил шуки, Расули Акрам (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) Ғадийр хутбасини ўқиётганларида, халойиқдан Аллоҳнинг ягоналиги, ўзларининг пайғамбар эканликлари ва маод – қайта тирилиш ҳақ эканлиги борасида гувоҳлик олгач, бу гувоҳликнинг кетидан дарҳол мўъминлар амири Али (*алайҳис салом*)нинг барча мусулмонларга раҳнамо ва йўлбошчи эканлигини ошкора эълон қилдилар. Агар **مَوْلَا** мавло сўзи Ислом динининг устунларидан бўлган имом ва раҳбар маъносида бўлмаганида эди, Сарвари оламнинг имомат ва раҳбарлик масаласини тавҳид (Аллоҳнинг ягоналиги), нубувват (пайғамбарликка иймон) ва маод – қайта тирилиш билан бирга айтишлари маъносиз ва номутаносиб бўларди.

Чуқурроқ қилиб айтганда, Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) хутбаларининг аввалида «Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ. У Ягона ва Ёлғиз Зот. Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) Унинг бандаси ва элчисидир, жаннат ва жаҳаннам ҳақ, ўлим ҳақ ва шак – шубҳасиз, Қиёмат куни келгай деб, гувоҳлик бермайсизми?» деб халойиқдан иқрор ва гувоҳлик олишдан кўзлаган мақсадлари мусулмонларнинг онгини ҳазрати Али (*алайҳис салом*)нинг раҳнамолик ва йўлбошчилик мақомларини қабул қилмоққа тайёрлаш эди. Токи, мусулмонлар Ислом динининг тавҳид, нубувват ва маод каби олдинги асосларини қабул қилганларидек, ҳазрати Али (*алайҳис салом*)нинг раҳнамолик ва йўлбошчилик мақомларини ҳам қабул қилсинлар.

1. Фахри Розий, «Ат – тафсирул Кабийр», 29 – жилд, 227 – бет.

Ушбу баёнимиздан яққол маълум бўлдики, пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг Ғадийр хутбасидаги марҳамат қилган сўзлари ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг «дўст» ва «мададкор» эканлигини баён қилишга мутлақо тааллуқли бўлмаган. Зероки, бу масала Ислом динининг асосларига умуман алоқаси йўқдир.

6. Шиа ва суннийларнинг барча тафсирчи олимлари эътироф этишича, Аллоҳ таоло «*Мубоҳала*» оятида ҳазрати Али (алайҳис салом)ни Сарвари оламнинг жонлари деб атаган ва ҳеч ким бу масалага норозилик ва эътироз билдирмаган. Шак-шубҳасиз, Сарвари оламнинг жонлари бўлиш дўст ва мададкор бўлишдан анча юқори даражада туради. Агар ушбу ҳадиси шарифдаги «*مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا عَلِيٌّ*» «*مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ*» мавло сўзининг маъноси дўст ва мададкор бўлганида эди, у даражада аҳамият ва эътибор касб этмаган бўларди ва натижада, Ҳорис бин Нуъмон каби бир шахс бу мавзуга норозилик ва эътироз билдирмаган бўларди. Чунончи «*Мубоҳала*» воқеасида ҳатто бир нафар ҳам эътироз билдирмагани каби. Демак, Ҳорис бин Нуъмоннинг Ғадийр ҳадисига нисбатан норозилик ва эътироз билдиришидан ошқора аён бўладигани, Ғадийр ҳадисида баён этилган мавзу ҳазрати Али (алайҳис салом)ни раҳнамо ва йўлбошчи этиб тайинлаш масаласи бўлган.

7. Ислом тарихида ёзиб қолдирилган маълумотларга кўра, ҳижратнинг биринчи йили Расули Акрам (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) саҳобалар ўртасида биродарлик аҳд – паймонини тузиб, уларни бир-бирларига биродар қилгач, ўзлари билан ҳазрати Али (алайҳис салом) ўрталарида биродарлик аҳд – паймонини туздилар. Сарвари оламнинг бу ишлари етарли даражада ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг дўст ва биродарликдаги ўрин ва мартабаларини ҳаммага ошқор ва намоён этган эди. Шунинг учун, пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Арабистон чўлининг жазирама иссиқ ҳавосидаги ўта оғир ва машаққатли бир шароитда юз мингдан ортиқ саҳобаларни бир ерга тўплаб ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг дўст ва биродар эканлигини уларга етказишга ҳожат йўқ эди. Бундан маълум бўладигани, Сарвари олам анча юқори аҳамиятга эга бўлган бошқа бир мавзунини баён этмоқчи бўлганлар.

8. Қуръони Каримнинг баъзи оятларида мусулмонлар ўзаро

дўст ва биродар эканликлари ошкора баён қилинган. Улардан айримларини эътиборингизга ҳавола этамиз:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾

«Шак-шубҳасиз, мўминлар (ўзаро) биродардирлар» (Хужурот сураси, 10 – оят)

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾

«Мўмин эркаклар ва мўмина аёллар бир-бирларига дўстдирлар.» (Тавба сураси, 71 – оят)

Мазкур оятлар Сарвари оламнинг саҳобаларига маълум ва таниш эди. Улар ушбу оятларни ўқиганликларида шак-шубҳа йўқдир. Демак, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг Ғадийр хутбасини баён қилишдан кўзлаган мақсадлари ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг дўстлигини етказиш бўлмаган. Балки ул ҳазратнинг кўзлаган мақсадлари улкан аҳамиятга эга масала бўлиб ўзларидан сўнг мусулмонларга раҳбар ва йўлбошчи тайинлаш бўлган.

9. Ғадийри Хум минтақаси мусулмонлар бир-бирларидан ажраладиган макон бўлгани учун ҳазрати Али *(алайҳис салом)*нинг раҳнамо ва йўлбошчи эканликларини етказиш учун энг яхши макон эди. Зеро, ушбу ҳассос маконда имомат ва вилоят мавзусининг баён қилиниши саҳобаларнинг онгига сингиб уларнинг ёдидан чиқмаслигига сабаб бўларди. Махсусан, ушбу тадбирнинг ўзказилиши уч кун давом этгани сабаб ҳожилар ўз шаҳар ва диёрларига кечроқ етиб борардилар ва бу эса халойиқнинг нима сабабдан кечиқиб келганликлари борасида сўрашларига сабаб бўларди ва бунинг натижасида, Ғадийри Хумда етказилган хабар мусулмонлар орасида кенг тарқалиб, уларнинг онгига сингиб қолишига олиб келарди. Мана шу томонларини ўйлаган ҳолда Расули Ақрам *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Ғадийри Хум маконини ушбу оғир масъулиятни адо этиш учун муносиб кўрган эдилар.

10. Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Ғадийр воқеасида ҳозир бўлиб яқиндан ҳодисанинг шохиди бўлганларга ушбу муҳим ҳодисани ғойиб бўлганларга етказишни буюрдилар. Ул зотнинг бу сўзларидан Ғадийр воқеаси нақадар улкан аҳамиятга эга эканлиги ва ушбу ҳодиса мусулмонларнинг келажагига чуқур таъсир кўрсатиши маълум бўлади.

11. Ғадийр ҳодисасидан сўнг қуйидаги ояти карима ҳам нозил бўлди:

﴿الْيَوْمَ يَسِّرُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ﴾

«Бугун кофир бўлган кимсалар динингизга зарар етказишдан ноумид бўлдилар.» (Моида сураси, 3 – оят) Ушбу ояти каримадан ошкора тушуниладик, ҳазрати Али *(алайҳис салом)*ни Сарвари оламдан кейин ворис ва ўринбосар этиб тайинлаш билан Ислому душманлари Ислому зарба уриш ва зарар етказишдан маъюс бўлган эдилар.

12. Сарвари олам Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Ғадийр хутбасида ўз «Аҳли-Байт»ларини Қуръони Карим билан бирга ва ажралмас эканлигини уқтириб бу иккаласини маҳкам тутиш ҳидоят ва булардан узоқлашиш эса залолат ва гумроҳлик эканини таъкидлаб баён қилганларидан ошкора маълум бўладики:

1. Итратнинг сўзи худди Қуръоннинг ўзи каби ҳужжатдир ва диний масалаларда, хоҳ ақидавий бўлсин ёки фикҳий, уларга итоат

қилиш лозим бўлади. Демак, Сарвари олам «Аҳли-Байт»ларининг ўзлари далил ва ҳужжат бўлганликларини назарга тутган ҳолда бошқаларга юзланиб бўлмайди. Агарчи мусулмонлар ҳар қандай масалада ихтилоф қилсалар-да, бироқ Аҳли-Байтнинг илм-маърифат нуқтаи назаридан пешво ва раҳнамо эканлиги ҳақида ихтилоф қилмасликлари керак. Зеро, ҳар иккала гуруҳ «*Фадийр*» ва «*Сақалайн*» ҳадислари саҳиҳ ва тўғри эканини бирдамлик билан қабул қилишади ва ушбу ҳадислар Қуръон ва Аҳли-Байтни ақидавий ва фикҳий масалаларда илм-маърифат пешвоси ва йўлбошчиси деб таништиради. Шу боис, агар Ислом уммати ушбу ҳадисларга амал қилишганида эди ва ҳар қандай тушунмовчилик юзага келганда, «Аҳли-Байт»га мурожаат қилинганларида эди, келишмовчиликларнинг доираси торайиб, умматнинг ўртасида яқдиллик ва иноқлик кенг тарқалган бўлар эди.

2. Қуръони Карим Аллоҳнинг каломи бўлиб, ҳар қандай савҳ – хатодан йироқдир. Ҳеч бир саҳв – хато ва нуқсонлик Қуръони Каримга йўл топа олмаслиги шак-шубҳасиздир. Негаки, Фуссилат сурасининг 42-оятида бу борада шундай айтилган:

﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلًا مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾

«Ботил ва ноҳақлик бу китобнинг на олд тарафидан ва на орқасидан кира олади. Чунки, уни ҳикматли ва мақтовга сазовор бўлмиш Аллоҳ нозил қилгандир.»

Шундай экан, саҳв-хатодан йироқ бўлмиш Қуръоннинг маъносини очиб берувчи ва ундан ажралмас бўлган «Аҳли-Байт» қандайига хатокор ва гуноҳкор бўла олади?!

Ғадийр ҳадиси ҳақидаги шубҳа

Баъзилар тарафидан Ғадийр воқеасини савол остига қўйиш мақсадида Ғадийр ҳадисига нисбатан қуйидаги шубҳа илгари сурилган. Яман халқи ҳазрати Али *(алайҳис салом)*дан Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га шикоят қилганлиги боис, ул зот ҳазрати Али *(алайҳис салом)*нинг кўнглини кўтариш учун Ғадийри Хум деган жойда тўпланган барча халойиққа қарата: *«Али яхши одам, уни дўст тутинглар»*, деб марҳамат қилганлар.

Шубҳанинг изоҳи: Аҳли суннатнинг Ғадийр ҳадисига бўлган энг асосий шубҳаларидан бири мана шу гапдир. Бу борада тарихда келган воқеани кўздан кечириб, ҳақиқатни тушуниб етишга ҳаракат қиламиз.

Мўминлар амири Али *(алайҳис салом)* ҳажжатул видо (сўнги видолашув ҳажи)дан олдин закот йиғиш учун Яманга борган эдилар. Ямандан қайтаётиб, айрим саҳобалар байтулмолга тааллуқли бўлган кийимлар ва туялардан ўзларининг шахсий ишлари учун фойдаланадилар. Ҳазрати Али *(алайҳис салом)* бу ишдан хабар топгач, уларга ғазаб қилиб қаттиққўллик қиладилар. Кийимларни уларнинг эғнидан чиқартириб уларни туядан пастга туширадилар ва сизлар байтулмолдан фойдаланишга ҳақли эмассиз, деб айтадилар. Ҳазрати Али *(алайҳис салом)*нинг қаттиққўлликлари саҳобаларга оғир ботади. Шу боис, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг ҳузурларига келганда, ҳазрати Али *(алайҳис салом)*дан шикоят қиладилар.

Айрим Аҳли суннат уламоларининг айтишича, Расули Акрам *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* одамларнинг ҳазрати Али *(алайҳис салом)*дан ранжиб унга қарши юракларида гина-кудурат пайдо бўлганини кўриб, мусулмонларни Ғадийри Хум деган жойга тўплайдилар ва уларга қарата: *«Эй халойиқ, Алидан ранжиманг. Али яхши одам ва агар Али қаттиққўллик қилган бўлса, дин аҳкомлари учундир»*, деб марҳамат қиладилар.

Ушбу шубҳанинг асл-негизи Ибн Касирнинг қуйидаги

сўзларидир:

«وَالْمَقْصُودُ أَنَّ عَلِيًّا لَمَّا كَثُرَ فِيهِ الْقَيْلُ وَالْقَالُ مِنْ ذَلِكَ الْحَيْشِ بِسَبَبِ مَنْعِهِ إِيَّاهُمْ اسْتِعْمَالَ إِبِلِ الصَّدَقَةِ وَاسْتِرْجَاعَهُ مِنْهُمْ الْحُلُلَ الَّتِي أَطْلَقَهَا لَهُمْ نَائِيهِ، وَعَلَى مَعْدُورٍ فِيمَا فَعَلَ لَكِنْ اشْتَهَرَ الْكَلَامُ فِيهِ فِي الْحَجَّيجِ، فَلِذَلِكَ - وَاللَّهِ أَعْلَمُ - لَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ حَجَّتِهِ وَتَفَرَّغَ مِنْ مَنَاسِكِهِ وَرَجَعَ إِلَى الْمَدِينَةِ فَمَرَّ بِعَدِيرِ خُمٍ قَامَ فِي النَّاسِ خَطِيئًا فَبَرَأَ سَاحَةً عَلَيَّ وَرَفَعَ مِنْ قَدْرِهِ وَنَبَّهَ عَلَيَّ فَضَلَّهُ، لِئَرْزِلَ مَا وَقَرَ فِي نَفُوسِ كَثِيرٍ مِنَ النَّاسِ».

«Пайгамбарнинг Ғадийр ҳадисидан кўзлаган мақсадлари шуки, Али қаттиққўллик юзасидан қўшинни закотга тегишли бўлган туяларга миншидан ман этгани ва улардан эғнидаги тўнларини қайтариб олгани сабаб ҳазрати Алига қарши кўп сўзлар айтила бошлади ва ҳожилар ўртасида у киши тўғрисида шов-шувлар кўтарилди. Шунинг учун, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ҳаж амалларидан фориғ бўлиб Мадинага қайтаётганларида, Ғадийри Хум деган жойда халойиқни тўплаб, хутба ўқидилар. Хутбаларида ҳазрати Алига нисбатан айтилган гаплар нораво эканини уқтириб, у кишининг мартабасини улугладилар ҳамда ҳазрати Алининг фазилатини халойиққа баён қилдилар. Токи, шу орқали кўп одамларнинг юрагида ҳазрати Алига қарши пайдо бўлган гина-кудуратни йўқотсинлар.»¹

Шубҳанинг жавоби: Ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг Яманга борганлари тўғрисида кўп нарсалар айтилган. У ҳазрат Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳаётлик чоғларида уч марта Яманга борганлар. Бир марта ҳазрати Али (алайҳис салом) Расули Акрам (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг буйруқлари билан Ҳамдон қабиласининг ерларини фатҳ этиш учун Яманга бордилар. У ҳазратдан олдин Холид ибн Валид бир неча Ислом қўшинлари билан Яманга бориб олти ой халқни Исломга даъват қилганди. Аммо Яман халқи Холид ибн Валиддан Исломни қабул қилмади. Аммо ҳазрати Али (алайҳис салом) Яманга борганларида, дастлабки кунлардан бошлаб, халқ Исломни қабул қилиб гуруҳ-гуруҳ мусулмон бўлдилар.

1. Ибн Касир, «Ас – Сийратун набавийяҳ», 4 – жилд, 206 – бет.

Мўминлар амири Али *(алайҳис салом)* Ҳамдон қабиласининг Ислому келтирганини Пайғамбарга ёзиб юборганларида, Расули Акрам *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* уч марта Ҳамдон халқининг ҳақиға дуо қилдилар. Ўша замондан бери ҳозиргача Яманнинг Ҳамдон қабиласи ҳазрати Али *(алайҳис салом)*ни дўст тутувчи шиаларидир.

Ушбу сафарда саҳобалардан тўрт киши Бурайда исмли бир шахсни Пайғамбарнинг ҳузурларига бориб ҳазрати Алини ёмонлашга тарғиб қилишди. Токи, улар шу йўсинда ҳазрати Алини Пайғамбарнинг назарларидан туширсинлар.

Бу борада қуйидагича ривоят қилинган:

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَيْشًا، وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمْ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، فَمَضَى عَلِيٌّ فِي السَّرِيَّةِ، فَأَصَابَ جَارِيَةً، فَأَنْكَرُوا ذَلِكَ عَلَيْهِ. فَتَعَاقَدَ أَرْبَعَةٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا: إِذَا لَقِينَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اللَّهُ أَخْبِرْنَاَهُ بِمَا صَنَعَ عَلِيٌّ. وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ إِذَا رَجَعُوا مِنْ سَفَرٍ بَدَأُوا بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَلَّمُوا عَلَيْهِ، ثُمَّ انصَرَفُوا إِلَيَّ رِحَالِهِمْ. فَلَمَّا قَدِمَتِ السَّرِيَّةُ سَلَّمُوا عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَامَ أَحَدُ أَرْبَعَةٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَمْ تَرَ إِلَيَّ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ صَنَعَ كَذَا وَكَذَا؟ فَأَعْرَضَ عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. ثُمَّ قَامَ الثَّانِي فَقَالَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ قَامَ الثَّلَاثُ فَقَالَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ قَامَ الرَّابِعُ فَقَالَ مِثْلَ مَا قَالُوا. فَأَقْبَلَ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْغَضَبُ يُعْرَفُ فِي وَجْهِهِ فَقَالَ ﷺ: مَا تُرِيدُونَ مِنْ عَلِيٍّ؟ مَا تُرِيدُونَ مِنْ عَلِيٍّ؟ مَا تُرِيدُونَ مِنْ عَلِيٍّ؟ إِنَّ عَلِيًّا مِنِّي وَأَنَا مِنْ عَلِيٍّ، وَهُوَ وَلِيُّ كُلِّ مُؤْمِنٍ [مِنْ] بَعْدِي

Имрон ибн Хусайн ривоят қилиб айтади: «Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* бир қўшинни Яманга юбордилар ва Али ибн Абу Толибни ушбу қўшинга саркарда этиб тайинладилар. Али урушга отланди ва у ерда бир жорияни ўзиники қилиб олди. Шунда, айрим саҳобалар Алининг бу ишини айбга буюриб нораво кўрдилар. Шу боис, Пайғамбар саҳобаларидан тўрт нафар Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* билан учрашганимизда, Алининг қилган ишидан ул зотни хабардор қиламиз, деб ўзаро келишиб олдилар. Одатда мусулмонлар сафардан қайтганларида, биринчи бўлиб Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*ни кўриб ул ҳазратга салом берардилар, сўнгра ўз уйларига кетардилар. Қўшин урушдан қайтиб келгач, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га салом беришди. Сўнгра ўша тўрт саҳобадан бири ўрнидан туриб, деди: Эй Расулуллоҳ, Али ибн Абу Толибга қарамайсизми, фалон – фалон ишни қилди?!

Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) сўзини тингламай, ундан юз ўгирдилар. Сўнгга улардан иккинчи шахс ўрнидан туриб, худди сўзни такрорлади, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ундан ҳам юз ўгирдилар. Сўнгга улардан учинчи шахс ўрнидан туриб, худди сўзни такрорлади, ул ҳазрат ундан ҳам юз ўгирдилар. Кейин эса уларнинг тўртинчиси ўрнидан туриб, олдингиларнинг сўзини такрорлагач, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) унга қараб юзландилар, ваҳоланки, газаб у ҳазратнинг юзларида кўриниб турарди, шу ҳолда: «Алидан нима истайсиз? Алидан нима истайсиз? Алидан нима истайсиз? Шубҳасиз, Али Мендан ва Мен ҳам Алиданман. Ва у Мендан сўнг ҳар бир мўминнинг валийси ва пешвосидир», деб буюрдилар.»¹

Бу борада Бурайданинг ўзи шундай ривоят қилган:

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат уламоларидан айримларини келтирамиз:

1. Али ибн Булбулон ибн Ҳиббон Ал – Форсий, «Саҳиҳи Ибн Ҳиббон», 60 – китоб: Ихбааруху ʻан манаақибис – саҳааба, 75 – боб, ҳадис рақами: 1/6929.
2. Абу Исо Термизий, «Сунанут – Тирмизий», 42/50 – Китаабул манаақибис ʻан Расулиллаах (с.а.о), 67/19 – боб, ҳадис рақами: 3732
3. Ҳоким Нисобурий, «Ал – Мустадраку алас – саҳийҳайн», 3 – жилд, 110 – бет. Ҳоким Нисобурий ушбу ҳадис ҳақида айтади: Бу ҳадис саҳиҳ бўлиб Саҳиҳи Муслимининг ривоят қилиш шароитига эгадир, аммо Муслим ва Бухорий ушбу ҳадисни ривоят қилмаганлар.
4. Ибн Асир, Жазарий, «Усдул гоба фий маърифатис – саҳобаҳ», дору ихёит – туросил арабий нашрида: 4 – жилд, 27 – бет, ҳамда дорул фикр нашрида эса: 3 – жилд, 603 – бет.
5. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснади Аҳмад», 4 – жилд, 437 – бет ва айрим нашрида эса 5 – жилд, 356 – бет.
6. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Фазоилус саҳааба», Аҳбаару амийрил мўминин Али ибн Абу Толиб (алайҳимас салом) 2 – жилд, 749 – бет, 1035 – рақамли ҳадис.
7. Абул Улоъ Ал – Муборақфурий, «Тухфатул аҳвазий бишарҳи жаамиъит – Тирмизий», 10 – жилд, 160 – бет, абваабул манаақиб, 20 – боб, ҳадис рақами: 3721 ва 3796.
8. Ал – Муваффик ибн Аҳмад Ал – Хоразмий, «Ал – Маноқиб», 14 – фасл, 180 – рақам, 153 – бет.
9. Ибн Мағозилий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 224 – бет.
10. Ал – Муттақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 11 – жилд, 599 – бет, 32883 – ҳадис.

أخبرنا أبو عبد الله الحافظ، أخبرنا أبو جعفر محمد بن علي الشَّيباني، حَدَّثَنَا أحمد بن حازم الغفاري، حَدَّثَنَا أبو نعيم، حَدَّثَنَا ابن أبي عَينَةَ، عن الحكم، عن سعيد بن جَبْرِ، عن ابن عباس، عن بُرَيْدَةَ الأَسْلَمِي قَالَ: غَزَوْتُ مَعَ عَلِيٍّ عليه السلام إِلَى اليَمَنِ، فَرَأَيْتُ مِنْهُ شَيْئًا [جَفْوَةً]، فَلَمَّا قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَذَكَرْتُ عَلَيْهِ فَتَنَّقَضَتْهُ، [فَلَمَّا ذَكَرْتُهُ عَلَى النَّبِيِّ نَقَضْتُ عَلَيًّا]، فَرَأَيْتُ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَتَغَيَّرُ، فَقَالَ: يَا بُرَيْدَةُ! أَلَسْتُ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ؟ قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَقَالَ: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ»

«Али билан бирга Яманга борган эдик, мен у кишидан бир нарса [қўполик] кўрдим. Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳузурларига келганимда Алини эслаб, уни ёмонладим. Шу пайт, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг юзлари ўзгариб кетганини кўрдим. Шунда ул зот менга қарата: «Эй Бурайда, Мен мўминларга уларнинг ўзидан ҳам устунроқ ва ҳақлироқ эмасманми?» дедилар. Ҳа, худди шундай, эй Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам), деб жавоб қайтардим. Шунда, ул ҳазрат марҳамат қилиб дедилар: Мен кимнинг мавлоси ва раҳнамоси бўлсам, демак, Али ҳам унинг мавлоси ва раҳнамосидир.»¹

1. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат уламолари куйидагилардир:

1. Муслим, «Саҳиҳи Муслим», китабу фазоилус саҳаба, мин фазоили Алий ибн Аби Толиб (разияллоҳу анҳу) боби, 1873 – рақамли ҳадис.
2. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснади Аҳмад», 5 – жилд, 347 – бет ва айрим нашрида эса 4 – жилд, 267 ва 371 – бетлар.
3. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Фазоилус саҳаба», Аҳбаару амийрил мўъминин Али ибн Абу Толиб (алайҳис салом) 2 – жилд, 722 ва 723 – бетлар, 989 – рақамли ҳадис.
4. Ибн Саъд, «Ат – табақотул кубро», 2 – жилд, 194 – бет, Миср чопи, Муҳаммад ибн Талҳа Аъмашдан қилган нақли асосида.
5. Ҳофиз Абу Наим, «Ҳилятул авлиё», 6 – жилд, 294 – бет.
6. Ал – Муваффиқ ибн Аҳмад Ал – Хоразмий, «Ал – Маноқибу», 14 – фасл, 150 – рақам, 134 – бет.
7. Ибн Мағозий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 24 ва 25 – бетлар, 36 – рақамли ҳадис.
8. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийгул маваддаҳ», 1 – жилд, 4 – боб 40 – бет.
9. Ҳофиз Байҳақий Шофеий, «Сунану Байҳақий» ёки «Ас – Сунанул Кубро» номи билан танилган, 10 – жилд, 113 – бет ҳамда 2 – жилд, 148 – бет.

Ҳазрати Али *(алайҳис салом)*нинг Яманга қилган иккинчи сафарлари Мадҳаж қабиласи орасида юз берган шиддатли уруш ва тўқнашув сабабли эди. Ушбу тўқнашув бир неча одамларнинг ҳаётига зомин бўлган эди. Ҳазрати Али *(алайҳис салом)* бу ерга сафар қилганларидан кейин кўп одамлар Ислом динини қабул қилиб, кўп ғаниматлар (урушда қўлга тушган бойликлар) мусулмонларга насиб қилди. Мўминлар амири Али *(алайҳис салом)*нинг ушбу сафарларидан ҳеч бир шикоят тарихда айтилмаган.

Ҳазрати Али *(алайҳис салом)*нинг учинчи сафарлари бизнинг юритаётган баҳсимизга тегишли бўлиб, у ҳазрат ушбу учинчи сафарларида халқ орасида муҳокама ишларини амалга ошириш ва закот йиғиш учун Яман ва Нажрон минтақасига сафар қилган эдилар. Ҳазрати Али *(алайҳис салом)* ҳануз Нажрон минтақасида бўлганларида, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Ҳаж амалларини бажариш учун йўлга тушганлари борасида ҳазрати Али *(алайҳис салом)*га мактуб йўллаб, у кишига Ямандан Ҳажга келишини буюрадилар. Мўминлар амири Али *(алайҳис салом)* ўзларининг бир неча ёронлари билан Макка томон йўл оладилар ва йўлда келаётиб Маккага етиб бормаи туриб Пайғамбар ҳам Мадинадан Макка томон келаётганларини эшитадилар. Ҳазрати Али *(алайҳис салом)* ушбу хабарни эшитишлари билан Макка йўлидан қайтиб, бир кишини байтулмолни кўриқлаш учун масъул этиб тайинлайдилар ва ўзлари эса Пайғамбар билан Маккага етиб боришларидан олдин учрашиш учун йўлга тушадилар. Пайғамбар билан учрашгач, ҳазрати Али орқага қайтадилар. Байтулмолнинг айримлар тарафидан суистеъмол қилинганини кўрган ҳазрати Али *(алайҳис салом)* уларга қаттиққўллик кўрсатиб уларни жавобгарликка тортадилар.

Ҳазрати Али *(алайҳис салом)* Маккага етиб келгач, ул ҳазрат билан бирга келганлар Пайғамбарнинг ҳузурларига мушарраф бўлиб, ҳазрати Алидан шикоят қиладилар. Ушбу шикоятдан сўнг Расули Акрам *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* бу борада хутба ўқиб уларнинг шикояти ноўрин эканини ва ҳазрати Али дин йўлида қаттиққўл эканлигини айтадилар. Ушбу хутба Аҳли суннатнинг тахминан йигирмага яқин мўътабар ва мўътамад манбаларида келтирилган. Биз бу ерда мухтасар шаклда келтирамиз:

Тарихнавис олим Ибн Асир Ал-Жазарий бу борада айтади:

«فَشَكَاهُ الْحَيْشُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَامَ النَّبِيُّ خَطِيبًا أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَشْكُوا عَلَيَّ فَإِنَّهُ لَأُخَشِنُ فِي ذَاتِ اللَّهِ»

«Кўшин Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га Али (алайҳис салом)дан шикоят қилди. Шунда, Пайғамбар ўринларидан туриб хутба ўқиган ҳолда шундай деб марҳамат қилдилар: Эй халойиқ, Алидан шикоят қилманг. Аллоҳга қасамёд этиб айтаманки, Али Аллоҳнинг йўлида қаттиққўлдир.»¹

Ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг Яманга қилган сафарларига нисбатан илгари сурилган шикоятларнинг ҳаммаси мана шудир. Мазкур шикоят бир марта Мадинада ва яна бир марта Пайғамбар Маккага кириб келишларидан олдин рўй берган. Аммо Ибн Касир, Ҳалабий ва бошқалар ушбу ҳодисани бўрттириб, уни Ғадийр воқеасига алоқадор қилиб кўрсатганлар ва шу тариқа, Ғадийр ҳадисининг кадр-қийматини ўртадан кўтармоқчи бўлганлар. Ҳолбуки, бу шикоятларнинг ҳеч бири Ғадийр воқеасига ва Ғадийр ҳадисининг Сарвари оламдан содир бўлишига мутлақо алоқаси йўқдир.

1. Ушбу ҳадиснинг Аҳли суннат наздидаги айрим манбалари:

1. Ибн Асир Ал – Жазарий, «Ал – Комилу фит – тарих», 2 – жилд, 301 – бет.
2. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснади Аҳмад», 3 – жилд, 86 – бет.
3. Ибн Ҳишом, «Сирату Ибн Ҳишом ёки Ас – Сийратун – набавийяҳ», 4 – жилд, 1022 – бет.
4. Ибн Касир, «Ал – Бидоятун ван – Ниҳояҳ», 5 – жилд, 228 – бет.

Баъзи саҳобаларнинг Аллоҳ фармонидан бош тортиши

Афсус ва минг афсус бўлсинки, пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафотларидан сўнг Аллоҳнинг Қуръони Каримида нозил қилган ушбу фармонидан бош тортиб, уни оёқ – ости қилишди ва Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳақ халифаларини ҳою ҳавасга эргашиб, ноҳақлик юзасидан маккорликни ишга солиб, четга чиқаришди ва имом Али (алайҳис салом)ни мажбурлаган ҳолда уйдан олиб чиқиб, хилофат ва пешволикка нолайиқ бўлган кимсага байъат – қасамёд қилишга ундашди.

Шу боис, Қуръоннинг қуйидаги ояти билан қораланурлар:

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبَيَّسَ مَا يَشْتَرُونَ﴾

«Эсланг (эй пайғамбар) Аллоҳ китоб берган кимсалардан «Албатта у (китоб)ни одамларга очик баён қилурсизлар ва яширмайсизлар!» деб, аҳду паймон олган эди. Сўнг улар бу аҳду паймонни ортларига ташлашди ва уни озгина қийматга сотдилар. Уларнинг бу олди – бердилари нақадар ёмондир».(Оли Имрон\ 187 – оят).

Аллоҳ таоло имом Али (алайҳис салом)ни Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг халифа ва вориси ҳамда барча мусулмонларга раҳбар, бошлиқ ва йўлбошчи этиб танлаганидан сўнг, саҳобаларнинг ҳаммаси ушбу ҳақиқатни тан олиб, унга иқрор бўлдилар. Аммо нима учун Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг вафотларидан кейин, ушбу ҳақ йўлдан юз ўгириб, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳақ халифа ва вориси бўлмиш имом Али (алайҳис салом)га эргашиш ўрнига, у зотни четга чиқариб, ёлғиз қўйишди ва халифаликка лойиқ бўлмаган кимсани ўзлари учун халифа қилиб олишди? Бунинг сабаби нима?

Аҳли суннатнинг буюк олими Абу Ҳомид Ғаззолий ушбу саволга қуйидагича жавоб берган:

ذكر ابو حامد الغزالي في كتابه «سيرُ العالمين وَ كَشَفُ مَا فِي الدَّارَيْنِ» الفَاظًا تُشْبِهُ هَذَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ يَوْمَ غَدِيرِ خُمٍّ: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ، فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ» فَقَالَ عُمَرُ بْنُ خَطَّابٍ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ: يَا أَبَا الْحَسَنِ، أَصْبَحْتَ مَوْلَايَ وَ مَوْلَى كُلِّ مَوْلَى. قَالَ أَبُو حَامِدٍ: وَ هَذَا تَسْلِيمٌ وَ رِضًا وَ تَحْكِيمٌ. ثُمَّ بَعَدَ هَذَا غَلَبَ عَلَيْهِ الْهَوَى لِحُبِّ الرِّيَاسَةِ، وَ حَمَلِ عَمُودِ الْخِلَافَةِ وَ عُقُودِ النُّبُوَّةِ، وَ خَفَقَانَ الْهَوَى فِي فَعَقَعَةِ الرِّيَاسَةِ وَ اشْتِيَاقِ اِرْتِدَاةِ الْخِيُولِ وَ فَتْحِ الْأُمُصَارِ، وَ سَقَاهُمْ كَأْسَ الْهَوَى فَعَادُوا إِلَى الْخِلَافِ الْأَوَّلِ، ﴿فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَ اشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا، فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ﴾ وَ لَمَّا مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ قَبْلَ وَفَاتِهِ: «إِنِّي نَبِيٌّ بَدَاؤَ وَ بَيضَاءَ لِأَنْزِيلِ لَكُمْ إِشْكَالِ الْأَمْرِ وَ أَدْرَكُ لَكُمْ مِنَ الْمُسْتَحَقِّ لَهَا بَعْدِي» فَقَالَ عَمْرُ بْنُ رَضِي اللَّهِ عَنْهُ دَعَا الرَّجُلَ فَإِنَّهُ لِيَهْجُرُ.

Абу Ҳомид Ғаззолий «Сиррул оламийн ва Каишфу мо фид – дорайн» номли китобларида «Ғадийр» кунуда бўлиб ўтган воқеа хусусида шундай деганлар: «Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) «Ғадийр – Хум» куну Али (алайҳис салом)га хитоб қилиб, шундай марҳамат қилдилар: «Мен ҳар кимнинг мавлоси ва хожаси бўлсам, бас Али унинг мавлоси ва хожасидир». Шунда Умар ибн Хаттоб имом Али (алайҳис салом)га қарата шундай деди: «Муборак бўлсин муборак бўлсин! Эй Абул Ҳасан! Менинг хожам ва барча хожаларнинг хожаси ва сарвари бўлдингиз». Умарнинг ушбу сўзи, имом Али (алайҳис салом)нинг пешво, валий ва йўлбошчи эканликларига таслим бўлиб, ўз ризолигини изҳор қилганини англатади. Сўнгра ушбу сўздан кейин, бошлиқлик ва раҳбарлик мансабини эгаллашни яхши кўргани, халифалик устунини ва пайгамбарлик аҳдини ўзига юқлаб олгани, халифалик байрогини елпиратишни ҳамда шаҳарларни босиб олиш учун от чопиб жанг қилишни истагани сабабли, ҳовоийи нафси унга галаба қилди ва улар ҳою – ҳавас қадаҳидаги сувга қондирилдилар ва оқибат, аввалги ихтилоф ва келишмовчиликка қайтишиди. Шу боис, халифа ва пешволик хусусида имом Али (алайҳис салом)га қарши чиқиб, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) фармонларини ортларига ташлашиди ва уни озгина қийматга сотишиди. Уларнинг бу олди – сотдилари нақадар ёмон иш бўлди. Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафотларидан бир оз олдин шундай марҳамат қилдилар: «Менга сиёҳдон ва қозоғ келтирингиз, токи (сизларга бир мактуб ёзиш билан) халифалик

хусусидаги шак – шубҳаларингизни бартараф қилиб, мендан сўнг халифалик мансабига ким ҳақли ва сазовор эканини сизларга баён қилай». Шунда Умар деди: Бу кишини ўз ҳолига қўйингиз. Зероки, у алаҳсирамоқда».¹

Саҳобалар нима сабабдан имом Алидан юз ўгирганликларини тўлиқ билиб олиш учун, ушбу масаланинг турли хил қирраларини таҳлил қилмоқ лозим. Шу боис, Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) саҳобаларини чуқурроқ таниб, улар имом Али (*алайҳис салом*)нинг халифа ва пешволигидан юз ўгирганларининг боисини билиш мақсадида қисқача тушунча бериб ўтамыз:

Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) ҳаётларининг сўнгги йилларида Мадина мусулмонларининг аксарияти Ансор гуруҳидан ташкил топган бўлиб, бу шахрнинг маҳаллий аҳолиси ҳисобланардилар. Оз гуруҳдан ташкил топган, аммо нуфузли мусулмонлар муҳожирлардан иборат бўлиб, уларнинг айримлари Макка шахридан ва қолганлари эса, бошқа ерлардан Мадинага келган эдилар. Макка фатҳ – ғалабасидан бурун (Макка мушриклари устидан қозонилган ғалабадан олдин) мусулмонлар кофир мушрикларга қарши курашганлари сабабли, муҳожир ва ансор гуруҳлари бир бирлари билан бирлашган эдилар. Аммо Макка фатҳ – ғалабасидан сўнг ислом турли қабилалар ўртасида тарқалгач, мусулмонлар ўзларининг ички масалаларига эътибор бериб, ўзаро рақобатлашиб тортиша бошлашди.

Умуман олганда, Ансор ва Муҳожирлар ўртасидаги тортишув ва рақобатда ютуқ муҳожирларники эди, негаки улар пайғамбар қавмидан бўлиб, исломдан илгари ҳам араблар ўртасида мақбул ўринга эга эдилар. Бирок, ансор гуруҳи эса ушбу имтиёздан ҳеч бирига эга эмасдилар. Шу боис, Ансор гуруҳи, Расулulloҳ дунёдан кўз юмганларидан сўнг, ўзларининг келажақдаги вазиятларидан

1. Ушбу сўзларнинг манбаи:

1. Абу Ҳомид Ғаззолий, «*Мажмуъату расаил, рисоалату Сиррул оламиин ва кашфу маа фид – даарайн*», 453 – бет.
2. Ҳофиз Шамсиддин Аз – Заҳабий, «*Сияру аълаамин – нубалааин*», 19 – жилд, 328 – бет.
3. Сибт ибн Жавзий, «*Тазкиратул Хаваас*», 64 ва 65 – бетлар.

хавотирланардилар. Бу ҳақиқат, Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) учун ҳам маълум эди. Шу сабабли, у зот муҳожирларга ансор гуруҳи билан яхши муомалада бўлишни буюрардилар. Шунингдек, бу ихтилоф ва келишмовчилик «*Хунайн*» жангининг ғаниматларини тақсимлаш вақти ғоятда ошкор бўлган эди.¹

Бунга қўшимча, Ансор гуруҳининг ўртасида ҳам, Авс ва Хазраж қабилалари орасида қадимий тортишув мавжуд бўлиб, бу масала Пайғамбардан сўнг, қудрат устида тортишишни янада шиддатлантирарди. Бошқа томондан эса, Қурайш қабиласидаги шахслар уч тоифага бўлингандилар; Биринчи тоифа, бани Ҳошим (Пайғамбаримизнинг буюк боболари бўлмиш Ҳошим фарзандлари) бўлиб, Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)га ҳаммадан кўра яқинроқ эдилар ва шу боис, у ҳазратнинг йўлларини давом эттирувчи халифа ва пешво улар орасидан танланган эди. Бани Ҳошим қабиласининг шахслари Муҳаммад Мустафо (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) пайғамбар бўлиб танланиши биланоқ, у зотни ҳимоя қилардилар. Аммо Макка фатҳидан сўнг бани Ҳошим барча Қурайш қабилаларининг ғзабига дучор бўлишди. Уларнинг Исломдан олдинги қабилавий тортишув ва рақобатлашишнинг асорати Пайғамбар умрларининг сўнгги лаҳзаларига қадар давом этиб келган эди. Муҳожирларнинг бани Ҳошимга қарши чиққанларининг энг муҳим омили, имом Али (*алайҳис салом*) ва шаҳидлар сарвари бўлмиш ҳазрати Ҳамза орқали Қурайшлик мушрикларнинг кўпчилиги ҳалокатга учраши эди. Бу масала гина – кудурат ниҳолини Қурайшликлар дилида ўтказган эди. Ва шу боис, улар имом Али (*алайҳис салом*) нинг халифалигини қабул қила олмасдилар. Бунга далил, Усмоннинг халифалик даврида имом Алига қарата айтган бу сўзидир:

1. Мазкур ихтилоф ва келишмовчиликни ўз китобида келтирган Аҳли суннатнинг тарихчи ва муҳаддис олимлари қуйидагилардан иборат:

1. Ибн Ҳишом, «*Ас – сийратун набавийях*», 4 – жилд, 139 – бетдан 143 – бетларгача ва айрим нашрида эса 4 – жилд, 119 – бетдан 122 – бетларгача.
2. Аҳмад ибн Ҳанбал, «*Муснади Аҳмад*», 3 – жилд, 492 – бет ва айрим нашрида эса 3 – жилд, 76 ва 77 – бетлар, 11322 – ҳадис.
3. Ҳайсамий, «*Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид*», бобу фазлил ансор, 10 – жилд, 29 ва 30 – бетлар ва айрим нашрида эса 10 – жилд, 31 бетдан 33 – бетларгача.

«Агар Қурайш қабиласи сени ёмон кўришса, менинг гуноҳим нима? Сен улардан юқори даражали машҳур бўлган шахсларни ўлдиргансан.» Бундан ташқари, Пайғамбар қизлари Фотимаи Заҳро (саломуллоҳи алайҳо) ҳам арабларнинг имом Али (алайҳис салом)га нисбатан бўлган душманчиликлари сабабини у ҳазратнинг қиличи деб айтганлар. Шунингдек, Аббос ибн Абдул Муталлиб ҳам арабларнинг бани Ҳошимга нисбатан бўлган душманчилигини тасдиқлаган.¹

Иккинчи тоифа; бу тоифанинг машҳур шахслари, жумладан Абу Суфён, Ислом муҳолифларидан бўлиб, умрининг охирига лаҳзаларига қадар, Исломга қарши душманчилик қилиб келишган. Охир оқибат, Макка мушриклари устидан қозонилган ғалабада ўз жонини сақлаб қолиш учун Исломни қабул қилишга мажбур бўлишади. Бу тоифадагилар «Тулақо» озод қилинганлар деб танилган бўлиб, мусулмонлар орасида ҳеч бир обрў – эътиборга эга эмас эдилар.

Шу боис, Пайғамбарнинг ўринларини эгаллаб халифа бўлишга даъвогар бўла олмасдилар.

Учунчи тоифа; Қурайш қабиласининг ўртача шахслари бўлиб, икки қабила «*Бани Тайм ва Бани Удай*» қабиласидан ташкил топгандилар. Уларнинг таниқлиси Абу Бакр ва Умар эди. Бундан ташқари, Усмон ибн Аффон, Абдурраҳмон ибн Авф ва Саъд ибн Аби Ваққос ҳам шу тоифадан эдилар. Бу тоифадаги шахслар, жумладан уларнинг бошлиқларидан бири бўлмиш Умар ибн Хаттоб, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олийҳи васаллам) буйруқларини бажаришни вожиб деб билмасдилар. Шу боис, кўп ерларда Пайғамбар буйруқларига қарши чиқишар ёки ўз манфаатларини мазкур буйруққа итоат қилишдан устун қўйишарди. Масалан: Умар ибн Хаттоб, Пайғамбарнинг имом Алини ўзларидан сўнг, мусулмонлар учун халифа ва пешво деб танлашларига қарши чиққанининг далилини мусулмонлар манфаатини назарда тутганман деб, эълон қилган эди.

1. Ибн Абдул Барр, Насруд – дурар, 2 – жилд, 68 – бет ва 4 – жилд, 14 – бет.

Шуни унутмаслик лозимки, у ўзини мусулмонлар манфаатини аниқлаб билишда Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан ҳам устун деб билар эди.¹

Умум мусулмонлар Ғадийри Хум кунидан Сақифаи Бани Соида воқеасигача бўлган ораликда, ҳукуматга эришиш учун қабилавий тортишув ва низолар сабабли ғафлатга дучор бўлдилар. Бундай вазият, уларни Пайғамбарнинг кўрсатган йўлларида бориш ўрнига, ҳукуматдан ўзлари учун ўрин эгаллашга олиб келди. Фақат Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг озгина холис саҳобалари у ҳазратнинг буйруқларини вожиб деб билиб, ўзларининг шахсий ёки қабилавий манфаатларини Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* буйруқларидан устун қўймасдилар.

Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* бу дунёдан кўз юмганларидан сўнг ансор гуруҳи, муҳожирлар ҳукуматни эгаллаб олишларидан қўрққанликлари сабабли, шошма – шошарлик билан Сақифаи Бани Соида деган маконда кенгаш тузиб халифаликни ўз гуруҳларидан бўлган Авс ва Хазраж қабиласи ўртасида тақсимламоқчи бўлишди. Бироқ, улар муҳожирларга нисбатан кучсиз ва заиф бўлганликлари сабабли, халифалик мансабидан ўрин эгаллай олишмади. Юқорида зикр этилганидек, Қурайшнинг барча гуруҳи Бани Ҳошим халифалигига мувофиқ эмасди. Бу орада тулақо (озод қилинган) гуруҳи ҳам халифаликни эгаллашга лойиқ эмас эди. Шу боис, Қурайшнинг ўртача шахслар гуруҳи, юзага келган ўзаро келишмовчиликлар, тортишув ва низолардан фойдаланиб, кечаю – кундуз саъй – ҳаракат қилиб халифалик мансабини қўлга киритишди. Бу орада ғафлатда қолиш сабабли чеккага суриб қўйилган ягона нарса, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг имом Али *(алайҳис салом)*ни халифа ва пешво этиб танлаш хусусидаги очиқ – ойдин буйруқлари эди.

Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* муборак умрларининг сўнгги лаҳзаларида бемор бўлиб қолдилар. Муҳожир ва Ансордан бўлган буюк саҳобалар у зотни кўриш учун уйларига келишди. Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* айрим саҳобаларнинг имом Али *(алайҳис салом)* халифа ва пешволигига қарши

1. Ибн Абил Ҳадид, «Шарҳу Наҳжил балоға», 12 – жилд, 21 – бет ва шунингдек, Абул Ҳасан Ирбийий, «Кашфул гуммаҳ фий маърифатил аиммаҳ», 2 – жилд, 46 – бет.

чиқишларини ва келажакда нима ҳодисалар юз беришини билганлари сабабли, уйларида тўпланган саҳобаларга хитоб қилиб шундай марҳамат қилдилар:

[۵۳۴۵] حدثنا إبراهيم بن موسى حدثنا هشام عن معمر وحدثني عبد الله بن محمد حدثنا عبد الرزاق أخبرنا معمر عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما قال: «لَمَّا حَضَرَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ الْوَفَاةُ، قَالَ: هَلُمَّ أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضِلُّوا بَعْدَهُ؛ وَ فِي الْبَيْتِ رَجُلٌ فِيهِمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدْ غَلَبَ عَلَيْهِ الْوَجْعُ وَ عِنْدَكُمْ الْقُرْآنُ حَسْبُنَا كِتَابُ اللَّهِ، قَالَ: فَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْبَيْتِ فَاخْتَصَمُوا فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ قَرَّبُوا يَكْتُبْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كِتَابًا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ مَا قَالَ عُمَرُ. فَلَمَّا أَكْثَرُوا اللَّغَطَ وَالْإِخْتِلَافَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: فُؤِمُوا عَنِّي، فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ: إِنَّ الرِّبِّيَّةَ كُلَّ الرِّبِّيَّةِ مَا حَالَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ بَيْنَ أَنْ يَكْتُبَ لَهُمْ ذَلِكَ الْكِتَابَ مِنْ إِخْتِلَافِهِمْ وَ لَفْطِهِمْ».

Менга қогоз ва қалам келтирингиз, токи сизларга шундай бир мактуб ёзиб қолдирайки, оқибатда ушбу мактуб сабабли зинҳор йўлдан озмагайсиз. Ўша ерда тўпланганлар орасидан Умар, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг бу сўзларига қаршилик кўрсатиб: «Шубҳасиз, дард Пайгамбарга голиб келган ва у алаҳсирамоқда, сизларнинг ёнингизда Қуръон бор, Аллоҳнинг китоби биз учун етарлидир» деди.

Уйда тўпланганлар ўзаро ихтилоф қилиб тортиша бошлашди, уларнинг айримлари; Расулуллоҳга қогоз ва қалам келтирингиз, токи сизларга шундай бир мактуб ёзиб қолдирсинларки, оқибатда у зотдан кейин ҳаргиз йўлдан озмагайсиз, дейишарди ва баъзилар эса Умар айтган сўзни такрорлашарди. Улар пайгамбар ҳузурларида шовқин – сурон ва ихтилофни авжига чиқаргач, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) менинг ҳузуримдан туриб кетингиз, деб буюрдилар.

Ушбу ҳодисадан афсусланган Ибн Аббос (разияллоҳу анҳу) доимо шундай дер эди:

Бутун мусибат, саҳобаларнинг қилган ўзаро ихтилофлари ва шовқин – суронлари оқибатида Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва

олиҳи васаллам) уларнинг ҳидояти учун мактуб ёзиб қолдиришларига тўсқинлик қилинганидан буён юзага келди.¹

Юз берган ушбу ҳодиса хусусида муҳим бир савол туғилади; Нима учун Умар ва унинг тарафдорлари Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ҳидоят йўлини кўрсатиш мақсадида уларга мактуб ёзиб қолдирмоқчи бўлганларида, бу ишга қаршилиқ кўрсатиб, у зотга нисбатан купол муомалада бўлишди, ҳатто у муқаддас зотга беадаблиқ қилиб, «*Пайғамбарга касаллик галаба қилган ва у алаҳсирамоқда*» дейишди?

Ушбу муҳим саволга Умарнинг ўзи қуйидагича жавоб беради:

وَلَقَدْ أَرَادَ فِي مَرَضِهِ أَنْ يَصْرَحَ بِاسْمِهِ فَمَنَعَتْهُ مِنْ ذَلِكَ إِشْفَاقًا وَحَيْطَةً عَلَيَّ الْإِسْلَامَ، لَا وَرَبِّ هَذِهِ النَّبِيَّةِ لَا تَجْتَمِعُ عَلَيْهِ قُرَيْشٌ أَبَدًا وَلَوْ وَلِيَهَا لَأَنْتَقَصْتُ عَلَيْهِ الْعُرْبُ مِنْ أَقْطَارِهَا، فَعَلِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنِّي عَلِمْتُ مَا فِي نَفْسِهِ، فَأَمْسَكَ.

Пайғамбар беморлик ҳолатида Алининг номини очиқ – ойдин тилга олиб, ўзларидан сўнг Али бутун мусулмонларга халифа ва пешво эканлигини очиқ – ойдин баён қилмоқчи эдилар, лекин мен ислом фойдаси учун бу иш амалга ошишига тўсқинлик қилдим. Негаки, Қурайш Алининг атрофига тўпланмасдилар. Агар у халифалик мансабини эгаллаганида эди, бутун минтақа араблари унга қарши чиқишарди. Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) менинг

1. Ушбу дардди ҳодисани ўз китобида келтирган Аҳли суннатнинг буюк олимлари қуйидагилардан иборат:

1. Муҳаммад ибн Исмоил Ал – Бухорий, «Саҳийҳул Бухорий», Китобул марзо, бобу қовлил марийиз қувмуу анний, 5669 – ҳадис ва шунингдек, Китобул иътисом бил – китоби вас – суннаҳадис, 26 – бобу кироҳийятил хилоф, 7366 – ҳадис.
2. Муслим, «Саҳийҳу Муслим», Китобул – васийяҳадис, бобу таркил – васийяти лиман лайса лаҳу шайғун юсий фийҳи, 4123, 4124, ва 4125 – ҳадислар.
3. Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Ҳанбал, «Муснаду Аҳмад», 1 – жилд, 534 – бет ва айрим нашрларда 325 – бет, 2983 – ҳадис.
4. Ибн Касир, «Ал – бидаяту ван – ниҳаяҳ», 5 – жилд, 214 – бет ва айрим нашрларда 248 – бет.
5. Абу Зайд Аҳмад ибн Саҳл Ал – Балхий, «Китобул бадъи ват – тарих», 2 – жилд, 136 – бет.

нимани етказмоқчи эканларини пайқаб қолганимдан огоҳ бўлиб, бу ишдан ортга чекиндилар.¹

Шуни айтмоқ лозимки, ҳар бир иймонли инсон Аллоҳ ва унинг Пайғамбари ҳукми ва фармони баробарида бўйин эгиб таслим бўлмоғи зарур. Зероки, Аллоҳ таоло бу хусусида Ўз китоби бўлмиш Қуръони Каримда шундай буюрган:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ﴾

«Эй иймон келтирганлар, Аллоҳ ва Унинг Расули сизларга абадий ҳаёт бахш этадиган нарса (ҳақ дин)га даъват қилганларида, уларни ижобат қилингиз.» (Анфол сураси, 24 – оят)

﴿ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾

«Парвардигорингиз ўзи хоҳлаган нарсани яратади ва (истаган ишни) танлайди. Улар (бандалар) Аллоҳ ва унинг Расули баробарида танлаш ҳуқуқига эга эмаслар.» (Қасас сураси, 68 – оят)

﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُمْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَالًّا مُبِينًا ﴾

«Ҳеч бир иймонли эркак ва иймонли аёл учун Аллоҳ ва Унинг Расули бирор ишга ҳукм қилганида – буюрганида, (Аллоҳ ва Расулининг ҳукмини қўйиб) ўзлари хоҳлаган ишларини танлай олмаслар. Кимки, Аллоҳ ва Унинг Расулига итоатсизлик қилса, демак, очиқ залолат ва гумроҳлик-ла йўлдан озибди.» (Аҳзоб сураси, 36 – оят)

Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан сўнг имом Али (алайҳис салом)нинг халифа, пешво, валий ва йўлбошчи этиб танланиши Аллоҳ томонидан Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га юборилган ваҳий ва фармон бўлиб, барча иймонли инсонлар ушбу фармонга таслим бўлган ҳолда итоат йўлини тутишлари зарур, акс ҳолда, иймон келтирганлар гуруҳидан четга чиққан ҳисобланадилар.

1. Ибн Абил Ҳадид, «Шарҳу наҳжил балога», 12 – жилд, 21 – бет.

Шу боис, Умар ва унинг тарафдорлари ҳавои – нафсга берилиб халифалик мансабини эгаллаш мақсадида Аллоҳ ва Унинг Расули фармонидан бош тортиб итоатсизлик қилишгани, уларнинг Аллоҳ ва Унинг Расулига иймон келтирмагани ёхуд иймони заиф эканидан далолат беради. Зероки, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* мусулмонлар ҳидояти учун неники етказган бўлсалар, Аллоҳ томонидан юборилган ваҳий – фармон бўлиб, ўзларидан сўнг йўлларини давом эттирувчи халифа ва пешвони тайин этишлари ҳам харгиз ўз томонларидан эмас эди.

* * *

Қуръон оятида ҳазрат Али^(a.c) пешволигининг тасдиқланиши

فَمَا آمَنَ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيكَ عَلَيَّ إِلَّا قَلِيلًا، وَلَا زَادَ أَكْثَرَهُمْ غَيْرَ تَخْسِيرٍ، وَلَقَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيكَ مِنْ قَبْلُ وَهُمْ كَارِهُونَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَيَّ الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَيَّ الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴾ ﴿رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ﴾ ﴿رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾

Сўнра эса фақат оз кишиларгина Аллоҳ таоло сиз ҳақингизда Ўз Пайғамбарига нозил қилган нарсага иймон келтиришди ва иймон келтирмаган кўп гуруҳга эса зиёнкорлик ва хор – залилликдан бошқа нарса насиб этмади. Ҳолбуки, Аллоҳ таоло бундан олдин ҳам сиз тўғрингизда оятлар нозил қилган эди, ваҳоланки, улар (кўпчиликни ўз ичига олган гуруҳ) бу оятларни қабул этишни ёқтирмас эдилар. «Эй мўъминлар! Сизларнинг орангиздан кимда ким динидан қайтса, Аллоҳ бошқа бир қавмни келтирурки, Аллоҳ уларни яхши кўрур, улар Аллоҳни яхши кўрурлар, улар мўъминларга хокисор, кофирларга эса қаттиққўл, бирор маломатгўйнинг маломатидан қўрқмай, Аллоҳ йўлида курашадиган кишилардир. Бу Аллоҳнинг фазлу марҳамати бўлиб, Ўзи истаган кишиларига берур. Аллоҳ фазлу карами Кенг, Билгучи Зотдир.

Сизларнинг пешво ва валийларингиз фақатгина Аллоҳ ва Унинг Расули ва иймон келтирган кишилардирки, намозни тўла – тўқис адо этиб, рукуъ қилган ҳолларида закот берадилар. Кимки Аллоҳни, Унинг Расулини ва иймон келтирганларни пешво ва валий қилиб олса, (Аллоҳнинг гуруҳидандир). Зероки, чинакам Аллоҳнинг гуруҳигина голибдирлар.» (Моюда сураси\ 54 дан 56-оятларигача)

«Парвардигоро! Биз Сен нозил қилган нарсага иймон келтириб, Пайгамбарга эргашидик. Демак, бизни гувоҳлик бергувчилар қаторида ёзгин.» (Оли Имрон сураси\ 53-оят) «Парвардигоро! Бизни ҳидоят қилганингдан сўнг, қалбларимизни ҳақ йўлдан огдирмагин ва бизга Ўз ҳузурингдан раҳмат ато этгин! Албатта, Сенинг Ўзинггина кўп раҳмат ато этувчидирсан!» (Оли Имрон сураси\ 8-оят.)

Изоҳ: Абдуллоҳ бин Аббосдан ривоят қилинганки, у Замзам қудуғининг ёнида ўтириб, у ерда тўпланган мусулмонлар учун Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан ҳадис айтаётган пайтида, тўсатдан юзини беркитган ҳолда бошида салласи бўлган бир киши яқин келиб, Ибн Аббос ҳар бор Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан ҳадис деса, у ҳам Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай марҳамат қилдилар, дея ул ҳазратдан ҳадис айта бошлади. Шунда ибн Аббос Аллоҳга қасамёд қилиб, ундан ўзининг кимлигини таништиришини истади. У эса юзини очиб: «Эй инсонлар! Ҳар ким мени танимаса, мен Абу Зардирман» деб, ўзини таништирди. Шунда дедик, мана шу икки қулоғим билан Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан эшитдим ва агар нотўғри ва ёлғон десам, икки қулоғим кар бўлсин! Ва мана шу икки кўзим билан воқеани кўрдим. Агар ёлғон десам, икки кўзим кўр бўлсин! Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай буюрдилар:

عَلَيَّ قَائِدُ الْبِرَّةِ وَقَاتِلُ الْكُفْرِ مَنْصُورٌ مَنْ نَصَرَهُ وَمَخْذُولٌ مَنْ خَذَلَهُ.

«Али (алайҳис салом) яхши инсонларнинг пешво ва раҳбари ва кофирларнинг қотили (уларни нобуд қилгувчи)дир, ҳар ким унга мададкор бўлса, Аллоҳ томонидан у кимсага ёрдам берилгай, ва ҳар ким Алидан ўз ёрдамини дариг тутса, Худо у кимсадан мададини дариг тутгай».

Шундан сўнг, сўзини бундай давом эттирди: Кунларнинг бирида Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) билан зуҳр намозини ўқиётганимда бир фақиру мискин масжидга келиб, мусулмонлардан ёрдам қилишларини истади, лекин ҳеч ким унга бирон нарса бермади.

Шунда у мискин – муҳтож қўлини юқорига кўтариб, Аллоҳга илтижо қилиб шундай деди: Эй Тангрим! Сен Ўзинг шоҳид бўлгинки, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* масжидларида туриб, кўмак истадим, лекин ҳеч ким менга бирор нарса бермади. Шу вақт имом Али *(алайҳис салом)* рукуъ ҳолатида эдилар, ўнг қўлларидаги узукка ишора қилиб, мискинга уни олишини билдирдилар. Шунда мискин яқинлашиб, у ҳазратнинг бармоқларидан узукни чиқариб олди. Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* намоз ўқиётган ҳолда ушбу ҳодисадан огоҳ бўлдилар. Намозни тугатгач, муборак бошларини самога кўтариб, шундай марҳамат қилдилар:

اللَّهُمَّ إِنَّ أَحِي مُوسَى سَأَلَكَ فَقَالَ: ﴿رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي هَارُونَ أَحِي أَشَدُّ بِهِ أَرْزِي وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي﴾ فَأَنْزَلَتْ عَلَيْهِ قُرْآنًا نَاطِقًا: ﴿سَتَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ﴾ اللَّهُمَّ وَأَنَا مُحَمَّدٌ نَبِيُّكَ وَصَفِيكَ اللَّهُمَّ فَاشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي عَلِيًّا أَحِي أَشَدُّ بِهِ أَرْزِي.

«Эй Аллоҳим! Шубҳасиз, биродарим Мусо *(алайҳис салом)* Сендан сўраб, шундай деди: «Парвардигорим, Ўзинг қалбимни кенг қилгин ва ишимни осон қилгин; Тилимдан тугунни очгин, токи, сўзимни англасинлар. Менга ўз аҳлим – хонадонимдан бўлган Хорун биродаримни вазир қилгин. У билан мени қувватлантиргин. Ва уни ишимда (яъни: пайгамбарлик вазирамни адо этишда) шерик қилгин». Оқибат, унга (ҳазрати Мусо *(алайҳис салом)*га) «Биз сени биродаринг билан қувватлантирурмиз» деб, ваҳий нозил қилдинг.

Эй Аллоҳим! Мен Муҳаммад Сенинг Пайғамбаринг ва танлаган бандангдирман; Эй Тангрим! Ўзинг қалбимни кенг қилгин ва ишимни осон қилгин ва менга ўз аҳли – хонадонимдан бўлган Али биродаримни вазир қилгин. У билан мени қувватлантиргин».

Абу Зар *(разияллоҳу анҳу)* шундан сўнг бундай дейди: Аллоҳга қасамки, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг дуолари ниҳоясига етмай туриб, Аллоҳ хузуридан ҳазрати Жаброил *(алайҳис салом)* Пайғамбарга

нозил бўлиб, ул хазратга шундай деди: Эй Пайғамбар! Аллоҳ биродарингиз борасида сизга ато этган нарса муборақ бўлсин! Шунда Пайғамбар *(с.а.о)* у нима нарсадир? деб сўрадилар. Ҳазрати Жаброил *(алайҳис салом)* деди: Аллоҳ Қиёмат кунигача Али *(алайҳис салом)*нинг пешво, валий ва йўлбошчилигини қабул қилиб, унга эргашишни умматингизга амр қилди ва сизга ушбу ояти каримани нозил қилди:

﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ﴾

«Сизларнинг валий ва пешволарингиз фақатгина Аллоҳ ва Унинг Пайғамбари ва иймон келтириб, намозни тўла – тўкис адо этиб, рукуъ қилган ҳолларида закот берадиган кишилардир» (Моида сураси\ 55 – оят).

Ушбу мазкур ояти карима «*إِنَّمَا*» сўзи билан бошланган бўлиб, араб тилида таъкид ва чеклаб қўйиш маъносини англатади ва шунинг учун мазкур ояти карима кўйидаги маънодан ўзгача бўла олмайди: «Сизларнинг валий, пешво ва раҳнамоларингиз фақатгина Аллоҳ, Унинг Расули ва иймон келтириб, намозни тўкис адо этиб ва рукуъ қилган ҳолда закот берганлардир».

Агарчи ояти карима кўплик шаклида келган бўлса-да, лекин юқорида зикр қилинган ҳадис асосида фақатгина имом Али *(алайҳис салом)* назарда тутилганлар, холос. Бунга қўшимча, Аҳли суннатнинг йирик тафсирчи олими Жоруллоҳ Замахшарий «*қандайига ушбу ояти карима Али (разияллоҳу анҳу) ҳақида бўлиши мумкин, ҳолбуки, ушбу оят кўплик шаклида келган-ку?*» деган саволга шундай жавоб беради:

كيف صحَّ أن يكون لعلِّي رضي الله عنه واللفظ لفظ جماعة؟ قلت: جرى به علي لفظ الجمع وإن كان السبب فيه رجلاً واحداً، ليرغب النَّاسُ في مثل فعله فينالوا مثل ثوابه، ولِيُتَبَّهَ علي أن سَجِيَّةَ الْمُؤْمِنِينَ يجب أن تكون علي هذه الغاية من الحرص علي البرِّ والإحسان وتفقد الفقراء

«Қандай қилиб ушбу валий сўзи Али *(разияллоҳу анҳу)* учун бўла олади, ҳолбуки, ушбу лафз кўплик ва жамоа лафзидир? деган саволга дедим: Ушбу сўз кўплик шаклида келтирилган бўлса-да, аммо нозил бўлишининг сабаби бир киши бўлган. Токи, одамлар худди

шундай ишни бажаришга рағбатланиб унинг савоби каби ажр-мукофотга эришсинлар ва мўминларнинг хислати яхшилик ва хайру эҳсон қилишга ва камбағал-муҳтожларни йўқлашга бўлган иштиёқ мана шу даражада бўлиши зарур деб огоҳлантирилсин.»¹

Ва шунингдек, Қуръони Каримда қирқдан ошиқ оятлар мавжуд бўлиб, ушбу оятларда бир нафар учун кўплик шакли қўлланилган. Мисол тариқасида уларнинг баъзиларини келтирамыз:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾

«Сендан фатво сўрайдилар. Сен: «Аллоҳ сизга калола ҳақида фатво берадир», деб айт.» (Нисо сураси, 176 – оят)

Ҳамма муфассирларнинг айтишига биноан, ушбу оятдаги *يَسْتَفْتُونَكَ* кўплик шаклида келган олмошдан мурод фақат Жобир ибн Абдуллоҳ Ансорийдир.²

Қуйидаги ояти каримада ҳам:

﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ﴾

«Сендан нимани инфоқ-эҳсон қилишни сўрайдилар.» (Бақара сураси, 215 – оят)

يَسْأَلُونَكَ кўплик шаклида келган бўлса-да, бироқ бу кўплик шаклидан бир киши, яъни Амр ибн Жумуҳ назарда тутилган.³

Шунингдек, қуйидаги оятдаги:

1. Жоруллоҳадис, Замахшарий, «Тафсирул Кашишоф», 1 – жилд, 649 – бет, Моида сурасининг 55 – ояти тафсирида.

2. Мазкур айтилган сўзнинг айрим манбаи қуйидагилардир:

Муслим, «Саҳиҳи Муслим», 5 – жилд, 238 – бет.

Термизий, «Сунани Тирмизий», 3 – жилд, 282 – бет, 2178 – ҳадис ва бошқа алломалар.

3. Ушбу сўзнинг Аҳли суннат наздидаги баъзи манбалари:

1. Жалолуддин Суютий, «Ад – дуррул мансур», 1 – жилд, 243 – бет.

2. Абу Исҳоқ Аҳмад, Ас – Саълабий, «Ал – Кашфу вал – баён» (Тафсирус – Саълабий номи билан танилган) 2 – жилд, 136 – бет.

3. Шаҳобуддин Олусий, «Рухул маъоний», 2 – жилд, 105 – бет, мазкур оят тафсирида

﴿لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾

«Ҳақиқатан, Аллоҳ: «Албатта, Аллоҳ камбағал ва биз боймиз», деганларнинг сўзини эшитди.» (Оли Имрон сураси, 181 – оят)

الَّذِينَ قَالُوا «деганлар» калимаси кўплик шаклида бўлса-да, аммо ундан мурод бир киши, яъни Ҳайй ибн Ахтабдир.¹

Ушбу ояти каримадаги ўта ингичка масала шуки, шак-шубҳасиз, «وَلِيٍّ» сўзи ушбу оятда «дўст» ёки «ёр-биродар» маъносида бўлганида эди, намоз ўқийдиган ва рукуъ қилган ҳолда закот берадиган кишиларга фақат чекланибгина қолмай, умумий фармон сифатида барча мусулмонларни ўз ичига оларди. Чунки, ҳамма мусулмонлар бир-бирларига нисбатан дўст ва ёр-оғайни бўлишлари лозим, ҳатто агар закот беришга қурблари етмаса ёки рукуъ қилган ҳолда закот бера олмасалар-да, бир-бирларига нисбатан дўст, ёр-биродар ва мадақкордирлар.

Шунинг учун «وَلِيٍّ» ушбу ояти каримада дўст, ёр – оғайни ва мадақкор маъносида бўла олмайди, балки «وَلِيٍّ» сўзи пешво, раҳбар ва бошлиқ маъносида келган бўлиб, ушбу ояти карима бошқа оятлар каби ҳазрати Али *(алайҳис салом)* пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* дан сўнг, барча мусулмонларга пешво, раҳбар ва йўлбошчи эканлигига ёрқин далолат берадиган Қуръоний далилдир.

Афсуски, кўпгина мусулмонлар пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Аллоҳнинг фармони асосида кўрсатган ҳидоят йўлидан бормадилар. Оқибат, мусулмонлар орасида турли – хил оқим ва мазҳаблар вужудга келди.

Аҳли суннат олимлари ушбу муҳим воқеани ўз китобларида тасдиқлаб келтирганлар ва бу воқеа хусусида кўпгина ҳадислар ривоят қилганлар. Ўша ҳадисларнинг баъзиларида ушбу мазкур ояти шарифа имом Али *(алайҳис салом)* рукуъ қилган ҳолларида узукларини муҳтож – мискинга берганларидан сўнг, Пайғамбаримиз *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* га нозил бўлганлиги таъкидланган ва айримларида эса фақатгина бу ояти карима имом Али *(алайҳис салом)*

1. Ибн Касир, «Тафсири Ибн Касир», 1 – жилд, 443 – бет, ушбу оятнинг тафсирида

тўғриларида нозил бўлгани ривоят қилиниши билан чекланиб қолинган.

Ушбу муҳим бўлган воқеани Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* дан қуйидаги саҳобалар ривоят қилганлар:

1. Абдуллоҳ ибн Аббос.
2. Аммор ибн Ёсир.
3. Абдуллоҳ ибн Салом.
4. Салама ибн Куҳайл.
5. Анас ибн Молик.
6. Утба ибн Ҳакам.
7. Абдуллоҳ ибн Убай.
8. Абдуллоҳ ибн Ғолиб.
9. Жобир ибн Абдуллоҳ Ансорий.
10. Абу Зар Ғифорий.

Бу ўн кишининг ривоят қилишидан ташқари, имом Али *(алайҳис салом)* нинг ўзлари ҳам ушбу воқеани ривоят қилганлар ва буларнинг барчаси Аҳли суннат алломаларининг китобларида келтирилган.

Қизиқарлиси шундаки, «*Ғоятул маром*» китобида 24 ҳадис аҳли суннат алломаларидан ва 19 ҳадис эса Аҳли-Байт мазҳабининг уламоларидан юқоридаги воқеа хусусида ривоят қилинган.¹

1. Аҳли суннат манбаларида 50дан ортиқ китобда мазкур воқеа келтирилган, жумладан:

1. Ҳофиз Ҳасканий, «*Шавоҳиддун танзийл*», 1 – жилд, 173 – бетдан 184 – бетларгача, 231 – ҳадисдан 240 – ҳадисгача.
2. Жалолуддин Суютий, «*Ад – дуррул мансур*» тафсири, 3 – жилд, 104 – 105 – бетлари.
3. Байзовий, «*Тафсиру Байзовий*», 1 – жилд, 272 – бет.
4. Жоруллоҳадис, Замахшарий, «*Тафсирул Кашишоф*», 1 – жилд, 682 – бет.
5. Ганжий Шофеий, «*Кифааятут – толиб*», 62 – боб, 250 – бет.
6. Ибн Касир, «*Тафсиру Ибн Касир*», 2 – жилд, 67 – бет.

اللَّهُمَّ إِنَّا نَعْلَمُ أَنَّ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ، فَالْعَنْ مَنْ عَارَضَهُ وَاسْتَكْبَرَ، وَكَذَّبَ بِهِ وَكَفَرَ، ﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾

Худоё! Имом Али *(алайҳис салом)*нинг халифа, пешво, валий ва бошлиқ қилиб танлангани Сен томонингдан бўлган ҳақ фармон эканини билурмиз. Демак, бу ҳақ фармонга қаршилиқ кўрсатган ва Унинг баробарида кибр – ҳаво қилиб, Уни ёлғонга чиқариб, бу ҳақ фармонга кофир бўлган кишиларни Ўз раҳматингдан йироқлаштиргин! «*Ва золим кимсалар эса, қай оқибат томон кетаётганликларини билиб қолурлар.*» (Шуаро сураси\ 227-оят.)

* * *

-
7. Ибн Касир, «Ал – Бидоятун ван – Ниҳояҳ», 6 – жилд, 40 – 41 – бет, бобу фазоили Алийин.
 8. Муҳиббудиин Табарий, «Захоирул – уқбо», 88 – бет.
 9. Аллома Қозий Шавкониё, «Фатҳул – қадийр», 2 – жилд, 50 – бет ва «Жомиъул – усул», 9 – жилд, 478 – бет.
 10. Воҳидий, Нишобурий, «Асбобун – нузул», 148 – бет ва бошқа китобларда ривоят қилинган.

Аҳли-Байт ўзгаларни ўзларидан устун қўйишлари

أَلَسَلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، وَسَيِّدَ الْوَصِيِّينَ، وَأَوَّلَ الْعَابِدِينَ، وَأَزْهَدَ الزَّاهِدِينَ، وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ
وَصَلَوَاتُهُ وَتَحِيَّاتُهُ، أَنْتَ مُطْعِمُ الطَّعَامِ عَلَيَّ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا لَوْجِهَ اللَّهِ، لَا نُرِيدُ مِنْهُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا،
وَفِيكَ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَيُؤْتِرُونَ عَلَيَّ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ﴾

Салом сизга эй мўъминлар амири ва васийлар сарвари ва ибодат қилгувчиларнинг аввали ва дунёга рағбатисиз бўлган зоҳидларнинг бошлиғи! Аллоҳнинг раҳмати ва Унинг баракоти ва салавот – саломлари сизга бўлсин.

Сиз эҳтиёжингиз бўла туриб, фақатгина Аллоҳнинг ризолиги учун ўз таомингизни мискин, етим ва асирга едирган, ҳамда улардан мукофот ва миннатдорчилик истамаган кишидирсиз. Ва Аллоҳ таоло сиз (ва хонадонингиз) ҳақида бу ояти шарифани нозил қилди: «*Ва агарчи уларнинг ўзларида бирон нарсага эҳтиёж бўлса – да, бошқаларни ўзларидан устун қўюрлар. Кимки ўз нафсининг бахиллигидан сақланса, бас ана ўшалар нажот топгувчи кишилардир.*» (Ҳашр сураси\ 9-оят.)

Изоҳ: Ғадийрноманинг юқорида зикр қилинган ибораси, Аҳли-Байтнинг буюк фазилатларидан бири бўлиб, бу ҳақида Аллоҳ таоло ўз китобида қуйидагича буюрган:

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَيَّ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا. إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا. إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا عَبَّوسًا قَمْطَرِيرًا. فَوْقَاهُمْ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا﴾

«*Ўзлари таомни суйиб – хоҳлаб турсалар – да, уни мискин, етим ва асирга берурлар. «Шубҳасиз, биз сизларни ёлғиз Аллоҳнинг розилиги учун таомлантирурмиз. Бу иш эвазига сизлардан бирор мукофот ва миннатдорчилик истамаймиз. Дарҳақиқат, биз қўрқинчли ва шиддатли бир кунда Парвардигоримиздан қўрқурмиз», дерлар. Демак, Аллоҳ уларни ўша кун (Қиёмат куни)нинг ёмонлигидан сақлади ва уларнинг юзларига тароват, дилларига эса сурур бахш этди.*» (Инсон 8 – 11)

Юқорида зикр қилинган оятларнинг нозил қилиниши борасида Ибн Аббос шундай ривоят қилади: Кунлардан бир куни имом Ҳасан ва имом Ҳусайн *(алайҳимас салом)* бемор бўлиб қолдилар. Шу боис, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* саҳобалари билан бирга ўз набираларини куришга келганларида имом Али *(алайҳис салом)* га шундай марҳамат қилдилар: Эй Абул Ҳасан! Фарзандларингиз шифо топиши учун назр қилсангиз, яхши бўларди. Шунда имом Али *(алайҳис салом)*, Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)* ва уларнинг Физза номли ходималари, имом Ҳасан ва имом Ҳусайн *(алайҳимас салом)* соғайиб кетсалар уч кун рўза тутамиз, деб назр қилдилар.

Айрим ривоятларга кўра, имом Ҳасан ва имом Ҳусайн *(алайҳимас салом)* биз ҳам рўза тутамиз деб, назр қиладилар.

Орадан ҳеч нима ўтмай, ҳар иккаласи шифо топишди. Аммо, қилган назрларини адо қилмоқ учун рўза тутишга уйларида таом топилмас эди. Шу боис, имом Али *(алайҳис салом)* уч соъ (ўша замоннинг ўлчов бирлиги) арпа қарз олиб келдилар. Ҳазрат Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)* арпанинг учдан бир қисмини янчиб ун қилиб уйдагиларга яраша беш нон пиширдилар. Ифтор пайти ушбу нонларни тановул қилмоқчи бўлганларида бир мўхтож – мискин шахс уларнинг эшигини қоқиб шундай деди: *السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ بَيْتِ مُحَمَّدٍ* «Эй Муҳаммаднинг хонадони аҳли, сизларга салом бўлсин!» Мусулмон мискинларидан бўлган бир мискиндирман. Менга таом берингиз, Аллоҳ бунинг эвазига жаннат таомларидан сизларга ато этсин. Шунда уларнинг барчаси ўша мискин – бечорани ўзларидан устун қўйиб, ўз улушларини унга бердилар ва ўзлари эса фақатгина куруқ сув билан ифтор қилдилар.

Шунингдек, иккинчи кун ҳам мазкур назрни адо этиш мақсадида барча хонадон аҳли рўза тутишди. Ҳазрат Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)* иккинчи марта ҳам арпанинг яна бир қисмини янчиб ун қилиб уйдагилар сони миқдорича нон пиширдилар. Ифтор вақти ушбу нонларни тановул қилиш учун дастурхонга қўйганларида, бир етим эшикни қоқиб улардан таом истаб, шундай деди: *السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ بَيْتِ مُحَمَّدٍ* «Эй Муҳаммаднинг Аҳли-Байти, сизларга салом бўлсин!»

Мен муҳожирларнинг етим қолган болалариданман, менга таом берингиз. Аллоҳ сизларни жаннатдаги неъматларидан баҳраманд

этин. Шу пайт улар ўша етимни ўзларидан устун кўриб, ўз таомларини унга бердилар ва ўзлари эса яна бир бора фақатгина курук сув билан ифтор қилдилар.

Учунчи кун ҳам ҳеч нарса емай рўза тутдилар. Ҳазрат Фотима (саломуллоҳи алайҳо) ифтор қилиш учун қолган арпани янчиб ун қилиб нон пиширдилар. Ифтор вақти ўша нонларни тановул қилмоқчи бўлиб турганларида бир асир эшикни қоқиб, шундай деди: *السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ بَيْتِ*

«Эй Муҳаммаднинг хонадони аҳли, сизларга салом бўлсин».

Мен мусулмонларга тушган бир асирман, мени таомлантирингиз. Аллоҳ сизларни таомлантирсин. Шунда улар ўша асирни ўзларидан устун қўйиб ўз таомларини унга бериб, ўзлари эса фақатгина курук сув билан ифтор қилдилар.

Тўртинчи куни тонг отгач, Ҳазрат Али (алайҳис салом) имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (алайҳимас салом)нинг кўлидан тутиб, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) хузурларига келдилар. Улар қаттиқ очликдан титраётганларини кўрган Пайғамбар ўксинган ҳолда, *«сизларни бу ҳолда кўриш мен учун жуда оғирдир»* дедилар ва ул ҳазрат улар билан биргаликда ҳазрат Али (алайҳис салом) уйлари томон йўл олдилар. Уйга киргач, нури дийдалари бўлмиш ҳазрат Фотимаи Заҳро (саломуллоҳи алайҳо)ни меҳробда Аллоҳга ибодат қилаётган ҳолда кўрдилар, ҳолбуки, қаттиқ очликдан қорни орқасига ёпишган ва кўзлари эса ичига чўкиб кетган эди. Ўз жигар гўшасини бу ҳолда кўрган Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) қаттиқ қайғурдилар.

Шу пайт Жаброил Аллоҳ томонидан ваҳий келтириб, *«Эй Муҳаммад, Аллоҳ шундай хонадонингиз борлиги учун сизга табрик айтди»* дея «Инсон» сурасини Расулulloҳга ўқиди. *﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ كَافُورًا﴾* оятидан *﴿إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيِكُمْ مَشْكُورًا﴾* оятигача бўлган ўн саккиз оят шу вақт нозил бўлди.

Ушбу ояти карима асосида маълум бўладики, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) нинг хонадонлари аҳли бўлмиш имом Али (алайҳис салом), ҳазрат Фотимаи Заҳро (саломуллоҳи алайҳо), имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (алайҳимас салом) фақат Аллоҳнинг ризолиги учунгина ўзлари таомни суюб – истаб, унга эҳтиёжлари бўлсада, мискин, етим ва асирларни таомлантирганлар ва ўзлари эса очлик ҳолатида уч кун рўза тутганлар. Улар бажарган бу улкан ишлари эвазига ўша

муҳтож – мискин, етим ва асирлардан ҳеч бир ажр – мукофот ва миннатдорчилик истамаганлар. Чунки, улар кўрқинчли ва шиддатли бир кунда (Қиёмат кунида) ўз Парвардигорларидан кўрқадилар. Ўз Парвардигорлари билан қилган ушбу муомалалари сабабли, Аллоҳ уларни Қиёмат кунининг ёмонлигидан сақлаб, уларнинг юзларига тароват, дилларига эса сурур бахш этди.

Шуни айтмоқ лозимки, мазкур ривоят аҳли суннат уламоларининг ўртасида машҳур бўлиб, бутун асрлар давомида мутавотир¹ ҳисобланган.²

وَأَنْتَ الْكَاطِمُ الْغَيْظِ، وَالْعَافِي عَنِ النَّاسِ، ﴿وَاللَّهُ يَحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ وَأَنْتَ الصَّابِرُ فِي الْبِأْسَاءِ وَالصَّرَّاءِ
وَحِينَ الْبِأْسِ، وَأَنْتَ الْقَاسِمُ بِالسُّوْيَةِ، وَالْعَادِلُ فِي الرِّعْيَةِ، وَالْعَالِمُ بِخُدُودِ اللَّهِ مِنْ جَمِيعِ الْبَرِيَّةِ

Ва сиз ғазабни ютувчи ва одамларнинг хато – камчиликларини афв этувчи, ва «Аллоҳ эзгу амаллар эгаларини *düst тутур*.»³ Сиз қийинчилик ва машаққатларда ва уруш пайтида сабр қилгувчи ва сиз байтулмолни мусулмонлар

1. Агар бирор ҳадис бутун асрлар давомида ишончли ровийлар тарафидан шу даражада кўп нақл қилинган бўлсаки, ўша ҳадис Пайғамбаримиз томонларидан айтилганига ҳеч қандай шак – шубҳа қолмаса, ҳадисчи олимлар бундай ҳадисни «мутавотир» деб аташади.

2. Аҳли – Байтнинг юқорида зикр қилинган беназир фазилатини Аҳли суннатнинг кўпгина олимлари ўз китобларида келтирганлар, жумладан:

1. Аз – Замахшарий, «Ал – Кашиф», 4 – жилд, 505 – бет, ушбу оятлар тафсида
2. Фахриддин ар – Розий, «Ат – Тафсирул Кабир», 30 – жилд, 244 ва 245 – бетлар, ушбу оятлар тафсида
3. Муҳаммад ибн Аҳмад Ал – Қуртубий, «Ал – Жомийу лиаҳкомил Қуръон», 19 – жилд, 130 – бетдан 134 – бетларгача, ушбу оятлар тафсида
4. Шаҳобуддин Олусий, «Рухул маъоний», 29 – жилд, 242 – бетдан 244 – бетларгача, ушбу оятлар тафсирида.
5. Жалолуддин Суютий, «Ад – дуррул мансур», 8 – жилд, 371 – бет, ушбу оятлар тафсида
6. Ибн Ҳайён Андулусий, «Тафсийрул баҳрил муҳийт», 8 – жилд, 388 – бет, ушбу оятлар тафсида
7. Аллома Қозий Шавкониий, «Фатҳул – қадийр», 5 – жилд, 375 ва 376 – бетлар, ушбу оятлар тафсида.
8. Муҳиббуддин Табарий, «Захоирул – уқбо», 1 – жилд, 431 ва 432 – бетлар.
9. Аллома Алмир Муҳаммад Солиҳ ал – Кашфий ат – Термизий, «Маноқибу муртазавий», 64 ва 65 – бетлар

3. Оли Имрон сураси \ 134 – оят.

орасида тенг тақсимлагувчи ва халқ орасида адолат юзасидан иш тутгувчи, ва халқнинг барчасидан кўра Аллоҳнинг қонун – қоидалари (ҳалол ва ҳароми)га доно ва огоҳ бўлган киши эдингиз.

* * *

Имом Али^(а.с) – Аллоҳнинг иймонли бандаси

وَاللَّهُ تَعَالَىٰ أَحَبُّ عَمَّا أَوْلَاكَ مِنْ فَضْلِهِ بِقَوْلِهِ: ﴿أَقَمَنَ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ﴾ ❀ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوِي نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿

Ва Аллоҳ таоло ҳам сизга бўлган фазлу карамидан ва сизни лойиқ – сазовор киши деб билишидан шундай хабар берди: «Мўъмин бўлган киши фосиқ – итоатсиз бўлган кимса каби бўлурми? зинҳор баробар бўлмаслар! Аммо иймон келтирган ва солиҳ амалларни қилган кишилар учун (дунёда) қилиб ўтган амаллари сабабли жаннат маъволари манзилгоҳ бўлур.» (Сажа сураси\ 18 ва 19-оятлар.)

Бу ояти карима бошқа оятлар каби имом Али ^(алайҳис салом)нинг буюк мартабаларини баён этиб, у ҳазрат Аллоҳнинг иймонли бандаларидан эканликларини уқтирган.

Аҳли суннатнинг буюк муфассир ва алломалари ва шунингдек, Аҳли-Байт мазҳабининг олимлари ушбу мазкур ояти кариманинг ким ҳақида нозил бўлгани хусусида қуйидагича ривоят қилганлар:

Кунларнинг бир куни Валид бин Уқба мағрурланган ҳолда имом Али ^(алайҳис салом)га шундай деди:

أَنَا أَبْسَطُ مِنْكَ لِسَانًا وَأَخَدُ مِنْكَ سِنَانًا وَأَمْلَأُ لِلْكَتِيبَةِ مِنْكَ.

«Мен сенга қараганда тил ва сўзлаш жиҳатидан кенг ва гуёроқ ва менинг найзам сеникидан ўткирроқ ва куч – қувватда сендан бақувватдирман».

Шунда имом Али ^(алайҳис салом) Валид бин Уқбага хитоб қилиб шундай марҳамат қилдилар:

أُسْكُتْ إِنَّمَا أَنْتَ فَاسِقٌ تَقُولُ الْكُذِبَ

«Жим тургин! Шубҳасиз, сен бузгунчи – фосиқдирсанки, фақат ёлгон сўзнигина айтурсан».

Шу пайт имом Али ^(алайҳис салом)ни тасдиқлаб, Аллоҳ таоло томонидан Пайғамбаримиз Муҳаммад ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га

ушбу ояти шарифа нозил бўлди ва имом Али *(алайҳис салом)* Аллоҳнинг иймонли бандаси ва Валид бин Уқба эса бузғунчи – фосиқ эканлиги ошкор ва аён бўлди.¹

وَأَنْتَ الْمَخْصُوصُ بِعِلْمِ التَّنْزِيلِ، وَحُكْمِ التَّأْوِيلِ، وَنَصِّ الرَّسُولِ، وَلَكَ الْمَوَاقِفُ الْمَشْهُودَةُ، وَالْمَقَامَاتُ الْمَشْهُورَةُ، وَالْأَيَّامُ الْمَذْكُورَةُ، يَوْمَ بَدْرٍ وَيَوْمَ الْأَحْزَابِ ﴿إِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ، وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ، وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظَّنُونَا. هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ، وَزُلْزِلُوا زَلْزَالًا شَدِيدًا. وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ: مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا. وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ: يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا، وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ النَّبِيَّ، يَقُولُونَ: إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ، وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ، إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا﴾

Ва эй мўъминлар амири! Қуръон нозил этилганининг ва оятлар таъвил – тафсирининг илми, ҳамда Пайғамбарнинг сизни валий, пешво, ва бошлиқ этиб танлаш хусусидаги очиқ сўзлари, сизга хосдир. (Хаётингиз давомида) ошкор ўринларга ва халқ орасида шуҳрат қозонган мартабаларга ҳамда Бадр ва Аҳзоб (Хандақ) жанглари каби ёдда қолгучи кунларга эга бўлган кишидирсиз.

«Ўшанда кўзлар хиралашиб, юраклар бўғизларга тикилиб қолган ва сизлар Аллоҳ ҳақида турли гумонлар қила бошлаган эдингиз. Ана ўша жойда мўъминлар имтиҳон қилиндилар ва бу қўрқувдан қаттиқ ларзага тушдилар.

Ўшанда мунофиқлар ва дилларида мараз бўлган кимсалар: «Аллоҳ ва Унинг Пайғамбари бизларга фақат ёлгон ваъда қилган эканлар» дея бошлашди. Ўшанда улардан бир тоифа одам деди: Эй Мадина аҳли, сизлар учун туриш имкони йўқдир, бас қайтиб

1. Аҳи суннат олимлари ушбу муҳим воқеани тасдиқлаган ҳолда ўз китобларида келтирганлар, жумладан:

1. Ҳофиз Ҳасконий, «Шавоҳиддуд танзийл», 1 – жилд, 445 – 453 – бетлар.
2. Балозирий, «Ансобул ашроф», 1 – жилд, 162 – бет.
3. Хатиб Бағдодий, «Тариху Бағдод», 13 – жилд, 321 – бет.
4. Жалолуддин Суютий, «Ад – дуррул мансур», 5 – жилд, 193 – б ва бошқа китобларда келтирилган бўлиб, қисқа баён қилиш мақсадида, кўп манбалар зикр қилинмади.

кетинглар. Улардан яна бир гуруҳ эса: Уйларимиз очик – сочиқ (қолган эди) деб, Пайгамбардан изн сўрадилар. Ҳолбуки, (уйлари) очик – сочиқ эмас эди. Улар фақат (жанг майдонидан) қочишнигина истардилар.» (Ахзоб сураси\ 10-13-оятлар.)

وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا: هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ: وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا﴾

Ва Аллоҳ таоло ҳақиқий мўъминларни тавсиф этиб, буюрди: «Мўъминлар у фирқаларни кўрган вақтларида: «Бу Аллоҳ ва Пайғабари бизларга ваъда қилган нарсадир. Аллоҳ ва Унинг Расули рост сўзлайдилар», дедилар. Бу уларга иймон ва таслимдан бошқа нарсани зиёда этмади.» (Ахзоб сураси\ 22-оят.)

Хандақ жангидаги фидокорлик

فَقَتَلَتْ عَمْرُهُمْ، وَهَزَمَتْ جَمْعَهُمْ، ﴿وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ
وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيمًا﴾

Кейин сиз улардан Амр бин Абдувадни ўлдирдингиз, уларнинг жамиятини (яъни: Макка мушрикларининг қўшинларини) мағлуб этдингиз. «*Ва Аллоҳ кофирларни даргазаб ҳолларида ортларига қайтарди. Улар бирор яхшилик – фойдага эришмадилар. Аллоҳнинг Ўзи мўъминлар учун урушда етарли бўлди. Ва Аллоҳ Қудратли, Енгилмас Зотдир.*» (Аҳзоб сураси\ 25-оят.)

Изоҳ: Исломнинг дастлабки кунлари (ҳижратнинг бешинчи йили)да юз берган «*Хандақ жанги*» хусусида юқорида зикр этилган оятлар нозил қилинган бўлиб, шу жангда мусулмонлар мушриклар билан уришмай туриб, Аллоҳнинг инояти ва муъжизаси билан ғолиб бўлишлари баён қилинади.

Ислом ва мусулмонларни ер юзидан бутунлай йўқотиш мақсадида қўшин тортиб келган ва Мадинадаги мусулмонларни қуршовга олган Макка мушриклари, ҳеч нарсага эриша олмай, маъюсланган ҳолда ортга чекиниб, ўз қабилалари томон йўлга тушдилар.

Аллоҳнинг Хандақ жангидаги ғоибдан бўлган мадади борасида қуйидагича ёзиб қолдирилган: Бир томондан шиддатли тўфон ва совуқ шамол эсиши мушрик – кофирларни оғир аҳволга қўйди ва иккинчи томондан эса Аллоҳнинг кўринмас қўшинлари мушрик – кофирларнинг қалбига кўрқув – ваҳшат солди. Ва учинчи томондан эса имом Али *(алайҳис салом)* уларнинг энг кучли ва қудратли қахрамони Амр бин Абдувадни қатл этишлари билан мушрик – кофирлар ноумид бўлган ҳолда Мадинаи мунавварани тарк этишди.

Имом Али *(алайҳис салом)*нинг Хандақ жангидаги қилган фидокорликлари шу даражада эдики, пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олийҳи васаллам)* Амр бин Абдувадни ҳалок қилиш учун урган зарбалари барча инсон ва жинларнинг Қиёмат кунигача

қиладиган ибодатларидан афзал ва устундир, деб марҳамат қилдилар.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ضَرْبُهُ عَلَيَّ يَوْمَ الْخُنْدَقِ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ ثَقَلَيْنِ

«Алининг Хандақ жанги кунндаги Амр бин Абдувадни қатл этиши учун урган зарбаси, инсон ва жинларнинг қиладиган ибодатидан афзал ва устундир».

Пайғамбармиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан ривоят қилинган бошқа бир ҳадисда шундай буюрганлар:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: لِمُبَارَزَةُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ لِعَمْرٍو بْنِ عَبْدِوَدٍّ يَوْمَ الْخُنْدَقِ أَفْضَلُ مِنْ أَعْمَالِ أُمَّتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

«Али бин Абу Толиб Хандақ куннда Амр бин Абдувад билан курашганлиги, умматимнинг Қиёмат кунигача қиладиган амалларидан афзал ва устундир».

Юқорида зикр қилинган ояти кариманинг тафсири борасида пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг саҳобаларидан қуйидагича ривоят қилинган:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: لَمَّا قَتَلَ عَلِيُّ عَمْرٍو بْنَ عَبْدِوَدٍّ يَوْمَ الْخُنْدَقِ، أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ﴾ بِعَلِيِّ.

«Абдуллоҳ бин Масъуддан ривоят қилинганки, бу воқеа хусусида шундай деди: Имом Али (алайҳис салом) Амр бин Абдувадни Хандақ жанги кунни ҳалок этгач, Аллоҳ таоло ушбу ояти шарифани нозил қилди: «Аллоҳ мўъминларга жанг борасида етарли Зотдир.» Аллоҳ мўъминларни имом Али (алайҳис салом) орқали жангсиз ғолиб қилди».¹

1. Имом Али (алайҳис салом)нинг ушбу фазилятларини ўз китобларида тасдиқлаган ҳолда ривоят қилган Аҳли суннат алломалари қуйидагилардан иборат:

1. Ҳофиз Ҳаскониий, «Шавоҳиддун танзийл», 2 – жилд, 3 – дан 9 – бетгача.
2. Ибн Асокир, «Тариху мадинати Дамашқ», 2 – жилд, 420 – бет.
3. Ҳофиз Шамсиддин Аз – Заҳабий, «Мийзонул – иътидол фий нақдир – риҷол», 2 – жилд, 380 – бет, 41 – 49 – рақам.

* * *

-
4. Ганжий Шофей, «Кифааятут – толиб», 62 – боб, 234 – бет.
 5. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 23 – боб, 108 – 109 – бет, ва 46 – боб, 161 – бет.
 6. Жалолуддин Суютий, «Ад – дуррул мансур», 5 – жилд, 209 – бет.
 7. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустанраку алас – саҳиҳайн», 3 – жилд, 32 – бет ва бошқа китоблар.

Имом Али ^(а.с) – бутун жанглир қаҳрамони

وَيَوْمَ أُحُدٍ ﴿١٠٤﴾ إِذْ يُصْعِدُونَ وَلَا يَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ، وَالرَّسُولُ يَدْعُوهُمْ فِي أُخْرَاهُمْ ﴿١٠٥﴾، وَأَنْتَ تَدْعُوهُمْ بِهَمِّ الْمُشْرِكِينَ عَنِ النَّبِيِّ، ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشَّمَالِ، حَتَّى رَدَّهُمُ اللَّهُ تَعَالَى عَنْكُمَا حَافِينَ، وَنَصَرَ بِكَ الْخَازِلِينَ.

Ва (сизнинг Аллоҳ наздидаги даражангиз одамларга аён бўлган бошқа кун) Уҳуд уруши эди.

«Ўша пайтда мусулмонларнинг бир гуруҳи Пайгамбар ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) атрофини бўшатиб, тоғ ва саҳрога қочишарди ва ҳеч кимга аҳамият бермасдилар. Ҳолбуки, Пайгамбар ^(с.а.о) ортларидан уларни чақирардилар.» (Оли Имрон сураси\ 153-оят.)

Сиз мушрик – кофирларнинг довжорак паҳлавонларини Пайгамбар ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ёнларидан қувиб, ўнг ва сўл томондан уларга ташланардингиз ва оқибат, Аллоҳ таоло кофирларни ваҳшат ва қўрқувга тушган ҳолларида сиз иккалангизнинг атрофингиздан узоқлаштирди ва мағлубиятга учраган Ислом лашкарига сиз орқали мадад берди.

وَيَوْمَ حُنَيْنٍ عَلَىٰ مَا نَطَقَ بِهِ التَّنْزِيلُ: ﴿١٠٤﴾ إِذْ أَعْجَبْتَكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٥﴾ وَالْمُؤْمِنُونَ أَنْتَ وَمَنْ يَلِيكَ

Шунингдек, Ҳунайн уруши кунда ҳам, Қуръон бу борада сўз юритган: «...Ўшанда сизларни кўп эканлигингиз ажаблантириб қўйган эди. Аммо саногингизнинг кўплиги сизларга ҳеч қандай фойда бера олмади. Ва ер кенг бўлиши билан сизларга торлик қилиб қолди, сўнг эса юз ўгирган ҳолингизда чекиндигиз! Кейин Аллоҳ Пайгамбарига ва мўъминларга Ўз томонидан хотиржамлик ва оромлик нозил қилди...» (Тавба сураси\ 25 ва 26-оятлар) ва (ояти каримада назарда тутилган) мўъминлар, сиз ва сизнинг изингиздан борган кишилардир.

وَعَمَّاكَ الْعَبَّاسُ ينادي الْمُتَهَرِّمِينَ: «يَا أَصْحَابَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، يَا أَهْلَ بَيْعَةِ الشَّجَرَةِ»، حَتَّى اسْتَجَابَ لَهُ قَوْمٌ قَدْ كَفَيْتَهُمُ الْمُؤْنَةَ، وَتَكَفَّلَتْ دُونَهُمُ الْمُعُونَةُ فَعَادُوا آيِسِينَ مِنَ الْمُؤْنَةِ، رَاجِعِينَ وَعَدَّ اللَّهُ تَعَالَى بِالْمُؤْنَةِ، وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَيَّ مَنْ يَشَاءُ﴾

Ҳолбуки, амакингиз Аббос *(разияллоҳу анҳу)* (Ҳунайн жанги куни) енгилган ҳолда чекинаётганларга шундай нидо қиларди: «Эй Бақара сурасининг ёрлари! Эй дарахт остидаги байъат аҳли!¹» Унинг бу нидосига бир гуруҳ шундай жавоб қайтарди: Дарҳақиқат, сиз урушнинг оғир юкини уларнинг елкасидан олдингиз. Ва уларнинг ёрдамисиз (Пайғамбар ^(с.а.о)га) мадад беришни ўз зиммангизга олдингиз. Уруш майдонини ташлаб қочган кимсалар ажр – савобдан ноумид бўлган ҳолларида тавбани қабул қилиш борасида бўлган Аллоҳ таолонинг ваъдасига умид боғлаб, қайтиб келдилар ва бу Аллоҳнинг «Ўша жангдан сўнг Аллоҳ Ўзи хоҳлаган кишиларнинг тавбаларини қабул қилур»² деб, айтган сўзининг маъно – мазмунидир.

فَأَنْزَلَ بِعَظِيمِ الْأَجْرِ، وَيَوْمَ حَيْبَرَ، إِذْ أَظْهَرَ اللَّهُ حَوْرَ الْمُتَنَافِقِينَ، وَأَنْتَ حَائِزٌ دَرَجَةَ الصَّبْرِ، وَقَطَعَ دَائِرَ الْكَافِرِينَ،
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُولُونَ الْأَذْبَانَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُؤْلًا﴾

Ва сиз сабр даражасига эришдингиз ва улкан ажру мукофотни қозондингиз. Шунингдек, Хайбар жангида ҳам Аллоҳ мунофиқларнинг заиф ва нотавон эканликларини ошкор қилиб, кофирларнинг белларини синдирди(ва уларни ҳалок этиб, Ислоом лашкарига сиз орқали мадад берди). Ҳамд

1. Ризвон ёки шажара байъат – қасамёдига ишорадирки, ҳижратнинг 6 – йилида боғланганди. Ўша йили Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)* Байтуллоҳни зиёрат қилиш учун Мадинадан Макка томон йўл олдилар. Аммо қурайш қабиласи Макка яқинида Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)* билан музокара ўтказишди ва Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)* ўша йили Маккага кирмай турибег, орқага қайтдилар. Муслмонларнинг бир гуруҳи Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)*нинг бу қароридан қаттиқ ранжишди ва бу ишни Пайғамбарнинг Макка кофирларидан қўрққандлиги ва Маккага кириш хусусидаги Аллоҳнинг ваъдаси амалга ошмаслиги маъносида тушунишди. Бу масала, Худо томонидан ўша маконда Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)*га қайта байъат – қасамёд қилиш тўғрисида фармон нозил бўлишига сабаб бўлди. Бу байъат – қасамёд Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)* ва муслмонлар ўртасида мазкур шаҳар атрофидаги тепаликларда боғланди ва дарҳақиқат, муслмонлар яна бир бор Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)*га бўйсундиш ва у ҳазратнинг фармонларига таслим бўлиш ҳақида аҳди – паймонларини янгилашди. Бу борада Фатҳ сурасининг 18 – ояти нозил бўлган.

2. Тавба сураси \ 27 – оят.

– Сано, мақтов ва олқиш оламлар парвардигори ва эгаси бўлган ёлғиз Аллоҳ учундир. «Ҳолбуки, улар илгари ортга чекинмасликлари ҳақида Аллоҳга аҳду паймон берган ва Аллоҳга берилган аҳду паймон эса (Қиёмат кунда) сўралади.» (Аҳзоб сураси\ 15-оят.)

مَوْلَايَ أَنْتَ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ، وَالْمَحَجَّةُ الْوَاضِحَةُ، وَالنَّعْمَةُ السَّابِغَةُ، وَالْبُرْهَانُ الْمُنِيرُ، فَهَيَّا لَكَ بِمَا آتَيْكَ اللَّهُ مِنْ فَضْلٍ، وَتَبَّأ لِسَانِكَ ذِي الْجَهْلِ، شَهِدْتَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ جَمِيعَ حُرُوبِهِ وَمَغَازِيهِ، تَحْمِلُ الرَّايَةَ أَمَامَهُ، وَتَضْرِبُ بِالسَّيْفِ قُدَّامَهُ.

«Эй менинг мавлоим! Сиз Аллоҳнинг ошкор ва қатъий ҳужжати ва ёруғ йўли ва Аллоҳнинг инсонларга бўлган тўқис неъмати ҳамда инсонларни ҳидоят йўлига бошлаш учун Аллоҳнинг ёрқин далилидирсиз.

Демак, Аллоҳ сизга ато этган фазилат муборак бўлсин! Ва сизнинг нодон ва жоҳил душманларингиз ҳалок бўлсин! Сиз Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) билан барча жанг ва ғазавотларда бирга эдингиз. Олдинда туриб, Ислом байроғини елкангизда кўтариб борардингиз ва ул ҳазратнинг ёнларида душманларни қилич билан урардингиз».

Барча жанглarning тақволи сардори

ثُمَّ لِحَزْمِكَ الْمَشْهُورِ، وَبَصِيرَتِكَ فِي الْأُمُورِ أَمْرَكَ فِي الْمَوَاطِنِ، وَلَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ أَمِيرٌ، وَكَمْ مِنْ أَمْرِ صَدَّكَ عَنْ إِمْضَاءِ عَزْمِكَ فِيهِ التَّقِي، وَاتَّبَعَ غَيْرَكَ فِي مِثْلِهِ الْهُوِي، فَظَنَّ الْجَاهِلُونَ أَنَّكَ عَجَزْتَ عَمَّا إِلَيْهِ إِنْتَهَى، ضَلَّ وَاللَّهِ الظَّانُّ لِدَلِّكَ وَمَا اهْتَدَى.

«Сўнгра эса сизнинг барчага аён бўлган тадбиркорлигингиз, иш билармонлигингиз ва узоқни ўйлашлигингиз сабабли, ҳамда барча ишларда илму маърифатга эгалигингиз сабабли, жанг майдонларида сизни бошлиқ ва сардор этиб тайинладилар ва ҳеч қачон бирор жангда ҳеч ким сизга амир ва бошлиқ бўлмаган эди.

Қанчадан қанча (жангга оид бўлган) ишларда тақводорлигингиз ўз истак – иродангизни амалга оширишга тўсқинлик қилди (яъни: кўп жанглarda Аллоҳдан қўрқиб, тақводорлик юзасидан иш тутганлигингиз, ўз истак – иродангизни амалга оширишга тўсқинлик қиларди.) Ҳолбуки, сиздан ўзгалар бундай ишларда ҳавоий нафсга эргашдилар. Оқибат, нодон кимсалар сизни бундай ишларда ожиз дея гумон қилдилар! Аллоҳга қасамки, бундай гумонга борган кимса, йўлдан озиб, ҳидоят йўлини топмаган».

وَلَقَدْ أَوْصَحْتَ مَا أَشْكَلَ مِنْ ذَلِكَ لِمَنْ تَوَهَّمْ وَامْتَرِي، بِقَوْلِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ: «قَدْ يَرَى الْحَوْلُ الْقَلْبُ وَجَهَ الْحِيلَةَ وَدُونَهَا حَاجِزٌ مِنْ تَقْوَى اللَّهِ فَيَدْعُهَا رَأْيَ الْعَيْنِ، وَيَنْتَهِي فُرْصَتَهَا مِنْ لَا حَرِيحَةَ لَهُ فِي الدِّينِ».

Аммо сиз, Аллоҳнинг салавати сизга бўлсин, одамларда шак – шубҳа уйғотган ушбу ишлар хусусида шундай дедингиз:

«Гоҳида шундай бир вазият юзага келадикки, ишбилармон, доно, огоҳ ва тадбир – чора кўра оладиган киши, ишнинг кўзини ва унинг чорасини билса – да, Аллоҳдан қўрқиши бу ишни бажаришга тўсқинлик қилади. Демак, у билиб туриб, ушбу ишдан воз кечади. Аммо ўз динида суст бўлган тақвосиз киши бундай фурсатни ганимат билиб, ҳар қандай ишни қилишдан қўрқмайди.» (Наҳжул балоға\ 41-хутба.)

* * *

Нокисийн ёки Жамал жанги фитнаси

صَدَقَتْ وَ اللَّهُ، وَحَسِرَ الْمُبْطِلُونَ، وَإِذْ مَكَرَكَ النَّاكِبَانِ فَقَالَا: نُرِيدُ الْعُمْرَةَ، فَقُلْتَ لَهُمَا: «لَعَمْرُكُمَا مَا تُرِيدَانِ الْعُمْرَةَ لَكِنْ تُرِيدَانِ الْعُدْرَةَ».

Аллоҳга қасамки, сўзингиз ростдир ва ноҳақ йўлда бўлган бузғунчи кимсалар зиёнкор бўлурлар, ўз аҳду паймонларини синдирганлар (аҳд – паймонига вафо қилмаганлар, яъни Талҳа ва Зубайр) маккорлик қилиб, биз «Умра» маросимини бажариш учун (Маккага) боришни истаймиз дейишди; шунда сиз уларга шундай буюрдингиз: «Жонингизга қасамки, сиз иккалангиз Умрага бориш мақсадингиз йўқ, лекин хиёнат қилмоқчисизлар.»

فَأَخَذَتْ الْبَيْعَةَ عَلَيْهِمَا، وَجَدَدَتْ الْمِيثَاقَ، فَجَدَا فِي التَّفَاقِ، فَلَمَّا نَبَّهْتُهُمَا عَلَيَّ فِعْلِهِمَا، أَغْفَلَا وَعَادَا، وَمَا انْتَفَعَا، وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهِمَا خُسْرًا.

«Кейин улардан яна бир марта байъат – қасамёд олдингиз ва улар билан қайтадан аҳду паймон боғладингиз, бироқ улар ўз мунофиқликлари ва иккиюзламачиликларида оёқ тираб олишди. Қилаётган нодуруст кирдорлари туфайли уларни огоҳлантирган вақтингизда, ўзларини бепарво кўрсатиб, сизга қарши душманлик қилишди ва огоҳлантирганингиздан сабоқ олишмади. Оқибат, ишлари зиёнкорлик билан тугади».

Изоҳ: Нокисийн сўзи арабча бўлиб, «аҳд – паймонларини синдирганлар» маъносини англатади. Мўъминлар амири Али (алайҳис салом)га байъат қилган бир гуруҳ саҳобалар ўз байъатини синдириб имом Али (алайҳис салом)га қарши кўшин торгадилар. Ушбу жангда Талҳа ва Зубайр уларга бошчилик қилишарди. Нокисийн ёки Жамал жангининг келиб чиқиш сабаби шуки, Талҳа ва Зубайр имом Али (алайҳис салом)га байъат этишганидан кейин у ҳазратдан уларни Басра ва Куфа шаҳарларига волий (ҳоким) этиб тайинлашларини талаб қилишганида, имом Али (алайҳис салом) уларнинг бу истагига рози бўлмайдилар.

Ниҳоят ўз истагининг амалга ошмаётганини кўрган Талха ва Зубайр Умра маросимини баҳона қилиб Макка сари йўл олишади. Улар Маккада бани Умайя тарафидан ғорат қилинган байтулмолдан фойдаланиб қўшин тўплайдилар. Сўнгра Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг завжалари Оиша билан биргаликда учинчи халифа Усмон қонининг қасосини олиш мақсадида Басра шаҳри томон отланадилар ва у ерни босиб олиб имом Али (алайҳис салом) тайин этган Усмон ибн Ҳунайф номли ҳокимни қийноқлаб уни қамаб қўйишади. Мўъминлар амири Али (алайҳис салом) ушбу ҳодисадан хабар топгач, уларни ўз ўрнига ўтқизиб қўйиш мақсадида катта қўшин ила Басра томон йўл оладилар. Басрага яқин жойда икки қўшин ўртасида рўй берган қонли тўқнашув натижасида имом Али (алайҳис салом) ғолиб келиб «*нокисийнлар*» мағлубиятга учрайдилар. Ушбу жанг ҳижратнинг ўттиз олтинчи йилида юз беради. Агарчи Сарвари коинотнинг завжалари Оиша мўъминлар амири Али (алайҳис салом)га қарши чиқиб, мусулмонлар ўртасида Жамал жанги юзага келишига ва бунинг натижасида айрим тарихий китобларга кўра, етмиш минг мусулмоннинг қони ноҳақ тўкилишига сабабчи бўлган бўлса – да, аммо имом Али (алайҳис салом) Оишани бу қилмиши учун жазоламай, ҳарбий кийинган қирқ нафар отлиқ аёл уни ўраб олган ҳолда Мадинаи Мунавварага қайтарадилар, токи, мусулмонлар орасида бошқа фитна келиб чиқишининг олди олинсин деб.

Дардли Жамал урушида Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) завжалари Оишанинг ҳамроҳлиги ва бошчилигида айрим саҳобалар мўъминлар амири Али (алайҳис салом) ҳукуматига қарши чиқишгани ҳақидаги воқеа Аҳли-Байт издошлари ва аҳли сунна вал жамоанинг кўпгина тарихий китобларида келтирилган. Бу мавзуда қуйидаги китобларга мурожаат қила оласиз:

1. Аллома шайх Муфиднинг «*Ал – Жамал*» номли китоби.
2. Устоз Абдул Фаттоҳ Абдулмақсуднинг «*Ал – Имом Али*» китоби таржимасининг 2 – жилди.

ثُمَّ تَلَاهُمَا أَهْلُ الشَّامِ، فَسِرَتْ إِلَيْهِمْ بَعْدَ الإِعْدَارِ، وَهُمْ لَا يُدْبِرُونَ دِينَ الْحَقِّ، وَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ.

«Сўнгра эса Шом аҳолиси уларнинг изидан боришди (яъни: аҳди паймонларини бузишди) ва сиз уларнинг

қилмишларининг оқибатидан огоҳлантириб ва уларга ҳар қандай узру баҳона йўлини боғлаб, улар томонга йўл олдингиз. Ҳолбуки, улар (Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* умрларининг охири ҳажи; «Ҳажжатул видо»дан қайтаётганларида Макка ва Мадина ўртасидаги «Ғадийр хум» деган қўлнинг ёнида барча саҳобаларга узун хутба ўқиб, уларга ўзларидан сўнг, имом Али *(алайҳис салом)*ни бутун Ислому уммати учун пешво ва валий қилиб тайин этганликлари асосидаги комил ва) ҳақ динга эътиқод қилмас ва Қуръонда фикр юритмас эдилар».

هَمَجَّ رَعَا ضَالُونَ، وَبِالَّذِي أَنْزَلَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ فِيكَ كَافِرُونَ، وَلَا أَهْلَ الْخِلَافِ عَلَيْكَ نَاصِرُونَ.

«Улар пасткаш, нодон ва гумроҳ тоифа эдилар. Сиз тўғрингизда ҳазрати Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га нозил бўлган нарсага (яъни: пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га сиз барча инсонлар учун пешво ва валий ва йўлбошчи этиб танланганингиз хусусида нозил бўлган оятларга) кофир эдилар ва сизга қарши бўлган душманларга ёрдам берувчи эдилар».

Ростгўй – Маъсумларга эргашиш

وَقَدْ أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى بِاتِّبَاعِكَ، وَنَدَبَ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى نَصْرِكَ، وَقَالَ عَزَّوَجَلَّ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾

Ҳолбуки, Аллоҳ таоло сизга эргашишни (ва сизнинг кўрсатган йўлингиздан боришни) уларга буюрган эди ва мўъминларни сизга қўмак беришга чорлаган эди ва Енгилмас ва Буюк бўлган Аллоҳ ушбу борада шундай буюрди: «Эй иймон келтирган инсонлар, Аллоҳ (азоби)дан сақланингиз ва ростгўй инсонлар билан бирга бўлингиз!» (Тавба сураси\119-оят)

Абдуллоҳ бин Аббос (*разияллоҳу анҳу*)дан ривоят қилинишича, ушбу мазкур ояти шарифа имом Али (*алайҳис салом*) ҳақларида нозил бўлган.

Ибн Аббос (*разияллоҳу анҳу*)дан ушбу оят борасида қуйидагича ривоят қилинган:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ قَالَ: مَعَ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَ أَصْحَابِهِ.

«Эй иймон келтирган инсонлар, Аллоҳ (азоби)дан сақланингиз ва ростгўй инсонлар билан бирга бўлингиз!» Яъни: Али бин Абу Толиб (*алайҳимас салом*) ва унинг ёронлари билан бирга бўлингиз!

Бошқа бир ривоятда Жаъфар бин Муҳаммад (*алайҳимас салом*)дан нақл қилинганки, Аллоҳ (азоби)дан сақланингиз ва ростгўй кишилар билан бирга бўлингиз! Яъни: Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) ва Али (*алайҳис салом*) билан бирга бўлингиз.

Абдуллоҳ бин Умардан ушбу мазкур ояти карима ҳақида қуйидагича нақл қилинган:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿اتَّقُوا اللَّهَ﴾ قَالَ: أَمَرَ اللَّهُ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ بِأَجْمَعِهِمْ أَنْ يَخَافُوا اللَّهَ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: ﴿كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ يَعْنِي مُحَمَّدًا وَأَهْلَ بَيْتِهِ.

«Аллоҳ (азоби)дан сақланингиз деган сўзи борасида шундай деди: Аллоҳ Пайғамбар (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг барча саҳобаларига Аллоҳдан кўрқишларини амр қилди,

сўнгра эса, уларга шундай деди: «*Ростгўй кишилар билан бирга бўлингиз*», яъни: Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) ва Унинг Аҳли-Байти (хонадони) билан бирга бўлингиз».

Имом Али (*алайҳис салом*) Фотимаи Заҳро (*саломуллоҳи алайҳо*) ва имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (*алайҳимас салом*) ва у кишининг зурриётларидан бўлган тўққиз имом, пайғамбаримиз Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг Аҳли-Байтлари (хонадонлари)дан эканликларига ҳеч қандай шак-шубҳа бўла олмас.

Нақл қилинган мазкур ривоят асосида Аллоҳ таоло Ўз китобида Пайғамбаримиз (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) ва у ҳазратнинг Аҳли-Байтлари (хонадонлари)дан бўлган имом Али (*алайҳис салом*) ва у ҳазратнинг зурриётлари, яъни, ўн бир имом билан бирга бўлишни, ҳақ ва тўғри йўлда юришни истаган барча иймонли инсонларга амр қилган.

Аллоҳ ушбу ояти каримада ҳеч бир қайд – шартсиз, барча ҳолатлар ва вазиятларда, Ростгўй кишилар билан бирга бўлиб, уларнинг изидан боришга буюргани улар ҳеч қандай хато – маъсият ва гуноҳга йўл қўймайдиган ва доим тўғри йўлда юрувчи пок – маъсум инсонлар эканликларига ва шу боис, пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)дан сўнг пешво, валий ва йўлбошчи бўлишга сазовор бўлган ёлғиз инсонлар эканликларига ёркин Қуръоний далилдир.¹

1. Ушбу муҳим ҳадисни ўз китобида тасдиқлаб келтирган Аҳли суннат олимлари куйидагилардан иборат:

1. Ҳофиз Ҳасконий, «*Шавоҳиддун танзийл*», 1 – жилд, 259 – бет.
2. Жалолуддин Суютий, «*Ад – дуррул мансур*», ушбу оятнинг тафсирида мана шу ҳадисни келтирган.
3. Ибн Асоқир, «*Тариху мадинати Дамашқ*», 2 – жилд, 421 – бет, 930 – ҳадис, ва бошқа олимлар ўз китобларида ушбу ҳадисни ривоят қилганлар.

Имом Али ^(а.с) – Ҳақни ошкор этгувчи зот

مَوْلَايَ بِكَ ظَهَرَ الْحَقُّ وَقَدْ نَبَذَهُ الْخَلْقُ وَأَوْصَحَتِ السُّنَنُ بَعْدَ الدُّرُوسِ وَالطَّمَسِ فَلَكَ سَابِقَةُ الْجِهَادِ عَلَيَّ
تَصْدِيقِ التَّنْزِيلِ وَلَكَ فَضِيلَةُ الْجِهَادِ عَلَيَّ تَحْقِيقِ التَّأْوِيلِ.

«Эй менинг пешвоим! Ҳақ сиз орқали ошкор бўлди. Ҳолбуки, халқ уни (ҳақни) четлаштишди. Сиз (Пайғамбаримиз ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам))нинг суннатларини (яъни: ул ҳазратнинг қилган амаллари ва айтган сўзлари ҳамда кўрсатган йўлларини) парчаланиб, йўқ бўлиб кетганидан сўнг, ошкор қилдингиз.

Демак, Қуръон оятларининг нозил қилинганини тасдиқлаш (ва у оятларнинг ҳақ эканини исботлаш йўли)да жиҳод ўтмишига эга бўлган инсондирсиз ва шунингдек, Қуръон оятларини таъвил – тафсир қилиш ва уларни баён этишни амалга ошириш йўлидаги жиҳод фазилати фақатгина сизникидир».

وَعَدُوْكَ عَدُوُّ اللّٰهِ جَاوِدًا لِّرِسُوْلِ اللّٰهِ يَدْعُوْ بِاطْلَاٍ وَيَحْكُمُ جَائِرًا وَيَتَأْمُرُ غَاصِبًا وَيَدْعُوْ حِزْبَهُ اِلَى النَّارِ.

«Сизнинг душманингиз Аллоҳнинг душмани ва Аллоҳнинг элчиси Муҳаммад ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)ни инкор этувчидир! Сизнинг душманингиз халқни нотўғри – ботил йўлга даъват этар ва инсонлар орасида зулму зўравонлик қилган ҳолда ҳукм қилар ва босқинчиларча ҳукумронлик қилар ва ўз гуруҳини жаҳаннам томон чорлар эди».

Сиффийн жангида Аммор ибн Ёсир^(p.a)нинг шаҳид бўлиши

وَعَمَّارٌ يَجَاهِدُ وَيَنَادِي بَيْنَ الصَّفَيْنِ الرَّوَاحِ الرَّوَاحِ إِلَيَّ الْجَنَّةِ وَلَمَّا اسْتَسْقَى فُسْقِيَ اللَّبْنَ كَبَّرَ وَقَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «أَجْرُ شَرَابِكَ مِنَ الدُّنْيَا ضَيَّاحٌ مِنْ لَبْنٍ وَتَقْتُلُكَ الْفَيْئَةُ الْبَاغِيَةُ» فَأَعْتَرَضَهُ أَبُو الْعَادِيَةِ الْفَزَارِيُّ فَفَتَلَهُ.

Ҳолбуки, Аммор ^(разияллоҳу анҳу) (Сиффийн жангида) жиҳод қилар ва икки қўшин орасида: Жаннат сари шошилинг, шошилинг! дея ниҳо қилар эди. У сув сўраган пайтда унга сут ичирганларида, баралла такбир айтди ва бу сўзни Пайғамбар ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан нақл қилдики, ул ҳазрат (буюк саҳобалари бўлмиш Амморга хитоб қилиб) шундай марҳамат қилдилар: «Дунёда сен ичадиган энг охирги ичимлик, бир оз сут бўлгай ва сени бу тугёнгар ва тажовузкор гуруҳ қатл этишади.»¹ Сунгра эса Абул Одия Фазорий, ҳазрати Аммор ^(разияллоҳу анҳу)га ҳужум қилиб, уни шаҳид қилди.

Изоҳ:

عَنْ أَبِي أَيُّوبِ الْأَنْصَارِيِّ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ لِعَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ: تَقْتُلُكَ الْفَيْئَةُ الْبَاغِيَةُ وَأَنْتَ مَعَ الْحَقِّ وَالْحَقُّ مَعَكَ يَا عَمَّارُ إِذَا رَأَيْتَ عَلَيًّا سَلَكَ وَادِيًا وَسَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا غَيْرَهُ فَاسْلُكْ مَعَ عَلِيِّ وَدَعِ النَّاسَ، إِنَّهُ لَنْ يُذْلِكَ فِي رَدِّي وَلَنْ يُخْرِجَكَ مِنَ الْهُدَى.

«Абу Айюби Ансорий ривоят қилиб дедики: Расулulloҳ ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Аммор бин Ёсир ^(разияллоҳу анҳумо)га хитоб қилиб шундай марҳамат қилдилар: Сени тугён қилувчи тажовузкор гуруҳ қатл этгай. Ҳолбуки, сен ҳақ билан ва ҳақ сен билан бирга бўлур. Эй Аммор! Агар Алини бир йўлдан бораётган ҳолда ва инсонлар эса бошқа йўлдан бораётганларини кўрсанг, шунда сен инсонларни қўйиб, Али билан бирга йўл олгин, (у борган йўлдан

1 .Алоуддин Ал – Муттақил Ҳиндий, аҳли суннатнинг буюк муҳаддисларидан бири бўлиб, унинг «Канзул уммол» номли китобининг 11 – жилди, 720 – 726 – бетларига қаранг. (Ар – рисола муассасаси нашри.)

биргаликда боргин) зероки, у ҳаргиз сени ҳалоқат йўлига киргазмайди ва ҳаргиз сени ҳидоят йўлидан чиқармайди».¹

Ушбу ҳадисда Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Аммор ибн Ёсир (разияллоҳу анҳумо)га имом Али (алайҳис салом) билан бирга бўлишни буюрганликлари сабабли, Муъовияга қарши бўлган Сиффийн жангида имом Али ёнларида урушаётган пайтда Муъовиянинг кўшинидан бўлган Абул Одия Фазорий, ҳазрати Амморнинг орқасидан келиб, бошларидан қилич билан уриб, у зотни шаҳид қилгунига қадар, ҳазрати Аммор доим имом Али (алайҳис салом) билан бирга эдилар.

فَعَلِيَ أَبِي الْعَادِيَةَ لَعْنَةُ اللَّهِ وَلَعْنَةُ مَا لَبَّيْتَهُ وَرَسُولِهِ أَجْمَعِينَ وَعَلِيٌّ مَنْ سَأَلَ سَيْفَهُ عَلَيْكَ وَسَأَلَتْ سَيْفَكَ عَلَيْهِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ وَعَلِيٌّ مَنْ رَضِيَ بِمَا سَأَلَكَ وَلَمْ يَكْرَهُهُ وَأَعْمَضَ عَيْنَهُ وَلَمْ يُنْكِرْ أَوْ أَعَانَ عَلَيْكَ بِيَدٍ أَوْ لِسَانٍ أَوْ قَعَدَ عَنْ نَصْرِكَ أَوْ خَدَلَ عَنِ الْجِهَادِ مَعَكَ أَوْ غَمَطَ فَضْلَكَ وَجَحَدَ حَقَّكَ أَوْ عَدَلَ بِكَ مَنْ جَعَلَكَ اللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِ مِنْ نَفْسِهِ.

«Абул Одияга ва эй мўъминлар амири! Сизга қарши қилич кўтарган ва сиз уларга қарши қилич кўтарган мушриклар ва мунофиқларга, ҳамда сизга раво кўрилган ёвузликка рози бўлган ва ўз нафратини ушбу ёвузликка изҳор қилмаган ва сизга нисбатан бўлган ноҳақликларга кўз юмган ва ўша ҳақсизликка қаршилиқ билдирмаган кишига, ёки қўли ва тили билан сизга қарши (душманларингиз манфаати учун) ёрдам берган, ёхуд сизга кўмаклашиш учун оёққа турмаган ва сиз билан биргаликда жиҳод қилишдан ўзини четга тортган ёки фазилатингизни билиб туриб, инкор этган ва (Ислом умматига Пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан сўнг, Аллоҳ томонидан халифа, пешво, валий ва йўлбошчи этиб танланганингиз хусусидаги) ҳақингизни

1. Ушбу ҳадисни қуйидаги Аҳли суннат олимлари ўз китобларида келтирганлар:

1. Хоразмий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 105 – бет.
2. Ибн Асоқир, «Тариху мадинати Дамашқ», 3 – жилд, 170 – бет, ва 8 – жилд, 120 – бет.

билиб туриб, тан олмаган ёки Аллоҳ таоло сизни ундан устунроқ ва сазоворроқ қилган кишини сиз билан тенг ва баробар деб билган кимсага, Қиёмат кунигача Аллоҳнинг лаънати ва Унинг малоикаларининг лаънати ҳамда, барча пайғамбарларининг лаънати бўлсин!»

وَصَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ وَسَلَامُهُ وَتَحِيَّاتُهُ وَعَلَى الْأُمَّةِ مِنْ آلِكَ الطَّاهِرِينَ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

«Сизга ва сизнинг хонадонингиз ва зурриётингиздан бўлган пок имомларга (яъни: ҳар қандай турли хил хато ва гуноҳлардан узоқ бўлган ўн бир пок ва маъсум имомларга) Аллоҳнинг салавати, раҳмати ва Унинг баракоти ва саломи бўлсин! Дарҳақиқат, У ҳамду сано ва мақтов эгаси ва юксак Зотдир».

Фадакнинг дардли воқеаси

وَالْأَمْرُ الْأَعْجَبُ وَالْأَقْطَعُ بَعْدَ جَحْدِكَ حَقِّكَ، غَضَبُ الصَّادِقَةِ الطَّاهِرَةِ الرَّهْرَاءِ سَيِّدَةِ النَّسَاءِ فَدَكَّا
وَرَدُّ شَهَادَتِكَ وَشَهَادَةِ السَّيِّدِينَ سَأَلْتِكَ وَعَثْرَةَ الْمُصْطَفَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكُمْ

«Ажабланарлиси ва ачинарлиси шундаки, сизнинг (бутун уммат учун Аллоҳ томонидан пешво, валий ва йўлбошчи эканлигингиз хусусидаги) ҳуқуқингизни билиб туриб, инкор қилишларидан сўнг, Фадакни барча аёллар сарвари ҳазрати Сиддиқаи Тоҳира, Фотимаи Заҳро (саломуллоҳи алайҳо)дан тортиб олишди ва (Фадак боғи Пайғамбаримизнинг нури дийдалари Фотимаи Заҳро (саломуллоҳи алайҳо) мулки эканлиги ва оталари Расулдуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ҳаётлик чоғларида Фадак боғини ўз қизларига бахшида этганликлари хусусидаги) сизнинг гувоҳлигингизни, наслингиздан ва Муҳаммади Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) хонадонидан бўлган икки буюк пешволар Ҳасан ва Ҳусайн (алайҳимас салом)нинг гувоҳликларини қабул қилишмади».

Изоҳ:

Фадак Хайбарнинг қалъаларидан бири эди, яъни: Хайбар жангида Пайғамбаримиз у маконни қўлга киритганларидан сўнг, Фадак аҳолиси Расулдуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳузурларига бир вакил йўллаб, Фадакнинг ярмини ул ҳазратнинг ихтиёрларига топшириб, жангсиз сулҳ тузишни таклиф киритишди.

Шунинг учун Фадак боғи Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг шахсий мулклари эди, зероки, мусулмонлар у ерни қўлга киритиш учун от чошиб, жанг қилмаган эдилар, балки Фадак аҳолисининг қалбларига қўрқув ва ваҳшат тўшиб, ўзлари таслим бўлишган эди. Ҳашр сурасининг олтинчи ва еттинчи оятларида очик – ойдин баён қилинган ҳукм бўйича, мусулмонларнинг қўлига жангсиз тушган еру моллар, жанг ғаниматлари сифатида тақсим қилинмай, Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг шахсий мол

– мулклари бўлади.¹ Шу туфайли, у ерда етиштирилган маҳсулотлардан ўзлари фойдаланар эдилар.

Аҳли суннатнинг буюк муфассири Жалолиддин Суютий ўзининг «*Ад-дуррул мансур*» номли тафсирида, Абу Саъид Худрийдан нақл қилганки, ﴿وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ﴾ ояти нозил бўлгач, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ўз қизлари Фотима (саломуллоҳи алайҳа)ни хузурларига чорлаб, Фадакни у хазратга бахшида этдилар.

Ёкутий Ҳаммуий «*Муъжамул Булдон*» номли китобининг Фадак қисмида шундай ёзади: Фадак Ҳижоз сарзаминидаги бир қишлоқ бўлиб, у ердан Мадинаи мунавварагача икки ёки уч кунлик йўлдир ва Фадак боғида қайнаб чиқадиган булоқлар ва кўп хилма – хил хурмолар бор эди. Ушбу мазкур ояти шарифа нозил қилингани тўғрисида қуйидагича ривоят қилинган:

Пайгамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ўз ихтиёрларида бўлган ерлардан, Абу Бакр, Умар, Усмон, Оиша, Ҳафса ва бошқа саҳобаларга ҳам ер ҳадя қилган эдилар ва саҳобаларидан бири (Ҳамза бин Нуъмон Узрий)га «Водил Қуро» деган ерда тургин ва камон ўқини отгин ва шу ўқ қайси маконга етиб борса, ўша ергача сеникидир, дея марҳамат қилдилар.

Аммо Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) қизлари хазрати Фотимаи Заҳро (саломуллоҳи алайҳа)га ҳеч нима ҳадя қилмаган эдилар, шу

1. ﴿وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ عَلِيمٌ﴾

Аллоҳ Ўз Расулига у (яҳудий кофир)лардан ўлжа қилиб берган нарсалар устига сизлар от ва туя чоптириб бормадингиз (яъни, сизлар у ўлжаларни қийналибет, машаққат чекибет, жанг – жиҳод билан қўлга киритмадингиз). Лекин Аллоҳ Ўз элчиларини Ўзи истаган кимсалар устидан голиб қилади. Аллоҳ ҳар бир нарсага қодирдир. (Ҳашр сураси/ 6 – оят)

﴿مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةَ بَيْنِ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا أَتَاكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

Аллоҳ Ўз Расулига шаҳар – қишлоқнинг (кофир) аҳолисидан ўлжа қилиб берган нарсалар, сизлардан бой – бадавлат кишилар ўртасидагина қўлма – қўл айланадиган нарса бўлиб қолмаслиги учун Аллоҳга, Унинг Расулига ва (у зотнинг) яқин қариндошларига, етимларга, мискинларга ва йўлда қолган мусофирларга тегишли (мол – мулклар)дир. Пайгамбар сизларга берган нарсани олингиз ва у сизларни қайтарган нарсдан қайтингиз. Аллоҳдан қўрқинглар. Шубҳасиз, Аллоҳ жазоси шиддатли зотдир. (Ҳашр сураси/ 7 – оят)

борада Аллоҳ таоло томонидан ушбу: ﴿وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ﴾ «Яқин қариндошга ўз ҳақини ато этгин», ояти карима нозил бўлди. (Исро\ 26 – оят).

Ҳазрати Фотимаи Захро (саломуллоҳи алайҳо)нинг оналари ҳазрати Хадича (саломуллоҳи алайҳо) ўз ихтиёрида бўлган барча молу дунёсини Ислом йўлида берган эди. Шу боис, Аллоҳ таоло ﴿وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ﴾ оятини нозил қилиши билан ҳазрати Хадича (саломуллоҳи алайҳо) қилган фидокорлиги туфайли ҳазрати Фотимаи Захронинг ҳақларини беришни Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га амр қилди. Пайғамбар (с.а.о) ҳам ушбу фармон асосида Фадакни ҳазрати Фотимаи Захро (саломуллоҳи алайҳо)га бахшида этдилар.¹

Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан сўнг ҳазрати Фотимаи Захро (саломуллоҳи алайҳо) билан қандай муомала қилинди?

Юқорида зикр қилинганидек, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ўз ихтиёрларида бўлган молларни мусулмонларга бахшида қилар эдилар ва ушбу моллар уларнинг эғалигида эди. Шариат қонуни бўйича, мол кимнинг қўлида бўлса, ўша шахс молнинг эгаси ва соҳиби бўлади. Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Фадакни ўз қизлари ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо)га бахшида қилган эдилар ва у ер ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо) нинг эғалигида бўлиб, ундан фойдаланардилар.

Абу Бакр томонидан Фадак ерини мусодара қилиш фармони содир қилинган пайт, у ерда ишлаётган ҳазрати Фотимаи Захро (саломуллоҳи алайҳо)нинг ишчиларини қувиб чиқариб, Фадакни ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо)дан тортиб олишади. Шунда Пайғамбаримизнинг нури дийдалари ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо) «Фадакни менга қайтариб берингиз! Зероки, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) уни менга бахшида этганлар деганларида», Абу

1. Ушбу воқеанинг манбаи:

1. Ибн Саъд, «Табакони Ибн Саъд», 2 – жилд, 586 – бет.
2. Балозирий, «Ал – футухул – булдон», 1 – жилд, 40 – бет.

Бакр, ҳазрати Заҳро (*саломуллоҳи алайҳо*)дан шоҳид келтиришни талаб қилади. Ҳолбуки, Пайғамбаримиз ҳаётлик чоғларида еру молларни уларга ҳадя этган кишиларнинг бирортасидан эса шоҳидлик талаб қилмайди. Лекин шунга қарамай, ҳазрати Заҳро (*саломуллоҳи алайҳо*) Умми Айманни ўзларига шоҳид қилиб келтирадилар.

Буюк тарихчи олим Масъудий бу борада шундай ривоят қилади: Ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*) имом Али (*алайҳис салом*) ва Умми Аймандан ташқари имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (*алайҳимас салом*)ни ҳам шоҳид ва гувоҳ сифатида келтирадилар ва мазкур шоҳидларнинг барчаси Пайғамбар (*с.а.о*) Фадакни ҳаётлик даврларида Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*)га бахшида қилган эдилар, дея гувоҳлик беришади. Абу Бакр эса гувоҳлик бериш учун икки эркак ёки бир эркак ва икки аёл бўлиши лозим деб қабул қилмади.

Балозирий Ал – футухул Булдон китобининг 43 – бетида шундай дейди: Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг Рабоҳ номли ғуломлари ҳам Фадак, ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*)га бахшида этилгани ҳақида гувоҳлик берди. Бошқа бир ривоятда шундай нақл қилинган: Халифа (Абу Бакр) гувоҳлик берилгандан сўнг, Фадакни ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*)га қайтариб бериш қарорига келди.

Шунда Абу Бакр бир терига Фадакни ҳазрати Фотиماи Заҳро (*саломуллоҳи алайҳо*)нинг номларига ёзиб берди. Лекин Умар етиб келиб, ушбу терини йиртиб, бўлақларга бўлиб ташлади.¹

1. Ушбу воқеани ўз китобида нақл қилган Аҳли суннат алломалари куйидагилардан иборат:

1. Масъудий, Шофеий, «*Мураввижуз – заҳаб*», 2 – жилд, 200 – бет.
2. Нуруддин Али ибн Аҳмад Самҳудий, «*Вафоул – вафо*», 2 – жилд, 160 – бет.
3. Али ибн Бурҳониддин Ал – Ҳалабий, «*Ас – сийратул ҳалабия*», 3 – жилд, 400 – бет.
4. Абу Абдуллоҳ Ёқуд бин Абдуллоҳ Бағдодий, «*Муъжамул Булдон*», 4 – жилд, фадак моддаси.

* * *

Пайғамбаримиз меросларининг тортиб олиниши

Пайғамбарнинг меросларини ул ҳазратнинг Аҳли-Байтлари (хонадонлари)дан зулм – зўравонлик билан тортиб олишди. Умар бин Хаттоб бу борада шундай дейди: Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* оламдан кўз юмганларидан сўнг, мен Абу Бакр билан бирга Али *(алайҳис салом)*нинг ёнига бориб, шундай дедик: Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* мерослари борасида нима дейсиз? Али *(алайҳис салом)* дедилар: Биз Расулуллоҳнинг меросларини олишда барча кишилардан кўра ҳақлироқмиз. Мен дедим: Хайбарга тегишли бўлган нарсани назарда тутаяпсизми? Имом Али *(алайҳис салом)* дедилар: Ҳа шундай, Хайбарга тегишли бўлган нарса назаримдадир.

Дедим: Фадакка оид бўлган молу – мулкчи? Шунда дедилар: Ҳа шундай, Фадакка оид бўлган молу – мулкни ҳам назаримга олганман. Буларнинг барчаси бизга, яъни: Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг Аҳли-Байтлари (хонадонлари)га тааллуқли бўлган молу – мулклардир. Дедим: Шуни билингизки; Аллоҳга қасамки, агар қилични бўйнимизга қўйсангиз ҳам, сиз истаган бундай нарса амалга оша олмас ва бу молу – мулкларни сизларга бермағаймиз.

Ҳазрати Фотимаи Заҳро *(саломуллоҳи алайҳа)* Абу Бакрга шундай марҳамат қилдилар: Расулуллоҳдан қолган менинг меросимни қайтариб беринглар. Абу Бакр деди: Уй жиҳозларини истайсизми ёки экиладиган ерларни ва Пайғамбарнинг боғлариними? Ҳазрати Фотимаи Заҳро *(саломуллоҳи алайҳа)* дедилар: иккаласини ҳам истайман. Сендан сўнг қизларинг меросхўринг бўлганидек, мен ҳам Пайғамбар *(с.а.о)*нинг меросхўридирман.

Абу Бакр деди: Аллоҳга қасамки, Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* мenden яхшироқ эдилар, сиз ҳам менинг қизимдан яхшироқдирсиз, лекин нима қилайки, Пайғамбар *(с.а.о)* бу борада шундай марҳамат қилганлар: «*Биз Пайғамбарлар тоифаси ўзимиздан сўнг мерос қолдирмаймиз, қолдириб кетган нарсамиз садақадир*».

Ибн Абул Ҳадид, аҳли суннат олими «*Шарҳу Наҳжул – балога*» номли китобининг 4 – жилд 82 – бетида ушбу ҳадис ҳақида шундай дейди: «*Пайгамбарлар ўзларидан сўнг мерос қолдирмайдилар*», деган ҳадисни Абу Бакрдан бошқа ҳеч ким ривоят қилмаган.

Аҳли суннатнинг буюк алломаларидан бири Жалолиддин Суютий, ўзининг «*Ал – ҳулафо*» номли китобининг 89 – бетида Абу Бакрнинг мазкур ривояти борасида шундай дейди: Кейинчалик «*Биз Пайгамбарлар тоифаси ўзимиздан сўнг мерос қолдирмаймиз*» деган мазмунда ҳадислар тўкиб чиқарилди ва Абу Бакрдан ўзгалар ҳам мазкур ҳадисни ривоят қилганлар, деб кўрсатиш учун Абу Бакрдан бошқаларга ҳам нисбат берилди.¹

Бухорий ўзининг «*Саҳийҳул Бухорий*» номли китобида ҳазрати Фотима (*саломуллоҳу алайҳо*) Абу Бакрга ғазаб қилган ҳолда дунёдан ўтганликлари борасида шундай ривоят қилган:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ: أَنَّ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ ابْنَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سَأَلَتْ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقْسِمَ لَهَا مِيرَاثَهَا مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ.

فَقَالَ لَهَا أَبُو بَكْرٍ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا نُورَثُ، مَا تَرَكَتَاهُ صَدَقَةٌ» فَعَضِبَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَهَجَرَتْ أَبَا بَكْرٍ، فَلَمْ تَزَلْ مُهَاجِرَتُهُ حَتَّى تُوَفِّيَتْ وَعَاشَتْ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ سِتَّةَ أَشْهُرٍ. قَالَتْ: وَكَانَتْ فَاطِمَةُ تَسْأَلُ أَبَا بَكْرٍ نَصِيبَهَا مِمَّا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ خَيْرٍ وَفَدَاكَ وَصَدَقَتَهُ بِالْمَدِينَةِ، فَأَبَى أَبُو بَكْرٍ عَلَيْهَا ذَلِكَ.

«Абдул Азиз ибн Абдуллоҳ ривоят қилиб, дедики, Иброҳим ибн Саъд Солиҳдан ва у эса ибн Шаҳобдан ривоят қилиб, дедики, Урват ибн Зубайр менга шундай хабар берди: Уммул мўминин Оиша унга шундай хабар берди:

1. Ушбу сўзнинг манбаи:

1. Ибн Саъд, «*Ат – табақотул кубро*», 2 – жилд, 316 – бет.
2. Ибн Абил Ҳадид, «*Шарҳи наҳжул балога*», 4 – жилд, 85 – бет.
3. Ҳайсамий, «*Мажмаъул – завоид ва манбаъул – фавоид*», 9 – жилд, 39 – бет.

Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) нинг қизлари Фотима (саломуллоҳу алайҳо) Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафотларидан сўнг, у зот ўзларидан кейин қолдирган меросларини Абу Бакрдан тақсим қилишини талаб қилдилар.

Абу Бакр у ҳазратга шундай деди: Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) марҳамат қилдиларки, «Биз мерос қолдирмаймиз, биз қолдирган нарса садақадир». Шунда Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг қизлари Фотима (саломуллоҳу алайҳо) Абу Бакрга ғазаб қилиб, вафот этгунларига қадар Абу Бакрдан узоқлашдилар ва ҳаргиз унинг ёнига бормадилар. Ҳазрати Фотима (саломуллоҳу алайҳо) Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан сўнг, фақатгина олти ой яшадилар.

Оиша деди: Фотима, Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) қолдирган Хайбар ва Фадак ҳамда Мадинадаги садақаларини Абу Бакрдан талаб қилардилар. У эса ушбу меросларни Фотимага қайтариб беришдан бўйин товлар эди».¹

Аҳли суннатнинг буюк олими бўлмиш Ҳоким Нишобурий, ҳазрати Фотима (саломуллоҳу алайҳо)ни дарғазаб этиш борасида қуйидаги ҳадисни Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан нақл қилган:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لِفَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ: إِنَّ اللَّهَ يَغْضِبُ لِعُضْبِكَ وَيَرْضَى لِرِضَاكَ.

«Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Фотима (саломуллоҳу алайҳо)га хитоб қилиб, шундай марҳамат қилдилар: Албатта, Аллоҳ

1. Муҳаммад ибн Исмоил Ал – Бухорий, «Саҳийҳул Бухорий» 57 – Китобу фарзил хумус, боб фарзил хумус, 3092 ва 3093 – ҳадисларда. Шуниндек, «Саҳийҳул Бухорий», Китобул фароиз, 6725 ва 6726 – ҳадисларда шундай қўшимча қилинган:

فَهَجَرْتَهُ فَاطِمَةٌ، فَلَمْ تُكَلِّمُهُ حَتَّى مَاتَتْ.

«Ҳазрати Фотима (саломуллоҳу алайҳо) оламдан ўтгунга қадар, Абу Бакрдан узоқлашиб, у билан сўзлашмадилар».

*сенинг ғазаб қилишинг туфайли ғазаб қилур ва рози бўлганлигинг учун, рози бўлур».*¹

Ушбу ҳадисдан маълум бўладики, ҳазрати Фотимаи Заҳро (*саломуллоҳи алайҳо*) Абу Бакр ва Умарга ғазаб қилган ҳолда бу оламдан кўз юмдилар. Шубҳасиз, ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*) ҳар кимга ғазаб қилган бўлсалар, Аллоҳ ва Унинг Пайғамбари (*с.а.о*) ҳам у кимсага дарғазаб бўлурлар.

Шуни айтиб ўтиш лозимки, Абу Бакр ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*)нинг ҳақларидаги ҳадисни эшитганидан сўнг, ўзини йиғлаш ҳолатига келтириши ҳақиқий эмас эди. Чунки, ушбу мазкур ҳадисни эшитиб туриб ҳам Фадакни ўз эгасига қайтариб бермади.

Бошқа ривоятга кўра, Абу Бакр йиғламсираганиб турганда, Умар уни бу иши туфайли маломат қилди ва шундан сўнг, у иккаласи ўринларидан туриб, йўлга тушишди.

* * *

1 Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустадраку алас – саҳийҳайн», 34 – Китобу маърифатис – саҳобаҳадис, бобу «нидои явмил маҳшар, газзу абсоракум тан Фотимата ҳатто тамурра», 4783 – ҳадис ва шунингдек, 4787 – ва 4805 – ҳадислар.

Нега Фадак Фотима^(с.а)га қайтарилмади?

Ҳақиқат шундан иборатки, агар Абу Бакр Фадакни ҳазрати Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг мерослари сифатида, унинг ўз эгаси бўлмиш ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)*га қайтариб берганида эди, ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)* Абу Бакрдан хилофат ва пешволикни талаб қилишлари учун имкон яратган бўлар эди.

Аҳли суннатнинг буюк алломаларидан бири Ибн Абил Ҳадид «*Шарҳу наҳжил балога*» номли китобида ушбу муҳим масаланини қуйидагича баён қилади: Узтозим Али бин Фориқийдан сўрадим: Фотимаи Заҳро *(саломуллоҳи алайҳо)* Фадакни ўз мулки сифатида даъво қилганлигида ростгўй эдимиз? У шундай деди: Ҳа, у ростгўй эди. Дедим: Демак, нима учун Абу Бакр Фадакни унга қайтариб бермади, ҳолбуки, Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)*ни ростгўй деб билар эди? Шунда у (устозим) табассум қилиб, ҳазил билан ушбу зебо ва нафис сўзни деди ва ҳоланки, зинҳор ҳазл қиладиган одати йўқ эди:

لَوْ أَعْطَاهَا الْيَوْمَ فَدَكَ بِمُجَرَّدِ دَعْوَاهَا لَجَاءَتْ إِلَيْهِ غَدًا وَادَّعَتْ لِرُجُوعِهَا الْخِلَافَةَ وَ زَخْرَحْتَهُ عَنْ مَقَامِهِ وَلَمْ يَكُنْ يُمْكِنُهُ الْإِعْتِدَارُ وَالْمُؤَافَقَةُ بِشَيْءٍ؛ لِأَنَّهُ يَكُونُ قَدْ أَسْجَلَ عَلَيَّ نَفْسِهِ بِأَنَّهَا صَادِقَةٌ فِيمَا تَدْعِي كَأَنَّ مَا كَانَ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ إِلَيَّ بَيِّنَةً.

«Агар Абу Бакр, у кунни Фадакни Фотимаи Заҳро^(саломуллоҳи алайҳо) даъво қилганидаёқ, қайтариб берганида эди, эртага унинг олдига келиб, хилофат ва пешволикни ўзининг умр йўлдоши имом Али^(алайҳис салом)га даъво қилиб, уни эгаллаб олган мансабидан четга сураб эди ва Абу Бакр эса ҳеч қандай узру баҳона келтира олмай, ўзини мудофаа қила олмасди. Зероки, у Фадакни қайтариб бериши билан, Фотима^(саломуллоҳи алайҳо) қиладиган даъвосида нима бўлишидан қатъий назар, ростгўй ва тўғри сўз эканлигида, гувоҳ ва шоҳидга эҳтиёж бўлмаслигини ўз зиёнига қабул қилган бўлар эди».

Шундан сўнг Ибн Абил Ҳадид шундай деди: «Агарчи, устозим ушбу сўзни ҳазл қилган ҳолда айтган бўлсалар – да, лекин устозимнинг бу сўзлари ҳақиқат эди.»¹

1. Ибн Абил Ҳадид, «*Шарҳи наҳжул балога*», 16 – жилд, 284 – бет.

* * *

Расулulloҳ^(с.а.о) вафотларининг инкор этилиши

Сарвари олам Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* душанба кунининг тушлик вақтида фоний оламдан кўз юмиб, боқий диёрга сафар қилдилар. Шу пайт Умар Мадинада ва Абу Бакр эса Мадина шаҳридан ташқарида бўлган Сунх минтақасида жойлашган ўз уйида эди.¹

Оиша бу ҳақида шундай дейди: Умар ва Муғайра ибн Шўъбах Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* уйларига киришга рухсат сўрагач, ичкарига киришди ва у зотнинг аҳволлари қандай деб сўрашди – да, ул ҳазратнинг юзларига тортилган матони олишди. Умар Расулulloҳни кўриши биланок фарёд этиб, *«вой Расулulloҳ жуда ҳам қаттиқ ҳушдан кетибдилар»* дедию яна юзларини ёпиб кўйди. Сўнгра улар ўринларидан туриб, уйдан ташқарига чиқиб кетишди.

Уйдан ташқарига чиқиб кетаётганларида Муғайра эшикнинг ёнида туриб, Умарга қараб: *«Эй Умар, Расулulloҳ оламдан ўтганлар»* деди.

Умар унинг бу сўзига жавобан; *«ёлгон сўзлаяпсан, ҳаргиз Расулulloҳ мунофиқларга қарши жанг қилиб, уларни нобуд қилмагунча вафот этмагайлар. Бироқ, сен фитна ва кўзғолон қилишини истайсан, холос»* деди.²

1. Ушбу воқеани ўз китобида келтирган Аҳли суннатнинг тарихчи олимлари куйидагилардан иборат:

1. Муҳаммад ибн Ал – Жарийр Ат – Табарий, *«Тарихут – Табарий»*, 11 – йил, Ҳадисус – сақифаҳадис, Ливан нашрида 2 – жилд, 232 – бет, Қоҳира нашрида эса 2 – жилд, 442 – бет.
2. Ибн Асир Ал – Жазарий, *«Ал – Комилу фит – тарих»*, 2 – жилд 185 ва 186 – бетлар, Асру хулафоир – рошидийн.
3. Ибн Ҳишом, *«Сирату Ибн Ҳишом ёки Ас – Сийратун – набавийях»*, 4 – жилд, 304 – бет.
4. Аш – Шайх Ҳусайн ибн Муҳаммад Ад – Диёрбакрий, *«Тарихул хомийс фий аҳволи анфуси нафийс»*, 2 – жилд, 167 – бет.
5. Абу Зайд Аҳмад ибн Саҳл Ал – Балхий, *«Китобул бадъи ват – тарих»*, 2 – жилд, 137 – бет.

2. Ушбу ҳодисанинг манбаи куйидагилардан иборат:

Умар мазкур сўзга кифояланмай Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* вафотлари тўғрисида сўз очган ҳар бир шахсни таҳдид қилиб шундай дер эди:

«Мунофиқ шахслар Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* оламдан ўтдилар, деб гумон қилмоқдалар, ҳолбуки, ул зот вафот этмаганлар. Балки Мусо ибн Имрон *(алайҳис салом)* қирқ кун ўз қавмининг кўзидан гоиб бўлиб, Парвардигорнинг ҳузурига бориб, унинг қавми Мусо пайгамбар оламдан ўтди, деб айтганидан сўнг қайтиб келганидек, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ҳам Парвардигор ҳузурига борганлар. Аллоҳга онт ичаманки, шубҳасиз, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* бизнинг орамизга қайтиб келиб, Пайгамбар оламдан ўтганлар, деб гумон қилган шахсларнинг қўл ва оёқларини кесгайлар».¹

-
1. Байҳақий, «Далоилун – нубувваҳ ва маърифату аҳволи соҳибиши – шарийъаҳ», 5 – жилд, 256 – бетдан 264 – бетгача.
 2. Ибн Саъд, «Ат – Табақотул Кубро», 1 – жилд, 534 – бет, зикру калаамин – нааси ҳийна шакку фий вафаати Расулллоҳ (с.а.о).
 3. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснаду Аҳмад ибн Ҳанбал», 7 – жилд, 313 ва 314 – бетлар, 25313 – ҳадис, бошқа нашрида эса 6 – жилд, 219 ва 220 – бетлар.
 4. Ҳофиз Шамсиддин Аз – Заҳабий, «Тарихул ислом ва вафаётил машоҳийр вал – аълом», 1 – жилд, 563 ва 564 – бетлар.
1. Ушбу воқеани келтирган манбалар қуйидагилардан иборат:
1. Ибн Саъд, «Ат – Табақотул Кубро», 1 – жилд, 533 – бет, зикру калаамин – нааси ҳийна шакку фий вафаати Расулллоҳ (с.а.о).
 2. Муҳаммад ибн Ал – Жарийр Ат – Табарий, «Тарихут – Табарий», 11 – йил, Ҳадисус – сақифаҳадис, Ливан нашрида 2 – жилд, 232 – бет, Қоҳира нашрида эса 2 – жилд, 442 – бет.
 3. Яъқубий, «Тарихул Яъқубий», Муассасатул аъламий лил – матбуот нашрида; 1 – жилд, 445 – бет, дору содир нашрида эса 2 – жилд, 114 – бет.
 4. Аш – Шайх Ҳусайн ибн Муҳаммад Ад – Диёрбакрий, «Тарихул хомийс фий аҳволи анфуси нафийс», 2 – жилд, 167 – бет.
 5. Ибн Ҳишом, «Сирату Ибн Ҳишом ёки Ас – Сийратун – набавийяҳ», Дору ихёит – туросил арабий нашрида 4 – жилд, 305 – бет, Ал – Мактабатул асрийяҳ нашрида эса 4 – жилд, 270 – бет.
 6. Ибн Асир Ал – Жазарий, «Ал – Комили фит – тарих», 2 – жилд 185 ва 186 – бетлар, Асру хулафоир – рошидийн.
 7. Али ибн Бурҳониддин Ал – Ҳалабий, «Ас – сийратул ҳалабия», 3 – жилд, 354 – бет.

Сўнра Умар ўз ҳаддидан ошиб, Пайғамбар (с.а.о) вафот этдилар, деган шахсларни ўлдиришга таҳдид қилиб шундай дер эди:

لَمَّا فُيْضَ النَّبِيُّ ﷺ، قَالَ عُمَرُ بْنُ خَطَّابٍ: مَنْ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَاتَ عُلُوْتُ رَأْسُهُ بِسَيْفِي هَذَا، وَ إِنَّمَا ارْتَفَعَ إِلَيَّ السَّمَاءِ

«Кимки, Расулulloҳ оламдан ўтдилар, деса, қўлимдаги қиличим билан бошини танидан узгайман. Расулulloҳ фақатгина осмонга кўтарилганлар, холос».¹

Умар саҳобаларни таҳдид қилаётган вақтда Ибн Умми Мактум Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) масжидларининг охида туриб қуйидаги ояти каримани Умарга қарата қироат қилади:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ﴾

«Муҳаммад фақат бир пайғамбардир, холос. Шубҳасиз, ундан илгари ҳам пайғамбарлар ўтган. Демак, агар у вафот этса ёки қатл қилинса, орқангизга (кофирлик ҳолатига) қайтасизларми?!» (Оли Имрон сураси\ 144 – оят).²

Расулulloҳнинг амакилари Аббос (разияллоҳу анҳу) ҳам Умарнинг сўзига қаршилиқ кўрсатиб шундай деди:

﴿إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قَدْ مَاتَ وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ فِي وَجْهِهِ مَا لَمْ أَزَلْ أَعْرِفُهُ فِي وَجْهِ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ عِنْدَ الْمَوْتِ﴾.

8. Ибн Абул Ҳадид, «Шарҳи наҳжул балога», 1 – жилд, 178 – б ва шунингдек, 2 – жилд, 40 – бет.

1. Ушбу воқеанинг манбаи қуйидагилардан иборат:

1. Имодуддин Абул Фидоъ Исмоил ибн Али, «Тариху Абул Фидоъ; Ал – мухтасар фий ахборил башар, деб ном олган», 1 – жилд, 219 – бет.
2. Ибн Ал – Вардий, «Тариху Ибн Ал – Вардий», 1 – жилд, 134 – бет, Ахбору Аби Бакр ва хилофатиҳи.

2. Ушбу ҳодисанинг манбаи:

1. Ибн Касир, «Ал – бидаяту ван – ниҳаяҳ», Дору ихёит – турсил арабий нашрида 5 – жилд, 228 ёки 263 – бет ва Дорул фикр нашрида эса 4 – жилд, 212 – б
2. Байҳақий, «Далоилун – нубувваҳ ва маърифату аҳволи соҳибиш – шарийъаҳ», 7 – жилд, 217 – бет.

«Шубҳасиз, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* оламдан ўтганлар ва албатта мен ул зотнинг сиймоларида ўлим пайти Абдул Мутталиб фарзандларининг юзида намoён бўладиган белги ва нишонларини кўриб турибман.»¹

Умар ўз ишидан орқага чекинмади. Шунда Аббос ибн Абдул Мутталиб *(разияллоҳу анҳу)* Умарга қарши ўларoқ, у ерда тўпланган халойиққа қарата шундай деди:

«Сизлардан бирор бирингиз Расулulloҳнинг вафотлари ҳақида ул ҳазратдан ҳадис эшитганмисиз ва агар бу борада ҳадис эшитган бўлсангиз, бизга айтиб берингиз?» Уларнинг ҳаммаси «йўқ», деб жавоб беришди. Шунда Аббос *(разияллоҳу анҳу)* Умарга қараб: «Сен бу хусусида бирор нарсани биласанми?», деб ундан сўради. У ҳам «йўқ», деб жавоб берди.

Шунда Аббос *(разияллоҳу анҳу)* у ерда тўпланганларга хитоб қилиб, деди: «Эй халoиқ, огоҳ бўлингизки, ҳеч ким Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* бирор бир шахсга ўз вафотлари ҳақида аҳд – паймон топширганликлари тўғрисида гувоҳлик бермади. Ундан ўзга илоҳ бўлмаган Аллоҳга онт ичаманки, шубҳасиз, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ўлим шарбатини тотганлар».² Умар эса ўкириб, таҳдид қилар эди.

1. Мазкур воқеанинг манбаи:

1. Муҳаммад ибн Ал – Жарийр Ат – Табарий, «Тарихут – Табарий», 11 – йил, Ҳадисус – сақифаҳадис, Ливан нашрида 2 – жилд, 229 – бет, Қоҳира нашрида эса 2 – жилд, 436 ва 437 – бетлар.
2. Қози Абу Бакр Ал – Боқилоний, «Тамҳийдул авоил ва талхийсуд – далоил», 489 ва 490 – бетлар.

2. Ушбу воқеанинг манбаи:

1. Ибн Саъд, «Ат – табақотул кубро», 1 – жилд, 537 – бет, зикру калаамин – нааси ҳийна шакку фий вафаати Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*.
2. Байҳақий, «Далоилун – нубуввах ва маърифату аҳволи соҳибиш – шарийъаҳ», 7 – жилд, 217 – бет.
3. Ибн Касир, «Ал – бидаяту ван – ниҳаяҳ», Дору ихёит – туросил арабий нашрида 5 – жилд, 228 ёки 263 – бет ва Дорул фикр нашрида эса 4 – жилд, 212 – бет.

Шунда Аббос (*разияллоҳу анҳу*) Умарнинг таҳдид қилишига қарамай, ўз сўзини давом эттириб шундай дейди:

«Шубҳасиз, Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) бошқа инсонлар каби офат ва ҳодисаларга учраб, оламдан ўтганлар. Демак, у зотни тезроқ тупроққа топширингиз. Аллоҳ сизнинг жонингизни бир марта ва юборган элчисининг жонини икки марта оладими? Ул ҳазрат Аллоҳнинг ҳузурида икки марта ўлим шарбатини тотишдан азиз ва улугдир. Сизнинг сўзингиз тўғри бўлиб чиққан тағдирида ҳам Аллоҳга у зотнинг устидаги тупроқни чекага суриб, уни қабр ичидан чиқариши қийин эмас. Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) саодат ва нажот йўлини инсонларга кўрсатмай, оламдан кўз юммадилар».¹

Бирок, Умар Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) вафот этмаганлар деган сўзини шу қадар такрорлайдики, унинг оғизининг икки томони кўпикланиб кетади.²

Ушбу ҳодисадан сўнг, Солим ибн Абид Сунх минтақасига жўнаб, Абу Бакрни Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) вафотларидан хабардор этди.

Абу Бакр Мадинага кириб келганида Умарни; Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) тирик, вафот этмаганлар. Пайғамбар (*с.а.о*) қайтиб келиб, у зот дунёдан ўтганлар, деган шахсларнинг қўл ва оёқларини кесиб, уларни дорга осгайлар, деб таҳдид қилаётган ҳолда кўрди.

1. Ушбу воқеанинг манбаи:

1. Ибн Саъд, «*Ат – табақотул кубро*», 1 – жилд, 533 ва 534 – бетлар, зикру калаамин – нааси ҳийна шакку фий вафаати Расулиллоҳ (с.а.о).
2. Аш – Шайх Ҳусайн ибн Муҳаммад Ад – Диёрбакрий, «*Тарихул хомийс фий аҳволи анфуси нафийс*», 2 – жилд, 167 – бет.

2. Мазкур ҳодисанинг манбаи:

1. Ибн Саъд, «*Ат – табақотул кубро*», 1 – жилд, 533 ва 534 – бетлар, зикру калаамин – нааси ҳийна шакку фий вафаати Расулиллоҳ(с.а.о).
2. Аш – Шайх Ҳусайн ибн Муҳаммад Ад – Диёрбакрий, «*Тарихул хомийс фий аҳволи анфуси нафийс*», 2 – жилд, 167 – бет.
3. Али ибн Бурҳониддин Ал – Ҳалабий, «*Ас – сиъротул ҳалабия*», 3 – жилд, 354 – бет.

Абу Бакр Умарга сукут сақлашни буюрди. Умар эса унга эътибор бермай, ўз сўзини давом эттираверди. Шунда Абу Бакр у ерда тўпланган халоиққа юзланди. Халоиқ унинг сўзини эшитиши биланоқ, Умарни тарк этиб Абу Бакрга кулоқ тутишди.

Абу Бакр Аллоҳга ҳамду сано айтиб, шундай деди:

قال الزهري وحدثني أبو سلمة عن عبد الله بن عباس أن أبا بكر خرج وعمر بن الخطاب يكلم الناس فقال اجلس يا عمر فأبي عمر أن يجلس فأقبل الناس إليه وتركوا عمر فقال أبو بكر: أَمَا بَعْدُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ يَعْْبُدُ مُحَمَّدًا ﷺ فَإِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ مَاتَ وَمَنْ كَانَ يَعْْبُدُ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ.

«Кимки, Муҳаммадга ибодат қиладиган бўлса, шубҳасиз, Муҳаммад вафот этган. Кимда ким Аллоҳга ибодат қиладиган бўлса, У доим тирик ва ҳаргиз ўлмайди.» Кейин у қуйидаги оятни тиловат қилди:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ﴾

«Муҳаммад фақат бир пайгамбардир, холос. Шубҳасиз, ундан илгари ҳам пайгамбарлар ўтган. Демак, агар у вафот этса ёки қатл қилинса, орқангизга (кофирлик ҳолатига) қайтасизларми?!» (Оли Имрон сураси \ 144 – оят)¹

Умар мазкур оятни Абу Бакрдан эшитиши биланоқ ором топиб, тинчланди. Ҳолбуки, Ибн Умми Мактум ушбу оятни Абу Бакрдан олдин Умарга ўқиган эди, лекин Умар уни қабул қилмаганди. Умар Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафотлари хусусидаги ўз раъй – фикрини Муғайранинг Пайгамбар вафот этганлар, деган сўзини

1. Мазкур воқеанинг манбаи:

1. Муҳаммад ибн Исмоил Ал – Бухорий, «Саҳийҳул Бухорий», 64 – Китобул мағозий, 83 – бобу маразин – Набийи ва вафаатиҳи, 4454 ёки 4187 – ҳадис.
2. Муҳаммад ибн Ал – Жарийр Ат – Табарий, «Тарихут – Табарий», 11 – йил, Ҳадисус – сақифаҳадис, Ливан нашрида 2 – жилд, 229 – бет, Қоҳира нашрида эса 2 – жилд, 436 ва 437 – бетлар.
3. Ибн Касир, «Ал – Бидаяту ван – Ниҳаяҳ», Дору ихёит – турсил арабий нашрида 5 – жилд, 228 ёки 263 – бет ва Дорул фикр нашрида эса 4 – жилд, 212 – бет.
4. Ибн Асир Ал – Жазарий, «Ал – Комилу фит – тарих», Дору китобил арабий нашрида 2 – ж 186 – бет, ва Дорул кутубил илмийях нашрида эса 2 – жилд, 9 ва 10 – бетлар, зикру марази Расулиллааҳи ва вафаатиҳи.

эшитиши ва Ибн Умми Мактум мазкур оятни тиловат қилиши ҳамда Расулуллоҳнинг амакилари Аббос ибн Абдул Мутталиб *(разияллоҳу анху)*нинг далил ва ҳужжат келтириши билан ҳам ўзгартирмади ва уларнинг ҳеч бирларининг сўзига парво қилмай, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* оламдан ўтмаганлар, деб қаттиқ туриб олди. Лекин Абу Бакр Мадинага кириб келиб, нутқ сўзлаши биланок, орқага чекиниб, тезлик билан унинг сўзини қабул қилди.

Умар нима сабабдан ортга чекиниб, Абу Бакрнинг Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг вафот этганликлари тўғрисидаги сўзини қабул қилиб ором топгани ҳақида шундай дейди:

فَأَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ عُمَرَ قَالَ وَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ تَلَاهَا فَعَقِرْتُ حَتَّى مَا تَقَلَّبَنِي
رَجُلًا ي وَحْتِي أَهْوَيْتُ إِلَيَّ الْأَرْضِ حِينَ سَمِعْتُهُ تَلَاهَا عَلِمْتُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدْ مَاتَ.

*«Аллоҳга онт бўлсинки, Абу Бакр ушбу оятни тиловат қилганини эшитишим биланок, оёқларим шу даражада сусайиб қолдики, жойимдан қимирла олмай ерга йиқилдим ва оёқларим мени кўтара олмай қолди, шу пайт Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) оламдан ўтганларига ишондим».*¹

1. Мазкур воқеанинг манбаи:

1. Муҳаммад ибн Исмоил Ал – Бухорий, «Саҳийҳул Бухорий», 64 – Китобул мағозий, 83 – бобу маразин – Набийи ва вафаатиҳи, 4454 ёки 4187 – ҳадис.
2. Байҳақий, «Далоилун – нубувваҳ ва маърифату аҳволи соҳибиш – шарийъаҳ», 7 – жидд, 215 ва 216 – бетлар.
3. Муҳаммад ибн Ал – Жарийр Ат – Табарий, «Тарихут – Табарий», 11 – йил, Ҳадисус – сақифаҳадис, Ливан нашрида 2 – жидд, 233 – бет, Қоҳира нашрида эса 2 – жидд, 442 ва 443 – бетлар.
4. Ибн Саъд, «Ат – табақотул кубро», 1 – жидд, 536 – бет, зикру калаамин – нааси ҳийна шакку фий вафаати Расулиллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи олиҳи васаллам)*.
5. Ибн Касир, «Ал – бидаяту ван – ниҳаяҳ», Дору ихёит – турсил арабий нашрида 5 – жидд, 227 ва 228 – бетлар ва Дорул фикр нашрида эса 4 – жидд, 212 – бет, Ал – Мактабатул асрийяҳ нашрида эса 4 – жидд, 337 ва 338 – бетлар.
6. Ибн Асир Ал – Жазарий, «Ал – Комилу фит – тарих», Дорул китобил арабий нашрида 2 – жидд, 186 – бет, ва Дорул кутубил илмийяҳ нашрида эса 2 – жидд, 9 ва 10 – бетлар, зикру марази Расулиллааҳи ва вафаатиҳи.
7. Ибн Ҳишом, «Сирату Ибн Ҳишом ёки Ас – Сийратун – набавийяҳ», Дору ихёит – турсил арабий нашрида 4 – жидд, 306 – бет, Ал – Мактабатул асрийяҳ нашрида эса 4 – жидд, 271 – бет.

Умар ибн Хаттобнинг айрим тарафдорлари унинг Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафотларини инкор этганини оқлаш мақсадида қуйидаги сўзларни айтганлар:

Умарнинг Пайғамбар^(с.а.о)га бўлган муҳаббати жуда ҳам чуқур бўлгани ва шунингдек, Расулulloҳ^(с.а.о)ни кўлдан бериш натижасида унда пайдо бўлган ғам – қайғунинг шиддатли бўлгани сабабли, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафот этдилар, деган ҳар бир мусулмонга қарши қилич тортиб, уни ўлимга таҳдид қилар эди!!

Айрим тарихчи олимлар эса Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафот этган кунлари Умар ақлдан озиб, мазкур бемаъни сўзларни айтган эди!!¹

Аммо юқорида айтилган сўзларнинг барчаси ҳақиқатдан узоқдир. Зероки, Умар Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан сўнг халифалик мансаби борасида Абу Бакр билан келишиб олгани сабабли, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафот этган вақтда Абу Бакр Мадинада ҳозир бўлмагани туфайли, мабодо бани Ҳошим ва Ансор гуруҳи² ул ҳазратдан сўнг мусулмонлар устидан халифа ва пешво тайинласинлар учун Абу Бакр Мадинага етиб келгунига қадар Умар уларни йўлдан оздириш мақсадида Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) тирик, оламдан ўтмаганлар, деган сўзлар билан уларни чалғитиб турди.

Аҳли суннатнинг йирик олими бўлмиш Ибн Абул Ҳадид бу борада шундай дейди:

إِنَّ عُمَرَ لَمَّا عَلِمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ مَاتَ، خَافَ مِنْ وُقُوعِ فِتْنَةٍ فِي الْإِمَامَةِ، وَتَغَلَّبَ أَقْوَامٌ عَلَيْهَا، إِمَّا مِنَ الْأَنْصَارِ أَوْ مِنْ غَيْرِهِمْ، فَأَقْتَضَتْ الْمَصْلَحَةُ عِنْدَهُ تَسْكِينَ النَّاسِ بِأَنْ أَظْهَرَ مَا أَظْهَرَ مِنْ كَوْنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَمْ يَمُتْ، وَ أَوْفَعَ تِلْكَ الشُّبُهَةَ فِي قُلُوبِهِمْ، حِرَاسَةَ لِلدِّينِ وَالِدَوْلَةِ إِلَيَّ أَنْ جَاءَ أَبُو بَكْرٍ.

8. Абу Зайд Аҳмад ибн Саҳл Ал – Балхий, «Китобул бадъи ват – тарих», 2 – жидд, 138 – бет.

1. Али ибн Бурҳониддин Ал – Ҳалабий, «Ас – сийратул ҳалабия», 3 – жидд, 354 – бет.
2. Ансор гуруҳи Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)ни Мадинаи мунавварага даъват қилиб, у ҳазратга мадад берган мусулмонлар. Ансор гуруҳи Авс ва Ҳазраж қабиласидан ташкил топган инсонлар бўлиб, мусулмон бўлишларидан олдин ўзаро келиша олмай, доим уларнинг орасида қонли урушлар юз берар эдилар. Ислому нури Мадинаи мунавварага кириб келиши баракоти туфайли, бир – бирлари билан биродар бўлиб, уларнинг орасидаги келишмовчиликлар ўртадан кўтарилганди.

«Умар Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафот этганликларини пайқаб қолгач, имомат ва хилофат масаласи хусусида фитна ва қўзғалон юз беришидан ва Ансор гуруҳи ва бошқа саҳобалар халифалик амалини қўлга киритишларидан қўрқди. Шу боис, халоиқни тинчитиб, уларни ором ҳолда сақлаб туришни маслаҳат кўрди ва Абу Бакр келгунига қадар дин ва давлатни қўриқлаш мақсадида Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) оламдан ўтмаганлар, деган сўзларни изҳор қилиб, инсонлар онгида ушбу шубҳани юзага келтирди».¹

Умар хилофат мансаби Ансор гуруҳининг қўлига ёки Ҳошим зурриётидан бўлган имом Али (алайҳис салом)нинг қўлига тушиб қолишидан қаттиқ хавфсираб турар эди. Балки, Умарни кўркувга солган ягона масала, имом Али (алайҳис салом)нинг халифалик мансаби устига келишлари эди. Негаки, Ансор гуруҳининг номзоди бўлмиш Саъд ибн Убода хилофатни қўлга киритиш учун унчалик ҳам омадга эга эмас эди. Зероки, Ансор гуруҳидан бўлган Авс қабиласи Саъд ибн Убодага қарши эди ва муҳожирлар орасидан эса унга байъат қиладиган бир киши ҳам топилмасди.

Шу боис, агар Абу Бакрнинг издошлари хилофатни эгаллаш учун имом Али (алайҳис салом)га қарши чиқишмаганида ва ҳатто Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг муборак жасадлари дафн этилишидан олдин хилофатни қўлга киритиш учун саъй – ҳаракат қилишмаганида эди, шубҳасиз, хилофат амали имом Али (алайҳис салом)нинг қўлларига тушиш билан якунланар эди.

Шу ҳақиқатни айтиб ўтмоқ лозимки, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га бўлган муҳаббат ва у зотни қўлдан бериш қайғуси Умарни шу даражада таъсирлантириб, Абу Бакр Мадинага етиб келгунига қадар Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) вафот этмаганлар, дейишга ундаган бўлса, нима учун ул ҳазратнинг муборак жасадларини дафн этишда иштирок этмай, уни у зотнинг мусибат кўрган хонадони орасида қўйиб кетиб, Абу Бакр билан биргаликда шошган ҳолда Сақифаи бани Соида томон йўл олишди ва Ансор гуруҳи билан халифалик тахти устида талашишди?

1. Ибн Абул Ҳадид, «Шарҳи наҳжул балога», 2 – жилд, 43 – бет.

Ансор гуруҳи Сақифаи бани Соида номли маконда йиғилишиб, Саъд ибн Убодани Расулulloх *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг халифа этиб танламоқчилар, деган хабар Умар ва Абу Бакрга етиб келгач, Умар Абу Бакрга шундай деди:

*«Келгин биродарларимиз бўлмиш Ансор гуруҳи томон йўл олайлик ва улар қандай иш қилаётганларига бир назар солайлик. Улар шундай ҳолда Сақифага боришдики, ҳануз Расулulloх *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг муборак баданларига ҳусл берилмаган, кафан қилинмаган ва дафн этилмаган эди ва у зотни шундай ҳолда тарк этиб, уйларининг эшигини ул ҳазратнинг устидан ёпиб кетишди».*¹

Аҳли суннатнинг йирик тарихчи олими Табарийнинг айтишича; *«Абу Бакр ва Умар Сақифаи бани Соида номли маконда Ансор гуруҳи билан халифалик тахти устида талашаётган вақтда имом Али *(алайҳис салом)* бутун жидду жаҳдлари билан Расулulloх *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг муборак баданларига ҳусл бериш, кафан қилиш ва дафн этишга машғул эдилар».*²

1. Мазкур воқеанинг манбаи:

1. Муҳаммад ибн Ал – Жарийр Ат – Табарий, *«Тарихут – Табарий»*, 11 – йил, Ҳадисус – сақифаҳадис, Ливан нашрида 2 – жилд, 242 – бет, Қоҳира нашрида эса 2 – жилд, 456 ва 457 – бетлар.
 2. Ибн Ҳишом, *«Сирату Ибн Ҳишом ёки Ас – Сийратун – набавийях»*, Дору ихёит – турсил арабий нашрида 4 – жилд, 306 ва 307 – бетлар, Ал – Мактабатул асрийях нашрида эса 4 – жилд, 272 – бет.
 3. Аш – Шайх Ҳусайн ибн Муҳаммад Ад – Диёрбакрий, *«Тарихул хомийс фий аҳволи анфуси нафийс»*, 2 – жилд, 167 – бет.
 4. Абу Зайд Аҳмад ибн Саҳл Ал – Балхий, *«Китобул бадъи ват – тарих»*, 2 – жилд, 139 – бет.
2. Муҳаммад ибн Ал – Жарийр Ат – Табарий, *«Тарихут – Табарий»*, 11 – йил, Ҳадисус – сақифаҳадис, Ливан нашрида 2 – жилд, 242 – бет, Қоҳира нашрида эса 2 – жилд, 456 ва 457 – бетлар.

Сақифаи бани Соида воқеаси

Аҳли суннатнинг буюк тарихчи олими Ибн Қутайбаҳ Ад – Дийнаварий ўзининг «*Ал – имомату вас – сиёсах*» номли китобининг 1 – жилди, 21 дан 31 гача бўлган бетларида, Сақифада бўлиб ўтган воқеа хусусида шундай ривоят қилган:

Ибн Афир, Абу Авндан ва у эса Абдуллоҳ ибн Абдурахмондан ривоят қилиб дедики, Пайғамбаримиз *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* дунёдан кўз юмган вақтларида, Ансор Саъд ибн Убоданинг ёнига тўпланиб, унга дедилар: Дарҳақиқат, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* дунёдан кўз юмдилар. Саъд ўз ўғли Қайсга дедики: Мен касаллигим туфайли сўзимни халққа етказа олмайман. Сўзимга қулоқ тутиб, уни уларга эшиттиргин. Шунда Саъд суҳбат қилар ва ўғли эса унинг сўзини халққа эшиттириш учун балан товуш билан такрорлар эди. Унинг айрим сўзлари шундан иборат эди: Аллоҳ таолога ҳамду сано айтиб шундай деди: Эй Ансор гуруҳи! Сизлар Ислом динида ўтмиш ва устунликка эгадирсизки, ҳеч бир араб қабиласи учун бундай ўтмиш ва фазилат йўқ. Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ўз қавми орасида ўн йилдан ортиқ ҳаёт кечириб, уларни меҳрибон Аллоҳга ибодат қилишга ва бутлардан қўл тортишга даъват қиларди, лекин унинг қавмидан оз кишилардан бошқа ҳеч ким унга иймон келтирмади.

Аллоҳ таоло сизлар учун фазилат ва устунликни истаб ва улуғворликни сизлар томон йўллаб, сизларни ушбу неъматга сазовор қилиб танлаган экан, Аллоҳга қасамки, ўша мушриклар Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га тўсқинлик қилишга ва унинг динини тан олинисига ҳамда у зотни ўзларидан узоқлаштиришга қодир эмасдилар. Аллоҳ ва Унинг Расулига иймон келтиришни ҳамда Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ва у зотнинг саҳобалари ва дини учун юксакликни ва у ҳазратнинг душманларига қарши жиҳод қилишни сизларга ризқ қилиб берди.

Сизлар инсонлар орасида ўз ихтиёрлари билан ёки ночор қолганликлари сабабли Аллоҳнинг фармонида бўйин эгиб, ислом динига киргунларига қадар Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га қарши чиққан кимсаларнинг ашаддий душмани эдингиз ва ўзгалардан кўра ўз душманингизга қаттиққўл эдингиз.

Сизлар сабабли улар хор – залил бўлган ҳолда бўйин эгдилар. Аллоҳ таоло сизларнинг мададингиз билан Пайғамбарни ер юзида ғолиб қилди. Араблар сизларнинг қиличингиз ёрдамида Пайғамбар олдида хор ва паст бўлишди. Пайғамбар *(с.а.о)* сизлардан рози – хушнуд бўлган ҳолда боқий оламга сафар қилдилар. Демак, хилофат мансабини қўлларингиз билан мустаҳкам тутингиз, зеро, сизлар халифалик мансабига эга, сазовор ва лойиқ кишилардирсиз.

Мажлисида ҳозир бўлган кишилар Саъд ибн Убоданинг ушбу сўзларга жавоб қайтариб, шундай дедилар: Билдирган фикр – мулоҳазангизда омадлисиз, тўғри ва рост сўзни дедингиз, биз сиз билан хилофат мансабини эгаллаш борасидаги фикр – мулоҳазангизга ҳаргиз қарши душманлик қилмагаймиз. Сиз мўъминларни қониктирувчи ва уларга нисбатан хайрихоҳдирсиз.

Сақифадаги ҳодиса Абу Бакрга етиб боргач, каттиқ чўчиди ва Умар билан биргаликда тезлик билан Сақифаи бани Соида томон йўл олишди. Йўлда Абу Убайдах ибн Жарроҳни учратишди ва уч киши бўлиб, ўша манзилга етиб боришди. У ерда таниқли буюк кишилар бор эди, улардан бири Саъд ибн Убода эди. Шунда Умар сўзлашни ирода қилиб, шундай деди: Абу Бакр айрим сўзларни айтмаслигидан кўркаман. Шунга биноан, Абу Бакр нутқ сўзлашга муҳайё бўлиб, шундай деди: Аллоҳ таоло Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*ни инсонларни ҳидоят қилиш учун ҳақ дин билан юборди. У ҳазрат инсонларни Ислом динига даъват этди. Аллоҳ таоло бизнинг онгимиз ва дилларимизни у зот даъват қиладиган Ислом дини томон етаклади. Биз муҳожирлар¹ тоифаси Исломга бўйин эгишда инсонларнинг илк кишилари эдик. Ҳолбуки, инсонлар мусулмон бўлишда бизга эргашувчи эдилар. Биз Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг қавм – қариндошимиз. Шунга қарамай, биз насл – насаб ва ирқ жиҳатидан арабларнинг ўртасимиз. Барча араб қабилаларида шубҳасиз, Қурайш учун фарзанд бордир ва шунингдек, сизлар Ансор гуруҳи, Аллоҳга қасамки, Пайғамбарга паноҳ берган ва у зотга ёрдам қилган кишилар эдингиз. Сизлар динда бизларга вазир ва мадаккор эдингиз ва сизлар Аллоҳ таолонинг китобида бизнинг биродаримиз ва Буюк Аллоҳнинг

1. Маккадан Ясриб (Мадина)га ҳижрат қилган биринчи мусалмонларга муҳожир дейилади.

динида бизнинг шерикларимиздирсизлар. Қийинчилик ва осойишталикда ёр – биродаримиз эдингиз. Аллоҳга қасамки, ҳар бир хайрли ишда биз билан бирга эдингиз.

Демак, сизлар биз учун энг сеvimли инсонлар ва бизга насбатан энг улуғвор кишилар эдингиз. Аллоҳнинг қазо – қадарига рози бўлишда ҳамда Буюк Аллоҳнинг фармонига таслим бўлишда энг сазовор инсонлардирсиз. Аммо Пайғамбар (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг ворислари хусусида биродарингиз муҳожирларга қарши кина – ҳасад қилмангиз ва сизлар эҳтиёжингиз бўла туриб, биродарларингиз муҳожирларни ўзларингиздан устун қўйиб, уларга фидокорлик қилардингиз. Сизлар хилофат мансаби борасида ихтилоф қилмасликда энг лойиқ инсонлардирсиз. Аллоҳ таоло биродарларингиз муҳожирларга бахшида этган хайрли иш (халифалик мансаби) хусусида ҳасад қилиш сизларга ярашмайди. Зероки, халифалик борасида сизлар ҳеч қандай ҳақ – ҳуқуққа эга эмасдирсиз. Мен сизларни Абу Убайда ёки Умарни халифа этиб танлашингизга чорлайман ва мен бу иккаласи сизлар учун халифа бўлишига розидирман. Бу иккаласи ҳам халифалик мансабига лойиқ кишилардир.

Умар ва Абу Убайда ушбу сўзнинг жавобида шундай дейишди: Эй Абу Бакр! Ҳеч бир кимса сиздан устун ва юқори бўла олмас. Сиз ғорда Пайғамбар (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) билан бирга бўлгансиз ва Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) сизни халқ учун намоз ўқишга амр қилдилар. Демак, сиз хилофат мансабига энг лойиқ кишидирсиз.

Ансор гуруҳи дейишди: Аллоҳга қасамки, биз хилофат устида сизлар билан тортишмағаймиз ва эй Абу Бакр, бизлар сиз учундирмиз. Аллоҳнинг яратган халқидан ҳеч ким бизнинг наздимизда сизлардан кўра сеvimлироқ бўлмай, бизнинг ҳузуримизда ҳеч қандай ўринга эга эмас. Бироқ, биз эртага рўй берадиган воқеадан хавотирдамиз ва ушбу хилофат мансабини биз ва сизлардан бўлмаган кимса эгаллаб олишидан хавфсираб турибмиз. Демак, агар бир кишини биздан ва бир кишини ўзларингиздан хилофат мансабига тайин этсаларингиз, биз уларга байъат – қасамёд қилиб, бундай халифалик тузумига таслим бўлурмиз. Ҳар вақт у иккаласидан бири бу дунёдан кўз юмса, иккинчисини халифаликка танлаймиз. Бу уммат Ер юзида бор

бўлгунига қадар, бир киши сиз муҳожирлардан ва бир киши биз Ансор тоифасидан хилофат мансабига тайин этилмай. Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг умматида халифалик мансаби адолат юзасидан давом этиши лозимдир, шунда баъзиларимиз, айримларимизга эргашгайдир. Демак, Қурайшлик киши йўлдан оғмоқчи бўлса, Ансор гуруҳи уни тутиб, унга тўсқинлик қилурлар ва шунингдек, Ансор тоифасидан бўлган киши йўлдан бурилмоқчи бўлса, Қурайшлик киши унинг олдини олмай.

Абу Бакр ушбу сўзларни эшитгандан сўнг ўрнидан туриб, шундай деди: Аллоҳ Ёлғиз Зот эканлигига эътиқод қилиб, Ўзигагина ибодат қилсинлар деган мақсадда Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)ни бандаларига Пайғамбар қилиб юборди ва у зотни уммат устидан гувоҳ қилди. Ҳолбуки, ўша халқ турли хил илоҳларга ибодат қилардилар. Ўша илоҳларни ўзлари учун шафоат қилгучи ва кўп манфаат келтирувчи деб, гумон қилар эдилар. Шубҳасиз, ўша илоҳлар йўниб олинган тошлар ва рандаланган ёғочлар эди. Агар истасаларинг, ушбу оятларни ўқингиз:

﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾

«Шубҳасиз, сизлар ва Аллоҳдан ўзгага ибодат қилаётган нарсаларингиз (бутларингиз) жаҳаннам ўтинларидир». (Анбиё сураси\ 98 – оят.)

﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ﴾

«Улар Аллоҳни қўйиб, ўзларига зиёни ҳам фойдаси ҳам тегмайдиган нарсалар (бутлар)га ибодат қиладилар ва: Ана ўша(бут)лар бизнинг Аллоҳ ҳузуридаги шафоатчиларимиздир», дерлар» (Юнус сураси\ 18 – оят.)

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾

Ўша мушриклар Пайғамбарларга хитоб қилиб, шундай дердилар: «Биз ўша бутларга бизни фақат Аллоҳга яқинлаштиришлари учунгина ибодат қилурмиз...» (Зумар сураси\ 3 – оят.)

Ўз оталарининг динини тарк этиш, арабларга оғир ва қийин иш эди. Шу боис, Аллоҳ таоло илк муҳожирларни Ўз динини

тасдиқлаб, унга иймон келтириб, унга мадад бериш учун хос этиб танлади ва Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*ни ўз қавми ёлғончига чиқариб, у зотга қарши қўпол муомала қилганида, муҳожирлар у ҳазратнинг ёнларида бўлиб, сабр қилардилар. Ҳолбуки, барча инсонлар уларга қарши чиққан эдилар ва уларга азият – озор етказардилар. Муҳожирлар сонининг озлиги ва инсонлар уларни хўрлаб, камситишлари ҳамда қавм – қариндошлари уларга қарши тўпланиб олганликларидан кўрқувга тушмасдилар. Демак, муҳожирлар ер юзида Аллоҳга ибодат қилган Аллоҳ ва Унинг Элчисига иймон келтирган илк кишилардир ва улар Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг дўстлари ва қавм – қариндошларидирлар. Муҳожирлар Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг, халифалик мансабини эгаллашга энг лойиқ инсонлардир. Хилофат мансаби хусусида золим кимсадан бошқа ҳеч ким муҳожирлар билан тортишмас.

Эй Ансор гуруҳи! Сизлар Муҳожирларнинг афзаллиги ва устунлигини ва уларнинг Исломдаги улкан ўрнини инкор эта олмасиз. Аллоҳ таоло, сизлар Унинг дини ва элчисининг мададкори бўлишингизга рози бўлди. Ўз Пайғамбарининг ҳижратини сизлар томонга йўллади. Демак, илк муҳожирлардан кейин ҳеч ким бизнинг ҳузуримизда сизларнинг мартабангизга эга эмас экан, биз халифа ва сизлар вазирдирсиз. Сизлар билан маслаҳат қилмасдан ҳеч бир иш борасида ҳукм қилмагаймиз ва сизларсиз ҳеч бир иш амалга ошмагай.

Ҳабоб ибн Мунзир ибн Зайд ўрнидан туриб, шундай деди: Эй Ансор гуруҳи! Хилофат мансабини мустаҳкам тутиб олингиз. Дарҳақиқат, одамлар сизларнинг паноҳингиз ва соянгиз остидадирлар. Ҳеч бир золим сизларга қарши иш тута олмас. Ҳаргиз одамлар сизларнинг раъй – фикрингиздан бош торга олмаслар. Сизлар юксаклик, бойлик ва куч – қудрат ҳамда шижоатга эга бўлган сон – саноғи кўп кишилардирсиз. Албатта, одамлар сиз бажарадиган ишга қарайдилар. Демак, ўзаро ихтилоф қилмангизки, оқибат фикр – мулоҳазангиз фасод ва бузғунликка йўлиқгай ва ишларингиз поёнига етмагайдир. Сизлар Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га ва муҳожирларга паноҳгоҳ ва мадад берган кишилардирсиз. Муҳожирларнинг ҳижрати сизлар томонга бўлган эди, иймон келтирган илгариги кишилар (муҳожирлар)даги бўлган

фазилатга сизлар ҳам, эгадирсиз. Сизлар муҳожирлардан илгари, уй ва иймон эгаси эдингиз. Аллоҳга қасамки, фақат сизларнинг юртингиздагина Аллоҳга ошкор ибодат қилдилар. Фақат сизларнинг масжидингиздагина намоз жамоат билан ташкил этилди. Араблар сизларнинг қиличингиз билангина Исломга бўйин эгишди. Демак, халифалик мансабини эгаллаб олишда сизларнинг насибангиз барчадан ортиқроқдир, агарчи муҳожирлар бу ҳақиқатдан бош тортсалар – да, хилофат мансаби сизларникидир. Демак, бир амир ва халифа биздан, ва бир амир ва халифа сиздан бўлсин.

Умар ушбу сўзларни тинглаганидан сўнг, ўрнидан туриб, шундай деди: Ҳаргиз икки қилич бир қинга сиғмас (яъни: Икки халифа бир сарзаминда ҳукмронлик қила олмас). Аллоҳга қасамки, сизлар Ансор гуруҳи, арабларга ҳукмронлик қилишингизга улар рози бўлмаслар. Ҳолбуки, Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* сизлардан эмас. Бироқ араблар Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* улардан бўлмаган кишилар, халифалик мансабини эгаллаб олишларини хуш кўрмаслар. Шу боис, Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* улардан бўлган араб қабиласи, халифа ва бошлиқ бўлиши лозим. Шу боис, бизга муҳолиф бўлган араб қабиласига қарши ошкор ҳужжат ва далилга эгадирмиз. Ким Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг подшоҳлиги ва мероси хусусида биз билан тортишади? Ҳолбуки, биз у зотнинг дўстлари ва қавм – қариндошларимиз. Хилофат мансаби хусусида фақат ноҳақ далил келтирадиган, ёки гуноҳ томонга оған, ёхуд ҳалокатга йўлиқмоқчи бўлган кишигина биз билан жанг – низо қилади.

Ҳабоб ибн Мунзир яна ўрнидан туриб, шундай деди: Эй Ансор гуруҳи! Хилофат мансабини мустаҳкам тутиб олингиз. Умар ва унинг тарафдорларининг сўзларига кулоқ бермангиз. Акс ҳолда сизларнинг хилофатдан бўлган насибангизни олиб қўйгайлар. Агар сизлар истаган нарсадан бўйин товлаб, сизларга қарши чиқишса, ўз юртингиз (Мадинаи мунаввара)дан уларни қувиб чиқарингиз. Халифаликни Маккадан келган муҳожирлардан тортиб олингиз. Аллоҳга қасамки, сизлар халифаликка муҳожирлардан кўра лойиқроқ ва сазоворроқдирсиз. Кимки, хилофат мансаби баробарида ортга чекинмаса, қиличларимиз билан у кимсани нобуд этгаймиз. Огоҳ бўлингиз! Аллоҳга қасамки, агар истасаларингиз, халифаликни дастлабки даврдан ўз томонингизга қайтара оласиз. Аллоҳга

қасамки, кимки менга қарши сўз очса, қилич билан бурнини синдираман.

Умар ибн Хаттоб ушбу сўзнинг жавобида шундай деди: Агарчи, Ҳабоб менинг сўзимга жавоб қайтарар экан, мен у билан сўзлашмагайман. Зероки, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг ҳаётлик чоғларида мен ва унинг ўртасида жанг – низо бўлиб ўтган эди ва Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* мени Ҳабоб билан юзма – юз бўлишдан қайтаргандилар. Шу боис, Ҳабобга ёкмаган сўзни айтмасликка онт ичган эдим.

Табарий ва ибн Асир айтишича, Умар Ҳабобнинг сўзларига қарама – қарши ўларок: «*Аллоҳ сенинг жонингни олсин*», деди. Ҳабоб ҳам Умарнинг мазкур сўзига, балки Аллоҳ сенинг жонингни олсин, дея жавоб қайтарди.

Умар ва Ҳабобнинг ўртасида кўпол ва дағал муомала бўлиб ўтгач, Умар Ҳабобни тутиб, унинг қорнига тепди ва унинг оғзини тупроққа беллади.

Сўнгра Абу Убайда ўрнидан туриб, деди: Эй Ансор гуруҳи! Сизлар Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ва муҳожирларга ёрдам ва паноҳ берган илк кишилардирсиз. Демак, динда ўзгартириш киритадиган биринчи кишилар бўлмангиз.

Ансор гуруҳидан бўлган Ҳазраж қабиласининг бошлиқларидан бири бўлмиш Башир ибн Саъд, ўз қавми Саъд ибн Убодани амир ва халифа этиб танлашга овоз беришаётганини кўргач, унга ҳасад қилгани учун ўрнидан туриб, шундай деди: Эй Ансор гуруҳи! Агарчи, биз мушрикларга қарши жиҳод қилиш ва ўтмишдаги динга бўйсунуш фазилатига эга бўлсак-да, ушбу ишларда Парвардигоримизнинг ризолиги ва Пайғамбаримизга итоат қилиш ва қийинчиликларга бардош беришдан бошқа нарсани ирода қилмагандик. Қилган ишларимиз туфайли одамлар устидан ҳукмронлик қилишимиз яхши эмас. Бу қилган ишларимиз баробарида дунёдан ҳеч нарса талаб қилмагаймиз. Аллоҳ таоло бизга неъмат ато этган ва ушбу ишларни бажариш билан бизларга инъом қилган Зот. Сўнгра эса Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* қурайшлик бир киши бўлиб, у зотнинг қавм – қабиласи, у ҳазратнинг меросига ва унинг вориси бўлишга барчадан кўра ҳақлироқдир, Аллоҳга онт ичаманки, ҳаргиз Аллоҳ мени

муҳожирлар билан халифалик хусусида тортишган ҳолда кўрмагай. Аллоҳдан кўрқингиз ва муҳожирлар билан хилофат мансаби борасида тортишмангиз ва улар билан ихтилоф қилмангиз.

Сўнгра Абу Бакр Ансор гуруҳининг рўпарасида туриб, уларни биродарликка чорлаб ва тарқоқликдан қайтариб, шундай деди: Мен сизларга нисбатан хайрхоҳдирман. Сизларни бу икки киши (Абу Убайда ибн Жарроҳ ёки Умар ибн Хаттоб)дан бирини халифа этиб танлашингизни ва бу иккаласидан қайси бирини истасангиз, ўша шахсга байъат – қасамёд қилишингизни тавсия этаман.

Умар деди: Сиз бизнинг орамизда бўла туриб, бошқа киши Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг халифа ва вориси этиб танланишидан Аллоҳнинг Ўзидан паноҳ сўрайман. Сиз хилофат мансабига бизларнинг барчамиздан ҳақлироқ ва ҳаммамиздан олдинроқ Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) билан бирга бўлган кишидирсиз. Сиз мол – давлатга эга бўлишда бизлардан устунроқ ва муҳожирларнинг энг афзали ва Пайғамар (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) билан ғорда бирга бўлган, ҳамда намозни адо этишда Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг ўринбосари бўлган зотдирсиз. Ҳолбуки, намоз Исломи динининг энг юксак устунидир.¹

1. Умарнинг юқорида зикр қилиб ўтган хусусиятлари, Абу Бакр Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи*)нинг халифа ва ўринбосари бўлишига далил бўла олмайди. Зероки, Расулуллоҳнинг халифа ва ворислари, Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи*)нинг ўзлари сингари Аллоҳ таоло томонидан тайин этилиши лозим ва инсонлар Расулуллоҳни тайин эта олмаганликларидек, у зотнинг йўлларини давом эттирадиган халифа ва ворисларини ҳам, тайин эта олмайдилар. Шу боис, Расулуллоҳнинг ҳақ халифа ва ворислари бўлмиш имом Али (*алайҳис салом*) ва у зотнинг зурриётларидан бўлган ўн бир имомни Аллоҳ таоло кўпгина оятларда, шу жумладан; Моида сурасининг учинчи оятида Ғадийр Хум куни барча ансор ва муҳожирларга ошкор тайин этиб, уларни ушбу ҳақиқатдан огоҳ қилди. Бироқ, дунёнинг мол – мансабига боғланган ансор ва муҳожирлар, Аллоҳнинг имом Али (*алайҳис салом*) борасидаги фармонидан юз ўгириб, ўзларича Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи*)нинг халифа ва ворисини тайин этиш учун «Сақифаи бани Соида» деган ерга тўпланишди. Шу боис, нолойиқ халифа танланишига ва мусулмонлар турли хил фирқа – оқимларга бўлиниб кетишларига сабаб бўлишди. Ҳолбуки, тўғри ва ҳақ йўл, имом Али (*алайҳис салом*) ва у зотнинг зурриётларидан бўлган ўн бир покиза – маъсум имомларга эргашилдан иборат. Агарчи, Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)дан сўнг, ушбу ўн икки имом (*алайҳис салом*)га эргашган ва уларнинг кўрсатган йўлидан юрган инсонларнинг сони оз бўлса – да, бироқ, фақат уларгина ҳақ ва тўғри йўлда эканларига ҳеч қандай шак – шуха бўла олмас. Зероки, кўпчиликдан ташкил

Ким сиздан олдинга ўтиб, хилофат мансабини эгаллаб олишга лойиқ бўла олади? Қўлингизни узатинг токи сизга байъат – қасамёд қилай.

Абу Убайда ва Умар, Абу Бакрга байъат – қасамёд қилишга кетаётган пайтларида, ансорлардан бўлган Башир ибн Саъд у иккаласидан олдинга ўтиб, Абу Бакрга байъат – қасамёд қилди. Баширнинг бу иши туфайли Ҳабоб ибн Мунзир унга мурожаат қилиб, шундай деди: Эй Башир ибн Саъд! Ишни буздинг ва Ансор гуруҳидан бош тортдинг, сени бу ишни қилишингга нима мажбур этди? Ўз амаки ўғлинг халифа бўлишига ҳасад қилдингми?

Башир деди: Аллоҳга онт ичаманки, бундай эмас, лекин мен, муҳожирларга тегишли бўлган ҳақ – ҳуқуқ хусусида улар билан жанг – низо қилишни истамайман.

Ансор гуруҳидан бўлган Авс қабиласи, Хазраж қабиласининг бошлиқларидан бўлмиш Башир ибн Саъднинг қилган ишини ва Абу Бакрнинг халифа бўлиши хусусидаги қурайшлик муҳожирларнинг киритган таклифларини ҳамда Хазраж қабиласи Саъд ибн Убодани амир ва халифа этиб танлаш учун қилаётган саъй – ҳаракатларини кўргач, уларнинг баъзилари бошқаларига, ҳолбуки, Асид ибн Ҳазир уларнинг ичида эди, шундай дедилар: Агар фақатгина бир марта Саъдни ўзларингизга амир ва халифа қилиб олсангиз, улар доим сизларнинг устингиздан ҳукмронлик қилгайлар ва ҳеч вақт халифалик мансаби сизларга насиб этмагай. Шундай экан, ўрнингиздан турингиз ва Абу Бакрга байъат – қасамёд қилингиз. Шунда уларнинг барчаси ўринларидан туриб, Абу Бакрга байъат – қасамёд қилишди.

Бу вазиятни кўрган Ҳабоб ибн Мунзир, Асид ибн Ҳазирнинг қиличини олиш учун унга ташланди. У ерда ҳозир бўлган Асид ибн Ҳазирнинг одамлари ҳам Ҳабоб ибн Мунзирга ҳужум қилиб, Асиднинг қиличини Ҳабобдан олишди ва Ҳабоб эса кийими билан

топганлик, ҳақ йўлда эканликка далил бўла олмайди. Қуйидаги ояти карима бу даъвога очиқ далилдир:

﴿وَإِنْ نَطَعْنَا أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ لَيُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾

«Агар сен ер юзидаги кимсаларнинг кўпларига итоат қиладиган бўлсанг, улар сени Аллоҳнинг йўлидан оздирурлар. Улар (кўпчиликдан ташкил топганлар) фақат гумонларигагина эргашурлар ва улар фақат алдайдилар, холос». (Анъом сураси/ 116 – оят.)

уларнинг юзига урар эди. Шунинг билан, уларнинг барчаси Абу Бакрга байъат – қасамёд қилишди.

Ҳабоб ибн Мунзир уларга қараб деди: эй Ансор гуруҳи! Абу Бакрга байъат – қасамёд қилиб, уни халифа қилиб олдингиз. Огоҳ бўлингиз! Аллоҳга қасамки, фарзандларингиз, муҳожирлар фарзандларининг эшиклари олдида туриб қўлларини узатиб, сув сўраганларида, улар сизларнинг фарзандларингизга сув бераётган кунни кўрмоқдаман.

Абу Бакр деди: Эй Ҳабоб! Биздан кўрқаясанми?

Ҳабоб деди: Сиздан кўрқмайман, бироқ сиздан кейин хилофатга келадиган кишидан кўрқмоқдаман.

Абу Бакр деди: ўша замон етиб келганда, сиз ва дўстларингизнинг ихтиёри ўзларингизда бўлгайдир. Бизга бўйсунининг лозим эмас.

Ҳабоб деди: Ҳаргиз бундай бўлмагай, эй Абу Бакр! Мен ва сен бу дунёдан ўтганимиздан сўнг бизга зулм ўтказиб, бизни хорлайдиган кимса келгай.¹

Саъд ибн Убода деди: Огоҳ бўлингиз! Аллоҳга онт ичаманки, агар мен оёққа туришга қудратим етганда эди, мендан шундай даҳшатли товуш эшитардингизки, сен Абу Бакр ва сенинг тарафдорларингни ушбу сарзаминдан чиқариб юборар ва сени ўз қавм – қариндошинг томон йўлларди. Ҳолбуки, сен улар ичида итоат қилувчи бўлгансан ва бошқалар сенга бўйсунинмаган ҳамда танилмаган киши бўлиб, азиз бўлмагансан.

1. Аҳли суннат олими Жавҳарий «Сақифа» номли китобида Ҳабоб ибн Мунзирнинг келажакда рўй берадиган ҳодисалар ҳақида айтиб ўтган сўзи хусусида шундай деди: Ҳабоб келажакда юз берадиган воқеалар тўғрисида айтиб ўтган нарсаси рўёбга чиқди. Зероки, у кўрққан киши Язид ибн Муовия эди. У «Ҳарра» воқеасида Мадина аҳолисига нисбатан кўп жиноятларни раво кўрди. Язид ансор гуруҳидан «Бадр» жанги куни Макка мушрикларининг қонини тўққанликлари учун ўч олди.

Мана шунга ўхшаш дардли воқеаларнинг юз бериши, Аллоҳнинг имом Али (*алайҳис салом*)ни халифа, бошлиқ ва пешво этиб танлаган фармонидан бош тортиб, халифаликка нолайиқ бўлган кимсани халифа қилиб олишлари туфайли эди.

У ерда тўпланган мусулмонларнинг барчаси Абу Бакрга байъат – қасамёд қилишди. Байъат қилиш жараёни шу даражада эдики, Саъдни оёқ ости қилиб, эзиб ташлашларига жуда оз қолди.

Шунда Саъд фарёд қилиб деди: Мени ўлдирдиларинг. Унинг бу сўзига Умар шундай жавоб қайтарди: Уни ўлдириб, Худо уни ўлдирсин.

Саъд деди: Мени бу ердан олиб кетинг. Унинг қавм – қабиласи уйига олиб бориб, қўйишди ва бир неча кун уйида ёлғиз қолди. Бир муддатдан сўнг, Абу Бакр Саъдга элчи йўллаб шундай деди: Келгин ва менга байъат қилгин, барча инсонлар менга байъат қилишди ва ҳатто сенинг қавм – қариндошинг ҳам менга байъат қилишди.

Саъд Абу Бакрга шундай жавоб қайтарди: Огоҳ бўлингиз! Аллоҳга қасамки, ўқдонимда бор бўлган барча ўқларни сизлар томонга отгайман ва найзамни сизларнинг қонингизга бўягайман. Кучим етгунга қадар сизларни қиличим билан ургайман. Уруғ – аймоғим билан биргаликда сизларга қарши жанг қилгайман. Аллоҳга онт ичаманки, агар жинлар, инсонлар билан биргаликда сизларга мадад бериш учун тўплансалар-да, Парвардигорим билан учрашгунимга қадар сизларга байъат – қасамёд қилмагайман. Парвардигорим менинг ҳисоб – китобимга огоҳ бўлган Зотдир.¹

Саъднинг сўзи Абу Бакрнинг қулоғига етиб боргач, Умар деди: Сенга байъат қилмагунича уни ўз ҳолига қўймайман. Шунда Башир ибн Саъд уларга шундай деди: Саъд сизларга байъат қилишдан бош тортиб, бу ишни қилмасликка оёқ тираб олган. Саъд бу йўлда қатл этилса – да, сенга байъат қилмас экан. Саъднинг фарзанди, хонадони ва қавм – қариндошини ўлдирмаганингизча унинг ўзини ўлдира олмасиз ва уларнинг барчасини ўлдиришингиз учун, Хазраж ва Авс қабилаларини қатл этишингиз лозим бўлгайдир. Шу боис, сизлар учун амалга ошган хилофат мансабини нобуд қилмангиз. Демак, уни ўз ҳолига қўйингиз. Зероки, унга индамаслик сизларга зиён етказмайди. Саъд эндиликда ёлғиз қолган бир

1. Ушбу воқеани Аҳли суннатнинг буюк тарихнавис олимлари ўз китобларида қуйидагича келтирганлар:

1. Муҳаммад ибн Жарийр Ат – Табарий, «*Тарихут – Табарий*», 11 – йил, Ҳадисус – саҳифаҳадис.
2. Ибн Абул Ҳадийд, «*Шарҳи Наҳжул Балоғаҳ*», 2 – жилд, 45, 50 ва 56 – бетлар, ва 6 – жилд, 48 ва 49 – бетлар.

кишидир. Абу Бакр ва унинг тарафдорлари Баширнинг маслаҳатини қабул қилиб, Саъдни ўз холига қўйишди ва Башир хилофат мансабини қўлга киритиш учун уларга қилган хизмати сабабли, уни ўзларига хайрхоҳ деб билишди.

Саъд ибн Убода уларнинг намозига келмай, уларнинг жамоат ва жума намозига қатнашмасди. Уларнинг ҳадя – инъомларидан баҳраманд бўлмасди. Агар Абу Бакр ва унинг тарафдорларига қарши ёр – мадаккор топганида эди, уларга ҳужум қилар ва агар бир киши унга байъат қилиб, уларга қарши урушишга муҳайё бўлса, улар билан жанг қиларди. Абу Бакр дунёдан кўз юмиб, Умар хилофат тахтига мингунга қадар, вазият шундай давом этди. Сўнгра эса Саъд Шомга бориб, ўша ерда ҳеч кимга байъат қилмай, дунёдан ўтди.

Ансор байъат қилаётган пайт, Бани Ҳошим (Ҳошим фарзандлари) имом Али ибн Абу Толиб *(алайҳис салом)*нинг атрофларига тўплангандилар. Зубайр ибн Авом ҳам улар билан эди. Зероки, онаси Сафия, Абдул Муталлиб *(алайҳис салом)*нинг қизи эди. Шу боис, Зубайр ўзини Бани Ҳошимдан деб, биларди. Имом Али *(алайҳис салом)* Зубайр борасида шундай дедилар: Зубайрнинг ўғли вояга етиб, отасини бизнинг йўлимиздан қайтаргунига қадар доим биз билан эди.

Бани Уммайя (Уммайя фарзандлари) Усмоннинг атрофига йиғилишди ва Бани Зухра эса, Саъд ва Абдуррахмон ибн Авфнинг атрофига тўпланишди. Уларнинг барчаси буюк масжидга йиғилиб олишганди. Абу Бакр ва Абу Убайда улар томонга келган пайт, халқ Абу Бакрга байъат қилишга улгурганди. Умар уларга шундай деди: Нима сабабдан гуруҳ – гуруҳ бўлиб олгансиз? Ўрнингиздан туриб, Абу Бакрга байъат қилингиз! Мен ва Ансор гуруҳи унга байъат қилдик.

Умарнинг сўзидан сўнг, Усмон ибн Аффон ва у билан бирга бўлган Бани Уммайя ўрнларидан туриб, Абу Бакрга байъат қилишди. Шунингдек, Саъд ва Абдуррахмон ибн Авф ва у билан бирга бўлган Бани Зухра, ўрнларидан туриб, Абу Бакрга байъат қилишди. Имом Али *(алайҳис салом)* ва Аббос ибн Абул Муталлиб ва Зубайр ибн Авом ва булар билан бирга бўлган Бани Ҳошим, Абу Бакрга байъат қилишдан бош тортиб, қайтиб кетишди.

* * *

Ҳазрати Фотима^(с.а)нинг уйларига хужум қилишлари

Умар бир гуруҳ кишилар билан ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)*нинг уйлари томон йўл олишди. Уларнинг орасида Асид ибн Ҳазир ва Саламат ибн Аслам ҳам бор эди. Улар имом Али *(алайҳис салом)* ва у ҳазратнинг уйларида тўпланиб олган бани Ҳошимга хитоб қилиб, шундай дейишди: Чикинлар ва Абу Бакрга байъат – қасамёд қилинлар. Лекин улар байъат қилишдан бўйин товлашди. Шунда Зубайр ибн Авом қилич билан чиқди. Умар бу кишини ушланглар, деди. Саламат ибн Аслам унга хужум қилиб, қилични унинг қўлидан олиб, деворга урди.

Аҳли суннат олими Масъудий, ўзининг «*Мураввиҷуз – заҳаб*» номли китобида бани Ҳошим Абу Бакрга байъат – қасамёд қилишлари борасида шундай дейди: Ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)* дунёдан кўз юмганларига қадар, бани Ҳошимдан ҳеч ким Абу Бакрга байъат қилмади.

Аҳли суннатнинг буюк алломаларидан бири бўлмиш Ибн Абил Ҳадид ўзининг «*Шарҳи Наҳжул балога*» номли китобида ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)*нинг уйига хужум қилиб келганликлари хусусида шундай ривоят қилган: Умар, Ансор ва бир оз муҳожирлардан ташкил топган гуруҳ билан ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)*нинг уйига келиб, шундай деди: Менинг жоним Унинг қўлида бўлган Зотга қасамки, Абу Бакрга байъат – қасамёд қилиш учун уйдан чиқгайсиз ёки мен уйни ёқиб юбораман. Зубайр қиличини қинидан чиқариб, уларнинг қаршисида турди. Зиёд ибн Лабид Ансорий билан бир киши Зубайрнинг бўйинини маҳкам тутиб, қисишди. Шунда қилич Зубайрнинг қўлидан тушди ва Умар у қилични тошга уриб синдирди. Сўнгра уларни уйдан чиқариш мақсадида бўйинларидан ушлаб тортиб чиқаришди ва Абу Бакрга байъат қилишлари учун ҳурматсизлик юзасидан уларни қаттиқ итариб, ҳайдаган ҳолда олиб боришар эди.

Абу Бакр деди: Эй Умар! Холид ибн Валид қаерда? Бориб, Али ва Зубайрни менга олиб келинлар.

Умар ва Холид ибн Валид имом Али *(алайҳис салом)*нинг уйларига боришди.

Умар уйга кирди ва Холид эса ташқарида эшикнинг ёнида тўхтаб турди. Умар Зубайрга деди: Бу қилич нима? Зубайр деди: Имом Али (алайҳис салом)га байъат қилиш учун тайёрлаб қўйганман. Уйда кўп кишилар бор эди. Шу жумладан: Миқдод ибн Асвад (разияллоҳу анҳу) ва барча бани Ҳошим уйга йиғилишгандилар. Шунда Умар Зубайрнинг қиличини тортиб олди ва уйдаги тошга уриб синдирди. Кейин эса Зубайрнинг қўлини тутиб, уйдан итариб чиқарди ва Холидга буни ушлаб тургин, деди. Холид уни ташқарида сақлаб турди. Ҳолбуки, уйнинг ташқарисида Холид билан бирга кўп кишилар бор эди, Абу Бакр уларни Умар ва Холидга мадаккор бўлсинлар деб, юборган эди. Сўнгра Умар уйга кириб, имом Али (алайҳис салом)га шундай деди: Ўрнингиздан туриб, Абу Бакрга байъат қилинг. Умар бир оз қараб турди. Сўнгра имом Али (алайҳис салом)нинг қўлларини тортиб, ўрнингиздан туриб, деди. Имом Али (алайҳис салом) ўринларидан туришдан бош тортдилар. Умар эса у ҳазратга ташланиб, Зубайрни уйдан итариб чиқарганидек, у зотни ҳам итариб чиқарди.

Сўнгра Холид у иккалаларини ташқарида сақлаб турди ва Умар имом Али (алайҳис салом) ва Зубайрни ва у ҳазратнинг уйида бўлган барча кишиларни ҳурматсизларча орқадан итариб, қувиб олиб борарди. Халқ эса тўпланиб олиб, томоша қилардилар. Мадина кўчалари одамларга лик тўлиб тошган эди. Ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳа) Умарнинг имом Али (алайҳис салом)га қилган ҳурматсизлигини кўрганларида, фарёд этиб йиғлардилар ва у ҳазрат билан бирга Ҳошимий ва бошқа аёллар тўпланишганди. Ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳа) уйларининг масжид томонига бўлган эшигидан чиқиб, шундай нидо қилдилар: Эй Абу Бакр! Қандай ҳам тез Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг хонадонларига қарши макру ҳийла қилдингизлар. Аллоҳ билан учрашгунимча Умар билан сўзлашмагайман.¹

Аҳли суннатнинг тарихчи олими Ибн Қутайбаҳ ўзининг «Ал – имомату вас – сиёсаҳ» номли китобида имом Али (алайҳис салом)ни Абу Бакрга байъат қилишга мажбур этганликлари борасида шундай дейди: Имом Али (алайҳис салом)ни Абу Бакрга байъат қилиш учун келтирганларида, у ҳазрат шундай дердилар:

1. Ибн Абул Ҳадид, «Шарҳи наҳжул балога», 6 – жилд, 48 ва 49 – бетлар.

«أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَأَخُو رَسُولِهِ»

«Мен Аллоҳнинг бандаси ва Унинг Расулининг биродаридирман».

Имом Али *(алайҳис салом)*га Абу Бакрга байъат қилинг, дейишди. Шунда имом Али *(алайҳис салом)* уларга дедилар:

أَنَا أَحَقُّ بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْكُمْ، لَا أَبَايُكُمْ وَ أَنْتُمْ أَوْلَى بِالْبَيْعَةِ لِي، أَخَذْتُمْ هَذَا الْأَمْرَ مِنَ الْأَنْصَارِ، وَاحْتَجَجْتُمْ عَلَيْهِمْ بِالْقَرَابَةِ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ، وَ تَأْخُذُونَهُ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ غَضَبًا ؟ أَلَسْتُمْ زَعَمْتُمْ لِلْأَنْصَارِ أَنْتُمْ أَوْلَى بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْهُمْ لِمَا كَانَ مُحَمَّدٌ ﷺ مِنْكُمْ، فَأَعْطَوْكُمْ الْمَقَادَةَ، وَ سَلَّمُوا إِلَيْكُمْ الْإِمَارَةَ، وَ أَنَا أَحْتَجُّ عَلَيْكُمْ بِمِثْلِ مَا احْتَجَجْتُمْ بِهِ عَلَيَّ الْأَنْصَارِ نَحْنُ أَوْلَى بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَيًّا وَمَيِّتًا، فَأَنْصِفُونَا إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ، وَإِلَّا فَبُوءُوا بِالظُّلْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

«Мен халифаликка сизлардан кўра ҳақлироқдирман, мен сизларга эмас, балки сизлар менга байъат – қасамёд қилишингиз лозим. Сизлар хилофат мансабини ансор тоифасидан олиб, Пайгамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га яқин кишилар эканингизни уларга қарши хужжат ва далил қилиб олдингиз. Холбуки, халифалик мансабини биз Аҳли байтдан ноҳақ тортиб олдингиз. Сизлар ансор гуруҳига, «Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* биздан бўлгани учун, биз халифаликка лойиқдирмиз», демагандингизми? Шунда улар халифалик амалини сизларга бериб, пешволикни сизларга топширишди. Сизлар ансор гуруҳига келтирган хужжатларингиз каби, мен ҳам сизларга ўша хужжатларни келтиргайман. Биз Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га ҳаёт ва мамот чоғларида сизлардан кўра сазовордирмиз. Агар Аллоҳдан қўрқиб, Унга иймон келтирган бўлсаларингиз, бизга нисбатан инсофли бўлингиз, акс ҳолда билиб туриб, зулмга қўл урган бўлурсиз».¹

Умар имом Али *(алайҳис салом)*га шундай деди: Байъат қилмагунингизча сизни қўйиб юбормаймиз.

1. Ибн Қутайбаҳадис, Ад – Дийнаварий, «Ал – имомату вас – сиёсах», 1 – жидд, 11 – бет.

Имом Али (алайҳис салом) унинг ушбу сўзининг жавобида шундай дедилар:

إِخْلِبْ حَلْبًا لَكَ شَطْرُهُ، وَاشْدُدْ لَهُ الْيَوْمَ أَمْرَهُ يُرْذَدُهُ عَلَيْكَ غَدًا. ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ يَا عُمَرُ لَا أَقْبَلُ قَوْلَكَ وَلَا أَبَايَعُهُ.

«Шундай бир сутни согинки, унинг бир қисми сеники бўлсин. Бугун Абу Бакрнинг халифалик амалини мустаҳкам қилгинки, эртага уни сенга қайтариб бергай». Сўнгра имом Али (алайҳис салом) шундай дедилар: «Эй Умар! Аллоҳга қасамки, сенинг сўзингни қабул қилмай, Абу Бакрга байъат қилмагайман.»¹

Абу Бакр имом Али (алайҳис салом)га деди: Агар байъат қилмасангиз, сизни мажбур қилмаймиз.

Абу Убайда имом Али (алайҳис салом)га деди: Эй амаким ўғли! Сиз ёшсиз ва улар (Абу Бакр ва Умар) эса қавмингизнинг кекса кишилари дир. Сиз улар каби тажрибали ва ишбилармон эмассиз. Абу Бакр сизга қараганда халифалик амалини бошқаришга кучлироқ бўлиб, бу ишни яхши бошқара олади. Шу боис, халифалик мансабини унга топширинг. Зероки, агар сиз тирик қолиб, узоқ умр кўрсангиз, халифалик амали учун яралгансиз ва халифалик мансабини кўлга киритишга сазовор бўлган кишидирсиз. Ва шунингдек, сиз Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг куёвлари бўлиш каби мақом – манзилатга эга бўлганингиз сабабли ҳаммадан устун ва афзалдирсиз.

Имом Али (алайҳис салом) дедилар:

اللَّهُ اللَّهُ يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ، لَا تُخْرِجُوا سُلْطَانَ مُحَمَّدٍ ﷺ فِي الْعَرَبِ عَنْ دَارِهِ وَ قَعْرِ بَيْتِهِ إِلَى دُورِكُمْ وَ قُغُورِ بِيوتِكُمْ، وَلَا تَدْفَعُوا أَهْلَهُ عَنْ مَقَامِهِ فِي النَّاسِ وَحَقِّهِ، فَوَاللَّهِ يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ، لَنَحْنُ أَحَقُّ النَّاسِ بِهِ، لِأَنَّ أَهْلَ الْبَيْتِ، وَنَحْنُ أَحَقُّ بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْكُمْ مَا كَانَ فِيْنَا الْقَارِيءُ لِكِتَابِ اللَّهِ، الْفَقِيهُ فِي دِينِ اللَّهِ، الْعَالِمُ بِسُنَنِ رَسُولِ اللَّهِ، الْمُضْطَلِّعُ بِأَمْرِ الرَّعِيَةِ، الْمُدَافِعُ عَنْهُمْ الْأُمُورَ السَّيِّئَةَ، الْقَاسِمُ بَيْنَهُمْ بِالسَّوِيَةِ، وَاللَّهُ إِنَّهُ لَفِينَا، فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَى فَنَتَّصِلُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ، فَتَزْدَادُوا مِنَ الْحَقِّ بُعْدًا.

1. Ибн Қутайбаҳадис, Ад – Дийнаварий, «Ал – имомату вас – сиёсах», 1 – жилд, 11 – бет.

«Эй муҳожирлар гуруҳи, Аллоҳни ёдга олингиз, Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг халифалик ва ворислигини у ҳазратнинг уйидан олиб чиқиб, ўз уйларингизга ўрнатиб қўймангиз. У зотнинг хонадони аҳлини инсонлар орасидаги мансабидан ва ҳақ – ҳуқуқларига эришишдан четлаштирмангиз. Эй муҳожирлар гуруҳи, Аллоҳга қасамки, биз барча инсонлардан кўра халифаликка энг лойиқ ва ҳақли кишилардирмиз. Зероки, биз Расулуллоҳнинг хонадони аҳлидирмиз. Модомики, Аллоҳнинг Китобини англаб туриб ўқийдиган, Аллоҳнинг динини тушуниб етган, Расулуллоҳнинг суннатларига огоҳ бўлган, халқнинг ишини бошқара оладиган билимдон киши, инсонларни ёмон ишлардан қайтара оладиган ва халқ ўртасида байтул молни тенг тақсим қила оладиган шахс бизнинг орамизда бор экан, биз сизларга қараганда хилофат амалига энг ҳақли ва лойиқ кишилардирмиз. Аллоҳга қасамки, хилофат бизнинг орамиздадир (халифалик мансабини биздан олиб бўлмас). Демак, ҳавойи нафсга эргашмангиз, оқибат Аллоҳнинг йўлидан озгайсиз ва ҳақ йўлдан ҳаддан ортиқ узоқлашурсиз».¹

Башир ибн Саъд Ансорий ушбу сўзларни эшитгандан сўнг, шундай деди: Эй Али, агар Ансор гуруҳи ушбу сўзларингизни Абу Бакрга байъат қилишдан олдин эшитганларида эди, ҳатто икки киши ҳам сизга қарши чиқмаган бўлар эди.

1. Ибн Қутайбаҳадис, Ад – Дийнаварий, «Ал – имомату вас – сиёсах», 1 – жилд, 12 – бет.

Муҳолифларни байъат қилишга мажбурламоқ

Имом Али (алайҳис салом) оқшом чоғи Расулуллоҳнинг қизлари ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳа)ни отга миндириб, ансор гуруҳининг мажлисига бориб, улардан ёрдам сўрардилар. Улар эса, эй Расулуллоҳнинг қизи! Бу киши (Абу Бакр)га қилган байъатимиз ниҳоясига етди. Агар умр йўлдошингиз ва амаки ўғлингиз Абу Бакрдан олдин бизнинг ёнимизга келганида эди, Абу Бакрга байъат қилишдан бош тортиб, имом Алига байъат – қасамёд қилган бўлардик, деб жавоб беришди.

Имом Али (алайҳис салом) уларнинг ушбу сўзига жавобан шундай дедилар:

أَفَكُنْتُ أَدْعُ رَسُولَ اللَّهِ فِي بَيْتِهِ لَمْ أَدْفِنَهُ، وَأَخْرَجُ النَّاسَ سُلْطَانَهُ؟

«Дунёдан кўз юмган Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг муборак жасадларини ўз ҳолига қўйиб, у зотни дафн этмай туриб, инсонлар билан халифалик мансаби устида тортишармидим?!»

Ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳа) Ансор гуруҳи ҳақида шундай дедилар:

مَا صَنَعَ أَبُو الْحَسَنِ إِلَّا مَا كَانَ يَنْبَغِي لَهُ، وَلَقَدْ صَنَعُوا مَا اللَّهُ حَسِبُهُمْ وَطَالِيَهُمْ.

«Абул Ҳасан (имом Али) сазовор бўлган ишнинг бажардилар ва ансор гуруҳи шундай бир ишга қўл урдиларки, Аллоҳ улар билан ҳисоб – китоб қилгай ва уларни жавобгарликка тортгайдир.»¹

Абу Бакр имом Али (алайҳис салом)нинг атрофларига тўпланиб олиб, унга байъат қилишдан бош тортган кишиларни бирма – бир кўздан кечирди, сўнгра эса Умарни улар томон юборди. Умар имом Али (алайҳис салом) нинг уйларига келиб, Абу Бакрга байъат қилишларини улардан талаб қилди. Бироқ, улар ушбу байъатдан бўйин товлаб, ўзларининг норизоликларини билдиришди. Шунда Умар ўтин истаб, шундай деди: Умарнинг жони Унинг қўлида бўлган Зотга қасамки, байъат қилиш учун уйдан чиқингиз, акс холда уйни ва унда бўлган кишиларнинг ҳаммасини ёқиб юборгайман. Шунда Умарга эй

1. Ибн Қутайбаҳадис, Ад – Дийнаварий, «Ал – имомату вас – сиёсах», 1 – жилд, 12 – бет.

Хафснинг отаси, уйда Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)* бор, дейишди. Умар деди: Ҳатто агар Фотима ҳам уйда бўлса ҳам.

Имом Али *(алайҳис салом)*нинг уйда бўлган кишилар ташқарига чиқиб, Абу Бакрга байъат қилишди, фақат имом Али *(алайҳис салом)*гина унга байъат қилмадилар. Бу борада шундай айтилган; имом Али *(алайҳис салом)* онг ичдиларки, Қуръонни тўпламагунга қадар уйдан чиқмай, кийимларини елкаларига қўймагайлар.

Шу вақт ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)* эшикнинг ёнида туриб, дедилар: Сизлар каби энг ёмон ўринга эга бўлган қавм билан менинг аҳду паймоним йўқ.

Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг муборак жасадларини бизнинг ёнимизга қўйиб, хилофат мансабини ўз ўртангизда бўлиб олдингиз ва бу борада биз билан маслаҳатлашмадингиз ҳам ва Аллоҳ томонидан тайин этилган ҳақ (халифалик ва ворислик)ни бизга қайтариб бермадингиз.

Умар Абу Бакрнинг ёнига келиб, унга шундай деди: Сендан бўйин товлаган кишилардан байъат олишни истамайсанми?

Абу Бакр ўзининг Қунфуз номли хизматкорига деди: Бориб Алини чақириб келгин.

Қунфуз имом Али *(алайҳис салом)*нинг ёнларига келиб, у зотга шундай деди: Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг халифаси сизни чақирмоқда. Имом Али *(алайҳис салом)* дедилар: Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*га қандай ҳам тез ёлғон тўқиб чиқардиларинг. Қунфуз орқасига қайтиб, ушбу сўзни Абу Бакрга етказди. Абу Бакр мўминлар амири Али *(алайҳис салом)*нинг ушбу сўзларини эшитгандан сўнг, кўп йиғлади. Умар иккинчи марта деди: Сенга байъат қилишдан бош тортган кишига муҳлат бермагин.

Абу Бакр яна бир қарра Қунфузга шундай деди: Алининг ёнига қайтиб бориб, унга «мўминлар амири байъат қилишингиз учун сизни чақирмоқда», дегин. Қунфуз имом Али *(алайҳис салом)*нинг ёнларига келиб, маъмур этилган сўзни у зотга етказди. Имом Али *(алайҳис салом)* ушбу сўзнинг жавобида баланд товуш билан шундай дедилар: Субҳоналлоҳ (Аллоҳ пок Зот) дарҳақиқат, Абу Бакр ўзиники бўлмаган нарсани даъво қилибди. Шунда Қунфуз орқасига

қайтиб, имом Али (алайҳис салом)нинг сўзларини Абу Бакрга етказди. Абу Бакр яна узоқ йиғлади.

Сўнгра Умар ўрнидан туриб, бир гуруҳ билан ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо)нинг уйларига келиб, эшикни қоқишди.

Ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо) уларнинг товушини эшитгач, баланд товуш билан шундай нидо қилдилар: Эй отам! Эй Расулulloҳ! Сиздан сўнг, Хаттоб ўғли ва Абу Қўхофаҳ ўғли (Абу Бакр)дан нималарни ҳам кўрмадик. Ўша кишилар ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо)нинг йиғлаган товушларини эшитган пайтларида, йиғлаган ҳолда орқага қайтиб кетишди. Шу вақт, уларнинг юраклари ёрилиб, жигарлари парчаланишига оз қолди. Умар билан бир неча киши қолиб, улар мўминлар амири Али (алайҳис салом)ни уйдан чиқариб, у зотни Абу Бакрнинг ёнига олиб боришди.

Аҳли суннат олими Шаҳристоний ўзининг «Ал-Милалу ван-Ниҳал» номли китобида ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо)нинг уйларига қилинган ҳужум борасида Наззомдан қуйидагича нақл қилади:

قال النَّظَامُ: إِنَّ عَمْرَ ضَرَبَ بَطْنَ فَاطِمَةَ يَوْمَ الْبَيْعَةِ حَتَّى أَلْقَتِ الْجَنِينَ مِنْ بَطْنِهَا، وَكَانَ يَصِيحُ: «أَحْرِقُوا دَارَهَا بِمَنْ فِيهَا»، وَمَا كَانَ فِي الدَّارِ غَيْرُ عَلِيِّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ.

Наззом деди: «Шубҳасиз, Умар байғат куни Фотиманинг қорнига урди ва бунинг натижасида қорнидаги боласи тушди. Шунда Умар (баланд товуш билан) қичқирарди: Унинг (Фотиманинг) уйини ундаги барча кишилар билан ёқиб юборинг. Ваҳоланки, уйда ҳазрати Али, Фотима, Ҳасан ва Ҳусайнлардан бошқа ҳеч ким йўқ эди.»¹

Ўша кунлари Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг билбандлари ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо) тўртинчи фарзанларига ҳомиладор эдилар. Унинг исмини дунёга келишидан олдин «Мухсин» деб қўйган эдилар. Бироқ Умар бу гўдакни дунёга келмай

1. Абул Фатҳ Муҳаммад ибн Абдулкарим Шаҳристоний, «Ал – Милалу ван – Ниҳал» Дорул фикр нашрида 45 – бет, Дорул маърифат нашрида 1 – жилд, 71 – бет, Мактабатул ҳилол нашрида эса 1 – жилд, 70 – бет.

туриб уриб тушириши билан Сарвари оламнинг учдан бир насллари дунёда кенг тарқалишининг олдини олди.

Имом Али *(алайҳис салом)*га Абу Бакрга байъат қилинг, деб мажбурлашди. Имом Али *(алайҳис салом)* дедилар: Агар байъат қилмасам, нима қила оласиз? У зотга шундай жавоб қайртаришди: Шу ҳолда, Ундан ўзга илоҳ бўлмаган Зотга қасамки, бўйинингизга қилич қўйгаймиз.

Имом Али *(алайҳис салом)* дедилар: Бу ишни қилсангиз, Аллоҳнинг бандаси ва Унинг Пайғамбарининг биродарини ўлдирган бўлурсиз.

Умар деди: Аммо, Аллоҳнинг бандасини ўлдирган бўлуرمىз. Лекин Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг биродарини эмас.¹ Абу Бакр эса индамай туриб, гапирмасди.

Умар деди: Сизга байъат қилиши учун, унга амр қилмайсизми?

Абу Бакр деди: Модомики, Фотима Алининг ёнида экан, уни бу ишга мажбур қилмагайман.

Сўнгра имом Али *(алайҳис салом)* Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг қабрлари ёнига келиб, фарёд қилган ҳолда йиғлаб, шундай нидо қилардилар:

﴿يَا ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضَعُّونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونِي﴾

1. Умар бу сўзи билан, имом Али *(алайҳис салом)* Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)*нинг биродари эканликларини инкор қилди. Ҳолбуки, аҳли суннатнинг буюк олими Ибн Ҳажар Ҳайтабий ўзининг «Ас – савоикул муҳриқаҳ» номли китобининг 122 – бети ва 7 – ҳадисида бу борада шундай дейди: Пайғамбар ўз саҳобалари ўртасида биродарлик алоқасини тузардилар. Шунда имом Али *(алайҳис салом)* кўзлари ёшга тўлган ҳолда Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)*нинг хузурларига келиб, шундай дейдилар: Эй Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)*! Саҳобаларингиз ўртасида биродарлик алоқасини ўрнатдингиз, аммо мен билан ҳеч қимнинг ўртасида биродарлик алоқасини боғламадингиз. Шунда Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)* марҳамат қилдилар:

﴿أَنْتَ أَخِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ «Сен бу дунё ва охиратда менинг биродаримсан». Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)* фақатгина ўзлари ва имом Али *(алайҳис салом)* ўртасида биродарлик алоқасини ўрнатдилар.

«Эй онамнинг фарзанди – биродарим! Бу қавм мени хўрлаб қўйишди ва мени ўлдиришларига оз қолди» (Аъроф сураси, 150 – оят).

Умар Абу Бакрга деди: Фотима хузурига борайлик. Зероки, биз Фотимани дарғазаб этдик.

Иккаласи ҳазрати Фотиманинг уйларига келиб, киришга изн сўрашди. Ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*) уларга кириш учун изн бермадилар. Абу Бакр ва Умар имом Али (*алайҳис салом*)нинг хузурларига келиб, уйларига кириш учун изн сўраш борасида сўзлашдилар. Имом Али (*алайҳис салом*) у иккаласини Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*)нинг хузурларига киритдилар.

Абу Бакр ва Умар ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*) хузурларида ўтирган вақтда, ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*) у иккаласидан юз ўгириб, девор томонга қарадилар. У иккаласи ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*)га салом беришди. Лекин у ҳазрат уларнинг саломларига жавоб бермадилар.

Абу Бакр сўз очиб, шундай деди: Эй Расулуллоҳнинг хабибаси (севикли қизи)! Аллоҳга қасамки, Расулуллоҳнинг уруғ – аймоғлари, менинг хузуримда ўзимнинг қавм – қариндошларимдан кўра азиз ва севимлидирлар. Сиз менга ўз қизим Оишадан ҳам севимлироқдирсиз. Отангиз дунёдан кўз юмган кун, мен ҳам ўлишни ва у зотдан сўнг тирик қолмасликни истардим. Сиз бизни фазилатингиз ва юксаклигингизни танимай туриб, Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)дан қолган ҳаққингиз ва меросингизни ман қиладиган кишилар деб, ўйлайсизми? Аммо мен отангиз Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)дан эшитдимки, шундай марҳамат қилардилар: Биз мерос қолдирмаймиз, биз қолдирган нарса, садақадир.

Ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*) дедилар: Агар мен сизларга Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)дан ҳадис нақл қилсам, уни тан олиб, унга амал қиласизларми? Улар ҳа, дея жавоб беришди.

Ҳазрати Фотима (*саломуллоҳи алайҳо*) дедилар: Аллоҳни назарга олингиз! Ушбу ҳадисни Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)дан эшитмаганмисиз? Ул ҳазрат марҳамат қилганларки:

رَضًا فَاطِمَةَ مِنْ رِضَايَ وَسَخَطَ فَاطِمَةَ مِنْ سَخَطِي فَمَنْ أَحَبَّ فَاطِمَةَ ابْنَتِي فَقَدْ أَحَبَّنِي، وَمَنْ أَرْضَى فَاطِمَةَ
فَقَدْ أَرْضَانِي، وَمَنْ أَسَخَطَ فَاطِمَةَ فَقَدْ أَسَخَطَنِي.

«Фотиманинг ризоси, менинг ризолигим ва Фотиманинг газаби менинг газабимдир. Демак, кимки, қизим Фотимани дўст тутса, дарҳақиқат, мени дўст тутган бўлур ва кимки, Фотимани рози қилса, дарҳақиқат, мени рози – хушнуд қилган бўлур ва кимки, Фотимани даргазаб этса, дарҳақиқат, мени газаблантирган бўлур».¹

Абу Бакр ва Умар Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* дан ушбу ҳадисни эшитганмиз, дея жавоб беришди.

1. Ушбу ҳадисни Аҳли суннатнинг буюк муҳаддис ва олимлари ўз китобларида Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* дан турли хил иборалар билан ривоят қилганлар, жумладан; Бухорий ўзининг «Саҳиҳул Бухорий» номли китобининг «Китобу фазоили асҳобин – Набийй, бобу манокіби қиробати Расулиллаҳ», 3714 – ҳадис ва «Бобу манокіби Фотима *(саломуллоҳи алайҳа)*», 3767 – ҳадисда ушбу ҳадисни куйидагича ривоят қилган:

فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي فَمَنْ أَغْضَبَهَا أَغْضَبَنِي

«Фотима танимнинг бир бўлагидир. Кимки, уни газаблантирса, мени даргазаб этган бўлур».

Муслим ўзининг «Саҳиҳи Муслим» номли китобининг «Китобу фазоилус – саҳобаҳадис, бобу фазоили Фотима бинтин – Набийй», 6201 ва 6202 – ҳадисларда ушбу ҳадисни куйидагича нақл қилган:

فَإِنَّمَا ابْنَتِي بَضْعَةٌ مِنِّي يَرِينِي مَارَانِهَا وَ يُؤْذِينِي مَا آذَاهَا

«Дарҳақиқат, қизим Фотима танимнинг бир бўлагидир. Уни қайгуга соладиган нарса, мени қайгуга солур ва унга азият – озор берган нарса, менга азият – озор берган бўлур.»

Термизий ўзининг «Саҳиҳут – Тирмизий» номли кимобининг 60 – боб, «Китобул манокіб, фазлу Фотима бинти Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи)*», 3876 ва 3878 – ҳадисларида ушбу ҳадисни шундай нақл қилган:

إِنَّمَا فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي يُؤْذِينِي مَا آذَاهَا وَ يُنْصِبُنِي مَا أَنْصَبَهَا

«Дарҳақиқат, Фотима танимнинг бир бўлагидир. Унга азият – озор етказган нарса, менга азият – озор етказган бўлур ва уни ражитган нарса, мени ранжитган бўлур».

Ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)* дедилар: Мен Аллоҳни ва Унинг малоикаларини шоҳид қиламанки, сиз иккалангиз менинг ризолигимни қўлга киритмай, мени дарғазаб этдингиз. Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* билан учрашганимда, сиз иккалангиздан у ҳазратга шикоят қилгайман.

Абу Бакр деди: Аллоҳнинг ғазаби ва сизнинг ғазабингиздан Унинг Ўзидан паноҳ сурайман! Шундан сўнг, Абу Бакр баланд товуш билан йиғлай бошлади ва руҳи баданидан чиқишига оз қолди. Қолбуки, ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)* бундай дер эдилар: Аллоҳга қасамки, ўқийдиган ҳар бир намозимда Аллоҳнинг даргоҳига сени қарғайман.

Абу Бакр йиғлаган ҳолда ҳазрати Фотима *(саломуллоҳи алайҳо)*нинг уйларида чикиб, ўзининг атрофига тўпланган халққа шундай дер эди: Сизлардан ҳар бир киши ўз оиласи билан тинч – тотув ҳаёт кечирмоқда, аммо мени балога қўйдингиз. Мен сизларнинг байъатингизга муҳтож эмасман. Мени ўз ҳолимга қўйиб, менга қилган байъат – қасамёдингиздан қўл тортингиз.

Мўминлар амири Али *(алайҳис салом)* Абу Бакрнинг халойиқдан уни халифалик мансабидан четлаштиришларини сўраганидан таажжубланиб шундай деб марҳамат қилганлар:

قال عليّ السلام: «فَبَا عَجَبًا» وَهُوَ يَسْتَقِيلُ الْمُسْلِمِينَ أَيَّامَ حَيَاتِهِ، فَيَقُولُ: أَفِيلُونِي ثُمَّ يَعْقِدُهَا عِنْدَ وَفَاتِهِ لِأَخْرَجَ، وَهُوَ يُنَاقِضُ الرَّهْدَ فِيهَا وَالْإِسْتِقَالََةَ مِنْهَا

«Ажабо, Абу Бакр тириклик чоғида: «Мени хилофат мансабидан четлаштирингиз», деб мусулмонлардан ўзини халифаликдан бўшашларини истар эди. Сўнгра эса ўлимининг олди билан уни (халифаликни) бошқасига топширди. Ва бу эса хилофатга берағбат эканлигига ва ундан бўшашни исташига қарама-қаршидир.»¹

Имом Али *(алайҳис салом)* ҳазрати Фотима ҳаётлик чоғларида Абу Бакрга байъат қилмадилар.

1. Ибн Абил Ҳадид, «Шарҳи наҳжул балога», 1 – жилд, 170 – бет, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти ва шунингдек, Сибт ибн Жавзий, Ҳанафий, «Тазкиратул хавос», 6 – боб, 118 – бет.

Бу борада Аҳли суннатнинг таниқли тарихнавис олими Масъудий айтади:

لَمَّا بُوِعَ أَبُو بَكْرٍ فِي يَوْمِ السَّقِيفَةِ جُدِّدَتِ الْبَيْعَةُ لَهُ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ عَلَيِ الْعَامَّةِ خَرَجَ عَلَيَّ فَقَالَ: أَفْسَدَتْ عَلَيْنَا أُمُورَنَا وَلَمْ تَسْتَشِيرْ، وَلَمْ تَزَعْ لَنَا حَقًّا، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: بَلَي؛ وَلَكِنِّي خَشِيتُ الْفِتْنَةَ، ... وَلَمْ يَبِيعَهُ أَحَدٌ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ حَتَّى مَاتَ فَاطِمَةَ

«Сақифа кунида Абу Бакрга байъат қилинган, сеишанба куни яна бир бор унга қилинган байъат жамоат учун янгиланди. Шунда Али чиқиб: «Эй Абу Бакр бизга қарши ишни буздинг, биз билан маслаҳатлашмадинг ва бизнинг ҳаққимизга риоя қилмадинг» дедилар. Абу Бакр деди: «Ҳа, шундай. Лекин мен фитнадан қўрқдим.» ... Ҳазрати Фотима вафот этгунга қадар бани Ҳошимдан ҳеч ким Абу Бакрга байъат қилмади.»¹

Сарвари оламнинг дилбандлари ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо) оталаридан сўнг, Абу Бакр ва Умарнинг қилган зулму ситами ва урган зарбаси таъсирида фақатгина 75 кун яшадилар ва айрим ривоятларга кўра ул ҳазрат оталаридан сўнг, олти ой ҳаёт кечирдилар, холос.

Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ҳазрати Али (алайҳис салом)га ўзларидан сўнг турли фитна ва гина-кудуратларга юзма-юз келишлари борасида олдиндан хабар берган эдилар. Бу ҳақда ҳазрати Али (алайҳис салом) Сарвари оламдан шундай ривоят қиладилар:

عن أبي عثمان النهدي، عن عليّ كرم الله وجهه قال: كنت أمشي مع رسول الله ﷺ فأتينا عليّ حديقة فأعنتني، وأجهش بكياً فقلت: ما يبكيك يا رسول الله ﷺ؟ فقال: أبكي لضغائن في صدور قوم، لا يبذونها لك إلا بعدي. فقلت: أفي سلامة من ديني؟ فقال: في سلامة من دينك.

«Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) билан бирга йўл юриб борардим. Шунда, бир богга етиб келдик ва у ҳазрат мени қучоқлаб ўксинган ҳолда йиглай бошладилар. Шунда мен ул ҳазратга: Сизни йиглашингизга нима сабаб бўлмоқда? деб сўрадим.

1. Абулҳасан Али ибн Ҳусайн ал – Масъудий, аш – Шофеий, «Мураввиҷуз – заҳаб», Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашрида 2 – жилд, 463 – бет, аммо Миср – Ал – Мактабатут – тижарийятул кубро нашрида 2 – жилд, 307 – бет.

Ул ҳазрат дедилар: Бу одамларнинг юрагидаги гина-кудурати сабабли йигламоқдаман. Улар мендан сўнг ўз гина-кудурагини сенга қарши зоҳир қилгайлар. Шунда мен ул ҳазратдан сўрадим: Ўша ҳолда менинг диним соғлом қоладими? Ҳазрат дедилар: Дининг соғлом ва омонда бўлади.»¹

Ҳазрати Али (алайҳис салом) бошқа бир ривоятда бу борада шундай деб марҳамат қилганлар:

قال عليّ كرم الله وجهه: كلُّ حَقْدٍ حَقَدْتَهُ قُرَيْشٌ عَلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ، أَطَهَّرْتَهُ فِيَّ، وَسَتَّطَهَّرُهُ فِي وُلْدِي مِنْ بَعْدِي، مَا لِي وَلِقُرَيْشٍ، إِنَّمَا وَتَرْتُهُمْ بِأَمْرِ اللَّهِ وَأَمْرٍ رَسُولِهِ، أَفَهَذَا جَزَاءَ مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كَانُوا مُسْلِمِينَ؟!

«Қурайиш Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га нисбатан юрагида туйган гина-кудурагини менга қарши зоҳир этди ва мендан сўнг уни фарзандларимга қарши зоҳир этгайдир. Қурайиш мен билан нима иши бор?! Мен фақатгина уларни Аллоҳнинг амрига ва Унинг Расулунинг амрига бўйсундирдим, холос. Аллоҳга ва Унинг Расулига итоат қилган кишининг ажр-мукофоти шуми, агар улар мусулмон бўлсалар?!»²

1. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 45 – боб, 160 – бет.

2. Юқоридаги манба, 45 – боб, 161 – бет.

Абу Бакрнинг ўз қилмишидан қилган надомати

Абу Бакр халифалик мансабини қўлга киритиш учун Расулulloх (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг дилбандлари ҳазрати Фотима (саломulloҳи алайҳо) ва ул зотнинг барҳақ ворислари ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг уйларига ҳужум уюштирганидан кейинчалик афсусланиб, бу кирдикоридан надоматда эканлигини бир неча маротаба билдирган. Шу боис, Аҳли суннатнинг таниқли тарихнавис олимлари Абу Бакрнинг ушбу эътирофини ўз китобларида ёзиб қолдирганлар. Биз бу ерда уларнинг айримларини келтирамиз.

1. Ибн Қутайбах Ад – Дийнаварий ўзининг «Ал – имомату вас – сиёсаҳ» номли китобида Абу Бакрдан қуйидагича ривоят қилади:

«فَلَيْتِي تَرَكَتُ بَيْتَ عَلِيٍّ وَإِنْ كَانَ أُغْلِنَ عَلَيَّ الْحَرْبَ»

«Кошки, Алининг уйига бостириб боришни тарк этган бўлардим, агарчи у менга қарши урушни эълон қилган бўлса-да.»¹

2. Масъудий ўзининг «Мураввижуз-заҳаб» номли китобида шундай ривоят қилади:

«فَوَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ فَتَشْتُ بَيْتَ فَاطِمَةَ»

«Кошкийди, Фотиманинг уйини тафтиш қилмаган бўлардим.»²

3. Яъқубий ўзининг «Тарихул Яъқубий» китобида ушбу эътирофни бироз муфассалроқ ривоят қилади:

ما آسَى إِلَّا عَلِي ثَلَاثَ خِصَالٍ صَنَعْتَهَا لِي لَمْ أَكُنْ صَنَعْتُهَا، فَأَمَّا الثَّلَاثُ الَّتِي صَنَعْتُهَا، فَلَيْتَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ تَقَلَّدْتُ هَذَا الْأَمْرَ، وَقَدَّمْتُ عُمَرَ بَيْنَ يَدَيَّ، فَكُنْتُ وَزِيرًا خَيْرًا مِنِّي أَمِيرًا؛ وَلَيْتِي لَمْ أَفْتَشْ بَيْتَ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَدْخَلُهُ الرِّجَالَ وَلَوْ كَانَ أُغْلِقَ عَلَيَّ حَرْبَ.

1. Ибн Қутайбахадис, Ад – Дийнаварий, «Ал – имомату вас – сиёсаҳ», 1 – жилд, 18 – бет.

2. Абулҳасан Али ибн Хусайн ал – Масъудий, аш – Шофеий, «Мураввижуз – заҳаб», Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашрида 2 – жилд, 464 – бет, аммо Миср – Ал – Мактабатут – тижарийятул кубро нашрида 2 – жилд, 308 – бет.

«Мен фақат қилган уч ишимдангина афсусдаман, кошки эди уларни содир этмаган бўлардим. Аммо қилган уч ишим; Кошкийди, мен халифаликни эгаллаб олмай, бу ишга Умарни олдинга сурган бўлардим ва ўзим эса унга вазир бўлиб олишим амир бўлишдан кўра менга яхшироқ эди. Кошкийди, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг қизи Фотиманинг уйини тафтиш қилмаган ва эркакларни унга киркизмаган бўлардим, агарчи ўша уй уруш учун ёпилган бўлса-да.»¹

4. Табарий ўзининг «Тарихул умами вал-мулук» номли китобида ушбу эътирофни қуйидагича ривоят қилади:

فَأَمَّا الثَّلَاثُ اللَّاتِي وَدَدْتُ أَنِّي تَرَكْتُهُنَّ؛ وَدَدْتُ أَنِّي لَمْ أَكْشِفْ بَيْتَ فَاطِمَةَ عَنْ شَيْءٍ، وَإِنْ كَانُوا قَدْ غَلَقُوهُ
علي الحرب.

«Кошкийди, мен уч ишни қилмаган бўлардим. (Улардан бири) кошкийди, мен Фотиманинг уйини асло кашф этмаган (бостириб кирмаган) бўлардим, агарчи улар ўша уйни уруш учун ёпган бўлсалар-да.»²

Абу Бакрнинг ўз кирдикоридан ўқиниши ҳақиқий эмас эди, зероки, у ўлишидан олдин халифалик мансабини ўз эгаси бўлмиш ҳазрати Али (алайҳис салом)га топшириш ўрнига ушбу мансабни Умарга топшириб уни ўзидан сўнг халифа этиб тайинлади. Мўминлар амири Али (алайҳис салом) ҳам Абу Бакрнинг ушбу танловидан норози эканликларини билдирганлари юқорида айтиб ўтилди.

1. Яъқубий, «Тарихул Яъқубий», Муассасатул аълаамий лил – матбуот нашрида; 2 – жилд, 24 ва 25 – бетлар.

2. Муҳаммад ибн Ал – Жарийр Ат – Табарий, «Тарихут – Табарий», Байрут – Ливан нашрида 2 – жилд, 353 – бет, Қоҳира – Миср нашрида эса 2 – жилд, 619 – бет.

Аббос^(р. а)нинг Абу Бакр халифалигини инкор этиши

Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг буюк саҳобалари; Микдод, Салмон, Абу Зар, Убодаҳ ибн Сомит, Абу Ҳайсам ибн Тайҳон, Ҳузайфа ва Аммор ибн Ёсир (*разияллоҳу анҳум*) хилофат амалини муҳожирлар ўртасида ташкил этиладиган кенгашга қайтаришни истадилар.

Ушбу хабар Абу Бакр ва Умарга етиб борди. У иккаласи Абу Убайда ва Муғайраҳ ибн Шуъбани чақириб, ўз фикр – мулоҳазаларини билдиришларини улардан иташди. Шунда Муғайра деди: Менинг райъ – фикрим шундан иборатки, Аббос (Пайғамбаримизнинг амакилари) билан учрашиб, у учун хилофат мансабидан улуш ва ўрин тайин этингиз, шунда сизлар, Али ва Бани Ҳошимга қарши хужжатга эга бўласиз. Ушбу ҳолда Аббос сизлар билан бўлгай.

Абу Бакр, Умар, Абу Убайда ва Муғайра билан биргаликда Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) вафот этган иккинчи кечаси Аббос (*разияллоҳу анҳу*)нинг ҳузурига келиб, Абу Бакр Аллоҳга ҳамду сано айтиб, шундай деди:

Дарҳақиқат, Аллоҳ Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)ни пайғамбар ва мўъминлар учун пешво қилиб юборди. Аллоҳ Расулulloҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)ни мўъминларга, уларнинг орасида бўлганликлари билан инъом қилди. Оқибатда Пайғамбар (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) Аллоҳнинг ҳузурисидаги нарсани ўзлари учун ихтиёр қилиб, инсонларни пешвосиз тарк этдилар. Токи, улар ўз манфаатларини назарга олган ҳолда, ихтилоф қилмасдан бирдамликда, ўзлари учун пешво ва йўлбошчи танласинлар. Улар мени ўзларига бошлиқ ва ишларини кузатувчи этиб, танладилар. Мен ҳам уларга бошлиқ ва йўлбошчи бўлишни қабул этдим. Аллоҳнинг мадади ва Унинг ҳидояти билан сустлик қилишдан ва ҳайратда қолишдан қўрқмайман.

Менинг ютуғим фақат юксак ва буюк Аллоҳнинг ёрдами билангина амалга ошур ва Унгагина таваккул қилурман. Бутун

мусулмонлар ўзлари таниб олган нарсага қарши айрим кимсалар танқид қилиб, норозилиklarини билдираётганликлари, узлуксиз менга етказилмоқда. Ўша айрим кимсалар сизни ўзларига паноҳгоҳ қилиб олганлар ва сиз эса уларнинг мустаҳкам қалъаси бўлибсиз. Демак, сиз барча мусулмонлар қабул этган нарсани қабул қилиб олинг, ёки ўша айрим кимсаларни бораётган йўлларида қайтаринг. Биз сизнинг ҳузурингизга келишимиздан мақсад, халифалик мансабидан сиз учун ва сиздан сўнг келадиган зурриётларингиз учун улуш ажратмоқчимиз. Зероки, сиз Расулудлоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) нинг амакисидирсиз. Агарчи мусулмонлар сизнинг ўрнингизни ва тарафдорларингизнинг ўрнини билсаларда, лекин халифалик амалини сизлардан ўгирдилар. Эй Абдул Муталлиб фарзанлари! Тинчланингиз. Чунки, Расулудлоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) ҳам бизлардан ва ҳам сизлардандир.

Абу Бакрдан сўнг Умар кўполлик билан бундай сўз очди: Ҳа, Аллоҳга қасамки, биз сизларга муҳтож бўлганимиз туфайли олдингизга келганимиз йўқ, лекин мусулмонлар бирлашган ҳолда қабул этган нарсага қарши чиқишингизни ёқтирмаймиз. Акс ҳолда ҳам сизларга қарши ва ҳам уларга қарши оғир вазият рўй бергай. Шу боис, қиладиган ишингизга ва бутун мусулмонларга назар солингиз.

Аббос (*разияллоҳу анҳу*) Аллоҳга ҳамду сано айтиб, уларга шундай жавоб берди: Айтганингиздек, Аллоҳ Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)ни пайғамбар қилиб юборди ва мўъминлар учун бошлиқ ва йўлбошчи этиб танлади. Аллоҳ у зот туфайли у ҳазратнинг умматига инъом қилди. Токи, Расулудлоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) Аллоҳнинг ҳузурдаги нарсани ихтиёр қилдилар, (яъни: Бу дунёдан кўз юмиб, Аллоҳнинг ҳузурига қайтишни ихтиёр қилдилар). Расулудлоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) инсонларни халифа танлаб олишликлари учун ўз ҳолига қўйдилар. Токи, улар ҳақдан тониб, ҳавойи нафсга

эргашмасинлар. Агар сиз халифаликни Расудуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг номлари билан қўлга киритган бўлсангиз, демак, бизнинг ҳақ – ҳуқуқимизни тортиб олибсиз. Агар мўъминларнинг номи билан хилофатга эргашган бўлсангиз, биз ҳам мўъминларданмиз, балки улардан илғордирмиз. Сизларнинг ишларингизда олдинга ўтмай, аралашмадик ва бу ишдан узоқлашдик ва унга рози эмасмиз. Агар халифалик амали мўъминлар орқали сизнинг зиммангизга қўйилган бўлса, ушбу мансаб сиз учун вожиб бўлмайди, зероки, биз рози эмасмиз. Сизнинг сўзингиз қандай ҳам бир – бирига зид ва қарама – қаршидир. Бир томондан, «*инсонлар бизга таъна қилдилар*», дейсиз ва бошқа томондан эса «*инсонлар бизни танлаб, бизга овоз бердилар*», деб даъво қилмоқдасиз. Аммо халифалик мансабидан бизга бермоқчи бўлган улушинг, ўз ҳақ – ҳуқуқинг бўла туриб, бизга берадиган бўлсангиз, уни ўзингиз учун сақлаб қўйингиз, ва биз унга муҳтож эмасмиз. Агар халифалик амали мўъминларнинг ҳақ – ҳуқуқи бўладиган бўлса, сиз уни эгаллаб олиш ҳуқуқига эга эмасдирсиз. Ва агар хилофат бизнинг ҳақ – ҳуқуқимиз бўлса, биз ҳақимизнинг биз қисмини ўзимизга олиб, бошқа қисмини сизга беришга рози эмасмиз. Расудуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ҳам биздан ва ҳам сиздандирлар, деган сўзингизга жавобан, шуни айтишим лозимки, Расудуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* бир дарахт бўлсалар, биз унинг шохлари ва сизлар эса унинг қўшнисидирсиз. Шунда у иккаласи ўрnidан туриб чиқиб кетишди.¹

1. Ушбу муҳим воқеани ўз китобида нақл қилган Аҳли суннат олимлари куйидагилардан иборат:

1. Ибн Абул Ҳадид, «*Шарҳу Наҳжил балога*», 1 – жилд, 220 ва 221 – бетлар.
2. Ибн Қутайбаи Ад – Дийнаварий, «*Ал – имомату вас – сийсах*», 1 – жилд, 32 ва 33 – бетлар.

Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг амакилари Аббос ибн Абдул Муталлибнинг баён қилган ушбу далил ва ҳужжатларидан маълум бўладики, хилофат ва пешволик мансаби Ҳошим зурриётларига тегишли бўлиб, Абу Бакр ва унинг тарафдорлари, уни ўз эгаларидан тортиб олишган.

* * *

-
3. Яъқубий, «*Тарихул Яъқубий*», 2 – жидд, Хабару Сақифа ва байъату Аби Бакр, 9 ва 10 – бетлар.

Абу Бакрнинг халифалик хутбаси

Абу Бакр хилофат мансабини эгаллаб олгандан сўнг, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг масжидларига келиб, у ерда ҳозир бўлган мусулмонларга ўзини халифа сифатида эълон қилиб, шундай хутба ўқиди:

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ الْجَلِيلَ الْكَرِيمَ الْعَلِيمَ الْحَكِيمَ الرَّحِيمَ الْخَلِيمَ، بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ، وَ أَنْتُمْ مَعْشَرَ الْعَرَبِ كَمَا قَدْ عَلِمْتُمْ مِنَ الضَّلَالَةِ وَالْفُرْقَةِ، أَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ وَ نَصَرَكُمْ بِهِ وَ أَيْدِكُمْ وَ مَكَّنَ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَوْثَقَكُمْ بِسِيرَتِهِ الرَّاشِدَةَ الْمَهْدِيَةَ، فَعَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْهُدَى وَ لُزُومِ الطَّاعَةِ، وَ قَدْ اسْتَخْلَفَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ خَلِيفَةً لِيَجْمَعَ بِهِ أُلْفَتَكُمْ، وَ يَقِيمَ بِهِ كَلِمَتَكُمْ، فَأَعِينُونِي عَلَى ذَلِكَ بِخَيْرٍ، وَ لَمْ أَكُنْ لِأَبْسُطَ يَدًا وَلَا لِسَانًا عَلَيَّ مَنْ لَمْ يَسْتَجِلَّ ذَلِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، وَ أَيْمُ اللَّهِ مَا حَرَصْتُ عَلَيْهَا لَيْلًا وَ لَا نَهَارًا، وَلَا سَأَلْتُهَا اللَّهَ قَطُّ فِي سِرٍّ وَلَا عَلَانِيَةٍ وَ لَقَدْ قَلَّدْتُ أَمْرًا عَظِيمًا، مَالِي بِهِ طَاقَةٌ وَلَا يَدٌ، وَلَوْ دِدْتُ أَنِّي وَجَدْتُ أَقْوَى النَّاسِ عَلَيْهِ مَكَانِي، فَأَطِيعُونِي مَا أَطَعْتُ اللَّهَ، فَإِذَا عَصَيْتُمْ فَلَا طَاعَةَ لِي عَلَيْكُمْ، ثُمَّ بَكَى وَ قَالَ: إِغْلَمُوا أَيُّهَا النَّاسُ أَنِّي لَمْ أَجْعَلْ لِهَذَا الْمَكَانِ أَنْ أَكُونَ خَيْرَكُمْ، وَ لَوْ دِدْتُ أَنْ بَعْضَكُمْ كِفَانِيهِ، وَلَئِنْ أَخَذْتُمُونِي بِمَا كَانَ اللَّهُ يَقِيمُ بِهِ رَسُولُهُ مِنَ الْوَحْيِ مَا كَانَ ذَلِكَ عِنْدِي وَ مَا أَنَا إِلَّا كَأَحَدِكُمْ، فَإِذَا رَأَيْتُمُونِي قَدْ اسْتَقَمْتُ فَأَتَّبِعُونِي، وَ إِنْ زَعَيْتُمْ فَقَوْمُونِي، وَاعْلَمُوا أَنَّ لِي شَيْطَانًا يَعْتَرِينِي أَحْيَانًا، فَإِذَا رَأَيْتُمُونِي غَضِبْتُ فَأَجْتَنِبُونِي، لَا أُؤَثِّرُ أَشْعَارَكُمْ وَ أَبْشَارَكُمْ.

«Эй инсонлар, буюк, карамли, доно, ҳикматли, раҳимли, ҳалим зот бўлган Аллоҳ, Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)ни ҳақ – ла юборди. Сизлар, Араб қабилалари, ўзларингиз билганингиздек, гумроҳ ва тарқоқ эдингиз. Аллоҳ дилларингизни бирлаштирди ва Пайғамбар орқали сизларга мадад бериб, сизларни қувватлантирди ва сизлар учун динингизни ғолиб – мустаҳкам қилди. Аллоҳ Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг тўғри ва ҳидоят йўлига бошқарадиган сийрат – услубларини сизларга мерос қилиб қўйди.

Шундай экан, ҳидоят ва итоат йўлини маҳкам тутингиз. Дарҳақиқат, Аллоҳ сизларнинг ўртангизда дўстлик алоқасини барқарорлаштириш ва сизларнинг сўзларингизни амалга ошириш учун, сизларга халифа тайин этди. Шунга биноан, менга ушбу ишларни бажаришда ёрдам беринглар.

Менинг хилофатимни тўғри деб билмаган кишига қарши қўл узатмайман ва тилимни ишга солмайман, иншоАллоҳ! Аллоҳга қасамки, на кундузи ва на кечаси, хилофат мансабига ҳорис эмасдим. Ҳаргиз мен хилофатни на яширин ва на ошкор ҳолда Аллоҳдан сўрамадим. Буюк бир ишни зиммамга олдим. Уни бажаришга куч – қудратим йўқ. Энг кучли инсон ўрнимни эгаллаб олган ҳолда кўришни истардим. Демак, мен модомики, Аллоҳга бўйсунар эканман, сизлар ҳам менга бўйсунинглар. Аллоҳга итоатсизлик қилган пайтимда эса, менга бўйсунманглар. Сўнгра йиғлаган ҳолда шундай деди:

Эй инсонлар, билингизки, мен сизларнинг энг яхшингиз бўлганим учун, ушбу ўринни эгаллаб олганим йўқ. Сизларнинг айримларингиз хилофат мансабини ўз зиммасига олишини истардим. Агар сизлар мендан Аллоҳ Ўз Пайғамбарига юборадиган ваҳий орқали йўл кўрсатишимни кутадиган бўлсангиз, бундай нарса менинг ҳузуримда бўлмас. Мен сизларнинг бирингиз сингаридирман, холос. Агар мени тўғри йўлда бораётган ҳолда кўрсангиз, менга эргашинглар. Агар мени ҳақ йўлдан озган ҳолда кўрсангиз, мени тўғри йўлга киргизинглар. Билингизки, гоҳида мени васваса қилиб, гумроҳликка йўлиқтирадиган Шайтоним бор. Демак, агар мени ғазаб қилган ҳолда кўрсангиз, мендан узоқлашингиз. Зероки, ўқийдиган шеърларингиздан ва берадиган башоратларингиздан таъсирланмайман».¹

Васваса қиладиган ва гумроҳликка йўлиқтирадиган Шайтони бор бўлган кимса, қандайига Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг ўринларида ўтириб, у зотнинг йўлларида давом эттирувчи халифа ва ворисман деб, даъво қила олади?!!

Ва шунингдек, агар Абу Бакр ушбу хутбада ўзи даъво қилганидек, на кундузи ва на кечаси халифалик мансабига ҳорис

1. Ибн Қутайбаҳадис, Ад – Дийнаварий, «Ал – имомату вас – сиёсах», 1 – жилд, 33 ва 34 – бетлар.

бўлмай, уни Аллоҳдан на яширин ва на ошкор ҳолда сўрамаган бўлса ҳамда мусулмонлар орасидан бирор бир кучли ва ҳақлироқ инсон унинг ўрнини эгаллаган ҳолда кўришни истайдиган бўлса, нима учун Сақифаи бани Соида деган жойда халифалик мансаби устида Ансор тоифасидан бўлган саҳобалар билан тортишиб, макру ҳийла йўли билан ушбу мансабни улардан олди ва халифаликнинг ҳақиқий соҳиби бўлмиш имом Али *(алайҳис салом)* ушбу мансабни ундан талаб қилганларида, уни ўз эгасига қайтариб беришдан бош тортиб ул зотнинг бўйинларига қилич қўйиб, Абу Бакрга байъат қилишга мажбур қилишди ва юқорида зикр қилинганидек, Аҳли сунна вал жамоанинг мўътабар ва мўътамад тарих китобларида келтирилган хабарларга кўра, ҳазрати Али *(алайҳис салом)*нинг уйларига бостириб кириб, Абу Бакрга байъат қилиш учун ул зотни зўравонлик билан олиб чиқишди?!

* * *

Айрим саҳобаларнинг Қиёмат кундаги оқибати

Юқорида зикр этилган айрим саҳобалар, Аллоҳнинг имом Али (алайҳимус салом) Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан сўнг халифа ва ворис эканликлари хусусидаги фармонидан бўйин товлаганликлари учун, Қиёмат кунда қандай оқибатга дучор бўлишларини билмоқчи бўлсангиз, эътиборингизни «Саҳиҳул Бухорий»да нақл қилинган Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг қуйидаги ҳадисларига жалб қиламиз:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: أَنَا فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ، لَيَرْفَعَنَّ إِلَيَّ رَجُلًا مِنْكُمْ، حَتَّى إِذَا أَهْوَيْتُ لِأَنَاوِلِهِمْ اخْتَلَجُوا دُونِي: فَأَقُولُ: أَيُّ رَبِّ أَصْحَابِي! فَيَقُولُ: لَا تَدْرِي مَا أَخَذْتُوا بَعْدَكَ.

«Мусо ибн Исмоил, Абу Авонадан, у эса Муғайрадан, Муғайра эса Абу Воилдан ривоят қилиб дедики, Абдуллоҳ Пайгамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан нақл қилиб деди: Пайгамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай марҳамат қилдилар: Мен сизлардан олдин Кавсар Ховузининг ёнида бўлурман. Сизлардан айрим кишилар менинг олдимдан жаҳаннам томон олиб борилгайлар. Токи, мен уларга етишиш учун интиланган пайтимда, уларни мендан узоқлаштирадилар. Шунда мен: Эй Парвардигорим, булар менинг саҳобаларим, дейман. Парвардигорим менга шундай жавоб бергай: Сиз билмассиз, улар сиздан сўнг, нималарни юзага келтирдилар».

Яъни: Сиз кўрсатган йўлдан бурилиб ҳавои нафсга эргашиб, динда бўлмаган нарсаларни пайдо қилдилар.

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَنَا فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ، مَنْ وَرَدَهُ شَرِبَ مِنْهُ وَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهُ أَبَدًا، لَيَرُدُّ عَلَيَّ أَقْوَامٌ أَعْرِفُهُمْ وَيَعْرِفُونِي، ثُمَّ يُحَالُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ.

«Яҳё ибн Букайр, Яъқуб ибн Абдур Раҳмондан, у эса Абу Ҳозимдан ривоят қилиб дедики, мен Саҳл ибн Саъддан эшитдимки, у шундай дерди: Пайгамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи

васаллам)дан эшитдимки, шундай марҳамат қилардилар: «Мен сизлардан илгари Кавсар Ҳовузининг ёнида бўлгайман. Кимки, ўша Ҳовузга кирса, ундан сув ичгай ва кимки, ундан сув ичса, ҳаргиз чанқамас, баъзи кишилар менга кириб, келурларки, мен уларни танийман ва улар ҳам мени танигайлар. Сўнгра эса, мен ва уларнинг ўртасида тўсқинлик пайдо бўлгай».

Абу Ҳозим деди: Мен ушбу ҳадисни айтаётган пайтимда Нуъмон ибн Абу Айёш эшитиб қолди. Менга қараб, Саҳлдан шундай эшитдингми, деди. Ҳа шундай дедим. Шунда деди: Мен гувоҳлик бераманки, Абу Саид Худрий Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг ушбу ҳадисларига бундай қўшимча қилаётганини эшитдим:

إِنَّهُمْ مَبِيٍّ! فَيَقَالُ: إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا بَدَّلُوا بَعْدَكَ. فَأَقُولُ: سَحَقًا سَحَقًا لِمَنْ بَدَّلَ بَعْدِي.

«Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) дедилар: Улар менадирлар. Шунда ул ҳазратга айтилуру: Улар сиздан сўнг нималарни ўзгартирганликларини билмайсиз. Кейин мен шундай дегайман: Мендан сўнг, (кўрсатган йўлимни) ўзгартирган кимса, Аллоҳнинг раҳматидан йироқ бўлсин!»¹

Саҳихул Бухорий ва Саҳихи Муслим китобларида Пайғамбаримиздан нақл қилинган ушбу ҳадислардан маълум бўладики, Пайғамбаримизнинг ҳузурларига шарафёб бўлиб, у зот билан бирга бўлган саҳобалар, бир даражада бўлмаганлар, балки Аммор ибн Ёсир, Абу Зар Ғифорий, Салмони Форсий ва Миқдод ибн Асвад (*разияллоҳу анҳум*) каби... уларнинг айримлари иймонли покиза инсонлар бўлиб, Ислом дини юксалиши учун арзигулик буюк ишларни бажарганлар. Уларнинг бошқа айримлари эса, дилларида ғарази бўлган тақвосиз кимсалар бўлиб, Ислом динига жуда кўп зарарлар етказганлар ва турли хил бидъатларни юзага келтириш билан мусулмонларни ҳар – хил оқим ва мазҳабларга бўлиниб

1. Бухорий «Саҳихул Бухорий», Китобул фитан, бобу маа жааъа фий қавлиҳи таъало: ватгаку фитнатан..., 7048, 7049, 7050 ва 7051 – ҳадислар.

Муслим «Саҳихи Муслим», Китобул – фазоил, бобу исботи Ҳавзи Набийийино ва сифаатиҳи, 5860, 5861, 5862 ва 5863 – ҳадислар.

кетишларига сабаб бўлганлар. Ислом динида вужудга келган энг катта бидъатлардан бири хилофат ва пешволикни макру ҳийла йўли билан ўз соҳиби бўлмиш имом Али *(алайҳис салом)*дан тортиб олиш бўлган.

Айрим саҳобалар дилларида нифоқ бўлган мунофиқлар бўлиб, улар Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* жонига суиқасд қилишди. Аллоҳ таоло ушбу мунофиқларнинг ёвуз амалини фош этиб, бу хусусида Ўз Китобида шундай буюрган:

﴿يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾

«Улар (яъни, мунофиқлар ножўя сўзларни) айтмаганликлари тўғрисида Аллоҳга онт ичадилар. Ҳолбуки, куфр сўзини аниқ айтгандилар ва исломга кирганларидан сўнг, кофир бўлдилар ҳамда улар ета олмаган нарса (яъни, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* жонига суиқасд қилиш)га уриндилар. Улар фақат Аллоҳ ва Унинг Расули уларни ўз фазлидан беҳожат қилгани учунгина (Аллоҳ ва Унинг Расулидан) интиқом олдилар, холос. Демак, агар тавба қилсалар, ўзлари учун яхши бўлгайдир. Ва агар юз ўғирсалар, Аллоҳ уларни дунё – ю охиратда аламли азоб билан азоблагайдир. Ер юзиде улар учун ҳеч бир дўст ва ёрдамчи йўқдир.» (Тавба сураси, 74 – оят)

Аҳли суннат ва Аҳли байтнинг тафсирчи олимлари ушбу ҳодиса (яъни, Пайғамбарнинг жонига суиқасд қилиш) тарихий ҳужжатларга кўра юз бергани ҳақида эътироф этганлар. Аҳли суннат муфассирларининг аксарияти мазкур ояти кариманинг бу қисми; ﴿وَهُمْوَا بِمَا لَمْ يَنَالُوا﴾ (улар етолмаган нарсага уриндилар) Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* жонларига суиқасд қилиб, Табук жангидан қайтаётганларида ул зотни катл этмоқчи бўлган мунофиқ саҳобалар назарда тутилганини ошкора баён қилганлар.

Ушбу ҳодиса қандай ҳолда юз бергани ҳақида аҳли суннат олимлари, қуйидагича ёзиб қолдирганлар:

Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) мусулмонлар билан биргаликда Табук минтақасидан Мадинаи Мунавварага қайтаётганларида, у зотнинг бир гуруҳ саҳобалари йўлдаги довлардан бирида Пайғамбарни яширин ҳолда пастга йиқитиб у ҳазратни қатл этиш қарорига келишди. Шу боис, улар Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) билан биргаликда тоғнинг довлли йўлидан боришга қасд қилишди.

Ушбу ёвуз ниятдан хабардор бўлган Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай буюрдилар: Ҳар ким истаса саҳро – биёбон йўлидан борсин, зероки, ўша йўл кенг бўлиб, барча мусулмонлар осонлик билан у йўлдан ўтиб ҳаракат қила оладилар. Бироқ, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ўзлари тоғлик қисмдаги довл йўлидан сафарларини давом эттирдилар. Шунда Пайғамбарни ўлдирмоқчи бўлган бир неча саҳоба, бу нопок ишни бажариш учун юзларини ниқоб билан ёпиб олиб, у зотнинг йўлларини тўсишди.

Шу вақт, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ўз ҳамроҳларидан бири бўлмиш Аммор ибн Ёсирга: «*Туянинг жиловини маҳкам тутгин*» дедилар ва бошқа ҳамроҳлари Ҳузайфа ибн Ямон эса Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) туяларининг орқасидан ҳайдаб борарди. Тўсатдан орқа томондан ўша гуруҳнинг югуриб келаётган товуши эшитила бошлади ва улар Пайғамбарни ўрталарига қамраб олиб, ўзларининг ёвуз режаларини амалга оширмоқчи бўлишди.

Бу вазиятни кўрган Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ғазабланган ҳолда Ҳузайфага ўша жамоатни ўзларидан узоклаштиришни буюрдилар. Шунда Ҳузайфа улар томонга ҳужум қилиб, қўлидаги ҳассаси билан уларнинг туяларининг юзига ура бошлади ва шунингдек, уларнинг ўзларини ҳам урди. Шундан сўнг, Аллоҳ таоло уларнинг юрагига кўрқув солди. Ва улар, Ҳузайфа уларни таниб қолганини ва қилган макру ҳийлалари ошкор бўлганини пайқаб қолгач, тезлик билан шошилинч ҳолда мусулмонларга етиб олиб, уларга кўшилишди.

Ўша гуруҳ қочиб кетгандан сўнг, Ҳузайфа Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) томонларига ҳаракат қилиб, у ҳазратга етишиб олди. Пайғамбар у иккаласига «*тезлик билан ҳаракат қилингиз*» дедилар ва улар тезлик билан шошилинч ҳолда тоғлик қисмдаги

довондан ўтиб кетишди. Шунда Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) дедилар: Эй Ҳузайфа, сиз бу шахсларни таний олдингизми? Ҳузайфа деди: Фалон ва фалончи шахсларнинг туяларини танидим, лекин улар қоронғу кечада юзларини беркитиб олганликлари сабабли уларни таниб олишга қодир эмасдим.

Шунда Расули Акрам (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) буюрдилар: Улар нима мақсадда эканликларини ва қандай ишни амалга оширмакчиликларини билиб ололдингизми? Ҳузайфа ва Аммор шундай дейишди: Биз уларнинг мақсадларини тушуниб ета олмадик. Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) дедилар: Бу тоифадаги шахслар кечанинг қоронғулигидан фойдаланиб, мени тоғнинг юкорисидан пастга ташлаб юборишни режалаштирган эдилар.

Улар дедилар: Эй Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам), мусулмонларга ўша мунофиқ шахсларни қатл этишларини амр қилинг. У зот шундай дедилар: Инсонлар «*Муҳаммад ўз саҳобаларини айбдор қилиб, уларни ўлдиради*», деб айтишларини яхши кўрмайман. Сўнгра Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ушбу шахсларни бирма бир у иккаласига танитиб, шундай буюрдилар: Сиз бу ҳақиқатни бошқалардан яширингиз, уни ошкор қилмангиз.¹

Бироқ, Пайғамбаримиз жонларига суиқасд қилган саҳоболар кимлардан ташкил топгани борасида аҳли суннатнинг йирик олими Ибн Ҳазм ўзининг «*Ал – муҳалло шарҳул мужалло*» номли фикхий китобида шундай деган:

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ وَطَلْحَةَ وَسَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَرَادُوا قَتْلَ النَّبِيِّ وَإِلْقَاءَهُ مِنَ الْعَقَبَةِ
فِي تَبُوكَ

1. Ушбу ҳодисани ўз китобида батафсил баён қилган Аҳли суннат алломаларидан айримларини зикр этамиз:

1. Байҳақий, «*Далоилун – нубуввах ва маърифату аҳволи соҳибиш – шарийъаҳ*», 5 – жилд, 256 – бетдан 264 – бетгача.
2. Жалолиддин Суютий, «*Ал – дурул мансур фит – тафсирил маъсур*», 4 – жилд, 240 – бетдан 245 – бетгача, Тавба сурасининг 74 – ояти тафсирида.

«Шубҳасиз, Абу Вакр, Умар, Усмон, Талҳа ва Саъд ибн Аби Ваққос Пайгамбарни қатл этиб, у зотни Табуқдаги довондан настга қулатмоқчи бўлишди.»¹

Ибн Ҳазм ушбу ҳодисани Валид ибн Абдуллоҳ ибн Жумайъдан нақл қилган бўлиб, Муслим Нишорий ўзининг «Саҳиҳу Муслим» номли китобининг «Китобул жиҳод вас – сияр», бобул вафо бил – аҳд, 4531 – ҳадисни ва шунингдек, «Китобу сифотил мунофиқийн ва аҳкомиҳим», 6931 – ҳадисни мазкур шахс орқали ривоят қилган. Шу боис, Валид ибн Абдуллоҳ ибн Жумайъ, Муслим Нишобурийнинг ровийларидан ҳисобланиб, Муслим бу шахсдан ўз китобининг икки жойида ҳадис нақл қилган. Аҳли суннат эътиқоди бўйича, Муслимнинг нақл қилган барча ҳадислари саҳиҳ ва тўғри саналгани сабабли, у ҳадисни кимдан ривоят қилиб келтирган бўлса, ўша ровийларнинг ҳаммаси ишончли – сиқа шахслар экани муқаррар.

Ушбу масалага буни қўшимча қилмоқ лозимки, Аҳли суннатнинг буюк риҷол – ровийшунос олимлари ҳам ўз китобларида Валид ибн Абдуллоҳ ибн Жумайъ ишончли – сиқа ровий эканини тасдиқлаганлар, жумладан:

Имом Шамсиддин Аби Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Усмон аз – Заҳабий ўзининг «Мийзонул иътидол фий нақдир – риҷол» номли китобида Валид ибн Абдуллоҳ ибн Жумайъ ҳақида ўз назарини қуйигича билдирган:

وَتَقَّهٖ ابْنُ مَعِينٍ، وَالْعَجَلِيُّ. وَقَالَ أَحْمَدُ وَأَبُو زُرْعَةَ: لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ وَقَالَ أَبُو حَاتِمٍ: صَالِحُ الْحَدِيثِ

Ибн Муъийн ва Ижлий ушбу шахсни ишончли – сиқа деб билишган. Аҳмад ва Абу Зуръаҳ «бу шахсда ҳеч бир айбу нуқсон йўқдир» дейишди. Абу Ҳотам эса «бу шахс саҳиҳ ва тўғри ҳадис соҳибидир» деди.²

1. Ибн Ҳазм, «Ал – муҳалло шарҳул мужалло», Миср нашрида 11 – жилд, 224 – бет, Ливанда чоп этилган янги нашрда 13 – жилд, 86 – бет.

2. Ҳофиз Шамсиддин аз – Заҳабий «Мийзонул иътидол фий нақдир – риҷол», 4 – жилд, 337 – бет, 9362 – рақам.

Муҳаммад ибн Саъд ҳам ўзининг «*Ат – Табақотул Кубро*» номли китобида мазкур шахс тўғрисида шундай ёзади:

الْوَلِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَمِيْعِ الْخَزَاعِيِّ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، وَكَانَ ثِقَّةً وَلَهُ أَحَادِيثُ

«Валид ибн Абдуллоҳ ибн Жумайъ ал – Хазоъий ривоят қилувчи шахслардан бўлиб, ишончли – сиқа ровийдир ва бир неча ҳадис нақл қилган.»¹

Мазкур рижол – ровийшунос олимларнинг Валид ибн Абдуллоҳ ибн Жумайъни ишончли – сиқа ровий эканини тасдиқлаган сўзларидан маълум бўладики, ушбу шахс ишончли – сиқа ровий бўлиб, Пайғамбаримизни қатл этишни режалаштирган айрим саҳобалар хусусида келтирган ривояти чиндан ҳам рост экани аён бўлади.

Ушбу ҳақиқат янада ошкор бўлиши учун пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоху алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг юқорида зикр этилган айрим мунофиқ саҳобалари Қиёмат кунида қандай оқибатга дучор бўлишларини билмоқ учун диққат – эътиборингизни «*Саҳийҳи Муслим*»да шу мавзу ҳақида келтирилган ҳадисга жалб этамиз:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا اسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بْنُ الْحَجَّاجِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ قَيْسِ قَالَ: قُلْتُ لِعَمَّارٍ: أَرَأَيْتُمْ صَبَّعَكُمْ هَذَا الَّذِي صَنَعْتُمْ فِي أَمْرِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، أَرَأَيْتُمْ رَأَيْتُمُوهُ أَوْ شَيْئًا عَهْدَ إِلَيْكُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ: مَا عَهْدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَيْئًا لَمْ يَعْهَدْهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً، وَلَكِنْ حَدِيثُهُ أَخْبَرَنِي عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي أَصْحَابِي إِنَّا عَشْرٌ مُنَافِقًا، فِيهِمْ ثَمَانِيَةٌ لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ، ثَمَانِيَةٌ مِنْهُمْ تَكْفِيهِمُ الدُّبَيْلَةَ وَأَرْبَعَةٌ لَمْ أَحْفَظْ مَا قَالَ شُعْبَةُ فِيهِمْ

Абу Бакр ибн Аби Шайбах, Асвад ибн Омирдан, у эса Шўъбах ибн Ҳажжождан Шўъбах эса Қатодадан ва у Аби Назраҳдан ва Аби Назраҳ эса Қайсдан ривоят қилиб дедики, Амморга шундай дедим: Алининг халифа ва пешволиги хусусида (тутган йўлингиз) ва қилган ишингиз, ўз раъй – фикрингиз асосида эдими ёхуд Расулulloҳ сизларга тоширган аҳду паймон эдими? Шунда Аммор деди:

1. Ибн Саъд, «*Ат – табақотул кубро*», 5 – жилд, 73 – бет, 2560 – рақам.

Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) бутун инсонларга буюрмаган аҳду паймонни бизга ҳам тоширмаганлар, лекин Ҳузайфа Пайғамбардан бизга хабар бериб деди: Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) шундай марҳамат қилдилар: «Саҳобаларим орасида ўн икки мунофиқ мавжуд бўлиб, улардан саккиз киши, туя игна тешигидан ўтмагунча жаннатга кирмаслар (яъни, ҳеч қачон жаннатга кира олмаслар). Ўша саккиз кишига бу буюк мусибат кифоядир. Аммо қолган тўрт киши ҳақида Шўъбаҳ нима деганини сақлаб қололмадим.»¹

Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) саҳобаларини чуқуррок таниш мақсадида уларни тўрт тоифага бўлиб, ушбу масалани ҳар томонлама таҳлил қилароқ, ўз назаримизни куйидагича баён эта оламиз:

1. Аллоҳ таоло биринчи тоифадаги саҳобаларни барча хато – маъсият, гуноҳ ва нопокликлардан покиза этган гуруҳ бўлиб, Расулulloҳнинг аҳли байтлари, хонадонлари аҳлидан иборатдир. Аллоҳ таоло Ўз Китобида уларга хитоб қилиб шундай деди:

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾

«Эй Пайғамбар хонадони аҳли, Аллоҳ фақатгина сизлардан нопоклик ва гуноҳни кетказишни ва сизларни бутунлай покиза қилишни истайди, холос.» (Аҳзоб сураси, 33 – оят)

Аҳли суннатнинг йирик алломалари, жумладан Ҳофиз ва тафсирчи олим Жалолиддин Суютий ўзининг «Ад – дуррул масур» номли тафсирида келтирган кўпгина ҳадислар асосида, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) хонадони аҳли «Али, Фотима, Ҳасан ва Ҳусайн» эканликлари маълум бўлади. Бу гуруҳ саҳобалар бутун хато – маъсият ва нопокликдан йироқ ва маъсум бўлганликлари сабабли, уларнинг айтган сўзлари ва тутган йўллари бутун мусулмонлар учун ҳужжат ва далил экани муқаррар.

1. Муслим Нишобурий, «Саҳиҳу Муслим», Китобу сифотил мунофиқийн ва аҳкомиҳим, 6929 – ҳадис.

2. Иккинчи тоифадаги саҳобалар доимо Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг буйруқларига таслим бўлиб, у зотга бўйсунганлардир. Бу гуруҳ саҳобалар иймони холис саҳобалар бўлиб, Аллоҳ йўлида курашган зотлардир. Шунга қарамасдан; улар маъсум бўлмаганлари сабабли, улардан жуда ҳам оз хато ва камчиликлар юз берган. Шу боис, уларнинг озгина хатолари учун Аллоҳдан мағфират сўраб: «*رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ*» Аллоҳ улардан рози бўлсин, деймиз.

3. Учунчи гуруҳ саҳобалар, Аллоҳнинг Қуръондаги бу сўзига кўра, яхши амални ёмон амалга аралаштириб, ислом йўлида хизмат қилган бўлсалар ҳам, хиёнатга йўл қўйганлар; Жамоат намозига қатнашиб юрган бўлсалар ҳам май ҳам ичганлар, жангларда Пайғамбаримиз ёнларида туриб жиҳод қилган бўлсалар ҳам зинога ҳам йўл қўйганлар, Аллоҳ йўлида инфоқ – эҳсон қилсаларда ўғрилиқка ҳам қўл урганлар. Гарчи, бу гуруҳ саҳобалар кофир бўлмасаларда, аммо фосиқ ва гуноҳкор саналадилар. Зино қилган ёки май ичган ёки ноҳақ қон тўккан ёхуд ўғирлик қилган шахсни, одил деб айтолмаймиз. Агар бу тоифа саҳобалар одил ҳисоблансалар, унда кимни фосиқ дея оламиз?

Қандайга бу гуруҳ саҳобаларини муқаддас деб билиб, Пайғамбаримиздан сўнгги асирларда яшаб ўтган тақволи инсонлардан ҳам устун қўя оламиз?! Қандай қилиб Аллоҳнинг Қуръондаги ушбу очик ояти: ﴿ *إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ* ﴾ *Шубҳасиз, Аллоҳнинг ҳузуринда сизнинг энг улугингиз, энг тақводорингиздир (Ҳужурот сураси, 13 – ояти)га қарши чиқиб, тақвосиз ёки тақвоси оз бўлган бир саҳобани тақволи бўлган ғайри саҳобадан улуғ ва афзал дейиш мумкин?!*

4. Тўртинчи гуруҳ саҳобалар эса, зоҳирида Шаҳодатайн (Аллоҳнинг ягоналигига ва Унинг юборган сўнгги элчиси У томонидан эканига гувоҳлик бериш)ни тилга олиб ўзларини мусулмон деб билиб, Пайғамбаримиз орқаларида туриб жамоат намозини ўқисаларда, аммо дилларида Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* чиндан ҳам Аллоҳнинг элчиси эканига ва у ҳазратнинг сўзлари ҳақ эканига иймон келтиришмаган. Мунофиқун сураси ва Қуръон ўнлаб оятлари мунофиқларнинг турли хил ҳолатларини баён этиб, ушбу саҳобалар хусусида нозил бўлган.

Гарчи, улар саҳоба бўлиб Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) билан ҳамнишин бўлган бўлсалар – да, биз бу гуруҳдаги мунофиқ саҳобаларни бошқа саҳобалардан ажратиб, Куръонга тобе бўлган ҳолда уларни яхши кўрмаймиз. Бу борада эътиборингизни қуйидаги ояти каримага жалб этамиз:

﴿وَمَنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَىٰ النَّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَيْنَا عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾

«Сизларнинг атрофингиздаги аъробий (кўчманчи араблар) орасида мунофиқлар бор, Мадина аҳли орасида ҳам мунофиқлар бор. Улар нифоқда бардавомдирлар. Сиз уларни билмайсиз, уларни биз билурмиз. Шубҳасиз, биз уларни икки карра азоблагаймиз. Сўнгра (Қиёмат куннда) улар улкан азобга қайтарилурлар.»
(Тавба сураси, 101 – оят)

Мазкур далилга кўра, биз ҳамма саҳобаларни бир даражада деб билмаймиз, балки уларни тўрт гуруҳга бўлиб, уларнинг ҳар бири билан ўз ўрни ва даражасига мувофиқ муомалада бўламиз. Агар лаънатлайдиган бўлсак, тўртинчи гуруҳни назарда тутамиз. Агар танқид қилиб, айб – нуқсонини айтадиган бўлсак, учунчи гуруҳ саҳобаларга қарата айтгаймиз. Ва агар улуғлаб ҳурмат қиладиган бўлсак, иккинчи гуруҳ саҳобаларига нисбатандир. Бироқ тобе бўлиб эргашадиган бўлсак, биринчи гуруҳ саҳобаларига нисбатандир.

Пайғамбаримиз хонадонларининг пок ва маъсумлиги хусусидаги Татҳир ояти

وَقَدْ أَعْلَى اللَّهُ تَعَالَى عَلَي الْأُمَّةِ دَرَجَتَكُمْ وَرَفَعَ مَنَرَتَكُمْ وَأَبَانَ فَضْلَكُمْ وَشَرَّفَكُمْ عَلَي الْعَالَمِينَ فَأَذْهَبَ عَنْكُمْ
الرِّجْسَ وَطَهَّرَكُمْ تَطْهِيرًا.

«Ҳолбуки, Аллоҳ таоло сизларнинг даражаларингизни умматга устун қилиб, юксалтирди ва мартабангизни юқори этди ва сизларнинг фазилатингизни барчага ошкор қилди ва сизларга оламлар устидан шарофат бағишлади (яъни: бутун оламлар ичра шарофат, юксаклик ва улуғворликда ҳеч ким сизларга тенг ва баробар бўла олмас), демак, Аллоҳ таоло сизлар (яъни: Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоху алайҳи ва олиҳи васаллам)* ва хонадонлари бўлмиш имом Али, ҳазрати Фотима, имом Ҳасан ва имом Ҳусайн ва у ҳазратнинг зурриётларидан бўлган тўққиз имом *(алайҳимус салом)*)дан гуноҳ ва нопокликларни кетказди ва сизларни бутунлай пок қилди».

Изоҳ: Мана шу олий мазмунли дуонинг юқори қисмидаги банди, қуйидаги ояти каримага қаратилиб баён қилинган:

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾

«Эй (Пайғамбарнинг Аҳли-Байти) хонадони аҳли, Аллоҳ фақатгина сизлардан нопоклик ва гуноҳни кетказишни ва сизларни бутунлай покиза қилишни истайди, холос». (Аҳзоб сураси\ 33 – оят)

Ушбу татҳир ояти фавқулодда муҳим ва чуқур мазмунга эга бўлиб, ҳар қандай гуноҳ ва нопокликлардан покиза бўлган беш инсон (яъни: Пайғамбар, Али, Фотима, Ҳасан ва Ҳусайн *(алайҳимус салом)*)нинг юксак ва улуғвор эканликлари, ушбу оятда очик – ойдин баён этилган.

Ушбу мазкур ояти карима имом Али *(алайҳис салом)* ва ул ҳазратнинг зурриётларидан бўлган покиза ўн бир имомнинг пешво, валий, бошлиқ ва йўлбошчи эканликларига далолат қиладиган оятлардан биридир.

У «أَيُّمًا» сўзи билан бошланган бўлиб, араб тилида «чекланиши ва таъкид» маъносини англатади. Шунинг учун, ушбу ояти карима Аллоҳ таоло томонидан Пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) нинг хонадонлари учун ато этилган махсус неъматга далолат берадиган ёрқин далилдир.

Сўнгра эса «بُرَيْدٌ» (яъни: ирода қилади) Аллоҳнинг Таквийий иродасига эга бўлган мазмуннигина англатади. Зероки, Аллоҳнинг Таширий иродаси, бошқача айтганда; инсон ўзини гуноҳлардан сақлаб қолишининг зарурий эканлиги, Пайғамбари – мизнинг хонадонлари билан чекланибгина қолмай, барча инсонларни ўз ичига олади, чунки, ҳамма инсонлар ҳар қандай гуноҳ ва нопокликлардан сақланиб, покиза бўлишлари лозим ва Аллоҳнинг ушбу «*Таширий иродаси*»дан ҳеч ким мустасно бўла олмас.

Демак, ушбу мазкур ояти шарифада Аллоҳнинг ирода қилишидан назарда тутилган маъно, «*Таквийий ирода*» бўлиб, борлиқ оламнинг яратилишига оид бўлган Аллоҳнинг ирода – истаги маъносидадир. Зероки, юқорида зикр этилган ояти каримада, Аллоҳнинг ирода – истаги, Ўзининг ишига тааллуқли бўлиб, Аллоҳ ҳар қандай гуноҳ ва нопокликларни Пайғамбари – мизнинг хонадонларидан кетказишни ва уларни бутунлай покиза қилишни ирода қилган.

Шунга биноан, Аллоҳнинг иродаси Ўз ишига мансуб бўлгани учун, «*Таквийий ирода*»дир. Аммо Аллоҳнинг намоз, рўза, закот, хумс ва ҳаж кабилар бизлардан истаган вожиб кўрсатмалари ва шунингдек, гуноҳ ва ҳаромдан сақланишга оид бўлган бўйруқлари Аллоҳнинг «*Таширий иродаси*» деб, айтилади.

Пайғамбаримизнинг хонадонлари ҳар қандай гуноҳ ва нопокликлардан узоқ бўлиб, бутунлай покиза бўлганликлари, Аллоҳнинг «*Таквийий иродаси*»нинг натижасидан келиб чиққан бўлиб, улар покиза – маъсум эканликларида мажбурдирлар, деган шубҳа шу борада туғилади. Зероки, Аллоҳнинг «*Таквийий иродаси*» ниманики қамраб олса, ўша нарса ташқи оламда вужудга келиши зарурийдир. Шу боис, Пайғамбаримизнинг хонадонлари, Аллоҳнинг «*Таквийий иродаси*» сабабли ҳар қандай гуноҳлардан йироқ, покиза ва маъсум бўлишлари зарурий бўлган нарсадир.

Шунинг учун улар ўзларининг маъсум бўлишларини танламаганлар, балки улар маъсум эканликларида мажбурдирлар.

Аллоҳнинг гуноҳ ва нопокликлардан йироқ бўлган маъсум бандалари, икки хусусиятга эгадирлар.

1. Биринчиси; маъсум инсонлар ўзларининг бажарадиган амаллари туфайли, касб қилган ва қўлга киритган сазовор ва лойиқ мартабага эгадирлар, яъни: Барчадан кўра қиладиган амалларини Аллоҳ учунгина холис қилганликлари, уларни Аллоҳ хузурида лойиқ ўринга эга қилган.

2. Иккинчиси; бутун инсонларга намуна ва ўрнак бўлишлари учун Аллоҳ таоло томонидан уларга ато қилинган фазлу марҳамат, уларни сазовор ва юксак ўринга кўтарди.

Бошқача айтганда; Аллоҳнинг у маъсум инсонларни қўллаб қувватлаши ва маъсум инсонлар бажарган покиза амаллари сабабли, шундай бир даражага эришганларки, гуноҳ ва нопок амалларни қилишга қудрат ва ихтиёрлари бўла туриб, гуноҳ ва нопок амаллар томон бормайдилар. Мисол қилиб айтганда: ҳеч бир ақлли инсон ёниб турган оловнинг бир бўлагини қўлига олиб, уни оғзига қўйиб, ютиб юбормайди, агарчи, ушбу ишни бажармасликка мажбур эмас, яъни: агар истаса, оловнинг бир бўлагини ютиб юбора олади ва бу ишга ҳам қудрати етади ва ҳам ихтиёрга эгадир, лекин шунга қарамасдан бу ишга қўл урмайди.

Шу ишни бажармаслик шундай бир ҳолатдирки, инсон ушбу ишнинг оқибатидан огоҳ бўлгани туфайли, ҳеч қандай мажбурий ҳолатни ўзида сезмай туриб, ўз ирода ва истаги билан уни бажармайди.

Шунга биноан, пайғамбарлар ва ўн икки имомлардан иборат бўлган маъсум инсонлар, тақводорликнинг шундай бир даражасига эришганларки, гуноҳ ва нопок амалларни қилишга қудратлари ва ҳам ихтиёрлари бўла туриб, ўз ирода ва истаклари билан барча гуноҳ ва хатолардан кўз юмадилар. Бундай юксак ва улуғвор инсонлар барча кишилардан фарқланиб, ҳар бир гуноҳнинг оқибатидан огоҳ бўлиб, олий даражали маърифатга эга бўлганликлари ва барча амалларнинг моҳияти яъни: ботиний ҳолатидан хабардор бўлганликлари сабабли, бутун гуноҳлардан юз ўгирадилар.

Ушбу оятдаги «الرَّجْسِ» сўзи, нопоклик маъносида бўлиб, инсоннинг табиати нафратланадиган нопок нарса, ёки ақлнинг ҳукм қилиши асосидаги нопок нарса ва ё шариат ҳукми бўйича нопок бўлган нарсаларни ўз ичига олади.

Айрим муфассирлар «الرَّجْسِ» сўзи мазкур оятда гуноҳ ёки ширк келтириш, ё бахиллик ва ҳасад қилиш, ёки зино қилиш, ёхуд буюк гуноҳлар ва шунингдек, нотўғри, ботил этикод маъноларини англатади, деганлар.

Лекин ушбу сўзни юқоридаги маънолар билангина чеклаб қўйишга ҳеч қандай далил йўқ, балки айтиб ўтилган маънолар, фақатгина шу сўз қайси ўринларда ишлатилишини билдиради.

Шунингдек, «*алиф ва лами жинс*» билан ҳеч бир қайд – шартсиз (мутлақ) келтирилган ушбу сўз, яъни: «الرَّجْسِ» умумий ва кенг маънода келган бўлиб, ҳар қандай гуноҳ, нопоклик ва ифлосликларни ўз ичига олади.

Шунинг учун, ушбу сўз Қуроъни Каримда ширк келтириш, маст қиладиган ичимликларни ичиш, қимор ўйнаш, мунофиқлик, ўзи ўлиб қолгани сабабли гўшти нопок бўлган ҳайвон ва шунингдек, тўнғиз каби гўшти ҳаром қилинган жониворларни ёхуд Аллоҳдан ўзганинг номига сўйилган гўшти ҳалол ҳайвонларни истеъмол қилишга ўхшаш ўринларда қўлланилган. Ҳаж сураси\ 30 – оят. Моида сураси\ 90 – оят. Тавба сураси\ 125 – оят. Анъом сураси\ 145 – оят.

Ушбу мазкур ояти каримада «نَطَهِيرَ» сўзи, покиза қилиш ёки поклаш маъносида келган бўлиб, дарҳақиқат, «*гуноҳ, нопоклик ва ифлослик*»ни кетказиш хусусидаги мазмунни таъкид қилиб келган. Шу сўз «*Мафъули мутлақ*» шаклида зикр қилингани, ушбу ояти каримада яна бир бора таъкид қилиб келганини англатади.

Ушбу мазкур ояти каримада Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг Аҳли-Байтлари (хонадонлари)дан ҳар қандай гуноҳ, нопоклик ва ифлосликни кетказишни ирода қилганлиги, махсусан таъкид ва чекланиш маъносини англатадиган «إِنَّمَا» сўзи билан Ўз иродаси вужудга келиши зарурий ва қатъий эканлигини изҳор қилганлиги,

Пайғамбаримиз хонадонлари барча гуноҳ ва нопокликлардан покиза ва йироқ, (маъсум) эканликлари очик – ойдин тушунилади.

Дарҳақиқат, мазкур оятнинг маъно – мазмуни, имомларимизни зиёрат қилиш учун бўлган «*Зиёрати Жомиаи кабира*»да қуйидагича баён қилинган:

عَصَمَكُمُ اللَّهُ مِنَ الزَّلَالِ وَأَمَنَكُم مِّنَ الْفِتَنِ وَطَهَّرَكُم مِّنَ الدَّنَسِ وَأَذْهَبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ وَطَهَّرَكُم تَطْهِيرًا.

«Аллоҳ сизларни гуноҳ ва хатолардан сақлади ва сизларни фитна ва оғишлардан омонда қилди ва сизларни нопоклик ва ифлосликлардан покиза қилди ва нопоклик ва гуноҳни сизлардан кетказди ва сизларни бутунлай покиза қилди».

Пайғамбаримизнинг Аҳли-Байтлари кимлардан иборат

Аммо юқорида зикр қилинган ояти шарифадаги «أَهْلَ الْبَيْتِ» Аҳли-Байт сўзи борасида барча ислом олимларининг эътирофларига кўра, пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг хонадонлари назарда тутилган. Агарчи, ушбу оятдаги «بَيْتِ» сўзи қайд – шартсиз зикр қилинган бўлса-да, лекин олдинги ва кейинги оятлар ёрдамида бу сўз пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг хонадонлари ҳақида эканлиги маълум бўлади.

Бироқ, пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) нинг хонадонлари кимлардан иборат эканлиги хусусида муфассирлар ўртасида турли хил назарлар баён қилинган. Айрим муфассирлар, пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг хонадонлари, ул ҳазратнинг аёлларидир ва бунга далил, ул ҳазратнинг аёллари тўғрисида сўз юритган олдинги ва кейинги оятлардир, дея ўз назарларини билдирганлар.

Лекин агар бир масалани назарга олсак, ушбу фикр – мулоҳаза нотўғри эканлиги маълум бўлади. Бу масала шундан иборатки, юқорида зикр қилинган оятдан олдинги ва кейинги оятларда «аёлларнинг кўплик» шаклига оид бўлган олмош баён қилинган. Ҳолбуки, ушбу оятнинг бу қисмидаги олмошлар:

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾

эркакларнинг кўплик шаклига оид бўлиб, ушбу ояти карима пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг аёлларига умуман тегишли эмаслиги аён бўлади. Зероки, ул ҳазратнинг аёллари хусусидаги олдинги ва кейинги оятлардаги олмош, аёлларнинг кўплик шаклида келтирилган, лекин мазкур ояти кариманинг ўша қисмида эса, барча олмошлар эркакларнинг кўплик шаклида зикр қилингани ва олмошлар аёлларнинг кўплик шаклидаги ҳолатидан, эркакларнинг кўплик шаклига ўзгартирилгани, ояти кариманинг шу қисми ул ҳазратнинг аёлларига ҳеч қандай алоқаси бўлмагани маълум бўлади.

Айрим муфассирлар эса бунга кифояланмай, ушбу ояти шарифани кенг доирада билиб, эркак ва аёллардан ташкил топган

Пайғамбаримизнинг барча хонадонлари аҳлини ўз ичига олади деб, фикрларини баён қилганлар.

Лекин Аҳли суннат ва Аҳли-Байт олимлари пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) дан ривоят қилган кўп ҳадислар асосида, баён қилинган иккинчи маъно – мазмун ҳам нотўғри эканлиги ошкор бўлиб, ушбу ҳадислар ўша ояти каримадаги назарда тутилган инсонлар фақатгина беш киши эканлигини уқтириб, улар пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам), имом Али, ҳазрати Фотима, имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (алайҳимус салом) дан иборат эканлигини баён этган.

Мазкур ҳадислар ушбу ояти кариманинг мазмунини тафсир қилиб, юқорида зикр қилинган икки тафсир ноўрин ва нодуруст эканлиги аён бўлади ва шунинг билан ояти каримада фақатгина «*Хамсаи Таййиба*» яъни: покиза бўлган беш киши назарда тутилгани ва ана ўшалар билангина чекланиб қолингани муқаррар.

Аммо пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) нинг Аҳли-Байтлари (хонадонлари) фақатгина беш киши эканлигини уқтирган ҳадислардан айримларини шу ерда келтирамыз:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي بَيْتِي ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ وَفِي الْبَيْتِ سَبْعَةٌ، جَبْرَائِيلُ وَمِيكَائِيلُ وَعَلِيٌّ وَفَاطِمَةُ وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ وَأَنَا عَلِيُّ بَابِ الْبَيْتِ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَسْتُ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ؟ فَقَالَ: إِنَّكَ عَلَيَّ خَيْرٌ، إِنَّكَ مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ.

«Пайғамбаримизнинг аёллари Умми Салама (разияллоҳу анҳо) дан ривоят қилинганки, у шундай деди: «**Эй Пайғамбар** (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) **хонадони аҳли, Аллоҳ фақатгина сизлардан нопоклик ва гуноҳни кетказишни ва сизларни бутунлай покиза қилишни истайди, холос**» ояти менинг уйимда нозил бўлди, (оят нозил бўлган пайт) уйда етти киши бор эди; Жаброил, Микоил, Пайғамбар, Али, Фотима, Ҳасан ва Ҳусайн. Мен эса эшикнинг ёнида эдим, шунда дедим: **Эй Расулаллоҳ** (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)! Мен **Аҳли-Байтингиз, Хонадонингиз Аҳлидан эмасманми? Пайғамбар** (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) **марҳамат**

қилдилар: Сен яхши инсонсан, ҳамда сен Пайғамбарнинг аёлларидан бирисан, (аммо Аҳли-Байт, хонадонидан эмассан)». ¹

Аҳли суннатнинг йирик тафсирчи олимларидан бири бўлмиш Саълабий ўз тафсир китобида Умму Салама (разияллоҳу анҳо)дан ушбу ривоятни қуйидагича нақл қилган: Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ўз уйларида эдилар, шунда Фотима (саломуллоҳи алайҳо) ипакли матони ул ҳазратнинг ҳузурларига келтирганларида, Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) буюрдилар: Умр йўлдошинг ва икки фарзандинг Ҳасан ва Ҳусайнни чақириб келгин, ҳазрати Фотима

1. Ушбу ҳадиси шарифни Аҳли суннатнинг кўп уламолари ўз китобларида ривоят қилиб келтирганлар, жумладан; Абу Исо Тирмизий, «Сунани Тирмизий», Китаабу тафсийрил Қуръон ан Расулиллаах(с.а.о), 34/7 – боб, ҳадис рақами: 3216 ва шунингдек, «Сунани Тирмизий», Китаабул манаақиб ан Расулиллаах(с.а.о), 105/31 – манаақибу аҳлибайтин – Набийй (с.а.о), ҳадис рақами: 3712 ва шунингдек, «Сунани Тирмизий», 135/60 – боб фазли Фотима разияллоҳу анҳо, ҳадис рақами: 3797. Тирмизий мазкур ҳадис борасида шундай дейди:

هذا حديث حسن صحيح، وهو أحسن شيء روى في هذا الباب.

1. Бу ҳадис ҳасан ва саҳиҳдир ва бу ҳадис ушбу бобда ривоят қилинган ҳадисларнинг энг яхшисидир.
2. Ҳоким Нисобурий, «Ал – Мустандраку алас – саҳийҳайн», 4 – жилд, ҳадис рақамлари: 4759, 4760, 4761, 4762 ва 4763. Янги нашри эса 3 – жилд, 146 ва 147 – бетлар. Ҳоким Нисобурий ушбу ҳадис ҳақида шундай дейди:

هذا حديث صحيح على شرط الشيخين و لم يخرجاه

Бу ҳадис имом Бухорий ва Муслим шарти бўйича саҳиҳ саналади, гарчи у иккаласи ушбу ҳадисни нақл қилмаган бўлсалар – да.

3. Абул Уло Ал – Муборакфурий, «Тухфатул аҳвазий бишарҳи жаамиъит – Тирмизий», 32 – манаақибу аҳлибайтин – Набийй (с.а.о), ҳадис рақами: 3796, 10 – жилд, 218 – бет.
4. Ибн Абдул Барр Ал – Қуртубий, «Ал – истийъоб фий маърифатил асҳоб», 3 – жилд, 1100 – бет, Дорул жайл нашрида, Дорул кутубил илмийяхадис, нашрида эса 3 – жилд, 204 – бет.
5. Ибн Асир, Жазарий «Усдул гоба фий маърифатис – саҳобаҳ», 4 – жилд, 29 – бет, дору ихёит – турсил арабий нашрида, дорул фикр нашрида эса 3 – жилд, 606 – бет.
6. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 2 – жилд, 56 – боб, 269дан 271 – бетларгача.
7. Ал – Муттақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 11 – жилд, ҳадис рақами: 32884, 599 – бет.

(саломуллоҳи алайҳо) уларни хабардор қилганларидан сўнг, ҳаммалари йиғилишиб овқатландилар.

Сўнгра Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) бир ятакни улар (имом Али (алайҳис салом), ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо), имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (алайҳимас салом))нинг устларига ташлаб, шундай марҳамат қилдилар:

«اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي وَعَشْرَتِي فَأَذْهَبْ عَنْهُمْ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيرًا.»

«Эй Аллоҳим! Булар менинг Аҳли-Байтим ва Хонадоним Аҳлидирлар. Демак, улардан нопоклик ва гуноҳни кетказгин ва уларни бутунлай покиза қилгин».

Шу вақт ушбу ояти шарифа «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ...» нозил бўлди. Мен дедим: Эй Расулulloҳ! Мен ҳам сизлар билан биргадирманми? Ул ҳазрат шундай марҳамат қилдилар: «إِنَّكَ عَلَيَّ خَيْرٌ» Сен эзгуликдасан, (аммо хонадоним аҳлидан эмассан).

Бошқа кўпгина ҳадислар шу мавзу хусусида қуйидагича келтирилган:

Юқорида зикр қилинган ояти шарифа нозил қилинган, Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) олти ой давомида эрталабки субҳ намозини ўқиш учун масжид томон бораётганларида ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳо)нинг уйлари ёнидан ўтиб, шундай марҳамат қилардилар:

«الصَّلَاةُ يَا أَهْلَ الْبَيْتِ ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾»

«Эй Аҳли-Байтим, хонадоним аҳли, намозга шошилинг, Аллоҳ фақатгина сизлардан, яъни: Пайғамбарнинг хонадони аҳлидан нопоклик ва гуноҳни кетказишни ва сизларни бутунлай покиза қилишни истайди, холос».

Ушбу ҳадисни Аҳли суннат олими Ҳоким Ҳасконий, Анас бин Моликдан нақл қилган. Абу Саид Худрийдан эса бу мавзу хусусида қуйидагича ривоят қилинган:

«*Пайғамбар* (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ушбу ояти каримани саккиз ёки тўққиз ой давомида, ҳазрати Фотима (саломуллоҳи алайҳа) нинг уйлари ёнидан ўтаётганларида тиловат қилар эдилар.»

Шу нарсани назарга олиш керакки, ушбу ояти каримани пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) олти ой, ёки саккиз ой, ёхуд тўққиз ой давомида ҳар куни субҳ (бомдод) намозини ўқиш учун масжидга бораётганларида тиловат қилишлари, бу ояти карима ким ҳақида нозил бўлганини барча мусулмонларга билдириш мақсадида эдилар, токи ҳеч ким учун Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг Аҳли-Байтлари кимлардан иборат эканлиги хусусида шак – шубҳа қолмай, ул ҳазратнинг хонадонлари аҳли бўлмиш имом Али, ҳазрати Фотима, имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (алайҳимус салом)ни пешво, валий ва йўлбошчи деб тан олиб, уларга эргашиш лозим ва зарурий эканлиги далил билан асосланган ҳолда маълум бўлади.

Ажабланарли ери шундаки, айрим муфассирлар ушбу ояти кариманинг маъно – мазмунини кенг доирада билиб, пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг аёлларини ҳам, ул ҳазратнинг Аҳли-Байтлари, хонадонлари аҳли қаторига киргазишда оёқ тираб олганлар. Ҳолбуки, аҳли суннат ва Аҳли-Байт олимлари ушбу мазкур ҳадислар асосида, ул ҳазратнинг Аҳли-Байтларини фақатгина мана шу беш нафар деб билиб, бу ҳақиқатни тан олганлар.

Диққатга сазовор бўлган масала шундан иборатки, Пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг аёллари «*Оиша*» ўзининг фазилатлари ва Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) билан бўлган энг нозик алоқаларини нақл қилишдан кўз юммаган. Агар шунингдек, ушбу ояти карима у ҳақида ҳам бўлганида эди, шубҳасиз, кўп ўринларда ва турли – хил муносабатларда, ушбу ояти каримани ўзининг фазилати эканлиги хусусида ривоят қилиб, сўзлаган бўлар эди. Ҳолбуки, зинҳор ушбу ояти карима ўзининг фазилати эканлиги тўғрисида сўз очмаган, балки, ундан имом Али (алайҳис салом) борасида сўраганларида, шундай жавоб берарди:

تَسْأَلُنِي عَنْ أَحَبِّ النَّاسِ كَانَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَ زَوْجَ أَحَبِّ النَّاسِ كَانَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَقَدْ رَأَيْتُ عَلِيًّا
وَ فَاطِمَةَ وَ حَسَنًا وَ حُسَيْنًا عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَهُمْ ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ هؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي وَحَامَتِي
فَأَذْهَبْ عَنْهُمْ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيرًا» قَالَتْ: فَعُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَنَا مِنْ أَهْلِكَ؟ قَالَ: تَنَحَّى فَإِنَّكَ إِلَيَّ خَيْرٌ.

«Мендан Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га энг севимли бўлган инсон ва Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)га энг севимли бўлган инсоннинг умр юлдоши ҳақида сўраяписиз, дарҳақиқат, мен Али, Фотима, Ҳасан ва Ҳусайн (уларга Аллоҳнинг саломни бўлсин)ни шундай ҳолда кўрдимки, Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) уларни бир либоснинг остига тўйлаб, сўнгра марҳамат қилдилар: «Эй Аллоҳим, булар менинг Аҳли-Байтим, хонадоним аҳли ва менинг ҳимоячимдирлар. Шундай экан, улардан нопоклик ва гуноҳни кетгазгин ва уларни бутунлай нопоклик ва гуноҳдан покиза қилгин!» Шунда мен дедим: Эй Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам), мен ҳам сизнинг Аҳли-Байтингиз, хонадонингиз аҳлиданманми?! Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) марҳамат қилдилар: Узоқроқ тургин! Яъни: Аҳли-Байтимдан эмассан, лекин яхшисан».

Буюк муфассир Аминул Ислому Табарсий «Мажмаъул баён» номли ўз тафсирида юқорида зикр қилинган ояти кариманинг тафсирида мазкур ҳадисларни ривоят қилган.¹

Ҳатто сарвари олам Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг Аҳли-Байтларини севмаган Ибн Таймийядан имом Али Аҳли-Байтдан бўлмагани сабабли унга салавот айтмоқлик жоиз бўлмай, бидъат ҳисобланмайдими? деб сўралганда, қуйидагича жавоб берган:

Али ибн Аби Толиб Аҳли-Байтдан эканлиги мусулмонлар орасида ихтилофий бўлмаган ойдин бир масала бўлиб, бу борада далил келтиришга ҳеч қандай эҳтиёж йўқдир. Балки, у Расулуллоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан сўнг Аҳли-Байтнинг энг афзали ва Ҳошим зурриётининг энг устунидир. Пайғамбаримиз Муҳаммад

1. Аминул Ислому Табарсий, «Мажмаъул баён фий тафсирилу Қуръон», 8 – жилд, 156 ва 157 – бетлар.

(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан ривоят қилинишича, ул ҳазрат ўз яқтақларини Али, Фотима, Ҳасан ва Ҳусайннинг устларига ташлаб, яқтақ билан уларни ураб олдилар – да, сўнгра шундай марҳамат қилдилар:

«Эй Аллоҳим, булар менинг Аҳли-Байтим ва хонадоним аҳлидирлар. Демак, улардан нопоклик ва гуноҳни кетказгин ва уларни бутунлай покиза қилгин».¹

Пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг Аҳли-Байтлари ҳар қандай нопоклик ва гуноҳдан йироқ ва покиза эканликлари хусусидаги мазкур ояти шарифанинг тафсирида келган бу сингари ҳадисларни кўпгина Аҳли суннат уламолари ўз китобларида нақл қилганлар.²

1. Аҳмад ибн Таймийй Ал – Ҳарроний, «Ал – Фатааваал Кубро», 1 – жилд, 55 – бет. Ибн Таймийядан сўралган савол ва унинг жавоби муҳим бўлгани учун арабча матнини ҳам келтирамиз:

– ۵ – مسألة: في رجل قال في علي بن أبي طالب رضي الله عنه إنه ليس من أهل البيت ولا تجوز الصلاة عليه، والصلاة عليه بدعة؟
الجواب: أما كون علي بن أبي طالب من أهل البيت، فهذا مما لا خلاف بين المسلمين فيه، وهو أظهر عند المسلمين من أن يحتاج إلي دليل، بل هو أفضل أهل البيت، وأفضل بني هاشم بعد النبي صلى الله عليه وسلم وقد ثبت عن النبي صلى الله عليه وسلم {أنه أدار كساءه علي علي وفاطمة وحسن وحسين، فقال: اللهم هؤلاء أهل بيتي فأذهب الرجس عنهم وطهرهم تطهيرا}

2. Ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган Аҳли суннат олимлари куйидагилардан иборат:

1. Ҳофиз Ҳаскониий, «Шавоҳиддуд тазийл», 2 – жилд, 56 – бет, ва 2 – жилд, 31 – бет.
2. Ҳайсамий, «Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид», 9 – жилд, 169 ва 119 – бет.
3. Ибн Мағозилий, «Маноқибу Амирил муъминийн», 301 – бет, 345 – ҳадис.
4. Ганжий Шофеий, «Кифааятут – толиб», 62 – боб, 242 – бет ва 100 – боб, 372 – бет.
5. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустадраку алас – саҳиҳайн», 3 – жилд, 133, 146, 172 – бетлар ва 2 – жилд, 416 – бет.
6. Жоруллоҳадис, Замахшарий, «Тафсирул Кашишоф», 1 – жилд, 369 – бет.
7. Ибн Касир, «Ал – Бидоятун ван – Ниҳояҳ», Бобу фазоилу Алийийин, 7 – жилд, 339 – бет.
8. Ибн Касир, «Тафсиру Ибн Касир», 3 – жилд, 483 – бет, ушбу оят тафсирида.
9. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 33 – боб, 124 ва 271 – бет.

* * *

-
10. Фаҳри Розий, «*Ат – тафсирул Кабиър*», 25 – жилд, 209 – бет, ушбу оят тафсирида.
 11. Жалолуддин Суютий, «*Ад – дуррул мансур*», 5 – жилд, 215 – бет, ушбу оят тафсирида.
 12. Ҳофиз Шамсиддин Аз – Заҳабий, «*Тарихул ислом ва вафайтил машоҳийр вал – аълом*», 61 – йилдан 80 – йилларгача бўлган ҳодисаларда келтирган.
 13. Ибн Асокир, «*Тариху мадинати Дамашқ*», 13 – жилд, 67 – бет, 98 – ҳадис, ушбу оятнинг тафсирида.
 14. Ибн Жарийр Табарий, «*Тафсири табарий*», 22 – жилд, 6 ва 7 – бетлар, ушбу оятнинг тафсирида.

Татхир оятининг алоҳида келмагани сабаби

Зикр этилган ояти карима борасида бир савол фикрга келади: Нима учун Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) аёлларининг вазифасини баён қилиш билан бирга, Аллоҳ таоло шундай бир мавзуни ваҳий қилиб юборганки, Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг аёлларига ҳеч қандай алоқаси йўқ? Бошқача айтганда: Аҳзоб сурасининг 33 – оятида Аллоҳ таоло Пайғамбаримиз (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) аёлларининг вазифасини баён қилиш билан биргаликда, шундай бир хабарни ваҳий қилиб йўллаганки, ул ҳазратнинг аёлларини ўз ичига олмайди ва уларга ҳеч қандай тегишли жойи йўқ, балки, ул ҳазратнинг Аҳли-Байтлари бўлмиш имом Али, ҳазрати Фотима, имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (алайҳимус салом)га оид бўлган муҳим бир мавзуни баён қилган. Бунинг сабаби нимада?

Ушбу муҳим саволга йирик тафсирчи олим Аминул Ислому Табарсий ўзининг «Мажмаъул баён» номли тафсирида қуйидагича жавоб берган: Қуръони Карим оятлари орасида шундай оятларга дуч келамизки, ушбу оятлар бир ерда ёнма – ён келган бўлсаларда, аммо турли хил мавзулар борасида сўз юритганлар. Қуръони Карим бундай турли хил мавзулар хусусида ёнма – ён келган оятларни жуда кўп баён қилган, шу жумладан татхир ояти ушбу қоида асосида келтирилган.

Шунингдек, арабларнинг сўз устаси бўлган нотикларнинг каломи ва уларнинг шеърларида ҳам юқорида айтиб ўтилган мавзу ҳақида жуда кўп намуналар мавжуддир.¹

Асримизнинг буюк муфассири аллома Саййид Муҳаммад Ҳусайни Таботабой мазкур саволга бошқа жавобни қўшимча қилганлар. Аҳзоб сурасидаги 33 – оятининг ушбу жумласи:

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾

Пайғамбаримизнинг аёллари хусусидаги оятлар билан бирга нозил бўлганига ҳеч қандай далил йўқдир, балки шу мавзуда баён қилинган ҳадислардан маълум бўлишича, ушбу оятнинг бу қисми,

95. Аминул Ислому Табарсий, «Мажмаъул баён фий тафсийрил Қуръон», 8 – жилд, 158 – бет, ушбу оят тафсида.

алоҳида нозил бўлган. Бироқ, пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳаётлик даврларида ёки ундан сўнг, Қуръон оятлари тўпланиш замонида ул ҳазратнинг аёллари хусусидаги оятлар ёнига қўйилган.¹

Ушбу мазкур саволга учинчи жавобни қуйидагича бера олиш мумкин: Қуръони Карим Пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг аёллари учун муҳим бўлган қуйидаги хабарни етказмоқчи: Эй Пайғамбарнинг аёллари, сизлар шундай бир хонадон аҳли билан ҳаёт кечирмоқсизки, уларнинг айримлари гуноҳ ва нопокликдан покиза ва маъсумдирлар.

Покиза ва маъсум бўлган инсонлар орасида ҳаёт кечирган киши, бошқалардан кўра ўзига эҳтиётли бўлиши лозим, шуни унутманки, беш покиза ва маъсум бўлган инсонлар билан бирга яшаб, уларга тегишли бўлишингиз, сизлар учун оғир вазифа ва масъулиятни вужудга келтиради, шунинг учун Аллоҳ ва Унинг бандалари сизлардан яхши амалларни бажаришингизнинг интизоридадирлар.

Мазкур саволга тўртинчи жавобимиз шундан иборатки, агар Аҳзоб сурасидаги 33 – оятнинг ушбу қисми:

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾

Пайғамбаримиз аёллари ҳақидаги оятлар билан биргаликда нозил бўлганини фараз қилсак, Қуръон оятлари ғоиб ҳолдан мурожаат қилиш (хитоб) ҳолатига ёки бир мурожаат қилинувчи (хитоб қилинувчи)дан бошқа бир мурожаат қилинувчи (мухотаб)га ўзгариши, керакли ўринларда араб тилининг балоғат фанларидан бўлиб, Қуръонда ушбу балоғат фанига мансуб бўлган қонун қўлланилган, шу жумладан:

﴿إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ يُوسُفُ أَعْرَضُ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ﴾

«Албатта, бу (амал) сизларнинг ҳийлаларингиздандир. Дарҳақиқат, сизларнинг ҳийлангиз буюқдир. Юсуф сен бу (амал)дан юз ўгиргин ва сен эса (эй Зулайҳо) қилган гуноҳинг учун,

1. Аллома Саййид Муҳаммад Ҳусайни Таботабойи, «Ал – мийзон фий тафсириил Қуръон», 16 – жилд, 317 ва 318 – бетлар, ушбу оят тафсида.

(Худодан) *мағфират истагин»* (Юсуф сурасининг 28 ва 29 – оятлари).

Ушбу ояти каримадаги бу жумла:

﴿يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا﴾

Зулайхога хитоб қилиб, баён қилинган икки жумланинг ўртасида келтирилган, яъни: Зулайхога қаратиб айтилган икки жумланинг ўртасида, Юсуф пайғамбарга оид бўлган жумла баён қилинган. Қуръон оятлари орасида ушбу мазкур балоғат фанидаги қонун, муносиб бўлган ўринларда ишлатилган.

Биз сўз юритаётган мазкур ояти каримада ҳам шу балоғат фанидаги қонун қўлланилган. Зероки, ушбу Аҳзоб сурасининг 33 – оятида, аввалам бор, Пайғамбаримиз аёлларининг вазифаси хусусида сўз юритилиб, ундан сўнг Пайғамбаримиз Аҳли-Байтлари барча нопоклик ва гуноҳдан покиза ва маъсум эканликлари баён қилинган ва кейинги 34 – ояти карима яна ул ҳазратнинг аёллари вазифасини баён этиш хусусида давом эттирилган.

Шунга биноан, Пайғамбаримиз аёлларининг вазифаларини баён этаётган оятлар орасида, ул ҳазратнинг Аҳли-Байтлари бўлмиш имом Али, ҳазрати Фотима, имом Ҳасан ва имом Ҳусайн *(алайҳимус салом)* барча нопоклик ва гуноҳлардан бутунлай покиза ва маъсум эканликлари баён қилинган бўлиб, ушбу мавзу Пайғамбаримизнинг аёлларига ҳеч қандай алоқаси бўлмай туриб, юқорида зикр қилинган араб тилининг балоғат фанига оид бўлган қонун асосида сўз юритилган.

Шундай экан, Аҳзоб сурасидаги 33 – оятнинг ушбу қисми;

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾

асосида аён бўладики, пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг, ул ҳазратнинг Аҳли-Байтлари бутун нопоклик ва гуноҳдан пок бўлгани сабабли, барча мусулмонларга Қиёмат кунигача пешво, валий ва йўлбошчи бўлишга лойиқ ва сазовор эканлиги муқаррар. Зероки, пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг, бу улуғ зотлардан бошқа ҳеч ким мана шундай юксак даражага, маъсумлик даражасига эриша олмаган. Аллоҳ таоло Ўз Қуръонида барчадан устун, юксак ва афзал бўлган мана

шундай инсонларга эргашишни ушбу ояти карима ва шунга ўхшаш оятларда амр қилган.

قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا، إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا، وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿١﴾ فَاسْتَشْفَى اللَّهُ تَعَالَى نَبِيَّهُ الْمُصْطَفَى، وَأَنْتَ يَا سَيِّدَ الْأَوْصِيَاءِ، مِنْ جَمِيعِ الْخَلْقِ، فَمَا أَعَمَّهُ مَنْ ظَلَمَكَ عَنِ الْحَقِّ ثُمَّ أَفْرَضُوكَ سَهْمَ ذَوِي الْقُرْبَى مَكْرًا، وَأَحَادُوهُ عَنِ أَهْلِهِ حُورًا.

Буюк ва Иззатли бўлган Аллоҳ таоло буюради: «Дарҳақиқат, инсон бетоқат қилиб яратилган. Қачон унга ёмонлик етиб қолса, у ўта бесабрлик қилгувчидир. Қачон унга яхшилик етса, у ўта ман қилувчи – бахилдир. Магар намоз ўқувчи кишилар, (улар бундай ёмон сифатлардан йироқдирлар).» (Маориж сураси\ 19-дан 22-оятларгача.)

Демак, Аллоҳ таоло танлаган Пайғамбарини ва сизни – эй васийлар сарвари, барча халқ ичидан мустасно қилди. Ҳақ – ҳуқуқингизни тортиб олиб, сизга зулм қилган кимса нақадар кўрдир! Сўнгра, макру ҳийла қилиш билан байтулмолдаги Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг яқин қариндошлари (хонадонлари аҳлининг) улушини сизга фарз қилдилар ва зулму – зўравонлик қилиш билан уни (Фадак)ни ўз эгаларидан маҳрум қилишди».

Изоҳ:

Ахир-окибат, пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ўз қизлари, нури дийдалари ҳазрати Фотимаи Заҳро (саломуллоҳи алайҳа)га бахшида этган Фадакни зулму – зўравонлик билан тортиб олишди ва халифалик мансабига лойиқ бўлмаган ҳолда уни даъво қилган кимсалар, Фадак ўз эгаларининг қўлига тушишига тўсқинлик қилишди.

فَلَمَّا آَلَ الْأَمْرُ إِلَيْكَ أَجْرَيْتَهُمْ عَلَيَّ مَا أَجْرِيَا، رَغْبَةً عَنْهُمَا بِمَا عِنْدَ اللَّهِ لَكَ، فَأَشْبَهْتُ مِخْتَنَكَ بِهِمَا مِخْنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ عِنْدَ الْوَحْدَةِ وَعَدِمَ الْأَنْصَارَ

«Демак, хилофат ва пешволик мансаби сизга қайтиб келганида, сиздан олдинги икки халифа қилган ишни қилдингиз. Сиз Аллоҳнинг ҳузурида бўлган нарсаяъни: ажру

мукофот ва Унинг ризосига рағбат ва иштиёқингиз бўлгани учун, у икки нарса (Фадак ва Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*) хонадонларига оид бўлган улуш)дан кўз юмдингиз.

Ва сизнинг синов ва машаққатингиз, пайғамбарларнинг ёлғиз ва ёру мададкорсиз бўлган вақтларидаги оғир бало, қийинчиликлари ва синовларига ўхшайди».

وَأَشْبَهَتْ فِي الْبَيَاتِ عَلَيَّ الْفِرَاشِ، الدَّبِيحِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، إِذْ أَجَبْتَ كَمَا أَجَابَ، وَأَطَعْتَ كَمَا أَطَاعَ إِسْمَاعِيلُ
صَابِرًا مُحْتَسِبًا، إِذْ قَالَ لَهُ: ﴿يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ
سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾

Лайлатул мабийт кечаси Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг жойларида тунашдаги синовингиз, Аллоҳ наздида Исмоили Забиҳ пайғамбар *(алайҳис салом)* нинг синов ва имтиҳонига ўхшаган эди. Исмоил *(алайҳис салом)* оталари Иброҳим *(алайҳис салом)* нинг Аллоҳ йўлида қурбонлик қилиш борасидаги буйруқларини ижобат қилганидек, сиз ҳам (Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг жойларида тунаш лозим эканлиги хусусидаги фармонни) ижобат қилдингиз.

Исмоил *(алайҳис салом)* сабр қилиб, ажру мукофотни Аллоҳга ҳавола қилган ҳолда (оталари Иброҳим *(алайҳис салом)* га итоат қилганидек, сиз (ҳам Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* га итоат қилдингиз. Иброҳим *(алайҳис салом)* ўғли Исмоил *(алайҳис салом)* га деганди:

«Эй ўгилчам, мен тушимда сени (Аллоҳ йўлида қурбонлик қилиш учун) сўяётганимни кўрмоқдаман. Энди сен ўзинг нима фикру мулоҳаза қилишингни бир ўйлаб кўргин? (Исмоил) деди: Эй отажон, сизга буюрилган ишни бажаринг. Иншо Аллоҳ, мени сабр қилгувчилардан топгайсиз.» (Соффот сураси\102-оят.)

Лайлатул мабийт кечасидаги фидокорлик

وَكَذَلِكَ أَنْتَ لَمَّا أَبَاتَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَأَمَرَكَ أَنْ تَضَجَّ فِي مَرَقَدِهِ، وَأَقْبَا لَهُ بِنَفْسِكَ، أَسْرَعَتْ
إِلَى إِبْجَابَتِهِ مُطِيعاً، وَلِنَفْسِكَ عَلَى الْقَتْلِ مُوْطِئاً، فَشَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى طَاعَتَكَ، وَأَبَانَ عَنْ جَمِيلِ فِعْلِكَ بِقَوْلِهِ جَاءَ
ذِكْرُهُ: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ﴾

Ва шунингдек, Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) жонларини сақлаб қолиш ва муҳофазат этиш учун ўз жойларида ётишни сизга буюрганларида, бўйсуниб, ўз жонингизни фидо қилиб, шаҳид бўлишга муҳайё бўлган ҳолда зудлик билан ул ҳазратнинг амрини ижобат этдингиз.

Шу боис, Аллоҳ таоло сизнинг итоатингизни мақтади ва қилган эзгу амалингизни бу ояти карима билан ошкор этди: «Одамлар орасида Аллоҳ ризолигини талаб қилиб, ўз жонини сотадиган (яъни: Аллоҳ учун жонини фидо қиладиган) кишилар бор.» (Бақара сураси\ 207-оят.)

Изоҳ:

Аҳли суннатнинг машҳур муфассири, Саълабий ўзининг тафсирида ушбу ояти карима борасида шундай дейди: Пайғамбар (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) Маккадан Мадинаи мунавварага ҳижрат қилмоқчи бўлганларида, қарзларини адо қилиш ва зиммаларида бўлган омонатни ўз эгаларига етказиш учун Али (алайҳис салом)ни ўзларининг ўринларига тайинлаб, қоронғи кечада Аллоҳнинг ёрдами билан у ҳазратни ўлдириш мақсадида хужум қилиш учун уйларининг атрофини қуршаб олган мушрик – кофирларнинг ёнларидан ўтиб, «Савр» ғори томонга йўл олдилар.

Шунда Сарвари олам Али (алайҳис салом)га ўз ўринларида ётиб, ул зотнинг яшил рангли матоларини устига олишни буюрдилар. Шу пайт, Аллоҳ таоло ҳазрати Жаброил ва Микоил (алайҳимас салом)га ваҳий қилиб, шундай буюрди: Қайси бирингиз ўз жонингизни фидо қилиб, иккинчингизнинг ҳаётини ўзининг ҳаётидан устун кўя олади деб, мен сиз иккалангизнинг ўртангизда биродарлик алоқасини туздим ва бирингизнинг умрингизни иккинчингиздан узоқроқ қилдим.

Уларнинг ҳеч бири бу ишга қўл урмади. Шунда уларга ваҳий қилиб, энди эса Али (алайҳис салом) Менинг Пайғамбарим жойида ётиб, ўз жонини унга фидо қилишга тайёр бўлган ерга бориб унинг ҳимоячиси ва муҳофаза этгувчиси бўлингиз, деб буюрди.

Ҳазрати Жаброил (алайҳимас салом) Али (алайҳис салом)нинг бошлари устида ва ҳазрати Микоил (алайҳимас салом) эса оёқлари учида турганларида, ҳазрати Жаброил (алайҳимас салом) шундай нидо қиларди:

بَحَّ بَحٌّ مِّنْ مِّثْلِكَ يَا بَنَ أَبِي طَالِبٍ؛ يَا هَيِّ اللَّهُ بِكَ الْمَلَائِكَةَ.

«Муборак бўлсин! Муборак бўлсин, эй Абу Толиб ўғли! Ким сиздек (иймонли ва фидокор банда) бўла оларкан. Аллоҳ сиз туфайли малоикаларга фахрланур».

Шу вақт ушбу мазкур ояти карима нозил бўлди. Шу боис, ўша кеча «Лайлатул мабийт» яъни: Пайғамбаримиз жойларида тунаш кечаси деб номланди.

Мазкур ояти шарифа имом Али (алайҳис салом)нинг энг юксак фазилатларидан бири бўлиб, кўпгина исломий китобларда зикр қилинган. Имом Али (алайҳис салом)нинг бу фазилатлари шу даражада танилган эдики, Пайғамбаримиз Аҳли-Байтларининг ашаддий душмани Муовия ушбу фазилатга ҳасад қилиб, Самарат ибн Жундабни 400 минг дирҳам билан сотиб олиб, шу фазилат Абдур Раҳмон ибн Мулжам (имом Али (алайҳис салом)нинг қотиллари)га оид экани борасида Пайғамбаримиз номларидан ҳадис тўқиб чиқаришни ундан истади.

У мунофиқ эса дунёвий манфаати учун ҳадис тўқиб чиқарди, лекин бу сохта ҳадисни ҳатто бирор киши ҳам қабул этмади.

Диққатга сазовор бўлган нарса шундаки, ушбу ояти каримада сотувчи «инсон», харидор «Аллоҳ», ва сотиладиган нарса «жон» ва ушбу савдонинг баҳоси эса, Аллоҳнинг ризолиги бўлиб, Аллоҳ ва иймонли инсонлар орасидаги тижорат – савдо хусусида сўз юритган оятлар билан кўп фарқларга эгадир. Масалан; куйидаги ояти каримага назар солсак:

﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ...﴾

«Дарҳақиқат, Аллоҳ мўъминларнинг жонларини ва молларини улардан жаннат баробарида сотиб олди. Улар Аллоҳ йўлида жанг қилишиб, (кофирларни) ўлдирадилар ва (ўзлари ҳам Аллоҳ йўлида шаҳид бўлиб) ўлдириладилар...» (Тавба сураси\ 111 – оят.)

Юқоридаги ояти каримада Аллоҳ ва иймонли инсонлар орасидаги савдонинг натижаси жаннатга эришиш ва жаҳаннам азобидан нажот топишдир. Бироқ, қуйидаги ояти каримада эса:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾

«Одамлар орасида Аллоҳ ризолигини талаб қилиб, ўз жонини сотадиган (яъни: Аллоҳ учун фидо қиладиган) кишилар ҳам бор. Аллоҳ бандаларига Меҳрибондир.» (Бақара сураси, 207 – оят)

Ўз жонини Аллоҳга фидо қилгани баробарида жаннатни назарга олмай, жаҳаннам азобидан қутилишни кўзламаган ҳолда бутун илтифоти Аллоҳнинг ризолигини талаб қилишдир, холос.

Агарчи Аллоҳнинг жаннатдаги неъматлари ва жаҳаннам азобидан нажот топиш муҳим бўлса – да, лекин ушбу ояти каримада зикр қилинган олий даражали иймонли инсонлар, бу икки нарсани назарда тутмаганлар. Ва бу Аллоҳ таоло билан иймонли инсон қила олиши мумкин бўлган энг олий ва юксак савдо – муомаладир. Зероки, бу тоифадаги иймонли инсонлар бор – йўқларини, ҳатто ўз жонларини ҳам фақатгина Аллоҳнинг ризолигини истаб, фидо қилурлар.

Шунинг учун бўлса керакки, ушбу ояти карима «مِن تَبَعِيَّةٍ» калимаси билан бошланган бўлиб, айрим иймонли инсонларгина бундай буюк ва фавқулодда ишга қодирдирлар. Ҳолбуки, юқорида зикр қилинган ояти каримада эса, жон бихиштга эришиш ва дўзах азобидан нажот топиш баробарида фидо қилинган бўлиб, умумий хусусиятга эгадир, шунинг учун ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ إِشْتَرَى﴾ мўъминларга қарата келтирилган.¹

1. Имом Али (алайҳис салом)нинг ушбу фазилатларини нақд қилган Аҳли суннат уламолари қуйидагилардан иборат:

1. Фаҳри Розий, «Ат – тафсирул Кабийр», 5 – жилд, 204 – бет, мазкур оятнинг тафсирида.

* * *

-
2. Ганжий Шофей, «Кифаяятут – толиб», 62 – боб, 239 – бет.
 3. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 21 – боб, 105 – бет.
 4. Шабланжий, «Нурул абсор», 86 – бет.
 5. Абу Ҳомид Ғаззолий, «Ихёул улум», 3 – жилд, 238 – бет.
 6. Ибн Саббоғ Моликий, «Ал – фусулул муҳиммаҳ», 47 – бет.
 7. Сибт ибн Жавзий, Ҳанафий, «Тазкиратул хавос», 21 – бет.
 8. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснаду Аҳмад ибн Ҳанбал», 1 – жилд, 348 – бет.
 9. Ибн Жарийр Табарий, «Тарихут – табарий», 2 – жилд, 99 – 101 – бетлар.
 10. Ибн Ҳишом, «Сирату Ибн Ҳишом ёки Ас – Сийратун – набавийях», 2 – жилд, 291 – бет.

Сиффин жанги фитнаси

ثُمَّ مَحْتَكًا يَوْمَ صِفِّينَ، وَقَدْ رُفِعَتِ الْمَصَاحِفُ حِيلَةً وَمَكْرًا، فَأَعْرَضَ الشُّكُّ، وَعُزِفَ الْحَقُّ، وَاتَّبَعَ الظَّنُّ.

«Сўнгра (сиз учун яна бир бора юзага келган) машаққат ва қийинчилик «Сиффин» жанги куни эди. Ҳолбуки, Қуръонлар макру ҳийла юзасидан (найзалар учига санчилиб) юқорига кўтарилди.

Шунда (имом Али *(алайҳис салом)*)нинг айрим қўшинларининг дилида имомнинг Муовияга қарши бўлган жангларида ҳақ эканликлари ва Муовия бу жангда ноҳақлик юзасидан ҳақ имом ва халифага қарши туғён қилганлиги хусусида) шак – шубҳа ва иккиланиш пайдо бўлди. Ҳақ бир четга суриб қўйилди ва (ҳаққа эргашиш ўрнига, ундан юз ўтириб) ботил (нотўғри ва ноҳақ) гумонларга эргашилди».

أَشْبَهَتْ مِخْنَةَ هِرُونَ، إِذْ أَمَرَهُ مُوسَىٰ عَلَىٰ قَوْمِهِ فَتَفَرَّقُوا عَنْهُ، وَهَرُونَ يُنَادِي بِهِمْ وَيَقُولُ: ﴿يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ، وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي. قَالُوا: لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ﴾

У ерда сизнинг машаққат ва қийинчилигингиз Ҳорун Пайғамбар *(алайҳис салом)*нинг машаққатига ўхшар эди. Мусо Пайғамбар *(алайҳис салом)* уни ўз қавмига бошлиқ қилиб қўйганида, яна Баний Исроил қавми унинг атрофидан тарқалишди ва Ҳорун Пайғамбар *(алайҳис салом)* уларга хитоб қилиб: «Эй қавмим, сизлар бу (бузоқ) билан фақат имтиҳон қилиндинглар, холос, (демак, бузоққа сизинманглар!) ва шубҳасиз, сизларнинг Парвардигорингиз Раҳмон – Борлиқ ато этувчи Аллоҳдир. Демак, менга эргашинглар ва амримга итоат қилинглр, деган эди, улар эса: То бизларга Мусо қайтгунича, унга (шу бузоққа) ибодат қилиб – сизинишда бардавом бўламиз, дедилар.» (Тоҳо сураси\ 90 ва 91-оятлар.)

وَكَذَلِكَ أَنْتَ لَمَّا رُفِعَتِ الْمَصَاحِفُ قُلْتَ: «يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهَا وَخُدِعْتُمْ.» فَعَصَوْكَ وَخَالَفُوا عَلَيْكَ، وَاسْتَدْعَوْا نَصَبَ الْحَكَمِيِّينَ، فَأَيَّبْتَ عَلَيْهِمْ، وَتَبَرَّتَ إِلَى اللَّهِ مِنْ فِعْلِهِمْ، وَقَوَّضْتَهُ إِلَيْهِمْ.

Ва шунингдек, сиз ҳам (эй мўъминлар амири!) Қуръонлар (найзалар учига санчилиб) юқорига қўтарилганда: «Эй қавмим, сизлар бу макру ҳийла билан фақат синалдингиз ва сизлар алдандингиз, холос, дедингиз.»¹

Лекин улар сизга бўйсунушмади ва сизнинг фармонингизга қарши чиқишди ва (имом Али *(алайҳис салом)*нинг қўшинлари орасида Муовиянинг бу макру ҳийласига алданиб қолган айрим нодон кимсалар, жанг можаросини ҳал қилиш учун имом Али *(алайҳис салом)* ва Муовия томонидан) икки муҳокама қилувчи киши тайин этилишини талаб қилишди. Лекин сиз уларнинг талаб ва истакларидан бош тортингиз ва уларнинг қилмишидан норози ва безор эканингизни Аллоҳнинг даргоҳига билдириб, тондингиз ва бу ишни уларнинг ўзига топширдингиз.

Изоҳ:

Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо *(саллаллоху алайҳи ва олиҳи васаллам)* вафотларидан 25 йил ўтгач, бани Уммая зулмидан эзилган мусулмонлар Ислом дини Сарвари олам кўрсатган йўлдан оғанини кўриб, ким халифа ва пешволикка лойиқ ва сазовор эканини ва ким бунга лойиқ эмаслигини ҳамда Пайғамбаримизнинг васиятлари бажарилмай, у ҳазрат кўрсатган тўғри йўлдан бормаганликларини тушуниб етгач, ўша замондаги барча ислом сарзаминидан мусулмонларнинг вакиллари Мадинаи Мунавварага келиб, учинчи халифа Усмон ибн Аффондан Пайғамбаримизнинг суннатларига қайтиб мусулмон ўлкаларида адолат ўрнатишини ҳамда зулм ва истибдоднинг нигизи бўлмиш ўзининг қабиладоши бани Уммая тоифасини, хусусан куёви Марвон ибн Ҳакамни ҳокимиятдан буткул четга суриб ташлашини талаб қилишди. Аммо Усмон ибн Аффон мусулмонларнинг талабини амалга оширмади ва бунинг устига Марвон ибн Ҳакам фирибгарлик билан уларни ўз диёрларига қайтариб юборишга ҳаракат қилди. Буни пайқаб қолган мусулмонлар орқаларига қайтиб Усмонни қирқ кун Дорул-имора

1. Ибн Абил Ҳадид Мўътазилий Аҳли суннатнинг буюк муҳаддислари ва ровийларидан бири томонидан ёзилган; «Наҳжул балога» шарҳининг 35 – хутбасига қаранг.

(давлатни бошқариш биноси)да қамал қилишди ва ниҳоят, Усмоннинг дам олиш жойига кириб Қуръон ўқиётган ҳолда уни чопиб ўлдиришди.

Шундан сўнг, ҳамма саҳобалар имом Али (алайҳис салом)нинг уйларига бостириб бориб ул ҳазратдан уларга халифа, пешво ва раҳнамо бўлишларини талаб қилишди. Имом Али (алайҳис салом) аввалида қабул қилмадилар, лекин улар ўз истакларини амалга ошириш учун қаттиқ оёқ тираб олишгач, шунда имом Али (алайҳис салом) адолатни инсонлар ўртасида жорий қилиш ва 25 йил мобайнида юзага келган нодуруст одобу амаллар ва бидъатларга қарши кўрашиш ва уларга барҳам бериш ҳамда Пайғамбаримизнинг суннатлари, кўрсатган йўлларини қайтадан тиклаш ва шунингдек ҳақсизлик, зулму зўравонлик юзасидан мусулмонларнинг байтулмолидан фойдаланиб, ўзига канизлар сотиб олган ва ҳашаматли қасрлар қурган кимсаларнинг молу мулкларини ўз ўрнига, яъни байтулмолга қайтариш шарти билан халифаликни қабул қилдилар.

Бу борада Ислом манбаларида Саид ибн Мусаййибдан қуйидагича ривоят қилинган:

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ الْخَطَّابِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي حَسَنَانَ الْأَنْطَاطِي، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنِ قَاسِمِ بْنِ سَمِيعِ الْفَرَشِيِّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي ذَنْبٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ ابْنِ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: لَمَّا قُبِلَ عُثْمَانُ جَاءَ النَّاسُ كُلَّهُمْ إِلَيَّ عَلِيٍّ يُهْرَعُونَ، أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ وَعَيْرُهُمْ، كُلُّهُمْ يَقُولُ: «أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٌّ»، حَتَّى دَخَلُوا عَلَيْهِ دَارَهُ، فَقَالُوا: نُبَايَعُكَ فَمَدَّ يَدَكَ، فَأَنْتَ أَحَقُّ بِهَا. فَقَالَ عَلِيٌّ: «لَيْسَ ذَاكَ إِلَيْكُمْ، وَإِنَّمَا ذَلِكَ إِلَيَّ أَهْلُ بَدْرٍ، فَمَنْ رَضِيَ بِهِ أَهْلُ بَدْرٍ فَهُوَ خَلِيفَةٌ». فَلَمْ يَبْقَ أَحَدٌ إِلَّا أَتَى عَلِيًّا، فَقَالُوا: مَا نَرِي أَحَدًا أَحَقُّ بِهَا مِنْكَ، فَمَدَّ يَدَكَ نُبَايَعُكَ. فَقَالَ: أَيْنَ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرُ؟ فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ بَايَعَهُ طَلْحَةُ بِلِسَانِهِ، وَسَعَدُ بِيَدِهِ، فَلَمَّا رَأَى عَلِيٌّ ذَلِكَ خَرَجَ إِلَيَّ الْمَسْجِدِ، فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ، فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ صَعِدَ إِلَيْهِ، فَبَايَعَهُ طَلْحَةَ، وَتَابَعَهُ الزُّبَيْرُ، وَأَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ أَجْمَعِينَ.

«Усмон ўлдирилгач, бутун халойиқ, Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг саҳобалари ва бошқалар ҳазрати Али томонига шошиб – пишиб келишди. Уларнинг ҳаммаси: «Мўминлар амири Алидир», деб айтарди. Токи, улар ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг уйига кириб бориб, ул ҳазратга: «Қўлингизни узатинг, то сизга байъат қилайлик, зероки, сиз халифаликка (ҳаммадан кўра)

ҳақлироқсиз», дейишди. Ҳазрати Али *(алайҳис салом)* уларга дедилар: «Халифа тайин этиш сизларнинг ишингиз эмас, бу иш фақат Бадр аҳли (Бадр жангида иштирок этган саҳобалар)га хос бўлган ишдир, холос. Бадр аҳли кимга розилик берса, ўша шахс халифадир.» Ҳеч ким қолмади, илло ҳазрати Алининг ёнига келиб: «Ҳеч кимни сиздан кўра халифаликка лойиқроқ ва ҳақлироқ кўрмаймиз, демак, қўлингизни узатинг, то сизга байъат қилайлик», дейишди. Ул ҳазрат: Талҳа ва Зубайр қаерда? дедилар. Ул ҳазратга байъат-қасамёд қилган илк шахс тили билан Талҳа ва қўли билан Саъд (ибн Ваққос) эди. Ҳазрати Али *(алайҳис салом)* бу ҳолатни кўргач, Масжид томон йўл олиб минбарга чиқдилар. Ҳазрати Али (Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*)дан сўнг) минбарга чиққан илк шахс эдилар. Талҳа ҳазрати Алига байъат қилди ва Зубайр ҳам унга эргашиб байъат қилди ва Пайгамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг ҳамма саҳобалари ҳазрати Али *(алайҳис салом)*га байъат қилишди»¹

Ушбу ўринда мўминлар амири Али *(алайҳис салом)*га қилинган байъат борасида бир савол тўғилади. Нима учун ул ҳазрат бутун саҳобалар ва тобеинлар тарафидан таклиф этилган байъат-қасамёдни зудлик билан қабул қилмай, балки бир оз оёқ сақлаб муайян шарт-шароитлар билан хилофатни қилдилар? Умматга халифалик ва раҳнамолик қилиш ҳазрати Али *(алайҳис салом)*нинг инкор этиб бўлмас қатъий ҳақлари эмасиди?

Бу борада Зобеҳий ҳазрати Али *(алайҳис салом)*дан қуйидаги ҳадисни ривоят қилади:

أَبَانَا عَبْدَ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الْقَاهِرِ، أَبَانَا أَبُو غَالِبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْبَاقَلَانِي، إِجَازَةً أَبَانَا أَبُو عَلِيٍّ بْنِ شَادَانَ، أَبَانَا عَبْدَ الْبَاقِيِّ بْنِ قَانِعٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْغَلَابِيُّ، حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ بَكَّارٍ، عَنْ شَرِيكَ، عَنْ

1. Ушбу воқеанинг манбаи Аҳли суннат наздида:

1. Ибн Ҳажар Ҳайтамий, «Ас – Савоиқул муҳриқаҳ», 9 – боб, 118 – бет.
2. Ибн Асир, Жазарий, «Усдул гоба фий маърифатис – саҳобаҳ», дору ихёит – турсил арабий нашрида: 4 – жилд, 31 ва 32 – бетлар, ҳамда дорул фикр нашрида эса: 3 – жилд, 609 – бет.

سلمة، عن الصَّابِحِي، عن عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَنْتَ بِمَنْزِلَةِ الْكَعْبَةِ، تُؤْتِي وَلَا تَأْتِي، فَإِنْ أَتَاكَ هَؤُلَاءِ الْقَوْمُ فَسَلِّمْوْهَا إِلَيْكَ – يَعْنِي الْجَلَافَةَ – فَاقْبَلْ مِنْهُمْ، وَإِنْ لَمْ يَأْتُوكَ فَلَا تَأْتِهِمْ حَتَّى يَأْتُوكَ»

«Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ҳазрати Алига қарата шундай деб марҳамат қилдилар: Сен бамисоли Каъбадирсан, одамлар сени ёнинга келадилар ва сен уларнинг олдига бормайсан. Агар бу халойиқ сенинг ҳузуринга келиб, хилофат ва пешволикни сенга топширишса, улардан қабул қилгин ва агар улар сенинг ёнинга келмасалар, бас, токи, улар сенинг ёнинга келмагунларича, сен уларнинг олдига бормагин.»¹

Худди савари олам Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) айтганларидек, мусулмонларнинг ўзлари хилофат ва пешволикни мўминлар амири Али (алайҳис салом)га топширишди ва ул ҳазрат ҳам улардан Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг суннатларини қайта тиклаш ва мусулмонлар орасида юзага келган зулм ва адолатсизликка барҳам бериб, адолатни қайта барпо этиш шарти билан хилофат ва пешволикни қабул қилдилар.

Имом Али (алайҳис салом) хилофат ва пешволикни ўз зиммаларига олгандан сўнг, илоҳий шариат қонунлари асосида, неча йиллар давомида Шом сарзаминида зулму зўравонлик ва ноҳақлик билан ҳукмронлик қилиб келаётган, мусулмонлар байтуллоҳидан фойдаланиб, ўзининг манфаати учун қасрлар қуриб олган ва ўзига бир дунё молу давлат тўплаган Муовияни Шом ҳукуматидан бўшатиш ҳақида ҳукм чиқардилар.

Ҳукмронлик қилиш лаззатини тотган Муовия мусулмонларнинг ҳақ халифаси ва пешвосининг фармонидан бош тортиб, имом Али (алайҳис салом)га қарши уруш эълон қилди. Шунда имом Али (алайҳис салом) зулму зўравонлик илдинини кўпориш учун кўшин тўплаб, Шом томонга йўл олдилар ва Муовия ҳам имом Али (алайҳис салом)га қарши уришиш учун Шомда кўшин тўплаб, йўлга тушди.

1. Ибн Асир, Жазарий, «Усдул гоба фий маърифатис – саҳобаҳ», дору ихёит – туросил арабий нашрида: 4 – жилд, 31 – бет ҳамда дорул фикр нашрида эса: 3 – жилд, 608 – бет.

Икки кўшин Сиффин деган маконда бир – бири билан тўқнашди ва шунинг учун бу жанг Сиффин жанги деб ном олди.

Бу жангда имом Али *(алайҳис салом)*нинг кўшинлари Муовиянинг кўшинини мағлуб қилишга оз қолганда, Муовия ушбу жангда мағлуб бўлмаслик учун ўзининг ўнг кўли бўлмиш Амр ибн Осдан бир чора кўришини сўради.

Маккорликда тенги бўлмаган Амр ибн Ос имом Али *(алайҳис салом)*нинг кўшинлари орасида ўз имом ва пешвосига иймон ва маърифати суст бўлган нодон кимсалар борлигини билиб, уларга фириб бериш учун Қуръонларни найзалар учига санчиб юқорига кўтарган ҳолда имом Али *(алайҳис салом)* кўшинлари томон йўл олишни таклиф киритди. Шунда ҳазрати Али *(алайҳис салом)* кўшинлари орасидаги нодон кимсалар урушишдан кўл тортиб, ўз имомларини ёлғиз қўйишди ва бунга чекланиб қолмай, мўминлар амири Али *(алайҳис салом)*ни Муовияга қарши жангни давом эттирмасликка мажбур қилишди.

Бу ҳодисани кўрган имом Али *(алайҳис салом)* уларга шундай марҳамат қилдилар: *«Эй қавмим, сизлар бу макру ҳийла билан имтиҳон қилиндингиз холос ва улар сизларни алдашди, уларнинг макрига ишонманг»*. Лекин у нодон қавм, бу макру ҳийлага таслим бўлишди. Зероки, найзаларнинг учига Қуръонларни санчиб олган Муовиянинг кўшинига қарши урушишни Қуръонга қарши урушиш деб, тушунишди. Ҳолбуки, имом Али *(алайҳис салом)* бу иш уларга фириб бериш учун режалаштирилган макру ҳийла эканини уқтирдилар, лекин юзаки қаровчи, калтабин кимсалар, бу иш уларни алдаш учун режалаштирилган макру ҳийла эканини англаб етмадилар ва шу боис, имом Али *(алайҳис салом)*нинг жанг борасидаги фармонларидан бош тортишди. Имом Али *(алайҳис салом)* кўшинлари орасида ушбу макру ҳийлага алданиб қолган калтабин кимсалар жанг можаросини бир ёқлик қилиш учун имом Али *(алайҳис салом)* ва Муовия томонидан ҳакамлар муҳокамаси тайин этилишини талаб қилишди.

Шунда имом Али *(алайҳис салом)* буларнинг истагини амалга оширишдан бош тортиб, уларнинг бу қилмишидан Аллоҳнинг

даргоҳига шикоят қилдилар ва норозилик билдириб, бу ишни уларнинг ўзига топширдилар.

فَلَمَّا أَسْفَرَ الْحَقُّ، وَسَفِهَ الْمُنْكَرُ، وَاعْتَرَفُوا بِالزَّلِيلِ وَالْجَوْرِ عَنِ الْقَصْدِ، اخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِهِ، وَالزُّمُوكَ عَلَيَّ سَفِهَ
التَّحْكِيمَ الَّذِي أَبَيْتُهُ وَأَحْبَبُّهُ، وَحَظَرْتُهُ وَأَبَاخُوا ذَنْبَهُمُ الَّذِي اقْتَرَفُوهُ، وَأَنْتَ عَلَيَّ نَهَجَ بِصِيرَةٍ وَهَدَيْ، وَهُمْ عَلَيَّ
سُنَنَ ضَالَّةٍ وَعَمِّي، فَمَا زَالُوا عَلَيَّ النَّفَاقَ مُصْرِينَ، وَفِي الْعَيِّ مُتَرَدِّدِينَ، حَتَّى أَذَاقَهُمُ اللَّهُ وَبَالَ أَمْرِهِمْ، فَأَمَاتَ
بِسَيْفِكَ مَنْ عَانَدَكَ فَشَقِيَّ وَهَوِيَّ، وَأَحْيَى بِحُجَّتِكَ مَنْ سَعَدَ فَهَدَيْ.

«Бас, ҳақ ошкор бўлганда ва уларнинг нодуруст қилмишлари нодонлик юзасидан эканлиги аён бўлгач, улар қилган хато ва гуноҳларини ҳамда ҳақ йўлдан оғанларини эътироф этганларида (бундан сўнг) бир – бирлари билан ихтилоф қила бошлашди.

Нодонлик ва гумроҳлик асосида (жанг можаросини тўхтатиш учун) ҳакамлар муҳокамасини тайин қилишга сизни мажбур этишдики, сиз бу нодуруст ишдан бош тортдингиз, аммо улар бу ишни (амалга ошишини) истардилар. Ва сиз эса бу ишни ман қилиб (амалга ошишига) тўсқинлик қилдингиз. Бироқ, улар ўзлари йўл қўйган гуноҳни тўғри деб билишди. Сиз маърифат, огоҳлик ва ҳидоят йўлида эдингиз, улар эса гумроҳлик ва кўрлик йўлини тутиб олишганди.

Демак, улар доим мунофиқлик (йўли)да оёқ тираб олардилар. Токи, Аллоҳ уларнинг қилмишларининг ёмон жазосини тоттиргунга қадар, доим гумроҳликда ҳайрону саргардон эдилар. Аллоҳ сизнинг қиличингиз билан душманларингизни нобуд этди. Шунда улар бахти қаро бўлиб, ҳалокатга учрадилар ва Аллоҳ сизнинг ҳужжатингиз билан саодатли (бўлишга сазовор бўлган) кишиларни тирилтирди ва оқибатда улар ҳидоят қилиндилар».

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْكَ غَادِيَةً وَرَآئِحَةً، وَعَاكِفَةً وَذَاهِيَةً، فَمَا يُحِيطُ الْمَادِحُ وَصَفَاكَ، وَلَا يَحِيطُ الطَّاعِنُ فَضْلَكَ،
أَنْتَ أَحْسَنُ الْخَلْقِ عِبَادَةً، وَأَخْلَصُهُمْ زَهَادَةً، وَأَذْبُهُمْ عَنِ الدِّينِ، أَقَمْتَ حُدُودَ اللَّهِ بِجُهِدِكَ، وَقَلَلْتَ عَسَاكِرَ
الْمَارِقِينَ بِسَيْفِكَ.

«Аллоҳнинг салавот – саломлари кечаю кундуз ўз ватанингизда яшаган кунларингизда ва йўлга тушганингизда Сизга бўлсин! Ҳеч бир мадҳ этгувчи сизнинг фазилатли сифатингизни тўлиқ баён қилишга қодир эмас ва ҳеч бир айб қидирувчи сизнинг фазилатингизни йўққа чиқариб, инкор қила олмас.

Сиз Аллоҳга бандалик ва ибодат қилишда барча халқдан яхшироқ ва дунёнинг молу мансабига рағбатсиз бўлишда ҳаммадан холисроқ ва динни муҳофаза қилишда ҳаммадан пойдорроқ эдингиз. Ўз саъй – ҳаракат ва тиришқоқлигингиз билан илоҳий ҳудуд (Аллоҳнинг қонунлари)ни юзага келтириб (уларни жамият орасида жорий этиб, диндан чиқиб кетувчи Хавориж лашкарларини қиличнингиз билан мағлуб қилдингиз».

Али (а.с) – Аллоҳ йўлида чекинмайдиган довиюрак зот

تُخَمِدُ لَهَبِ الْحُرُوبِ بَيْنَانِكَ، وَتَهْتِكُ سُورَ الشَّيْبَةِ بَيْنَانِكَ، وَتَكْشِفُ لَبْسَ الْبَاطِلِ عَنْ صَرِيحِ الْحَقِّ، لَا تَأْخُذُكَ فِي اللَّهِ لَوْمَةٌ لَانِمٍ، وَفِي مَدْحِ اللَّهِ تَعَالَى لَكَ غِنْيٌ عَنْ مَدْحِ الْمَادِحِينَ، وَتَقْرِيطِ الْوَاصِفِينَ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَحْبَهُ، وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ، وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا﴾

Жанглар оловини қудратли панжангиз билан сўндирадиган ва ўз каломингиз билан шак – шубҳалар пардаларини парчалардингиз ва ҳақнинг очиқ – ойдин чехрасидан ботил ниқобни олиб ташлардингиз, (бу ишларни бажараётганингизда) маломатгўйнинг таъна – маломати, Аллоҳ йўлида (ўз вазифангизни бажаришда) сиз учун тўсиқ бўла олмасди. Ва Аллоҳ таолонинг сиз учун бўлган мадҳ ва мақтовни оқибатида мадҳ қилувчиларнинг мадҳ – мақтовидан, ҳамда васф этувчиларнинг васф – саносидан беҳожат бўлдингиз.

Аллоҳ таоло бу ҳақида шундай буюрган: «Мўъминлардан Аллоҳга берган аҳду паймонларига содиқ қолган кишилар ҳам бор. Демак, улардан айримлари ўз аҳдини ниҳоясига етказди (шаҳид бўлди). Улардан баъзилари эса, (шаҳид бўлиш)ни кутмоқдалар. Улар ўз аҳду паймонларини ўзгартиришмади.» (Ахзоб сураси\ 23-оят.)

Наҳравон жанги фитнаси ва имом Али ^(а.с)нинг меҳробда шаҳид бўлишлари

وَلَمَّا رَأَيْتَ أَنْ قَتَلْتَ التَّائِبِينَ، وَالْفَاسِقِينَ، وَالْمَارِقِينَ، وَصَدَقَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَعَدَهُ،
فَأَوْفَيْتَ بَعْدَهُ، قُلْتَ: أَمَا آنَ أَنْ تُحْضَبَ هَذِهِ مِنْ هَذِهِ، أَمْ مَتَى يَبْعَثُ أَشْقَاهَا، وَاتَّقَا بِأَنَّكَ عَلَيَّ بَيْتَةٌ مِنْ رَبِّكَ،
وَبَصِيرَةٌ مِنْ أَمْرِكَ، فَأَدِّمْ عَلَيَّ اللَّهُ، مُسْتَبْشِرٌ بِبَيْعِكَ الَّذِي بَايَعْتَهُ بِهِ، وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ.

Ва (Талҳа ва Зубайр каби) байъат – қасамёдини бузган кимсалар, (Муовия ва унинг тарафдорлари бўлиш) адолатсиз золимлар ва диндан чиқиб кетган Хаворижларга қарши курашганингизни ҳамда Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг сиз ҳақингизда берган ваъдаси ҳақ бўлиб чиққанини кўрган вақтингизда, Пайғамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* билан боғлаган аҳду паймонингизга вафо қилиб, Парвардигорингиз томонидан бўлган аниқ ҳужжат билан бирга эканингизга, ўз ишингизда (ва тутган йўлингизда) маърифатга эга эканингизга ва Аллоҳнинг ҳузурига шарафёб бўлгувчи ҳамда Аллоҳ билан қилган савдонгиздан шоду хурсанд бўлгувчи эканингизга ишонган ҳолда дедингиз: «Бу (соқолим) бошимнинг қони билан алвон бўлиш вақти етиб келмадимми? Ва қачон бу умматнинг энг бадбахти мени шаҳид қилишига юборилгай?»¹ «Ва мана шу буюк саодат – ютуқдир.»²

Изоҳ:

Имом Али *(алайҳис салом)* кўшинлари орасида Муовиянинг макру ҳийласига алданиб қолган кимсалар, уруш можароси икки томондан тайин қилинган муҳокама этувчилар орқали тўхтатилишини талаб қилганларидан сўнг, имом Али *(алайҳис салом)*нинг кўшинлари тарқалиб, уруш тўхтатилди.

1. «Биҳорул анвор», 97 – жилд, 5 – боб, 367 – бет.

2. Таваб сурасининг 110 – оятига ишора бўлиб, Аллоҳ йўлидаги мужоҳидлар фазилати хусусидадир.

Ҳолбуки, ушбу жангда Муовиянинг қўшинлари мағлуб бўлиши қатъий эди. Лекин нодон ва калтабин кимсалар, зулму зўравонликнинг илдизи бўлмиш Муовиянинг бутунлай енгилиб йўқ бўлишига тўсқинлик қилиб, жанг тақдирини ҳакамлар муҳокамасига топширишди.

Жанг можаросини ҳал қилиш учун Муовия томонидан тайин этилган маккор Амр ибн Ос, имом Али *(алайҳис салом)* қўшинлари орасида ушбу масалага юзаки қаровчи ва нодон кимсалар томонидан тайин этилган Абу Мусо Ашъарийга фириб берганидан сўнг, бу нодон кимсалар ушбу жангда Муовиянинг макру хийласига алданиб қолганликларини ва жанг можаросини икки муҳокама этувчига топширганликлари нотўғри эканлигини тушунишди.

Шундан сўнг имом Али *(алайҳис салом)*га муҳокама этувчиларни нима учун қабул қилдингиз, бу иш буюк гуноҳдир, бу буюк гуноҳга йўл қўйганимиз учун, сиз ҳам ва биз ҳам диндан чиқиб кофир бўлдик, шунинг учун тавба қилишимиз керак, дея ул зотни айбдор қилишди.

Шунда имом Али *(алайҳис салом)* ушбу нодон кимсаларнинг бу эътиқоди нотўғри эканлиги борасида уларни огоҳлантириб, шундай дедилар: *«Мен сизларни Муовиянинг бу иши макру хийладир ва сизлар бу хийла билан имтиҳон қилиндингиз, холос, (жангни давом эттиринглар, мабодо бу макру хийла билан алданиб қолмангиз) деб, огоҳлантирган эдим. Лекин сизлар сўзимга қулоқ бермай, менинг фармонимдан бош тортингиз.»*

Шундан сўнг, ўша калтабин, нодон кимсалар имом Али *(алайҳис салом)*нинг қўшинлари орасидан ажралиб чиқиб, Хавориж яъни: диндан чиққан кишилар деб номланиб, жиноятчи гуруҳга айланишди ва имом Али *(алайҳис салом)*ни дўст тутиб, у ҳазратга эргашган инсонларни ноҳақлик юзасидан қатл эта бошлашди. Жиноятчиликни ҳатто шу даражага етказишдики, имом Али *(алайҳис салом)*ни дўст тутган бир инсонни гуноҳсиз ўлдириб, унинг ҳомиладор аёлининг қорнини ёриб, ичидан боласини чиқариб, найза учига илиб, юқорига кўтариб қўйишди. Гуноҳи бўлмаган кўп инсонларни имом Али *(алайҳис салом)*ни дўст тутиб, у ҳазратга эргашганликлари учун ноҳақ қатл этишди.

Имом Али (*алайҳис салом*) уларни бу эгри ва ноҳақ йўлдан қайтариш учун улар томонга йўллаган кишиларни ўлдириб, ноҳақ конини тўкишди. Шунда имом Али (*алайҳис салом*) ушбу нодон кимсалар учун ҳеч қандай узру баҳона қолдирмай, ҳужжатни поёнига етказганларидан сўнг, қолган қўшинлари билан уларни тор – мор қилиш учун улар томон йўл олдилар.

Имом Али (*алайҳис салом*)нинг қўшинлари ўша нодон кимсалардан ташкил топган қўшин билан Наҳравон номли маконда тўқнашадилар ва шунинг учун бу жанг «*Наҳравон жанги*» деб номланди.

Ушбу жангда имом Али (*алайҳис салом*) ҳақ йўлдан оғган, жиноятчи хавориж гуруҳини тор – мор қиладилар ва имом Али (*алайҳис салом*) ушбу жанг борасида шундай буюрадилар: «*Мен бу жангда фитна – бузғинчилик кўзини косасидан суғуриб чиқардим.*»

Оқибат, Наҳравон жангида қатнашиб, ўша жангдан қочиб қутулган ва хавориж гуруҳидан бўлган Абдуррахмон ибн Мулжам, муборак Рамазон ойининг ўн тўққизинчи куни имом Али (*алайҳис салом*) эрталабки субҳ (бомдод) намозини Кўфа масжидида жамоат билан ўқиётганларида, биринчи саждадан бош қўтариб, иккинчи саждага бормоқчи бўлганларида орқаларидан келиб, муборак бошларининг ўртасига заҳарланган қилич билан бир зарба уради, шунда имом иккинчи саждага бора олмайдилар ва шунинг билан масжиднинг меҳробида бўлганларида муборак бошларидан тўкилган қизил қон билан соқоллари алвон бўлади ва уч кундан сўнг заҳарли қилич билан урилган зарба сабабли шаҳид бўладилар.

Пайғамбаримиз Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) ҳазрати Али (*алайҳис салом*)нинг мана шундай йўсинда шаҳид бўлишлари борасида у зотни олдиндан куйидагича хабардор қилган эдилар:

عَنْ عُمَانَ بْنِ صُهَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَشَقِي الْأُولَيْنِ؟ قُلْتُ: عَاقِرُ النَّاقَةِ قَالَ صَدَقْتَ، فَمَنْ أَشَقِي الْآخَرِينَ؟ قُلْتُ: لَا عِلْمَ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ [وَأَلَيْهِ] وَسَلَّمَ: الَّذِي يَضْرِبُكَ عَلَيَّ هَذِهِ - وَ أَشَارَ بِيَدِهِ إِلَيَّ يَا فَوْحِيه - وَ كَانَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: وَ دَدْتُ أَنَّهُ قَدْ إِنْبَعَثَ أَشَقَاكُمْ فَخَصِبْ هَذِهِ مِنْ هَذِهِ يَغْنِي لِحَيْتَهُ مِنْ دَمِ رَأْسِهِ.

Усмон ибн Суҳайб ўз отасидан шундай ривоят қилганки, имом Али *(алайҳис салом)* дедилар: Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* менга шундай марҳамат қилдилар: «Илгаригиларнинг энг бадбахти кимдир? Дедим: (Солиҳ Пайгамбар *(алайҳис салом)*нинг) туясини сўйган кимса. Пайгамбар *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*: Рост дедингиз, сўнгиларнинг энг бадбахти кимдир? деб марҳамат қилдилар. Дедим: эй Расулуллоҳ, менга маълум эмас, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* шундай буюрдилар: сизнинг бошингизнинг ўртасига (фарқига) урадиган кимса (сўнгиларнинг энг бадбахти)дир деб, ўзларининг муборак бошларининг фарқига ишора қилдилар».

Ва (шундан сўнг) имом Али *(алайҳис салом)* доим шундай дер эдилар: «Сизларнинг энг бадбахтингиз юборилишини ва шу билан соқолимни бошимнинг қонидан алвон қилишини истар эдим».¹ Яъни; доим шаҳид бўлиш замонининг интизорида эдилар ва айрим иймонли кишилар мана шундай даражага эга эканликлари, Аллоҳга берган аҳду паймонларига содиқ бўлиб, Аллоҳ йўлида шаҳид бўлишни кутиб турганликлари хусусида ояти карима зикр қилинди.

Имом Али *(алайҳис салом)* бу уч тоифа, яъни: Ноқисийн (байъат – қасамёдини бузган кимсалар), Қоситийн (адолатсиз, золимлар:

1. Мазкур ҳадиси ўз китобларида ривоят қилиб келтирган айрим Аҳли суннат алломалари куйидагилардир:

1. Ибн Асоқир, «Тариху мадинати Дамашқ», 3 – жилд, 282 – бет, 1371 – ҳадис.
2. Ибн Касир, «Ал – Бидоятун ван – Ниҳояҳ», фазоилу Алийийн, 7 – жилд, 324 – бет.
3. Ҳайсамий, «Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид», 9 – жилд, 136 – бет.
4. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 59 – боб, 339 – 216 – бетлар.
5. Ал – Муттақил Ҳиндий, «Канзул уммол», 13 – жилд, 190 – бет.
6. Ганжий Шофей, «Кифааятун – толиб», 9 – боб, 463 – бет.
7. Жалолуддин Суютий, «Тарихул хулафо», 173 – бет.
8. Хатиб Бағдодий, «Тарихи Бағдод», 1 – жилд, 137 – бет.

Муовия ва унинг тарафдорлари) ва Мориқийн (диндан чиқиб кетган Хавориж гуруҳи)га қарши жанг қилиш борасида шундай марҳамат қилдилар:

عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ بِقِتَالِ التَّكْفِينِ وَالْمَارِقِينَ وَالْقَاسِطِينَ.

«Имом Али (алайҳис салом) дедилар: Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) байъат – қасамёдини бузган ва диндан чиқиб кетган (Хавориж гуруҳи) ҳамда адолатсиз, золим кимсаларга қарши жанг қилишни менга амр қилдилар».

Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ўз Аҳли-Байтлари (хонадонлари) бўлмиш имом Али, ҳазрати Фотима, имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (алайҳимус салом)га қарши жанг қилиш ва улар билан сулҳ – тинчликда бўлиш борасида шундай буюрадилар:

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: لِعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحُسَيْنِ وَالْحُسَيْنِ: أَنَا حَرْبٌ لِمَنْ حَارَبَكُمْ وَسَلْمٌ لِمَنْ سَأَلَكُمْ.

«Зайд ибн Арқам ривоят қилиб дедики, Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) имом Али, ҳазрати Фотима, имом Ҳасан ва имом Ҳусайн (алайҳимус салом)га хитоб қилиб шундай марҳамат қилдилар: Мен сизлар билан жанг қилган кимсага қарши жангда бўлурман ва сизлар билан сулҳу сафо ва тинчликда бўлган кишига нисбатан сулҳу сафода бўлгайман».¹

1. Ушбу ҳадисни ўз китобларида ривоят қилган Аҳли суннат уламолари куйидагилардан иборат:

1. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 2 – жилд, 444 – бет.
2. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустандраку алас – саҳиҳайн», 3 – жилд, 149 – бет.
3. Ҳайсамий, «Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид», 9 – жилд, 169 – бет.
4. Ганжий Шофеий, «Кифааятут – толиб», 93 – боб, 330 – бет.
5. Ҳофиз Шамсиддин Аз – Заҳабий, «Мийзонул – иътидол фий нақдир – риҷол», 1 – жилд, 175 – 176 – бетлар.
6. Ал – Муттақил Ҳиндий, «Канзул – уммол», 12 – жилд, 97 – бет, ва бошқалар.
7. Ибн Можаҳ Қазвиний, «Сунани Ибн Можаҳ», 1 – жилд, 52 – бет, 145 – ҳадис.

اللَّهُمَّ الْعَنْ قَتْلَةَ أَنْبِيَائِكَ وَأَوْصِيَاءِ أَنْبِيَائِكَ، بِجَمِيعِ لَعْنَاتِكَ، وَأَصْلِهِمْ حَرَّ نَارِكَ، وَالْعَنْ مَنْ غَضَبَ وَإِيكَ حَقَّهُ، وَأَنْكَرَ عَهْدَهُ، وَجَحَدَهُ بَعْدَ الْيَقِينِ، وَالْإِفْرَارِ بِالْوَلَايَةِ لَهُ، يَوْمَ أَكْمَلْتَ لَهُ الدِّينَ.

«Эй Аллоҳим, барча лаънатларингни пайғамбарларингни ва пайғамбарларингнинг ворисларини ўлдирган кимсаларга юборгин! Жаҳаннам оловининг (шиддатли) ҳароратига уларни киргизгин ва (Ўзинг танлаган) халифа, пешво ва валиинг (Али *(алайҳис салом)*нинг) ҳуқуқини зўравонлик билан тортиб олган кишини ва Али *(алайҳис салом)* (халифа, пешво, валий ва йўлбошчи этиб танлангани) учун динни комил қилган кунингда (Ғадийр кунида) Али *(алайҳис салом)*нинг халифа ва пешво эканлигига ишонч ҳосил қилиб иқрор этгандан сўнг, имом Али *(алайҳис салом)*га қилган аҳду – паймонини ва байъат – қасамёдини инкор қилган ва бу (ҳақиқат)ни билиб туриб, ёлғонга чиқарган кишини Ўз раҳматингдан узоқ қилгин.»

اللَّهُمَّ الْعَنْ قَتْلَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، وَمَنْ ظَلَمَهُ، وَأَشْيَاعَهُمْ وَأَنْصَارَهُمْ.

«Эй Тангрим, мўъминлар амирининг қотилларини ва у ҳазратга зулм қилган кимсаларни ва у (золим)ларга эргашувчиларни ва у (золим)ларнинг мадакорларини Ўз раҳматингдан узоқ қилгин!».

اللَّهُمَّ الْعَنْ ظَالِمِي الْحُسَيْنِ وَقَاتِلِيهِ، وَالْمُتَابِعِينَ عَدُوَّهُ وَنَاصِرِيهِ، وَالرَّاضِينَ بِقَتْلِهِ، وَخَاذِلِيهِ، لَعْنَا وَيِيلاً.

«Эй Аллоҳим, Ҳусайн *(алайҳис салом)*га зулм қилувчиларга ва у (ҳазрат)нинг қотилларига ва у (ҳазрат)нинг душманига эргашувчи кимсаларга, у (ҳазрат)нинг душманига ёрдам берувчи ва у (ҳазрат)нинг қатл этилишига рози бўлган кимсаларга ва у (ҳазрат)ни ёлғиз қўйиб, ўз мададини дариф тутган кишиларга ўта қаттиқ лаънатингни йўллагин!»

اللَّهُمَّ الْعَنْ أَوَّلَ ظَالِمٍ ظَلَمَ آلَ مُحَمَّدٍ، وَمَنْعَيْهِمْ حُقُوقَهُمْ اللَّهُمَّ حُصَّ أَوَّلَ ظَالِمٍ وَعَاصِبٍ لِآلِ مُحَمَّدٍ بِاللَّعْنِ، وَكُلِّ مُسْتَنَنَّ بِمَا سَنَّ إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ، وَعَلَيَّ عَلِيَّ سَيِّدِ الْوَصِيِّينَ، وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ، وَاجْعَلْنَا بِهِمْ مُتَمَسِّكِينَ، وَبَوْلَايَتِهِمْ مِنَ الْفَاتَرِينَ، الْآمِنِينَ الدِّينَ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَخْزَنُونَ.

«Эй Тангрим, Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* хонадони аҳлига зулм қилган ва уларнинг ҳақ – ҳуқуқлари (ўзларига етиб бориши)га тўсқинлик қилган илк кишини лаънат қилгин.

Эй Аллоҳим, хусусан биринчи золим – ситамкор ва Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* хонадони аҳлининг ҳақ – ҳуқуқини тортиб олган ва золимлар тузган йўлдан борган кимсаларни Қиёмат кунигача Ўз раҳматингдан йироқ қилгин! (уларни лаънатлагин)

Эй Тангрим, Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*, пайғамбарларнинг энг сўнгисига ва васийлар сарвари (Али *(алайҳис салом)*)га ва унинг пок хонадонига салавоту дуруд йўллагин! Ва бизни уларнинг яъни: Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг зурриётларидан ва хонадонларидан бўлган ўн икки имомнинг кўрсатган йўлларини мустаҳкам тутиб олган инсонлардан ва уларнинг пешволикларини қабул қилиш билан нажот топгувчилардан, хавфу хатари йўқ ва ғамгин бўлмайдиган омонда бўлгувчилардан қилгин!»

Пайғамбаримиз Муҳаммад^(с.а.в)нинг Ҳақиқий Халифа ва Ворислари кимлар?

Ҳазрати Али ^(алайҳис салом)нинг сарвари олам Муҳаммад Мустафонинг танлаган барҳақ вориси ва ўринбосари эканини ойдин ва қатъий далиллар билан исботлаганимиздан сўнг бошқа имомларнинг ворислиги ва ислом умматининг йўлбошчиси ва раҳнамоси эканликлари ҳақида сўз юритамиз.

Аҳли суннат ва Аҳли-Байт мазҳаби тарафдорларининг китобларида келтирилган Расулulloҳ ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳадисларида ўн икки имом ёки ўн икки халифа хусусида сўз юритилган. Бундай ҳадислар Саҳихул Бухорий, Саҳихул Муслим, Сунани Аби Довуд, Муснади Аҳмад ва бошқа машҳур китобларда нақл қилинган. «*Мунтахабул асар*» китобида икки юз етмиш битта шу мазмундаги ҳадислар келтирилган бўлиб, уларнинг аксарияти Аҳли суннат уламолари томонидан ривоят қилинган.

Аҳли суннатнинг энг мўътабар ва мўтамад китоби бўлмиш «*Саҳиҳи Бухорий*» да бу борада қуйидаги ҳадис ривоят қилинган:

حدثني محمد بن المثنى حدثنا غندر حدثنا شعبة عن عبد الملك سمعت جابر بن سمرة قال سمعت النبي - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ [وآله] وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «يَكُونُ إِثْنَا عَشَرَ أَمِيرًا - فَقَالَ كَلِمَةً لَمْ أَسْمَعْهَا - فَقَالَ أَبِي إِنَّهُ قَالَ كَلِمَةً مِنْ فَرِيضٍ»

Жобир ибн Самура айтади: Пайғамбаримиз ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) «Мендан кейин ўн икки амир бўлажак.» Сўнгра яна бир сўз дедилар, мен уни эшитолмадим. Шунда отам деди: Ул зот: «Уларнинг ҳаммаси Қурайшдандир¹», деб марҳамат қилдилар.

1. «*Саҳиҳи Муслим*» да ушбу ҳадис қуйидагича ривоят қилинган: Жобир айтади: Расулulloҳ ^(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) дан шундай деб марҳамат қилганларини эшитдим:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ [وآله] وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «لَا يَزَالُ الْإِسْلَامُ عَزِيْرًا إِلَيَّ إِثْنَا عَشَرَ خَلِيفَةً ثُمَّ

1. Бухорий, «*Саҳиҳи Бухорий*», Китобул аҳком, бобул истихлоф, 6796 – рақамли ҳадис.

قَالَ كَلِمَةً لَمْ أَفْهَمُهَا، فُقِلْتُ لِأَبِي: مَا قَالَ؟ فَقَالَ كَلِمَةٌ مِنْ فَرِيشٍ»

«Модомики, ўн икки халифа ва ворис бор экан, ислом азиз ва юксак қолажак.» Сўнгра яна бир сўз дедилар, мен уни англай олмадим. Бу ҳақда отамдан сўраганимда, отам: Ул ҳазрат: «Уларнинг ҳаммаси Қурайшдандир¹», деб марҳамат қилдилар, деди.

Шунингдек, Муслим ибн Ҳажжож Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан мазкур ҳадисни қуйидагича ҳам ривоят қилади:

«لَا يَزَالُ أَمْرُ النَّاسِ مَا ضَيَّأَ مَا وَلِيَهُمْ إِثْنَا عَشَرَ رَجُلًا».

«Модомики, ўн икки киши (халифа) одамларга раҳнамолик қилар экан, уларнинг иши ўнгидан келади.»²

Муснади Аҳмад ибн Ҳанбал китобида машҳур саҳоба Абдуллоҳ ибн Масъуддан ушбу ҳадис қуйидагича ривоят қилинган: Пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан ул зотнинг халифалари ва ворислари ҳақида сўралганда, ул ҳазрат:

«إِثْنَا عَشَرَ كِعِدَّةِ نَقَبَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ»

«Уларнинг сони бани Исроил нақиблари (бошлиқлари)нинг сони сингари ўн иккитадир³», деб марҳамат қилдилар.

Ушбу ҳадисларнинг маъно-мазмуни ҳақида

Мазкур ҳадисларда исломнинг иззатини таъминловчи ва диннинг ҳаётини сақлаб қолувчи ўн икки халифанинг ҳаммаси Қурайшдан ва айрим ҳадиларда эса уларнинг барчаси бани Ҳошимдан эканлиги уқтирилган бўлиб, ушбу ҳадисларни Аҳли-Байт мазҳаби тарафдорларининг ўн икки пешво ва раҳнамоларидан бошқа ҳеч кимга татбиқ эта олмаймиз.

Аҳли суннат уламолари мазкур ҳадислар кимга тегишли эканлиги ҳақида боши берк кўчага кириб қолишган. Зероки, агар дастлабки тўрт халифага бани Уммайя ва бани Аббос халифаларини қўшиб ҳисоблайдиган бўлсак, уларнинг сони 12 нафардан ошиб кетади,

1. Муслим, «Саҳиҳи Муслим», китобул умаро, Ан – носу табаун лиҚурайш боби, вал – хилофату фий Қурайш унвони, ҳадис рақами: 1821/4598.

2. Олдинги манба.

3. Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснад Аҳмад», 1 – жилд, 398 – бет.

ёхуд агар ёлғиз бани Аббос халифаларини назарга оладиган бўлсак-да, уларнинг сонига уйғун келмайди.

Бундан ташқари, бани Уммайя халифалари орасида Язидга ўхшаш ва бани Аббос халифалари орасида Мансур Давоникий, Ҳорун Ар – Рашид каби зулму жиноятга муккасидан тушган шахсларни тағин қандайига сарвари олам Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг халифалари ва Исломни юксалтирадиганлар деб ҳисоблай оламиз?! Қанчалик халифалик ва ворислик шарт – шароитларини осон ва енгил тутмайлик, бундай шахслар қатъиян халифаликка лойиқ бўлмай, четга чиқишлари муқаррар.

Шу боис, ўн икки сонни фақат Аҳли-Байт мазҳабининг издошлари ёндашадиган ўн икки имомга татбиқ этишдан бошқа тўғри ечимни топа олмаймиз.

Сўзимизнинг тасдиғи ўлароқ, Аҳли суннатнинг икки нафар буюк алломалари назарини кўздан кечирамиз:

Саҳиҳи Муслимга шарҳ ёзган имом Нававий мазкур ҳадисларнинг маъно-мазмуни ҳақида айтади:

ويحتمل أوجهًا آخر والله أعلم بمراد نبيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ [وآله] وَسَلَّم

«Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) (ушбу ҳадисдан) бошқа маъноларни назарда тутгандирлар. Аллоҳ таоло Ўз Пайгамбарининг кўзлаган мақсадидан огоҳдир.»¹

Саҳиҳи Бухорийга шарҳ ёзган Ҳофиз Ибн Ҳажар Асқалоний бу борада ёзади:

والعلم عند الله تعالى بعد ذكر أقوالٍ مختلفةٍ حول عدد الخلفاء والأئمة الذين لا بُدَّ أن يكونوا من قريش ولم ينته إلي التَّيَجَة.

«Қурайш қабиласидан бўлиши шарт бўлган халифалар ва имомлар сони хусусида турли қавлларни (назарларни) зикр қилиб

1. Имом Нававий, «Саҳиҳи Муслим бишарҳин – Нававий», Байрут – Ливан чоппи, дорул китобил – арабий нашриёти, 12 – жилд, 201 – бетдан 203 – бетларгача ва шунингдек, имом Нававий, «Шарҳи Саҳиҳи Муслим» Байрут – Ливан чоппи, дорул қалам нашриёти, 33 – китобул имаараҳ, 12 – жилд, 443 – бетдан 445 – бетларгача.

(муайян) натижага эриша олмагач, унинг илми Аллоҳ таоло наздидадир, деймиз»¹

Шайх Сулаймон ибн Иброҳим Қундузий Ҳанафий (ҳанафий мазҳаби уламоларидан) «Янобиъул маваддаҳ» номли китобида ўн икки нафар халифа ва имом ҳақида шундай ёзади:

Тадқиқотчи олимларнинг айтишича, пайғамбардан кейинги халифаларнинг сони ўн икки нафар эканлиги хусусида келтирилган ҳадислар машҳур бўлиб, кўпгина ровийлар томонидан нақл қилинган. Лекин вақт ўтиши, замон ва макон шароитидан келиб чиқадиган тушунча асосидан Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг мазкур ҳадисда кўзлаган ўн икки халифа ва ворислари ул зотнинг Аҳли-Байтлари ва хонадонлари аҳлидан эканлиги ошкор бўлмоқда. Негаки, ушбу ҳадисдан дастлабки халифалар назарда тутилганлар, деб айта олмаймиз, чунки, уларнинг сони тўрт кишидан ортиқ бўлмай, ўн икки нафарга етмайди. Шунингдек, мазкур ҳадис бани Умайя тоифасидаги ҳукмдорларга нисбатан баён қилинган, деб ҳам айтолмаймиз. Зероки, уларнинг сони ўн икки нафардан ортиқ бўлиб, Умар ибн Абдулазиздан ташқари уларнинг ҳаммаси золим ва жинояткор бўлиб ўтганлар. Устига устак, улар Ҳошим фарзандларидан эмасдилар, ҳолбуки, Абдулмалик бин Умарнинг Жобир бин Саҳра орқали пайғамбаримиздан нақл қилган ҳадисга кўра, ўн икки халифа ва вориснинг ҳаммаси Ҳошим зурриётидан эканлиги қатъийдир. Пайғамбаримизнинг бу ўн икки нафар қайси тоифадан эканлигини секин товушда айтганликлари юқоридаги сўзимизнинг тўғрилигини тасдиқлайди, негаки Қурайшнинг аксарияти Бани Ҳошим халифаликни эгаллашини яхши

1. Ҳофиз Ибн Ҳажар Асқалоний, «Фатҳул – Борий шарҳи Саҳиҳи Бухорий», Байрут – Ливан чопи, дорул кутубил илмийя нашриёти, Китобул аҳком, 2 – бобул умароҳ мин Қурайш, 13 – жилд, 147 – бетдан 150 – бетларгача.

кўрмасдилар. Ва шунингдек, мазкур ҳадисдаги ўн икки халифани Бани Аббос тоифасидаги ҳукмдорларга ҳам татбиқ эта олмаймиз. Зеро, уларнинг сони ўн икки нафардан ортиқ эди, ва бундан ташқари, улар қуйидаги

﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾

(Эй, Муҳаммад (с.а.о), мусулмонларга) айтгин: «Мен сизлардан бу (Аллоҳ йўлида чеккан заҳматим) эвазига ажр – мукофот эмас, фақат қариндошим (Аҳли-Байтим) меҳринигина сўрайман, холос» (Шўро сураси, 23 – оят). Маваддат ояти ва Касо ҳадисига нибатан бепарво бўлиб, унга амал қилмаганлар.

Шу боис, ушбу ҳадисни фақат пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг Аҳли-Байтларидан бўлган ўн икки имомгагина татбиқ этишимиз мумкин. Зероки, улар илму маърифатда ўз замоналаридаги шахсларнинг ҳаммасидан кўра доно, зуҳду – тақвода барчадан афзал ва аслу – насабда эса ҳаммадан юқоридадирлар. Уларнинг билимлари Аллоҳ тамонидан ато этилган илми ладунний бўлиб, уни ўз боболари Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) дан мерос қилиб олганлар.

Ушбу фикр – мулоҳазамизни Расулудлоҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) дан Аҳли-Байт борасида нақл қилинган Сақалайн ва шу каби кўплаб ҳадислар тасдиқлайди.»¹

Қизиғи шундаки, ҳозирги биз яшаётган замонадаги Аҳли суннат уламолари юқоридаги ўн икки имом ва халифа ҳақидаги ҳадисни бошқача тафсир ва таҳлил қилиш чораларини кўриб, «ажойиб» бир ечим топибдилар. Уларнинг қилган тафсиру таҳлиллари асосида топган ечимларидан боши берк кўчага кириб қолганликлари яққол кўриниб турибди.

1. Шайх Сулаймон ибн Иброҳим Қундузий Ҳанафий, «Янобиъул маваддаҳ», 3 – жилд, 77 – боб, 504 – бет.

Уларнинг айтишларича, ўн икки халифа ва ворисдан назарда тутилган шахслар исломнинг илк давридаги дастлабки тўрт халифа бўлиб, қолган саккиз халифа эса халигача вужудга келмаган эмиш!

Улар ҳадисдаги ўн икки халифа бир – биридан ажралмай туриб, кетма – кет келишларини ҳисобга олмаган ҳолда юзаки ва сатҳий бир ечимни топиб олган кўринадилар. Ушбу ҳадисдан фақат шиаларнинг ўн икки имомигина назарда тутилгани хусусида айтилган аниқ далил ва исботлар бўла туриб, нима учун бошқа ечимлар кетидан изланиб, боши берк кўчага кириб қолган шахс каби ўзимизни қийнаб қўйишимиз керак экан?!

* * *

Имомларнинг исмлари билан тайин этилганликлари

Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)дан сўнг, ул ҳазратнинг ворислари ва ўринбосарлари ва бутун мусулмонларнинг пешволари ва бошлиқлари ҳақида қуйидаги ҳадисни «Янобийъул маваддаҳ» номли китобининг 76 – боб, 529 – бетида келтирган:

Наъсал исмли бир яҳудий киши пайғамбаримиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳузурларига келиб, ушбу саволларни сўрай бошлади: ҳар бир пайғамбарнинг вориси ва ўринбосари (халифаси) бўлиб, бизнинг пайғамбаримиз Мусо ибн Имроннинг васий ва вориси Юшаъ ибн Нундир. Шу боис, ўзингиздан сўнг сизнинг ворис ва ўринбосарингиз ким эканлигидан мени хабардор қилинг!

Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ушбу саволнинг жавобида шундай марҳамат қилдилар:

إِنَّ وَصِيَّ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، وَبَعْدَهُ سِبْطَايَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ، تَتَلَوُهُ تِسْعَةُ أَيْمَةٍ مِنْ صُلْبِ الْحُسَيْنِ.
 قَالَ: يَا مُحَمَّدُ فَسَمِّهُمْ لِي. قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: إِذَا مَضَى الْحُسَيْنُ فَأَبْنُهُ عَلِيٌّ، فَإِذَا مَضَى عَلِيٌّ فَأَبْنُهُ مُحَمَّدٌ، فَإِذَا مَضَى مُحَمَّدٌ فَأَبْنُهُ جَعْفَرٌ، فَإِذَا مَضَى جَعْفَرٌ فَأَبْنُهُ مُوسَى، فَإِذَا مَضَى مُوسَى فَأَبْنُهُ عَلِيٌّ، فَإِذَا مَضَى عَلِيٌّ فَأَبْنُهُ مُحَمَّدٌ، فَإِذَا مَضَى مُحَمَّدٌ فَأَبْنُهُ عَلِيٌّ، فَإِذَا مَضَى عَلِيٌّ فَأَبْنُهُ الْحَسَنُ، فَإِذَا مَضَى الْحَسَنُ فَأَبْنُهُ الْحُجَّةُ
 م ح م د المَهْدِي فَهَؤُلَاءِ إِيَّانِي عَشْرٌ...

«Менинг ворисим ва ўринбосарим (халифам) Али ибн Аби Толиб ва ундан сўнг икки набирам Ҳасан ва Ҳусайндир ва (имом) Ҳусайндан сўнг, Ҳусайннинг зурриётидан бўлган тўққиз имом келурлар.

Яҳудий киши яна деди: Ана ўша тўққиз имомнинг номларини менга айтиб беринг! Шунда Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) марҳамат қилдилар:

Ҳусайннинг (пешво, раҳбар, ва бошлиқлик) замони тугагач, унинг ўғли Али (имом Зайнул обидийн)дир, Али (ибн Хусайн, Зайнул обидийн)нинг пешволик ва бошлиқлик замони тугагач, унинг ўғли Муҳаммад (ибн Али, имом Боқир)дир, имом Муҳаммаднинг пешволик замони тугагач, унинг ўғли Жаъфар (ибн

Муҳаммад, имом Содиқ)дир, имом Жаъфар Содиқнинг пешволик замони тугагач, унинг ўгли Мусо (имом Козим)дир, имом Мусои Козимнинг пешволик замони тугагач, унинг ўгли Али (имом Ризо)дир, имом Али Ризонинг пешволик замони поёнига етгач, унинг ўгли Муҳаммад (имом Жавод)дир, имом Муҳаммаднинг пешволик замони ниҳоясига етгач, унинг ўгли Али (имом Ҳодий ёки имом Нақий)дир, имом Алининг пешволик замони якунига етгач, унинг ўгли Ҳасан (имом Ҳасан Аскарӣ)дир, имом Ҳасан Аскарӣнинг пешволик замони тугагач, унинг ўгли Хужжат Маҳдий пешво, раҳбар, бошлиқ ва йўлбошчи бўлур. Булар, ўн икки халифа, менадан сўнг менинг ворисимдирлар».

Шунда ўша яҳудий шаҳодат келтириб шундай деди: Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ ва сиз Аллоҳнинг расули ва булар эса сиздан сўнг сизнинг васий ва ворисингиз эканига гувоҳлик бераман. Олдинги пайгамбарларнинг китобида ва Мусо ибн Имрон бизга аҳд қилиб қолдирган китоб (Таврот)да келадиган охириги пайгамбарнинг номи Аҳмад ва Муҳаммад бўлиб, пайгамбарларнинг энг сўнггиси, ундан кейин пайгамбар келмас ва ундан кейинги унинг васий ва ворислари ўн икки нафар эканини ўқиганман. Мазкур ворисларнинг биринчиси пайгамбарнинг амаки ўгли ва куёвидир, унинг иккинчи ва учинчи ворислари эса пайгамбарнинг зурриётидан бўлган икки огаинидирлар. Пайгамбарнинг уммати у зотнинг биринчи ворисини қилич зарбаси билан, иккинчи ворисини заҳарлаш билан ва учинчи ворисини эса унинг хонадони билан бирга гарибликда ва сувсиз ҳолда қўй каби сўйиш билан ўлдиришади. Пайгамбарнинг қолган тўққиз ворислари эса унинг учинчи ворисининг наслдан бўлиб, у зотнинг ворисларининг сони яҳудийлар бошлиқларининг сони каби ўн икки нафардир. Буларнинг ҳаммасини олдинги пайгамбарларнинг китобларида ўқиганман.»¹

1. Шайх Сулаймон ибн Иброҳим Қундузий Ҳанафӣй, «Янобийъул маваддаҳ», 3 – жилд, 76 – боб, 499 ва 500 – бетлар.

Аҳли суннат олимнинг ўз китобида ривоят қилган мазкур ҳадисдан Пайғамбаримиздан сўнг, у ҳазратнинг ҳақ халифа (ўринбосар)лари ва ворислари ўн икки пешво, валий ва йўлбошчидан иборат эканлиги ҳамда ҳақ ва тўғри йўлда юришни истаган мусулмонлар, пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Аллоҳнинг фармони билан тайин этган ушбу буюк ва юксак ўн икки имом ҳақ эканлигига эътиқод қилиб, уларга эргашишлари лозим ва зарурий эканлиги асосланган ҳолда маълум бўлади.

Пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўнг, ул ҳазратнинг ҳақ ўринбосар, халифа ва ворислари имом Али *(алайҳис салом)* ва у зотнинг зурриётидан бўлган ўн бир имом эканлиги очиқ – ойдин ҳолда маълум бўлиши учун назарингизни қуйидаги юз берган воқеага жалб қиламиз:

Анас ибн Молик деди: Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг вафотларидан сўнг, бир яҳудий савол сўраш учун келди, халқ эса уни Абу Бакр томонига йўллашди. Яҳудий Абу Бакр ёнига келиб, шундай деди: Сиздан шундай бир нарсалар ҳақида сўрамоқчиманки, у нарсаларни Пайғамбар ва Пайғамбарнинг вориси, халифаси ва ўринбосаридан бошқа ҳеч ким билмайди; Абу Бакр деди: Ниманики назарингда тутган бўлсанг, ўшани сўрагин.

Яҳудий деди: Аллоҳ учун йўқ бўлган нарса ва Аллоҳнинг ҳузурда бўлмаган нарса ва Аллоҳ билмайдиган нарса ҳақида менга хабар беринг, яъни: мени шу нарсалардан огоҳ қилинг. Шунда Абу Бакр деди: Эй яҳудий булар зиндиклар (кофир)ларнинг масалаларидир. Шунда Абу Бакр ва у ердаги мусулмонлар яҳудийга ҳужум қилишди, бу ҳодисани кўрган Ибн Аббос *(разияллоҳу анҳу)*: «*Бу кишига нисбатан инсофли бўлмадингиз*», деди.

Шунда Абу Бакр деди: Нима тўғрисида сўз юритганини эшитмадингми? Ибн Аббос деди: Агар ушбу саволларнинг жавобини билсаларинг айтингиз, йўқса бу яҳудийни Али *(алайҳис салом)* томонига йўллангиз. У ушбу саволларга жавоб бера олади. Зероки, мен Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан Али ибн Абу Толиб хусусида шундай марҳамат қилганларини эшитдим: «*أَللَّهُمَّ اهْدِ قَلْبَهُ وَتَبَّتْ لِسَانَهُ*» «*Эй Аллоҳим! У (Али)нинг қалбини ҳидоят қилгин ва тилини мустаҳкам этгин.*»

Шунда Абу Бакр ва у билан бирга бўлган мусулмонлар ўринларидан туриб, Али ибн Аби Толиб томонга йўл олишди ва ундан изн сўрашди. Шунда Абу Бакр деди: Эй Абул Ҳасан, дарҳақиқат, бу яхудий мендан зиндикларнинг масалаларини сўради.

Али *(алайҳис салом)* дедилар: Эй яхудий, нима дейсан? Яхудий деди: Шундай бир нарсалар ҳақида сиздан сўрайманки, у нарсаларни Пайғамбар ва Пайғамбарнинг вориси ва ўринбосаридан бошқа, ҳеч ким билмайди. Шунда Али *(алайҳис салом)* унга саволларингни сўрагин дедилар. Ўша масалаларни яхудий қайтадан айтиб берди.

Али *(алайҳис салом)* дедилар: Аммо Аллоҳ билмайдиган нарса, сиз яхудийларнинг ушбу сўзларингиздир: «*Узайр Аллоҳнинг ўғлидир*» ҳолбуки, Аллоҳ Ўзи учун ҳеч қандай фарзандни билмайди. Ва аммо; «*Аллоҳнинг ҳузурда бўлмаган нарсдан мени хабардор қилинг*» деган сўзинг, шуни билгинки, бандаларга зулм қилиш Аллоҳнинг ҳузурда бўлмаган нарсадир, аммо «*Аллоҳ учун йўқ бўлган нарса*» ҳақидаги саволингга жавоб шундан иборатки, Аллоҳ учун шерик йўқдир.

Шунда яхудий деди: Гувоҳлик бераманки, Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ, ва Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* Аллоҳнинг Расули (Элчиси) ва сиз Расулulloҳнинг вориси ва халифасидирсиз. Шу пайт, Абу Бакр ва мусулмонлар Али *(алайҳис салом)*га шундай дедилар: Эй ғам – қайғуларни юқотувчи! (оғир кунларимизда мушкулларимизни енгил қилувчи)¹

Имом Али *(алайҳис салом)* ва у ҳазратнинг зурриётларидан бўлган ўн бир имом *(алайҳимус салом)* пайғамбаримиз Муҳаммад *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг ҳақ ворислари ва халифалари эканликлари янада ойдинроқ бўлиши учун қуйидаги рўй берган муҳим воқеани нақл қиламиз:

Умар бин Хаттоб халифалигининг дастлабки кунларида «*Нажрон*» минтақасининг насроний донишманди унинг ҳузурига келиб, шундай деди: Эй Амрал мўъмийн, дарҳақиқат, бизнинг еримиз совуқ ва унинг харажати эса оғир – қийин бўлиб, қўшин у

1. Ушбу муҳим воқеани Аҳли суннат олими Ибн Дурайд ўзининг «*Ал – мужтано*» номли китобининг 22 – бетида келтирган.

ерга бардош бера олмайди ва ҳар йили еримнинг божини тўлик ҳолда сизга олиб келиш менинг зиммамдадир.

Шунда Умар насроний донишманднинг кафолатини қабул қилди. Ва у эса ҳар йили молнинг божини олиб келиб, топширар эди ва Умар у учун бож тўлагани борасида мактуб ёзиб берарди. Кунларнинг бирида насроний донишманди ўз жамоати билан бирга келди ва насроний донишманди гўзал сиймоли ва ҳайбатли кекса чол эди.

Умар уни Аллоҳга ва Унинг Расули ва Унинг китоби (Қуръон) томонга даъват қилиб, ислом динининг фазилати ва мусулмонга нисбатан бўлган неъматлар ва каромат – юксаклик хусусида айрим нарсаларни айтиб берди.

Шунда насроний олим унга шундай деди: Эй Умар, ўз китобингиз (Қуръон)да бундай ўқийсизлар: «وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ» ва жаннатнинг кенглиги осмон ва ернинг кенглигидекдир. Оли Имрон сураси\ 133 – ояти. Шундай экан, Жаҳаннам қаерда бўлур?

Умар билмаганлиги туфайли жим бўлиб қолиб, Али *(алайҳис салом)*га қараб: Сиз жавоб беринг, деди.

Али *(алайҳис салом)* унга дедилар: Мен сенинг саволингга жавоб бергайман, эй насроний олим, ушбу ҳақиқат борасида фикр қилганмисан? Кечқурун келган вақтда кундузи қаерда бўлур? Ва кундузи келган вақтда қоронғу кеча қаерда бўлур?

Шунда насроний олим деди: Ушбу масалага бирор кимса жавоб бера олади деб ўйламаган эдим. Эй Умар, Бу йигит ким? деб сўради.

Умар деди: Али ибн Аби Толиб, Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* нинг куёвлари ва амаки ўғиллари ва Ҳасан ва Ҳусайннинг отасидир.

Насроний олим деди: Эй Умар, ернинг бир қитъасидан мени хабардор қилгинки, фақат бир марта куёшнинг нури ўша ерга тушган, сўнгра эса ундан олдин ва ундан кейин ўша ерга куёш нури тушмаган бўлсин. Умар деди: Бу йигитдан сўрагин. У бу саволни Али *(алайҳис салом)*дан сўради.

Али *(алайҳис салом)* дедилар: Мен ушбу саволингга жавоб бераман: Ўша ер Бани Исроил ўтиши учун ўртасидан иккига бўлинган денгиз

бўлиб, ўша вақт қуёш нури у ерга фақат бир марта тушган, ундан олдин ва ундан кейин ҳеч вақт у ерга қуёш нури тушмаган.

Насроний олим деди: Инсонларнинг қўлидаги жаннат меваларига ўхшайдиган нарсдан мени хабардор қилинг! Умар деди: Бу йигитдан сўрагин. У ушбу саволни у зотдан сўради.

Али *(алайҳис салом)* дедилар: мен ушбу саволингга жавоб бергайман; ўша нарса Қуръондирки, дунё аҳли унга тўпланиб, ундан ўз истак – ҳожатларини оладилар ва у (Қуръон)дан ҳеч нарса озаймайди ва шунингдек, жаннат мевалари ҳам, (инсонлар улардан тановул қилишлари билан ҳеч вақт озаймайди).

Насроний олим деди: Рост айтдингиз. «Осмонларнинг қуфли борлиги ҳақида менга хабар беринг», деди.

Али *(алайҳис салом)* дедилар: Осмонларнинг қулфи Аллоҳга ширк келтиришдир.

Насроний олим деди: Ушбу қулфнинг калити нимадир?

Али *(алайҳис салом)* дедилар: Ушбу қулфнинг калити Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ эканлиги борасида гувоҳлик бериш бўлиб, Аршдан бошқа ҳеч бир нарса уни тўса олмайди.

Насроний донишманди деди: Рост дедингиз. Ер юзида биринчи тўкилган қон хусусида менга хабар беринг.

Али *(алайҳис салом)* дедилар: Аммо биз улар каби кўршапалак қонидир, демаймиз. Бироқ, ер юзига биринчи тўкилган қон, Одам фарзанди Ҳобил туғилганда Ҳаввонинг бачадони қонидир.

Насроний олим деди: Рост айтингиз, сўралмаган бир масала қолди; Аллоҳ қаерда эканлиги тўғрисида мени огоҳ қилинг! Умар бу сўзни эшитиб, дарғазаб бўлди.

Али *(алайҳис салом)* дедилар: Мен сенинг саволларингга жавоб берурман ва нимани истасанг сўрагин; Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг ҳузурларида эдик, ногаҳон Фаришта келиб, салом берди. Шунда Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* унга марҳамат қилдилар: Қаердан юборилдингиз?

Деди: Парвардигорим ҳузуридан бўлган еттинчи осмондан юборилдим, сўнгра бошқа Фаришта келди, шунда Расулуллоҳ

(*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) ундан қаердан юборилганлиги борасида сўраганларида, шундай жавоб берди: Парвардигорим наздидан бўлган еттинчи ердан юборилдим, шунда учинчи Фаришта машриқдан ва тўртинчиси эса мағрибдан келганида, у иккисидан қаердан юборилганлиги хусусида сўраганларида, Аллоҳнинг ҳузуридан юборилдик деб, жавоб беришди.

Шундай экан, Иззатли Буюк Аллоҳ бу ерда ҳам, у ерда ҳам бордир; «*فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ*» У осмонда Худодир ва ерда Худодир.

Ушбу муҳим воқеани Аҳли суннат олими Ҳофиз Осимий ўзининг «*Зайнул фато*» номли китобида «*Ҳал атаа*» сурасининг шарҳида келтирган.¹

Дикқатга сазовор бўлган нарса шундан иборатки, аҳли китоб (яхудийлар ва насронийлар) ўз китоблари бўлмиш Таврот ва Инжилда пайғамбарлар ворислари ва халифаларининг хусусиятларидан огоҳ бўлиб, улардан ҳар бир нарса ҳақида сўралганда, жавоб беришга қодир эканликларини тушуниб етгач, Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*) томонидан хилофат ва ворисликни даъво қилган кимсаларни синаш учун уларнинг ҳузурларига келиб, турли хил мураккаб саволларни беришар эди.

Агар-ки, халифалик ва ворисликни даъво қилган кимсалар ушбу саволларга жавоб бера олишса, шунда Расулуллоҳ (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг халифа ва вориси эканлигига ишониб, иймон келтириб, ислом динига кирар эдилар. Бироқ юқорида зикр қилинган муҳим воқеалардан маълум бўладики, халифаликка даъвогар кимсалар мана шундай мураккаб саволларга жавоб беришга қодир эмасдилар ва ночор бўлиб қолганликлари туфайли пайғамбаримиз Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг ҳақ вориси ва халифаси бўлмиш имом Али (*алайҳис салом*)га мурожаат қилиб, аҳли китобнинг мураккаб саволларига жавоб топар эдилар. Имом Али (*алайҳис салом*) эса мана шундай мураккаб саволларга жавоб бериш билан ислом ва мусулмонларнинг обрў – эътиборини сақлаб қолиб, кўпгина яҳудий ва насроний кишиларни ислом динига киришларига сабаб бўлардилар. Зероки, яҳудий ва насроний кимсаларнинг мана

1. Ал – Ғадийр, 6 – жилд, 341 – бет.

шундай мураккаб саволларига фақатгина Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ўзлари ва у зотнинг ҳақ ворис ва халифалари жавоб бера олардилар, холос. Бошқалар эса жавоб беришга ожиз эдилар.

Мўъминлар амири Али (алайҳис салом) пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)нинг ҳақиқий ворис ва ўринбосарлари эканлигини янада чуқурроқ англаб етиш учун Умар ибн Хаттобнинг халифалик даврида рўй берган жуда қизиқ бир муаммоли воқеага эътиборингизни қаратамиз:

عن أبي حربٍ، عن أبي الأسود قال: أوتي عند عمر بن الخطاب امرأةً وصّعت ولداً لستة أشهرٍ، فهم برجمها، فبلغ ذلك عليّاً فقال: ليس عليها رجمٌ، فبلغ ذلك عمرٌ فأرسل إليه يسأله، فقال عليٌّ: ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنِمَّ الرِّضَاعَةَ﴾ (بقره/۲۳۳) قال تعالى: ﴿وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا﴾ (احقاف/۱۵) فالحولان تمام الرضاعة، وهو أربعة وعشرون شهراً، فبقيت ستة أشهر وهي مدة الحمل، فحلي عمر سبيلها ثم ولدت بعد لستة أشهر.

«Умар ибн Хаттобнинг ҳузурига олти ойда бола туққан бир аёл келтирилди. Умар уни (зино қилганликда айблаб) тошбўрон қилишга қарор қилди. Ушбу хабар ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг қулоқларига етди, ул ҳазрат: «Ўша аёл тошбўрон қилинмайди» дедилар. Ҳазрати Али (алайҳис салом)нинг бу гаплари Умарга етиб боргач, Умар ул ҳазратдан бу масалани сўраш учун одам юборди. Ҳазрати Али унга жавобан дедилар: Аллоҳ таоло бир оятда шундай буюради: **«Оналар болаларини тўлиқ икки йил эмизидилар. Бу (муддат) эмизишни батамом қилмоқчи бўлганлар учундир.»** (Бақара сураси, 233-оят) Бошқа бир оятда эса шундай деб марҳамат қилади: **«Ва унга (инсонга) ҳомиладор бўлиш ва уни сутдан ажратиш (муддати) ўттиз ойдир.»** (Ахқоф сураси, 15-оят) Демак, икки йил сут эмизишни тўлиқ қилмоқ муддатидир ва бу муддат йигирма тўрт ойдан иборат. (Шу билан, ўттиздан йигирма тўртни айирсак) олти ой қолади. Демак, олти ой ҳомилалик муддатидир. (Ҳазрати Али бу икки оятдан ҳомиладорлик муддатининг энг ози олти ой бўлишини

исботлаганларини кўрган) Умар ушбу аёлни қўйиб юборди. Бу аёл кейинчалик ҳам яна олти ой ичида бола туғди.»¹

Чиндан ҳам, мўминлар амири Али *(алайҳис салом)* қандай қилиб бундай теран илм соҳиби бўлганликларини чуқурроқ англаб етиш учун қуйидаги ҳадис ва ривоятларни кўздан кечирамиз.

Ҳоким Нишобурий ўз санади билан Жобир ибн Абдуллоҳ Ансорий *(разияллоҳу анҳу)* дан қилган ривоятига кўра, Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* шундай марҳамат қилганлар:

«أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا فَمَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ فَلْيَأْتِهَا مِنْ بَابِهَا»

«Мен илмнинг шаҳри бўлсам, Али эса унинг эшигидир. Демак, кимки илм шаҳрини хоҳласа, унинг эшигидан кирсин.»²

Ва шунингдек Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* буюрганлар:

«أَنَا دَارُ الْحِكْمَةِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا»

«Мен ҳикмат ва донолик уйдирман ва Али эса унинг эшигидир.»

Мазкур ҳадиснинг маъно – мазмунини саҳобалардан ўн киши ва тобеинлардан ўн беш киши ҳамда ўнлаб нафар аҳли сунна вал жамоа уламолари ўз китобларида ривоят қилиб келтирганлар. Биз бу ўринда айрим Аҳли суннат уламоларини зикр этамиз.³

1. Ушбу воқеани ўз китобида нақл қилган Аҳли суннат уламоларининг айримларини шу ерда келтирамиз:

1. Ал – Муваффиқ ибн Аҳмад Ал – Хоразмий, «Ал – маноқиб», 7 – фасл, 94 – рақам, 94 ва 95 – бетлар.
 2. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 14 – боб, 87 – бет.
 3. Байҳақий Шофеий, «Сунану Байҳақий» ёки «Ас – Сунанул Кубро» номи билан танилган, 7 – жилд, 442 – бет.
 4. Муҳиббуддин Табарий, «Захоирул – уқбо», 1 – жилд, 81 – бет.
 5. Абу Жаъфар, Табарий, Шофеий, «Ар – риёзун назира», 2 – жилд, 164 – бет.
2. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустадрок алас – саҳиҳайн», 3 – жилд, 126 ва 127 – бетлар ҳамда 4 – жилд, 96 ва 97 – бетлар, ҳадис рақами: 4693.
3. Мўминлар амири Али *(алайҳис салом)* ҳақидаги ушбу ҳадисни ўз китобида ривоят қилган баъзи Аҳли суннат уламолари қуйидагилардан иборат:

Имом Али *(алайҳис салом)*нинг ўзлари Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* илмларининг вориси эканликларининг сабабини қуйидагича баён этганлар:

عن عبد الله بن عمرو بن هند الجَمَلِيِّ قال: قيل لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا لَكَ أَكْثَرُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَدِيثًا؟ قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كُنْتُ إِذَا سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أُعْطَانِي، وَإِذَا سَكَتُ ابْتَدَأَنِي»

Абдуллоҳ ибн Амр Ал – Жамалийнинг ривоятига кўра, ҳазрат Али *(алайҳис салом)*дан қандайига сиз Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* саҳобаларининг ҳаммасидан кўра кўпроқ ҳадисга эгасиз деб сўралганда, мўъминлар амири ушбу саволга жавобан шундай дедилар: «Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*дан сўраганимда, ул зот менга жавоб берардилар ва жим турганимда эса ул ҳазратнинг ўзлари менга таълиб беришни бошлардилар.»¹

-
1. Абу Исо Термизий, «Сунанут – Тирмизий», Китабул манаақиб ан Расулиллаах (с.а.о), 73/20 – боб, ҳадис рақами: 3744
 2. Ҳоким Нишобурий, «Ал – Мустадрак алас – саҳиҳайн», 3 – жилд, 126 ва 127 – бетлар ҳамда 4 – жилд, 96 ва 97 – бетлар, ҳадис рақами: 4693.
 3. Табароний, «Ал – Мўъжамул Кабийр», 11 – жилд, 55 – бет, ҳадис рақами: 11061.
 4. Ибн Абдул Барр Ал – Қуртубий, «Ал – истийъоб фий маърифатил асҳоб», 3 – жилд, 1102– бетлар, дорул жайл нашрида, аммо дорул кутубил илмийах нашрида эса 3 – жилд, 205 – бет.
 5. Ибн Асир, Жазарий, «Усдул гоба фий маърифатис – саҳобаҳ», 4 – жилд, 22 – бет, дору ихёит – туросил арабий нашрида, дорул фикр нашрида эса 3 – жилд, 596 – бет.
 6. Муттақий Ал – Ҳиндий, Канзул уммол, 11 – жилд, 600 – бет ҳамда 13 – жилд, 147 ва 148 – бетлар, ҳадис рақами: 32889 ва 32890.
 7. Муҳаммад Тоҳир бин Али Ал – Ҳиндий Ал – Фатаний, «Тазкиратул мавзубаат», 95 – бет.
1. Ушбу ривоятни ўз китобида келтирган баъзи Аҳли суннат уламолари қуйидагилардан иборат:
1. Абу Исо Термизий, «Сунанут – Тирмизий», Китабул манаақиб ан Расулиллаах (с.а.о), 72/20 – боб, ҳадис рақами: 3743 ва 77/20 – боб, ҳадис рақами: 3750.
 2. Ибн Асир, Жазарий, «Усдул гоба фий маърифатис – саҳобаҳ», 4 – жилд, 29 – бет, дору ихёит – туросил арабий нашрида, дорул фикр нашрида эса 3 – жилд, 606 – бет.

Ҳазрат Али *(алайҳис салом)* Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* илмларининг вориси бўлганликлари учун ул ҳазрат мендан сўрангиз, мендан нимани сўрасангиз у ҳақида сизларга хабар бергайман деб бир неча маротаба марҳамат қилганлар.

Бу борада қуйидаги ривоятга диққатингизни жалб этамиз:

روي معمر، عن وهب بن عبد الله، عن أبي الطفيل، قال: شهدت عليًا يخطب، وهو يقول: «سألوني، فوالله لا تسألونني عن شيء إلا أخبرتكم به، وسألوني عن كتاب الله؛ فوالله ما من آية إلا وأنا أعلم أبليل نزلت أم ينهار، أم في سهل أم في جبل»

Муаммар номли шахс Ваҳаб бин Абдуллоҳдан ва у эса Абу Туфайлдан шундай ривоят қилади: Али (а.с)ни ушбу сўзларни айтиб хутба қилаётган ҳолда кўрдим: *«(эй халойиқ, сизларнинг орангиздан кетишимдан олдин) мендан сўрангиз. Аллоҳга қасамки, ниманики мендан сўраманг, сизларни ундан хабардор этгайман. Аллоҳнинг китоби ҳақида мендан сўранглар. Аллоҳга қасамёд этаманки, Мен ҳар бир оятнинг кечаси нозил бўлганми ёки кундузимми, текисликда нозил бўлганми ёхуд тоғдами билурман.»*¹

Тобеинлардан бўлмиш Саид ибн Масаййиб имом Али *(алайҳис салом)*нинг юкоридаги сўзлари борасида айтади:

3. Абул Улоъ Ал – Муборакфурий, «Тухфатул аҳвазий бишарҳи жаамиъит – Тирмизий», 10 – жилд, 225 – бет, абваабул манаақиб, 20 – боб, ҳадис рақами: 3806.

1. Ушбу ривоятни ўз китобида нақл қилган Аҳли сунна вал жамоа уламолари қуйидагилардан иборат:

1. Ибн Абдул Барр Ал – Қуртубий, «Ал – истийъоб фий маърифатил асҳоб», 3 – жилд, 1107 – бет, дорул жайл нашрида, аммо дорул кутубил илмийях нашрида эса 3 – жилд, 208 – бет.
2. Абу Зайд Ас – Саъолибий Ал – Моликий, «Тафсиру Саъалибий, ал – мусаммаа бил жавааҳирил ҳисаан фий тафсийрил Қуръон», 1 – жилд, 52 – бет.
3. Ал – Муваффиқ ибн Аҳмад Ал – Хоразмий, «Ал – Маноқиб», 7 – фасл, 92 – рақам, 94 – бет.
4. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 2 – жилд, 250 – бет, 56 – боб.

عن سعيد بن المسيب، قال: لم يكن أحد من الصحابة يقول: سألوني، غير علي بن أبي طالب رضي الله عنه»

Али ибн Абу Толиб (*разияллоҳу анху*)дан бошқа ҳеч бир саҳоба «мендан сўранглар» деб айтмаган.

Абдул Малик бин Абу Сулаймон бу ҳақда айтади:

عن عبد الملك بن أبي سليمان، قال قلت لعطاء: أكان في أصحاب محمد ﷺ أحد أعلم من علي، قال: لا والله، ما أعلمه»

Абдул Малик бин Абу Сулаймон айтади: Мен Атодан Муҳаммад (*саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам*)нинг саҳобалари орасида Алидан ҳам билимлироқ ва донороқ бирор ким бўлганми? деб сўрадим. Ато саволимга жавобан: «Йўқ. Аллоҳга қасамки, Алидан билимлироқни танимайман», деди.¹

Буюк саҳоба Абдуллоҳ ибн Масъуд (*разияллоҳу анху*) мўъминлар амири Али (*алайҳис салом*)нинг теран илм соҳиби эканликлари борасида шундай айтади:

قال عبد الله بن مسعود رضي الله عنه: إنَّ القرآن أنزلَ علي سبعةَ أحرفٍ، ما منها حرفٌ إلا وله ظهْرٌ وبطنٌ، وإنَّ علي بنَ أبي طالبٍ عنده علمُ القرآن ظاهرُهُ وباطنُهُ»

«Шубҳасиз, Қуръон етти ҳарф асосида нозил қилинган. Ушбу ҳарфларнинг ҳар бири зоҳирий ва ботиний маънога эга. Шак –

1. Ушбу икки ривоятни ўз китобида нақд қилган Аҳли сунна вал жамоа уламолари қуйидагилардан иборат:

1. Ибн Абду Барр Ал – Қуртубий, «Ал – истийғоб фий маърифатил асҳоб», 3 – жилд, 1103 ва 1104 – бетлар, дорул жайл нашрида, аммо дорул кутубил илмийяҳ нашрида эса 3 – жилд, 206 – бет.
2. Абу Зайд Ас – Саъолибий Ал – Моликий, «Тафсиру Саъолибий, ал – мусаммаа бил жаваҳирил ҳисаан фий тафсийрил Қуръон», 1 – жилд, 52 ва 53– бетлар.
3. Ибн Ҳажар Ҳайтамий, «Ас – Савоикул муҳриқаҳ», 9 – боб, 3 – фасл, 127 – бет.

шубҳасиз, Али ибн Абу Толибнинг наздида Қуръоннинг зоҳирий ва ботиний илми тўла – тўқис мавжуддир.»¹

Ҳибрул уммах, яъни умматнинг доноси бўлмиш Ибн Аббос (*разияллоҳу анҳу*) ҳам мўъминлар амири Али (*алайҳис салом*)нинг теран илм соҳиби эканликлари борасида шундай айтади:

قال ابن عباس رضي الله عنه: والله لقد أُعْطِيَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ تِسْعَةَ أَغْشَارِ الْعِلْمِ! وَأَيُّمُ اللَّهِ لَقَدْ شَارَكَهُمْ فِي الْعَشْرِ الْعَاشِرِ

«Аллоҳга қасамки, шак – шубҳасиз, Али ибн Абу Толибга илмнинг ўндан тўққиз қисми берилган. Аллоҳга қасамд ётаманки, Али қолган саҳобалар билан илмнинг ўндан бир қисмида ҳам шерикдир.»²

Ибн Аббос (*разияллоҳу анҳу*)дан нақл қилинган бошқа бир ривоятда, у киши шундай деганлар:

-
1. Ушбу ривоятни нақл қилган Аҳли сунна вал жамоа уламолари қуйидагилардир:
 1. Абу Зайд Ас – Саъолибий Ал – Моликий, «*Тафсиру Саъолибий, ал – мусаммаа бил жаваҳирил ҳисаан фий тафсийрил Қуръон*», 1 – жилд, 53– бет.
 2. Жалолуддин Суютий, «*Ал – Итқон фий улумил Қуръаан*», 2 – жилд, 319– бет.
 3. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «*Янобийъул маваддаҳ*», 1 – жилд, 14 – боб, 82 – бет.
 2. Ушбу ривоятни нақл қилган Аҳли сунна вал жамоа уламолари қуйидагилардан иборат:
 1. Ибн Асир, Ал – Жазарий, «*Усдул гобаҳ фий маърифатис – саҳобаҳ*», 4 – жилд, 22 – бет, дору ихёит – туросил арабий нашрида, дорул фикр нашрида эса 3 – жилд, 596 – бет.
 2. Ибн Абдул Барр Ал – Қуртубий, «*Ал – истийъоб фий маърифатил асҳоб*», 3 – жилд, 1104 – бет, дорул жайл нашрида, аммо дорул кутубил илмийях нашрида эса 3 – жилд, 207 – бет.
 3. Ибн Шаҳр Ошуб Ас – Сарвий Ал – Мозандароний «*Маноқибу Оли Аби Толиб*», 2 – жилд, 38 – бет.
 4. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «*Янобийъул маваддаҳ*», 1 – жилд, 14 – боб, 82 – бет.

قال ابن عباس رضي الله عنه: عَلِيٌّ عَلِمَ عِلْمًا عَلَّمَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَّمَهُ اللَّهُ، فَعَلِمَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ، وَعَلِمَ عَلِيٌّ مِنْ عِلْمِ النَّبِيِّ ﷺ، وَعِلْمِي مِنْ عِلْمِ عَلِيٍّ، وَمَا عَلِمِي وَعِلْمُ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ فِي عِلْمِ عَلِيٍّ إِلَّا كَقَطْرَةٍ فِي سَبْعَةِ أَبْحُرٍ.»

«Али Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) ўргатган илмга эга ва Расулulloҳ (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) эса Аллоҳ ўргатган илмга эгадирлар. Демак, Пайғамбаримизнинг илмлари Аллоҳнинг илмидан, Алининг илми Пайғамбаримизнинг илмларидан ва менинг илмим эса Алининг илмидандир. Менинг илмим ва Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам) саҳобаларининг илми Али илмининг баробарида фақатгина етти денгиздан бир қатра кабидир, холос.»¹

Яна бошқа бир ривоятда Ибн Аббос (разияллоҳу анҳу) қолган саҳобалардан фарқли ўларок, амирал – мўминин Али (алайҳис салом)нинг нақадар улкан ва чексиз илм соҳиби эканликлари борасида шундай айтади:

قال ابن عباس رضي الله عنه: العِلْمُ عَشْرَةٌ أَجْزَاءَ، لِعَلِيٍّ تِسْعَةٌ أَجْزَاءَ وَلِلنَّاسِ عَشْرُ الْبَاقِي، وَهُوَ أَعْلَمُهُمْ بِهِ. وَقَالَ أَيضًا: يَشْرُخُ لَنَا عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نُقْطَةً الْبَاءِ مِنْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَيْلَةً، فَانْفَلَقَ عُمُودُ الصُّبْحِ وَهُوَ بَعْدُ لَمْ يَفْرُخْ، فَرَأَيْتُ نَفْسِي فِي جَنِبِهِ كَالْفَوْازَةِ فِي جَنْبِ الْبَحْرِ الْمَتَلَاطِمِ. وَقَالَ عَلِيٌّ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ: لَوْ تُنْبِتُ لِي الْوَسَادَةَ وَجَلَسْتُ عَلَيْهَا، لَحَكَمْتُ لِأَهْلِ التَّوْرَةِ بِتَوْرَاتِهِمْ وَلِأَهْلِ الْإِنْجِيلِ بِإِنْجِيلِهِمْ وَلِأَهْلِ الْقُرْآنِ بِقُرْآنِهِمْ. وَلِهَذَا كَانَتِ الصَّحَابَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ يَرْجِعُونَ إِلَيْهِ فِي أَحْكَامِ الْكِتَابِ، وَيَأْخُذُونَ عَنْهُ الْفِتَاوَى، كَمَا قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي عِدَّةِ مَوَاطِنَ: لَوْلَا عَلِيٌّ لَهْلَكَ عُمُرُ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَعْلَمُ أُمَّتِي عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ»

«Илм ўн қисмдан иборат бўлиб, унинг тўққиз қисми Алиникидир ва қолган ўндан бир қисми одамларникидир ва Али

1. Ушбу ривоятни нақд қилган Аҳли сунна вал жамоа уламолари қуйидагилардан иборат:

1. Ибн Шаҳр Ошуб Ас – Сарвий Ал – Мозандароний «Маноқибу Оли Аби Толиб», 2 – жидд, 38 – бет.
2. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 1 – жидд, 14 – боб, 82 – бет.

уларнинг энг доносидир. Ибн Аббос сўзининг давомида деди: Али **Бисмиллоҳир – Раҳмонир – Раҳимдаги** бо ҳарфининг нуқтасини бир кеча давомида шарҳлаб бераётганида, тонг отиб қолди, ҳолбуки, у ҳали ҳам тугатиб битказмаганди. Мен ўзимни унинг ёнида худди тошқин денгиз ёнида оқаятган фаввора каби кўрдим. Али *(каррамаллоҳу ваҗҳаҳу)* дерди: Агар менга муҳокама курсиси ўрнатилса ва мен унинг устига ўтирсам, шубҳасиз, Таврот аҳли учун Таврот билан, Инжил аҳли учун Инжил билан ва Қуръон аҳли учун Қуръон билан ҳукм чиқаргайман. Шунинг учун, саҳобалар ул ҳазратга Қуръоннинг аҳкомларида мурожаат қилар ва фатволарни ундан олардилар. Умар ибн Хаттоб бир неча ўринларда шундай деганди: Агар Али бўлмаганида эди, шубҳасиз, Умар ҳалок бўларди. Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ҳам Али ҳақида шундай деб марҳамат қилганлар: Умматимнинг энг доноси Али ибн Абу Толибдир.»¹

Ушбу ҳадис ва ривоятлардан ошкора маълум бўладики, мўъминлар амири Али *(алайҳис салом)* ҳам сарвари олам Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* каби илоҳий ва ладунний илмлар соҳиби бўлиб, бошқа саҳобалардан мутлақо фарқланиб турганлар ва ҳазрати Али *(алайҳис салом)* болалик чоғлариданоқ Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг махсус тарбиялари остида бўлганликлари мана шундай теран илм соҳиби бўлишларига сабаб бўлган. Бу эса ҳазрати Али *(алайҳис салом)* Расулуллоҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг барҳақ ворис ва ўринбосарлари эканлигига ёрқин далилдир.

* * *

1. Ушбу ривоятнинг Аҳли суннат наздидаги манбалари:

1. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 1 – жилд, 14 – боб, 83 – бет.
2. Ал – Муваффиқ ибн Аҳмад Ал – Хоразмий, «Ал – Маноқиб», 7 – фасл, 90 – ҳадис, 93 ва 94 – бетлар.

ХОТИМА

Ушбу китобда келтирилган юзга яқин қатъий далил ва ҳужжатлардан ошкора маълум бўлдики, Аҳли-Байт мазҳаби бамисоли бир яхши ва соғлом дарахт каби бўлиб, бу дарахтнинг асл-негизи собитдир. Негаки, унинг томирлари ерга чуқур илдиз отгани учун доимо мустаҳкам туради. Шу боис, турли шамоллар, довул ва бўронлар ҳамда бошқа омиллар уни жойидан қўзғата олмайди. Айни пайтда, бу дарахтнинг шохлари осмон сари қад кўтарган. У доимо Парвардигори каримнинг изни билан мева бериб туради. Аҳли-Байт мазҳаби ҳам худди шу кўркам дарахтга ўхшайди. Асл-негизи мустаҳкам бўлиб ҳеч нарсадан таъсирланмайди. Унинг ақидавий ва фикҳий кўрсатмалари олий ва юксак даражада бўлиб, доимо ўз самарасини ҳақиқат изловчиларига бериб туради.

Ҳақиқатан ҳам, Аҳли-Байт мазҳаби қуйидаги ояти карималарнинг айний намунаси:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ حَزَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾

«Аллоҳ яхши сўзга қандай мисол келтирганини кўрмайсанми? У худди бир яхши дарахтга ўхшайди. Унинг асли собит турадир. Шохлари эса, осмондадир. Робби изни ила ҳар доим меваларини бериб турадир. Аллоҳ, шояд эсласалар, деб одамларга мисоллар келтирадир.» (Иброҳим сураси, 24 ва 25 – оятлар)

Сўзимиз пировардида қўлни дуога кўтариб Аллоҳ таолодан бизларни пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* ва у зотнинг барҳақ ворислари бўлмиш ўн икки халифа, валий, пешво ва йўлбошчиларга эргашиб, ўша зотларнинг кўрсатган йўлларидан борадиган мусулмонлардан қилсин! деб сўраймиз. Зероки, пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг Аҳли-Байтларидан бўлган ўн икки имом ва раҳнамога эргашиб, уларнинг изидан бориш тўғри ва ҳақ йўл бўлиб, ушбу зотлардан ўзгаларга эргашиш эса тўғри ва ҳақ йулдан орқада қолиб, нажот йўлидан узоклашишдир. Бу сўзнинг далили, пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)*нинг қуйидаги ҳадисларидир:

عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ قُبُورِهِمْ لِبَاسِهِمْ النَّوْرُ عَلَيَّ نَجَائِبَ مِنْ نُورٍ، أَرْمَتْهَا يَوَاقِيْتُ حُمْرًا، تَرْفُقُهُمُ الْمَلَائِكَةُ إِلَيَّ الْمَحْشَرِ، فَقَالَ عَلِيُّ: تَبَارَكَ اللَّهُ مَا أَكْرَمَ قَوْمًا عَلَيَّ اللَّهُ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ هُمْ أَهْلُ وِلَايَتِكَ وَشِيعَتِكَ وَمُحِبُّوكَ، يُحِبُّونَكَ بِحُبِّي، وَيُحِبُّونَنِي بِحُبِّ اللَّهِ، هُمْ الْفَائِزُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Имом Али *(алайҳис салом)* шундай дедилар: Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* марҳамат қилдиларки, «эй Али, Қиёмат куни бўлганда, либослари нур бўлган бир гуруҳ ўз қабрларидан чиқурлар ва улар нурдан бўлган туялар устида бўлурлар, у (туя)ларнинг жиловлари қизил рангли ёқутлардир, ушбу гуруҳни малоикалар маҳшар сари олиб борурлар. Шунда имом Али *(алайҳис салом)* дедилар: Аллоҳ баракотли Зотдир. Бу тоифа Аллоҳ ҳузурда қандай ҳам улугдирлар! Расулulloҳ *(саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам)* марҳамат қилдилар: Эй Али, Улар сени пешво, валий ва йўлбошчи сифатида қабул қилиб, сенга эргашувчи шиаларинг ва сени дўст тутгувчилардирки, мени дўст тутганликлари сабабли сени яхши кўрурлар ва Аллоҳни севганликлари учун мени дўст тутурлар, улар Қиёмат кунинда нажот топувчи – саодатли кишилардир».¹

* * *

1. Ушбу ҳадисни ўз китобларида ривоят қилган Аҳли суннат олимлари куйидагилардан иборат:

1. Ибн Асокир, «Тариху мадинати Дамашқ», 2 – жилд, 346 ва 846 – бетлар, имом Али *(алайҳис салом)*нинг таржимаи ҳолларида.
2. Ганжий Шофеий, «Кифааятут – толиб», 86 – боб. 313 – бет.
3. Хатиб Бағдодий, «Тариху Бағдод», 12 – жилд, 358 – бет, 6790 – ҳадис.
4. Ҳайсамий, «Мажмаъуз – завоид ва манбаъул – фавоид», 10 – жилд, 21 – бет ва 9 – жилд, 173 – бет.
5. Балозирий, «Ансобул ашроф», 2 – жилд, 182 – бет, 215 – ҳадис.
6. Шайх Сулаймон Қундузий Ҳанафий, «Янобийъул маваддаҳ», 281 – бет, 45 – ҳадис, ва шунингдек, 13 – боб, 72 ва 306 – бет.
7. Ҳофиз Шамсиддин Аз – Заҳабий, «Мийзонул – иътидол фий нақдир – риҷол», 1 – жилд, 421 – бет, 1551 – ҳадис.
8. Ҳофиз Ҳаскониий, «Шавоҳиддун танзийл», 107 – ҳадис.

Али мавлом¹ Али мавлом Алижон!
Ўтар кунлар, ўтар йиллар, ҳам аср
Емирилар шоҳлар, тахтлар ҳам қаср
Такрорлайди аммо дилда чин инсон
Такрорлайди аммо дилда мусалмон
Али мавлом, Али мавлом, Алижон!

Кўпайганда ер юзида бут параст
Яқинлашди каъбага бинти Асад
Деди: Фарзандимга бергин бир паноҳ
Мушрикларнинг бад нигоҳидан Аллоҳ

Бу сўзлардан Каъба девори ларзон
Бу каломдан ёрилди девор осон
Мева келди, меваи жаннат макон
Каъба айлар Алини уч кун меҳмон

Пайғамбарга жонишин мартабали
Шаънинггадир Ло фато илло Али
Қаҳрлисан душманга, дўстга Валий
Исминг бирла ҳамма иш баракали

Ишинг бирла ҳамоҳангдир ҳар равиш
Сенинг изнинг бирла юрди ҳар дарвеш
Номинг айтар инсонлар бошларкан иш
Кумайилинг, Ноди Алинг кушойиш

Фотима бинти Муҳаммад сенга гул
Азоблари чексиз унинг дарди мўл
Душман урар ҳамсарингни пойлаб йўл
Хониш қиларсан қанотсиз бир булбул

Сенсиз қоронғи менга икки дунё
Чироғимсан роҳнамомсан ё мавло
Итратинг бизнинг соҳиб, соҳиб Қуръон
Соҳиб дунё, соҳиб инслар ҳамда жон

1. «Мавло» сўзининг маъноси «*пешво, йўлбошчи ва раҳнамо*» демақдир.

Ман бандаи бир осийман гуноҳкор
Қабрим ичра қанча азоб менга бор
Ҳеч ким келмас, на мол, фарзанд ёки ёр
Нажотимдир у шаб менга хайри кор
Ҳамда мавлом, жон мавлоим мададкор

Орзуларни қалбдан тарк қилгин мудом
Ҳою ҳавас бермас дунёда ором
Мартаба учун ҳеч қилма орзу
Билгин ҳою ҳавас бу ёлғон обру.

Шоир: Баҳодир Забиҳзода

* * *

Аллоҳ таолонинг тавфиқ ва мадади билан ушбу китобнинг таълифи ҳижрий 1437 – йил, Жумодил уло ойининг йигирма олтинчиси, якшанба кунини (милодий 2016 – йил, 6 – март)да интиҳо топди.

Ушбу Асарда қўлланилган адабиётлар:

1. Қуръони Карим.

Қуръон тафсири:

2. Ал – кашшоф ан ҳақоқиқи ғавомизит – танзийл ва уюунил ақовийл фий вужухит – таъвийл (тафсири Кашшоф), Муҳаммад ибн Умар, Жоруллоҳ Замахшарий, нашр этилан жойи: Байрут – Ливан, Дорул китобил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1429 – ҳижрий сана, 2008 – милодий сана, биринчи нашри.

3. Аддурул мансур фит – тафсири бил – маъсур, Жалолиддин Абдур – Раҳмон ибн Абу Бакр ибн Носириддин Муҳаммад Шофий Суютий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр лит – табоати ван – нашри ват – тавзийъ нашриёти, нашр этилган йили: 1414 – ҳижрий сана, 1993 – милодий сана, биринчи нашри.

4. Тафсирул Фаҳрир – Розий ёки Ат – тафсирул Кабийр ва Мафотийхул ғайб номи билан танилган, Абу Абдуллоҳ, Муҳаммад ибн Умар ибн Ҳусайн, Имом Фаҳри Розий номи билан танилган, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр лит – табоати ван – нашри ват – тавзийъ нашриёти, нашр этилган йили: 1423 – ҳижрий сана, 2002 – милодий сана, учинчи нашри.

5. Рухул маъоний фий тафсийрил Қуръонил азийм вас – сабъил масоний, Шаҳобуддин Саййид Маҳмуд ал – Олусий ал – Бағдодий, тадқиқотчилар: Муҳаммад Аҳмад ал – Амад ва Умар Абдуссалом ас – Саломий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул ихёит – туросил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1421 – ҳижрий сана, 2000 – милодий сана, биринчи нашри.

6. Тафсийрул баҳрил муҳийт, Муҳаммад ибн Юсуф, Ибн Ҳайён Андулусий номи билан танилган, нашр этилан жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1422 – ҳижрий сана, 2001 – милодий сана, биринчи нашри.

7. Тафсири Табарий ёки Жомиъул баён, Абу Жаъфар, Муҳаммад ибн Жарийр ибн Язид Табарий, нашр этилган жойи: Миср, нашр этилган йили: 1378 – ҳижрий сана йили, учинчи нашри.

8. Тафсири Қуртубий (Ал – жомиъу лиаҳкомил – Қуръон), Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Аҳмад Ал – Ансорий, Ал – Қуртубий,

нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1405 – ҳижрий сана, 1985 – милодий сана.

9. Ал – Кашфу вал – баён (Тафсирус – Саълабий), Абу Исҳоқ Ахмад, Имомус Саълабий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1422 – ҳижрий сана, 2002 – милодий сана.

10. Тафсирул Байзовий ёки Анворут – танзил ва асрорут – таъвийл деб номланган, Қози Носириддин Абу Саид Абдуллоҳ ибн Умар ибн Муҳаммад Аш – Широзий Ал – Байзовий, нашр этилан жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмияҳ нашриёти, нашр этилган йили: 1408 – ҳижрий сана, 1988 – милодий сана, биринчи нашри.

11. Тафсиру Ибн Касир ёки Тафсири ал – Қуръонил азийм, Исмоил ибн Умар ибн Касир, Ал – Қурайший, Ад – Дамашқий, Ал – Басрий, Аш – шофий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул маърифат нашриёти, нашр этилган йили: 1412 – ҳижрий сана, 1992 – милодий сана.

12. Фатхул – қадийр ал – жомиъу байна фаннайир – ривояти вад – диroyати мин илмит – тафсийр, Муҳаммад ибн Али ибн Муҳаммад, Аш – Шавконий, Аллома Қозий Шавконий номи билан танилган, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1422 – ҳижрий сана, 2001 – милодий сана, иккинчи нашри.

13. Тафсиру Саъалибий, ал – мусаммаа бил жаваахирил ҳисаан фий тафсийрил Қуръон, Имом Абдурраҳмон бин Муҳаммад бин Махлуф Абу Зайд Ас – Саъолибий Ал – Моликий, нашр этилан жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий ва Муассасатут – тарихил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1418 – ҳижрий сана, 1997 – милодий сана, биринчи нашри.

14. Аминул Ислом Абу Али Ал – Фазл ибн Ҳасан Ат – Табарсий, Мажмаъул баён фий тафсийрил Қуръон, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасатул аъламий лил – матбуот нашриёти, нашр этилган йили: 1415 – ҳижрий сана, 1995 – милодий сана, биринчи нашри.

15. Шавоҳидут – танзийл лиқавоидит – тафзийл фил оётин – нозилати фий аҳлил байти салавотуллоҳи ва саламуҳу алайҳим, Ҳаскониий Убайдуллоҳ ибн Абдуллоҳ ибн Аҳмад, Ҳоким Ҳаскониий Ҳанафий Нишобурий номи билан танилган, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, нашр этилган йили: 1393 – ҳижрий сана, биринчи нашри.

16. Асбобун нузул, Воҳидий Нишобурий, Абул Ҳасан Али ибн Аҳмад, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмийях нашриёти.

17. Ал – мийзон фий тафсийрил Қуръон, Аллома Саййид Муҳаммад Ҳусайни Таботабой, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасатул аълабий лил – матбуот нашриёти, нашр этилган йили: 1422 – ҳижрий сана, 2002 – милодий сана, иккинчи нашри.

Ҳадис китоблари:

18. Саҳийҳул Бухорий (Ал – жомиъус – саҳийх), Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил Ал – Бухорий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1400 – ҳижрий сана йили, биринчи нашри.

19. Саҳийҳи Муслим, Абул Ҳусайн Муслим ибн Ҳажжож, Ал – Қушайрий, Ал – Нисобурий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр лит – табоати ван – нашри ват – тавзийъ нашриёти, нашр этилган йили: 1421 – ҳижрий сана, 2000 – милодий сана, биринчи нашри.

20. Саҳиҳи Ибн Ҳиббон, Али ибн Булбулон ибн Ҳиббон Ал-Форсий,

21. . Фатҳул-Борий шарҳи Саҳиҳи Бухорий, Ҳофиз Аҳмад бин Али ибн Ҳажар Асқалоний, Байрут-Ливан чопи, Дорул кутубил илмийя нашриёти, нашр этилган йили: 1418 – ҳижрий сана, 1997 – милодий сана, иккинчи чопи.

22. Саҳиҳи Муслим бишарҳин-Нававий ёки Шарҳи Саҳиҳи Муслим, Имом Нававий, Муҳиддин Абу Закариё Яҳё бин Шараф Ан-Нававий Аш-Шофеий, Байрут-Ливан чопи, Дорул китобил-арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1407 – ҳижрий сана, 1987 – милодий сана, биринчи чопи ва шунингдек, Байрут-Ливан чопи, Дорул қалам нашриёти, нашр этилган йили: 1407 – ҳижрий сана, 1987 – милодий сана, биринчи чопи.

23. Ал – мустадрак алас – саҳиҳайн, Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Абдуллоҳ, Ҳоким Нишобурий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул маърифат нашриёти.

24. Ал – Жомийул Кабийр ёки Сунани Термизий, Муҳаммад ибн Исо ибн Сура ибн Мусо ибн Заҳҳак Суламий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр нашриёти.

25. Тухфатул аҳвазий бишарҳи жаамиъит-Тирмизий, Абул Улоҳ Муҳаммад Абдурраҳмон ибн Абдурраҳим Ал-Муборақфурий, вафот этган йили: 1353 – ҳижрий сана, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр нашриёти, нашр этилган йили: 1415 – ҳижрий сана, 1995 – милодий сана, биринчи наشري.

26. Сунани ибн Можаҳ, Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Язид ибн Абдуллоҳ ибн Можаҳ Қазвиний, нашр этилган жойи: Қоҳира – Миср, нашр этилган йили: 1373 – ҳижрий сана йили.

27. Сунани Абу Довуд Сажистоний, Сулаймон ибн Ашъас ибн Исҳоқ ибн Башир ибн Шадоод ибн Амр ибн Имрон Аздий, Ҳанбалий, нашр этилган жойи: Лакнаҳу, нашр этилган йили: 1321 – ҳижрий сана йили.

28. Сунани Байҳақий (Сунанул Кубро), Абу Бакр Аҳмад ибн Ҳусайн, Байҳақий Шофийий, нашр этилган жойи: Ҳайдар – обод, 1344 – 1355 – ҳижрий сана йиллар.

29. Сунанун – Нисоий, Аҳмад ибн Шуайб Ан – Нисоий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр нашриёти, нашр этилган йили: 1348 – ҳижрий сана, биринчи наشري.

30. Муснаду Абу Довуди Таёлисий, Сулаймон ибн Довуд ибн Жоруд Ал – форсий, Ал – Басрий, наشري этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул маърифат нашриёти.

31. Муснаду Аҳмад ибн Ҳанбал, Абу Абдиллоҳ Аҳмад ибн Ҳанбал, 164 – ҳижрий санада туғилиб 241 – йилда вафот этган, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул ихёит – турсил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1415 – ҳижрий сана, 1994 – милодий сана, учинчи наشري.

32. Фазоилус – саҳобаҳ, Абу Абдиллоҳ Аҳмад Ибн Ҳанбал, 164 – ҳижрий санада туғилиб 241 – йилда вафот этган, татқиқотчи: Васийюллоҳ бин Муҳаммад Аббос, нашр этилган жойи: Саудия

Арабистон – Риёз, Дору Ибн Ал – Жавзий нашриёти, нашр этилган йили: 1430 – ҳижрий сана, 2009 – милодий сана, тўртинчи нашри.

33. Канзул – уммол фий сунанил – аҳволи вал – афъол; Алоуддин Али ибн Хисомиддин Абдул – Малик Ал – Муттақил Ҳиндий, ушбу китобни ёзиб тугатган йили: 957 ҳижрий қамарий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасатур – Рисаалах нашриёти.

34. Мажмаъуз – завоид ва манбаул фаваид; Ҳофиз Нуриддин Али ибн Абу Бакр Ал – Ҳайсамий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмийях нашриёти ва шунингдек, Байрут – Ливан, Муассасатул маъариф лит – табаъати ван – нашр нашриёти, нашр этилган йили: 1406 – ҳижрий сана ва 1986 – милодий сана.

35. Янобийъул маваддаҳ лизавил қурбо; Шайх Сулаймон ибн Шайх Иброҳим Ал – Қундузий Ал – Ҳанафий, 1220 – ҳижрий қамарий йилида туғилиб 1294 – йилда вафот этган, татқиқотчи: Алоуддин Ал – Аълабий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасатул аълабий лил – матбуот нашриёти, нашр этилган йили: 1418 – ҳижрий сана ва 1997 – милодий сана, биринчи нашри.

36. Маноқибул имом Амирил мўъминин; Абу Хасан Али ибн Муҳаммад аш – шофий, ибн Мағозилий номи билан танилган, вафот этган йили: 483 – ҳижрий сана йили, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул – азвоъ нашриёти, нашр этилган йили: 1424 – ҳижрий сана ва 2003 – милодий сана.

37. Маноқибу Оли Аби Толиб; Абу Жаъфар Муҳаммад ибн Али ибн Шаҳр Ошуб Ас – Сарвий Ал – Мозандароний, татқиқотчи: Юсуф Ал – бақоъий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул – азвоъ нашриёти, нашр этилган йили: 1412 – ҳижрий сана ва 1991 – милодий сана, иккинчи нашри.

38. Фароидус – симтайн, Иброҳим ибн Муҳаммад ибн Муаййад ибн Абдуллоҳ ибн Али ибн Муҳаммад Ал – Жувайний Ал – хуросоний, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасатул Маҳмудий лит – табаоти ван – нашр нашриёти.

39. Ҳилятул авлиё, Ҳофиз Абу Наим, Аҳмад ибн Абдуллоҳ Исфаҳоний, нашр этилган жойи: Қоҳира – Миср, Матбаус – саодах нашриёти, нашр этилган йили: 1351 – 1357 ҳижрий қамарий йили.

40. Ансабул ашроф, Абу Жаъфар Аҳмад ибн Яҳё ибн Жобир Ал – Балозирий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасатул аълабий лил – матбуот нашриёти, нашр этилган йили: 1394 – ҳижрий сана, 1974 – милодий сана.

41. Шарху наҳжул балоға, ибн Абил Ҳадид, Иззуддин Аби Ҳомид Абдил Ҳамид ибн Ҳибатуллоҳ ибн Муҳаммад ибн Ҳусайн Мадоиний Муътазилий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1378 – ҳижрий сана, 1967 – милодий сана, иккинчи нашри.

42. Лисонул Мийзон, Шаҳобуддин Аҳмад ибн Али ибн Ҳажар Асқалоний, нашр қилинган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илми илмияҳ нашриёти, нашр этилган йили: 1416 – ҳижрий сана, 1996 – милодий сана, биринчи нашри.

43. Ан – Нурул муштаъал мин китоби ма назала минал Қуръони фий Алиййин, Ҳофиз Абу Наим, Аҳмад ибн Абдуллоҳ Исфаҳоний, нашр этилган жойи: Эрон, Маншуроту матбаати визоратил иршодил – исломий, нашр этилган йили: 1406 – ҳижрий сана йили, биринчи нашри.

44. Ас – сийратул Ҳалабийях, Али ибн Бурҳониддин, Ал – Ҳалабий Аш – шофий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул маърифаҳ нашриёти, нашр этилган йили: 1400 – ҳижрий сана йили.

45. Ас – сийратун-Набавийях, Исмоил ибн Умар ибн Касир Ал-Басравий Ад-Дамашқий, тадқиқотчи: Мустафо Абдулвоҳид, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул маърифа нашриёти, нашр этилган йили: 1396 – ҳижрий сана.

46. Зодул Маъод фий худо ҳайрул ибод, Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Абу Бакр аз – Заръий Ад – Дамашқий, Ибн Қаййим Жавзия номи билан танилган, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1421 – ҳижрий сана, 2001 – милодий сана, биринчи нашри.

47. Ар – Риёзун назираҳ, Абу Жаъфар Аҳмад ибн Аҳмад ибн Абдуллоҳ Муҳиббуддин Табарий Шофий, нашр этилган жойи: Қоҳира – Миср, Матбауд – дор нашриёти, нашр этилган йили: 1372 – ҳижрий сана йили, иккинчи нашри.

48. Захоирул – уқбаа фий манаақиби завил курбаа, Аллома Ҳофиз Муҳиббуддин Аҳмад ибн Абдуллоҳ Ат – Табарий, нашр

этилган жойи: Қум – Эрон, муассасату дорил китобил исломий нашриёти, биринчи нашри.

49. Нурул абсор фий маноқибин олин – Набиййил мухтор, Аш – Шайх Мўъмин ибн Ҳасан Мўъмин Аш – Шабланжий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр лит – табоати ван – нашри ват – тавзийъ нашриёти.

50. Ихёу улумиддин, Абу Ҳомид Муҳаммад ибн Муҳаммад Ал – Ғаззолий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1423 – ҳижрий сана, 2002 – милодий сана, биринчи нашри.

51. Мажмуъату расаил, рисаалату Сиррул оламийн ва кашфу маа фид – даарайн, Абу Ҳомид Муҳаммад ибн Муҳаммад Ал – Ғаззолий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр лит – табоати ван – нашри ват – тавзийъ нашриёти, нашр этилган йили: 1421 – ҳижрий сана, 2000 – милодий сана, биринчи нашри.

52. Тазкиратул хавос, Аллома Сибт ибн Жавзий, Абул Музаффар, Юсуф ибн Қаровғулий ибн Абдуллоҳ Бағдодий, Ҳанафий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасату аҳлил – байт нашриёти, нашр этилган йили: 1401 – ҳижрий сана, 1981 – милодий сана.

53. Сийрату ибн Ҳишом ёки Ас – сийратун – набавийях, Абу Муҳаммад Абдул Малик ибн Ҳишом, Ҳимярий, тадқиқотчилар: Шайх Муҳаммад Али Ал – Қутб ва Шайх Муҳаммад Ал – Волий Балтах, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – туросил арабий нашриёти ва шунингдек, Байрут – Сайдо, Ал – Мазҳабатул асрийях лит – табаъати ван – нашр нашриёти, нашр этилган йили: 1419 – ҳижрий сана, 1999 – милодий сана, иккинчи нашри.

54. Ал – Ғадийр фил китоби вас – суннати вал – адаб, Аллома Амийн, Абдул Ҳусайн ибн Аҳмад, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул китобил – арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1397 – ҳижрий сана йили, тўртинчи нашри.

55. Наҳжул балоға, имом Али^(а.с) хутбалари, мактублари ва қисқа ҳикматли сўзларнинг тўплами, тўплагувчи, Сайид Шариф Разий, нашр қилинган жойи: Қум – Эрон, Муассасатун – нашрил исломий нашриёти, нашр этилган йили: 1417 – ҳижрий сана йили, бешинчи нашри.

56. Сияру аълومин – нубалои, Шамсиддин Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Усмон аз – Заҳабий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасатур – рисаалаҳ нашриёти, нашр этилган йили: 1417 – ҳижрий қамарий ва 1996 – милодий сана, ўн биринчи нашри.

57. Кифааятут – толиб фий манаақибии Али ибн Аби Толиб, Ҳофиз Абу Абдиллоҳ Муҳаммад ибн Юсуф ибн Муҳаммад Ал – Қураший Ал – Ганжий Аш – Шофиъий, қатл этилган йили: 658 – ҳижрий сана, тадқиқотчи: Муҳаммад Ҳодий Ал – Амийний, нашр қилинган жойи: Техрон – Эрон, Дору ихёи туроси Аҳлил – байт нашриёти, нашр этилган йили: 1404 – ҳижрий қамарий, учинчи нашри.

58. Ас – савоикул – муҳриқаҳ фир – радди алаа аҳлил – бидаъи ваз – зандақаҳ, Аҳмад ибн Ҳажар Алҳайтамий, Ал – Маккий, нашр этувчи: Ширкатут – табаъатил – фаннийя ал – муттаҳидах.

59. Кашфул ғуммаҳ фий маърифатил аиммаҳ, Аллома Муҳаққик Абул Ҳасан Али ибн Исо ибн Абил Фатҳ Ал – Ирбилиий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул китобил – исломий нашриёти, нашр этилган йили: 1401 – ҳижрий сана ва 1981 – милодий сана.

60. Маноқибу муртазавий, Аллома Алмир Муҳаммад Солих Ал – Кашфий Ат – Тирмизий Ал – Ҳанафий, нашр қилинган жойи: Техрон – Эрон, Равзана нашриёти, нашр этилган йили: 1380 – ҳижрий шамсий йили, биринчи нашри.

61. Ал – Маноқиб, Ал – Муваффиқ ибн Аҳмад ибн Муҳаммад Ал – Маккий Ал – Хоразмий, вафот этган йили: 568 – ҳижрий сана йили, тадқиқотчи: Шайх Молик Ал – Маҳмудий, нашр қилинган жойи: Қум – Эрон, Муассасатун – нашрил исломий нашриёти, нашр этилган йили: 1411 – ҳижрий сана йили, иккинчи нашри.

Тарихий китоблар:

62. Тарихи Табарий (Тарихул – умами вал – мулук), Абу Жаъфар Муҳаммад ибн Жарийр Ат – Табарий, 224 – ҳижрий сана йилида туғилиб 310 – йилда вафот этган, нашр этилган жойи: Қоҳира – Миср, Ал – Мазҳабатут тижорийятул кубро ва Матбаъатул – истиқомати бил – Қоҳира нашриёти, нашр этилган йили: 1357 – ҳижрий сана, 1939 – милодий сана, шунингдек, Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмияҳ нашриёти, нашр этилган йили: 1408 – ҳижрий сана, 1988 – милодий сана, иккинчи нашри.

63. Тарихи Яъқубий, Аҳмад ибн Аби Яъқуб ибн Жаъфар ибн Ваҳб бин Возих Ал – Котиб Ал – Аббосий; Яъқубий номи билан танилган, татқиқотчи: Абдул Амир Маҳно, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасатул аълабий лил – матбуот нашриёти, нашр этилган йили: 1413 – ҳижрий сана, 1993 – милодий сана, биринчи нашри.

64. Ал – имаамату вас – сиёсах ёки Тарихул хулафаа, Абу Муҳаммад Абдуллоҳ ибн Қутайбаҳ Ад – Динаварий, 213 – ҳижрий сана йилида туғилиб 276 – йилда вафот этган, нашр этилган жойи: Қоҳира – Миср, Ширкату мазҳабатин ва матбаату Мустафо Ал – Бобий Ал – Ҳалабий нашриёти, нашр этилган йили: 1388 – ҳижрий сана, 1969 – милодий сана, охирги нашри.

65. Ат – Тарихул кабийр, Абу Абдиллоҳ Исмоил ибн Иброҳим Ал – Жуъфий Ал – Бухорий, вафот этган йили: 256 – ҳижрий қамарий йили; 869 – милодий санага баробардир, тадқиқотчи: Доктор Муҳаммад Абдул Муъийнхон, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр лит – табаъати ван – нашри ват – тавзийъ нашриёти.

66. Тарихи мадинати Дамашқ (Тарихи ибн Асокир), Али ибн Ҳасан ибн Ҳибатуллоҳ ибн Асокир Дамашқий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр нашриёти.

67. Тарихи Бағдод ёки Тарихи мадинатис – салом, Аҳмад ибн Али Ал – Хатиб, Ал – Бағдодий, туғилган йили: 463 – ҳижрий сана, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмиях нашриёти.

68. Тарихи Хулафо, Жалолиддин Абдур – Раҳмон ибн Абу Бакр ас – Суютий, аш – Шофийий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору Содир нашриёти, нашр этилган йили: 1417 – ҳижрий сана ва 1997 – милодий сана, биринчи нашри.

69. Тарихул ислом ва вафаётил – машааҳири вал – аълаам, Заҳабий, Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Усмон Қоймоз Туркамоний, Ал – Мисрий, Ал – шофийий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул китаабил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1409 – ҳижрий сана йили, биринчи нашр.

70. Ал – Каамилу фит – тарих, Иззуддин Абул Ҳасан Али ибн Абил Карам Муҳаммад ибн Муҳаммад Абу Абдул Карим ибн Абдул

Воҳид Аш – Шайбоний, Ибн Асийр Ал – Жазарий номи билан танилган, 555 – ҳижрий сана йили туғилиб, 630 – ҳижрий сана йили вафот этган, тадқиқотчи: Доктор Умар Абдус – Салом Тадмурий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Даарул китабил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1424 – ҳижрий сана йили, 2004 – милодий сана, тўртинчи нашри.

71. Футуҳул – булдон, имом Аҳмад ибн Яҳё ибн Жобир, Ал – Бағдодий, Балозирий, нашр этилган жойи: Миср – Қоҳира, Ширкату табъил – кутубил – арабийях нашриёти, биринчи нашри.

72. Муъжамул булдон, Абу Абдуллоҳ Ёқуд ибн Абдуллоҳ Бағдодий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан Ҳамовий, Даарул кутубил арабийях нашриёти, нашр этилган йили: 1400 – ҳижрий сана йили.

73. Ал – Бидоятун ван – Ниҳоях, Исмоил ибн Касир Қураший Дамашқий Шофийий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти, биринчи нашри.

74. Далаилун – нубуввах ва маърифату аҳваали соҳибиш – шарийъах, Абу Бакр Аҳмад ибн Ҳусайн, Ал – Байҳақий, тадқиқотчи: Доктор Абдул Муътий Қалъажий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1423 – ҳижрий сана йили, 2002 – милодий сана, биринчи нашри.

75. Тарихул хомийс фий аҳваали анфуси нафийс, Аш – Шайх Ҳусайн ибн Муҳаммад ибн Ҳасан Ад – Диёрбакрий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасату Шаъбаан лин – нашри ват – тавзийъ нашриёти.

76. Китобул бадъи ват – таарих, Абу Зайд Аҳмад ибн Саҳл Ал – Балхий, вафот этган йили: 322 – ҳижрий сана, тадқиқотчи: Халил Имрон Ал – Мансур, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1417 – ҳижрий сана, 1997 – милодий сана, биринчи нашри.

77. Тариху Абул Фидоъ; Ал – мухтасар фий аҳбаарил башар, деб ном олган, Имодуддин Абул Фидоъ Исмоил ибн Али ибн Маҳмуд ибн Умар ибн Шоҳаншоҳ ибн Айюб, вафот этган йили: 732 – ҳижрий сана, тадқиқотчи: Маҳмуд Дайюб, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Даарул кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1417 – ҳижрий сана, 1997 – милодий сана, биринчи нашри.

78. Тарихи Ибн Ал – Вардий, Зайнуддин Умар ибн Музаффар; Ибн Ал – Вардий номи билан шуҳрат қозонган, вафот этган йили: 749 – ҳижрий сана, Даарул кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1417 – ҳижрий сана йили, 1996 – милодий сана, биринчи нашри.

79. Ал – фусулул муҳиммах фий маърифати аҳволил аиммах, Али ибн Муҳаммад ибн Аҳмад Ал – Моликий Ал – Маккий, ибн Саббоғ Моликий номи билан танилган, вафот этган йили: 855 – ҳижрий сана, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муассасатул аълабий лил – матбуот, нашр этилган йили: 1408 – ҳижрий сана, 1988 – милодий сана, биринчи нашри.

80. Фажрул ислом, Аҳмад Амин Мисрий, нашр этилган жойи: Сайдо – Байрут; Ливан, Ал – Мазҳабатул асрийях нашриёти, нашр этилган йили: 1429 – ҳижрий сана, 2008 – милодий сана ва шунингдек, бошқа нашри эса; Байрут – Ливан, Дорул китобил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1975 – милодий сана, ўн биринчи нашри.

Рижол китоблари:

81. Китобул мувзуъот минал аҳодийсил марфуъот, Абул Фараж Абдур – Раҳмон ибн али ибн Муҳаммад ибн Жаъфар ибн Жавзий, вафот этган йили: 597 – ҳижрий сана, тадқиқотчи: Тавфиқ Ҳамдон, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1415 – ҳижрий сана, 1995 – милодий сана, биринчи нашри ва шунингдек, бошқа нашрида эса; тадқиқотчи: Доктор Нуриддин ибн Шукрий ибн Али Буё Жийлор, нашр этилган жойи: Риёз – Ас – саъудийях, Мазҳабату азвоис – салаф нашриёти, нашр этилган йили: 1418 – ҳижрий сана, 1997 – милодий сана, биринчи нашри.

82. Мийзонул – иътидол фий нақдир – рижол; Имом Шамсиддин Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Усмон аз – Заҳабий, тадқиқотчи: Али Муҳаммад Ал – Жабовий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр лит – табаъати ван – нашри ват – тавзийъ нашриёти, нашр этилган йили: 1382 – ҳижрий сана, 1963 – милодий йили, биринчи нашри.

83. Усдул ғобаҳ фий маърифатис – саҳобаҳ, Ибн Асийр Жазарий, Иззуддин Али ибн Муҳаммад ибн Абдул Карим Шайбоний, нашр

этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил арабийях нашриёти, нашр этилган йили: 1415 – ҳижрий сана йили.

84. Ал – истийъоб фий маърифатил – асҳоб, Ибн Абдул Барр Ал – Қуртубий, Ал – Ашъарий, Абу Амр Юсуф ибн Абдуллоҳ Ал – Моликий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул жайл нашриёти, нашр этилган йили: 1412 – ҳижрий сана йили.

85. Ал – исоба фий тамйизис – саҳобаҳ, Аҳмад ибн Али ибн Ҳажар Асқалоний, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1415 – ҳижрий сана, 1995 – милодий сана, биринчи нашри.

86. Табақоти ибн Саъд ёки Табақотус – саҳобати ват – тобиъийн вал – уламоъ, ёки Ат – Табақотул – кубро, Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Саъд ибн Манийъ Аз – Зухрий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр лит – табаъати ван – нашри ват – тавзийъ нашриёти, нашр этилган йили: 1414 – ҳижрий сана, 1994 – милодий сана, биринчи нашри .

87. Ал – лиъолил маснуъа фил аҳаадийсил мавзуъаҳ, Жалолиддин Абдур – Раҳмон ибн Абу – Бакр ибн Носириддин Муҳаммад Шофийий Суютий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмияҳ нашриёти, нашр этилган йили: 1417 – ҳижрий сана йили, 1997 – милодий сана.

88. Мураввижуз заҳаб ва маъадинул жавҳар, Абул Ҳасан Али ибн Ҳусайн ибн Али, ал-Масъудий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1422 – ҳижрий сана ва 2002 – милодий сана, биринчи нашри.

89. Тазкиратул мавзуъаат, Муҳаммад Тоҳир бин Али Ал-Ҳиндий Ал-Фатаний, вафот этган йили: 986 – ҳижрий сана, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсил арабий нашриёти, нашр этилган йили: 1415 – ҳижрий сана ва 1995 – милодий сана, учинчи чопи.

90. Ал – мужтано, ибн Дунрайд.

Ақидавий китоблар:

91. Шарҳул мавоқиф, Қози Азудуддин Абдур – Раҳмон Ал – Ижий, вафот этган йили: 756 – ҳижрий сана, татқиқотчи: Маҳмуд Умар Ад – Димётий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул

кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1419 – хижрий сана, 1998 – милодий сана, биринчи нашри.

92. Тамҳийдул аваил ва талхийсуд – далааил, Қози Абу Бакр Муҳаммад ибн Ат – Таййиб Ал – Боқилоний, вафот этган йили: 403 – хижрий қамарий, тадқиқотчи: Аш – Шайх Имодуддин Аҳмад Ҳайдар, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Муссасатул кутубис – сакофийях нашриёти, нашр этилган йили: 1414 – хижрий сана, 1993 – милодий йили, учинчи нашри.

93. Ал-Милалу ван-Нихал, Абул Фатҳ Муҳаммад ибн Абдулкарим ибн Абу Бакр Аҳмад Шаҳристоний, тадқиқотчи: Сидкий Жамил Ал-Аттор, Амир Али Маҳно – Али Ҳасан Фоъур ҳамда Доктор Салоҳиддин Ал-Ҳаворий, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул фикр ва Дорул маърифат ва Мактабатул ҳилол нашриётлари, нашр этилган йили: 1422, 1421 ва 1418 – хижрий сана, 2002, 2001 ва 1998 – милодий йили, иккинчи ва саккизинчи ва биринчи чоплари.

Фикҳий китоблар:

94. Ал – Муҳалло шарҳул мужалло, Абу Муҳаммад Али ибн Аҳмад ибн Саид ибн Ҳазм, Ибн Ҳазм исми билан шухрат қозонган, тадқиқотчи: Устоз Аҳмад Муҳаммад Шокир, нашр этилган жойи: Миср – Қоҳира, Мазҳабату дорит – турсос нашриёти ва шунингдек, Байрут – Ливан, Дору ихёит – турсосил арабий ва муассасатут – тарихил арабий, нашр этилган йили: 1422 – хижрий сана ва 2001 – милодий сана, иккинчи нашри.

95. Ал – Маҳсул фий илми усулил фикх, Фаруддин Муҳаммад ибн Умар Ар – Розий, Фаҳри Розий номи билан танилган, тадқиқотчилар: Одил Аҳмад Абдул Мавжуд ва Али Муҳаммад Муавваз, нашр этилган жойи: Сайдо – Байрут; Ливан, Ал – Мазҳабатул асрийях нашриёти, нашр этилган йили: 1420 – хижрий сана, 1999 – милодий сана, иккинчи нашри.

96. Ал – Фатаавал Кубро, Тақийюддин Абул Аббос Аҳмад ибн Абдул Ҳалим ибн Таймийя Ал – Ҳарроний, Ибн Таймийя номи билан танилган, тадқиқотчилар: Муҳаммад Абдул Қодир Ато ва Мустафо Абдул Қодир Ато, нашр этилган жойи: Байрут – Ливан, Дорул кутубил илмийях нашриёти, нашр этилган йили: 1408 – хижрий сана, 1987 – милодий сана, биринчи нашри, 6 жилдлик китоб.